

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA AKHİSAR KAZASI
(1923-1933)**

Belkız AYZAZ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. MEVLÜT ÇELEBİ

MANİSA 2006

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU**

Tez No:

Konu:

Üniv.Kodu:

Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tezin yazarının

Soyadı: **AYAZ**

Adı: **BELKIZ**

Tezin Türkçe adı: **CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA AKHİSAR KAZASI
(1923-1933)**

Tezin Yabancı adı: **AKHİSAR ADMINİSTRATIVE DİSTRİCT IN THE FIRST
YEARS OF THE TURKİSH REPUBLIC (1923-1933)**

Tezin yapıldığı

Üniversite: **CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ** Enstitü: **SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ** Yılı: **2006**
Diğer kuruluşlar:

Tezin Türü: **1- Yüksek Lisans x**
2- Doktora
3- Tıpta Uzmanlık
4- Sanatta Yeterlilik

Dili: **Türkçe**
Sayfa sayısı: **XIX+316**
Referans sayısı: **197**

Tez Danışmanlarının

Ünvanı: **Doç. Dr.** Adı: **MEVLÜT**
Ünvanı: Adı:

Soyadı: **ÇELEBİ**
Soyadı:

Türkçe anahtar kelimeler:

- 1- Akhisar
- 2- Cumhuriyet
- 3- İnkılâplar
- 4- Akhisar Belediyesi
- 5- Tütün

İngilizce anahtar kelimeler:

- 1- Akhisar
- 2- Rebuclie
- 3- Revolutinos
- 4- Akhisar Municipality
- 5- Tobacco

Tarih: **15.09.2006**

İmza :

ÖZET

“Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Akhisar Kazası (1923 – 1933)” adlı tez çalışması ile Akhisar’ın Osmanlı Devleti’nin son dönemlerini de içine alarak kısa tarihçesi, idari ve nüfus yapısı ve Cumhuriyet sürecinde bu yapıdaki değişiklikler, sosyal, kültürel, iktisadi, ticari hayatı ortaya konulmuştur. Böylece hem yerel tarih anlayışı içinde, yaşadığımız yerin daha iyi tanınması ve algılanması sağlanmış, hem de Cumhuriyet ile birlikte yeni yaşam şeklinin, yeniliklerin ülkede nasıl algılanıp, uygulandığı küçük bir profilden gösterilmiştir.

İlk başta, daha sonraki gelişmelerin nasıl ve hangi koşullarda oluştuğunu açıklarken, dayanak oluşturması maksadı ile, Akhisar kazasının coğrafi ve tarihi çehresinin ana hatları tespit edilmiştir. Akhisar’ın mevcut konumu ortaya konulduktan sonra çalışma, Akhisar’ın geçirdiği acı yıllar olan Milli Mücadele’deki yeri ile sürdürülmüştür. İncelenen dönemin öncesi ve sonrası ile bağlantılı olarak nüfus ve idari gelişimi yansıtılmış, kazanın nasıl bir büyüme gerçekleştirdiği vurgulanmıştır.

Çalışma, Cumhuriyet ile birlikte yenilenen belediyeçilik anlayışı çerçevesinde, Akhisar kazasının belediyesi ve belediye faaliyetleri ile devam ettirilmiştir. Belediye başkanlarının hizmetleri, yapılan imar ve bayındırlık faaliyetleri ile Cumhuriyet’in ilk on yılında Akhisar’ın nasıl gelişmiş bir kaza haline geldiği ve görünüm olarak da çehresinin değiştiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, Cumhuriyeti ilk partisi olan Cumhuriyet Halk Fırkası ve çok partili hayata geçiş denemesinde kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Akhisar’daki örgütlenmeleri üzerinde durularak, bugünkü demokrasinin hangi koşullarda oluşturulduğu konusuna dikkat çekilmiştir.

Ayrı bir bölümde ele aldığımız sosyal ve kültürel faaliyetler arasında yer alan eğitim, spor, sağlık konuları ile kazanın yeni bir yaşama nasıl ayak uydurduğu, bugünkü kültürel seviyesine nasıl ulaştığı ele alınmıştır. Bayram ve çeşitli kutlamalar,

yapılan gezi ve seyahatlerle Akhisar halkının girdiği etkileşim ve iletişim sahaları, inkılâpların kazada algılanışı ve uygulanışı incelenmiştir. Son olarak da Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte iktisadi ve ticari alanda meydana gelen gelişme ve değişmelerin Akhisar'daki yansıması, Akhisar ile özdeşleşen tütün ve tütüncülüğün aşamaları tespit edilmiştir.

ABSTRACT

It has manifested the short history, administrative and demographic structure of Akhisar including the last term of Ottoman State, the changes in this structure and the social, cultural and commercial life during the Republic with the thesis named “Akhisar Administrative District In The First Years Of The Turkish Republic (1923-1933).” Thus it ensured to know better and recognize detailly the place where we are living in and also it has been showed how the new life style starting with the republic was perceived and practised in the country at the little perspective.

At the begining, Because of understanding the later development in which coniditions and how, it was determined the geographical and historical background of Akhisar. After explaining Akhisar’s present location the study continued the Akhisar place in the Freedom war of Turkey. Related to the before and after the analized term, the development of the population and administration was reflected and underlined the progression of Akhisar.

Research continued with Akhisar municipality and its activities considering the reconstituted municipal conception with the republic. It was tried to manifest the mayor’s serves, public Works and how Akhisar became an improved administraitve district during the first 10 years of the republic. Besides that, it was tried to take attention to the under which conditions today’s democracy had been built by analyzing the organizational structures of Republic Public Party, the first party of the republic, and Free Republic Party, the second one founded in order to convert multi-partial system in Akhisar.

The Education, sports and health subjects were analyzed in another part called social and culturel activities. In this part it is tried to manifest how Akhisar had transformed to modern life and achieved today’s culturel level. Bairam, some

celebrations, interactions with the travelers, communication fields, perceptions of the revolutions in Akhisar were examined. At the end, the effects of the commercial progression started with republic to Akhisar, the tobacco became identical with the city and its steps were determined.

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Cumhuriyetin İlk Yıllarında Akhisar Kazası (1923-1933)**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

15/ 09 /2006

Belkız AYZ

ÖNSÖZ

Milli Mücadele'den sonra yeni Türkiye Cumhuriyeti devleti kurulmuştur. Uzun mücadele ve zorluklardan sonra kurulan devlet yeniden yapılandırılmış; laik, milli, çağdaş bir devlet haline gelebilmesi için inkılâplar yapılmıştır. “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Akhisar Kazası (1923-1933)” çalışma ile de hem Akhisar’ın idari yapısı nüfusu, siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik yönleri tespit edilerek cumhuriyet tarihindeki yeri ortaya konulmuş, hem de yurttaki yeniliklerin uygulanışı ve halkın değişime uyum süreci küçük bir pencereden verilmeye çalışılmıştır.

İnceleme alanı ile ilgili kaynaklardan yararlanılarak oluşturulan çalışma, giriş ve sonuç bölümlerinin dışında dört bölümden oluşmuştur. Giriş Bölüm’ünde, konuya bütünlük kazandırmak amacı ile coğrafi yapısı, kısa tarihçesi ve Milli Mücadele dönemindeki konumu ele alınmıştır. Birinci Bölüm’de kazanın Cumhuriyet dönemindeki idari yapısındaki değişiklikler ile nüfus özellikleri Osmanlı Devleti’nin son dönemi ile birlikte mukayeseli olarak incelenmiştir. İkinci Bölüm’de Akhisar Belediyesi ile imar ve bayındırlık faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü Bölüm’de Cumhuriyet dönemindeki eğitim ve kültürel faaliyetler ortaya konulmuştur. Dördüncü Bölüm’de ise, Akhisar’ın iktisadi ve ticari hayatı ele alınmıştır. Bunun yanında ekler bölümünde döneme ait çeşitli konulardan arşiv belgeleri bulunmaktadır.

Çalışmamda değerli vaktini bana ayırıp yol gösteren ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Doç. Dr. Mevlüt ÇELEBİ’ye teşekkür ederim. Çalışmamda yardımını esirgemeyen hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Nejdet BİLGİ’ye, Sayın Hamdi Suphi Öztürk’e, Akhisar Kaymakamlığı’na, Akhisar Belediyesi Başkanlığı ve çalışanlarına, Akhisar Gazi İlkokulu ve Akhisar Misak-ı Milli İlkokul müdürlüklerine, İzmir Milli Kütüphane çalışanları başta olmak üzere faydalandığım kütüphane ve arşivlerin görevlilerine teşekkür ederim. Ayrıca bugüne kadar yanımda olan ve bundan sonra da yanımda olacağına inandığım aileme minnettarım.

Belkız AYAZ
İzmir, 12 Eylül 2006

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IX
KISALTMALAR	XV
KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	XVI

GİRİŞ

A. Akhisar'ın Adı ve Kuruluşu	1
B. Akhisar'ın Coğrafi Yapısı	2
I.Coğrafi Konumu	2
II.Yeryüzü Şekilleri	3
III. İklim ve Bitki Örtüsü	5
IV. Madenler.....	7
C. Akhisar'ın Kısa Tarihçesi.....	8
D. Milli Mücadele Yıllarında Akhisar	13
I. İşgalden Önce Akhisar	13
II. Akhisar'ın Birinci Kez İşgali	18
III. Akhisar'daki Örgütlenmeler ve Akhisar Cephesinin Kurulması	20
IV. Akhisar Cephesindeki Çarpışmalar	26
V. Akhisar'ın İkinci Kez İşgali	29
VI. İşgal Altında Akhisar ve Akhisar'ın Kurtuluşu	33

BİRİNCİ BÖLÜM

AKHİSAR'IN NÜFUSU VE İDARİ YAPISI

A.Nüfus.....	36
I. Cumhuriyet Öncesinde Akhisar Nüfusu	36
II. Cumhuriyet Döneminde Akhisar Nüfusu	40
III. Nüfus Hareketleri	43
a. Doğum, Ölüm, Evlenme ve Boşanmalar.....	43
b. Göç, Muhacir, Mübadil ve İskân	45
B. İdari Yapı	49
I. İdari Taksimat	49
a. Osmanlı Döneminde İdari Taksimat	49
b. Cumhuriyet Döneminde İdari Taksimat.....	52
II. İdareciler	55
a. Osmanlı Döneminde İdareciler	55
b. Cumhuriyet Dönemindeki İdareciler	57

İKİNCİ BÖLÜM

AKHİSAR BELEDİYESİ VE FAALİYETLERİ

A. Akhisar Belediyesi.....	61
I. Belediye Başkanları ve Belediye Meclisleri	61
a. Osmanlı Dönemi	61
b. Cumhuriyet Dönemi	65
II. Belediye Bütçesi	74
B. Bayındırlık ve İmar Faaliyetleri	70
I. İmar Faaliyetleri	87
II. Elektrik	99
III. Su.....	106
IV. Kanalizasyon ve Temizlik İşleri	109

V. Telefon	112
VI. İtfaiye	114
VII. Mezbaha	116
VIII. Mezarlıklar	118
IX. Ulaşım	119
a. Manisa- Akhisar Yolu	120
b. Akhisar - Marmara Yolu	122
c. Akhisar – Sındırgı Yolu.....	123
d. Akhisar - Gördes Yolu	124
e. Akhisar – Kırkağaç Yolu	124
f. Köprüler	125
C. Siyasi Hayat	127
I. Cumhuriyet Halk Fırkası	127
II. Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Menemen Olayı.....	129

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AKHISAR'DA SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

A. Eğitim	135
I. Cumhuriyet Öncesinde Akhisar'da Eğitim	135
II. Cumhuriyet Döneminde Akhisar'da Eğitim	138
a. Anasınıfı	139
b. Akhisar'da İlköğretim Alanındaki Gelişmeler	140
1. Misak-ı Milli İlkokulu	143
2. Gazi İlkokulu	144
c. Akhisar'da Ortaöğretim Alanındaki Gelişmeler	146
d. Kütüphaneler	150
e. Eğitim Alanında Teşkilatlanma ve Yardımlaşma.....	153
f. Okullardaki Kültürel Etkinlikler	155
g. Okuma Yazma Kursları ve Millet Mektepleri.....	156
B. Sağlık	159

I. Sağlık Kuruluşları	159
II. Salgın Hastalıklar	163
C. Spor.....	166
I. Spor Kulüpleri	166
II. Spor Sahası	168
III. Kulüplerin Faaliyetleri ve Futbol Müsabakaları.....	169
IV. Futbol Dışındaki Spor Faaliyetleri.....	172
a. Güreş	172
b. Tenis	173
D. Dernekler	174
I. Hilâiahmer Cemiyeti (Kızılay	174
II. Türk Ocağı.....	176
III. Türk Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu)	181
IV. Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu)	186
V. Kadınlar Cemiyeti.....	187
VI. Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti	188
E. Kültürel Ortam ve Faaliyetler	191
I. Türk İnkılâbı ve Akhisar	191
II. Bayramlar ve Diğer Kutlamalar	195
a. Cumhuriyet Bayramı	195
b. 23 Nisan Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramı	201
c. Kurtuluş Bayramı	202
d. Anma Törenleri	204
e. Mahalli Kutlama ve Festivaller	205
1.Akhisar'da Bahar Bayramı ve Çağlak Mesiresi.....	205
2. Hıdrellez	207
III. Akhisar'a Yapılan Ziyaretler	207
a. Atatürk'ün Akhisar'ı Ziyaretleri	207
b. Diğer Kişilerin Akhisar'ı Ziyaretleri	216
IV. Diğer Kültür ve Sanat Faaliyetleri.....	219
F. Asayiş – Güvenlik	222

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AKHİSAR'DA İKTİSADİ VE TİCARİ HAYAT

A. Ziraat	227
I. Tütün ve Tütüncülük	227
a. Tütün Üretimi	227
b. Tütün ve Tütüncülüğün Gelişimi İçin Yapılan Girişimler	233
1. Akhisar Tütüncüler Birliği	233
2. Akhisar Tütün Sergisi ve Tütüncüler Kongresi	235
3. Akhisar Tütüncüler Alım ve Satım Ortaklık Kooperatifi	240
II. Hububat	241
III. Üzüm	244
IV. Pamuk	246
V. Zeytin	247
VI. Meyvecilik	248
VII. Zirai Kredi Kooperatifleri	249
B. Hayvancılık	251
C. Ticaret ve Sanayi Faaliyetleri	254
I. Ticari Faaliyetler	254
II. Sanayi Faaliyetleri	257
III. İktisadi Kuruluşlar	260
a. Akhisar Ticaret ve Sanayi Odası	260
b. Bankalar	262
1. Akhisar Ziraat Bankası	263
2. Akhisar Tütüncüler Bankası	264
3. Akhisar İş Bankası	269
SONUÇ	272
EKLER	275

BİBLİYOGRAFYA296

FOTOĞRAFLAR309

KISALTMALAR

- A.B.E.K.D. : Akhisar Belediyesi Encümen Karar Defteri
A.B.E.İ.K.D. : Akhisar Belediyesi Encümen İhale Karar Defteri
A.B.H.K.D. : Akhisar Belediyesi Heyet Karar Defteri
a.g.e. : Adı geçen eser.
a.g.m. : Adı geçen makale.
a.g.t. : Adı geçen tez.
Bkz : Bakınız.
c. : Cilt
CHF : Cumhuriyet Halk Fırkası
s. : Sayfa
SCF : Serbest Cumhuriyet Fırkası
sny : Sayfa no yok.
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.B.C.A. : Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
TTK : Türk Tarih Kurumu
yty : Yayın tarihi yok.

KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Arşivler

Araştırma alanımız ile ilgili, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden az sayıda da olsa vesikaya ulaşabildik. Bunlar daha çok Akhisar ile ilgili Bakanlar Kurulu kararları ve müşterek kararnamelerdir. Cumhuriyet Arşivi'nden ulaşabildiğimiz vesikaların çoğu, Akhisar'ın Cumhuriyetin ilk yıllarındaki muhacir, mübadele ve iskan konusunun aydınlatılmasında etkili olmuştur.

Arşiv kaynakları arasında bizim için en önemli olan Akhisar Belediyesi Arşivi'dir. Belediye arşivinde belediye meclis, encümen karar ve ihale defterlerine ulaşılmıştır. 1929 yılından sonrasına ulaşabildiğimiz defterleri kendi içerisinde tasnif ederek düzenledik: Defterleri belediye heyeti karar defteri, belediye encümeni karar defteri, belediye encümeni ihale karar defteri olarak üç ayırdık. Belediye meclisinin kararlarının yer aldığı Belediye Heyeti Karar Defterlerinden 1930 – 1934 ile 1934 – 1936 yılları arasındaki defterlerden istifade ettik. Belediye Encümeni Karar Defterleri'ni ise, defterlerin bazılarında tasnif numarası bulunup bazılarında bulunmamasından dolayı, defterlerin başında ve sonundaki toplantı tarihlerinden yararlanarak şöyle tasnif ettik:

Defterin Üzerinde Yazan

Yapılan Tasnif:

Tasnif No:

Tasnif numarası yok

A.B.E.K.D.1(16.7.1929 – 14.03.19)

Tasnif numarası yok

A.B.E.K.D. 2 (16.04.1931 – 09.11.1931)

K 18 / 932

A.B.E.K.D. 3 (12.11.1931 – 24.01.1933)

K19 / 933

A.B.E.K.D. 4 (30.01.1933 – 16.10.1933)

K 21 / 934

A.B.E.K.D. 5 (19.10.1933 – 19.04.1934)

K 22 / 934	A.B.E.K.D. 6 (23.04.1934 – 27.12.1934)
K 23 / 935	A.B.E.K.D. 7 (01.01.1935 – 28.11.1935)
K 24 / 1936	A.B.E.K.D. 8 (02.12.1935 – 25.06.1936)

Belediye Encümeni İhale Karar Defterleri'nin 1930 – 1935 yılları arasındaki kararları kullanılmıştır. Bu yıllardaki defterler iki tanedir ve şöyle tasnif edilmiştir:

A.B.E.İ.K.D. (06.12.1930 – 24. 09. 1931)

A.B.E.İ.K.D. (28.09. 1931 – 14 .03.1935)

Akhisar Lisesi ve Gazi A. Vehbi Bakırhoğlu İlköğretim Okulu Arşivi, tezimin eğitim kısmının ortaya çıkarılmasında, Akhisar'da eğitime verilen önemi görmemizde yardımcı olmuştur.

İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Arşivinden Manisa ilinden gelen raporlar arasından Akhisar'ın 1938 yılındaki durumu hakkında bilgi elde edilmiştir.

B. Resmi Yayınlar

Osmanlı Devleti döneminde Akhisar, Aydın Vilayeti'nin Saruhan Sancağı'na bağlı bir kaza olduğu için, Aydın Vilayeti Salnameleri ve Devlet Salnameleri incelenerek Akhisar ile ilgili bilgiler değerlendirilmiştir.

Manisa İl Yıllıkları, Belediye Yıllıkları, İstatistik Yıllıkları, Devlet İstatistik Genel Müdürlüğü yayınlarından Maarif İstatistikleri, Nüfus Sayımları İstatistikleri, Ziraat Vekaleti Meteoroloji Enstitüsü yayınlarından iklim ve yağış rasatları istatistikleri incelenerek, yazılan bölümlerde Akhisar ile ilgili verilen bilgilerin, istatistik bilgilerden yararlanılarak sayısal olarak da gösterilmesi sağlanmıştır. Bizim incelediğimiz istatistikler haricinde bir çok istatistik olmasına rağmen, var olan istatistiklerin 1923–1933 yıllarından sonraki verileri göstermesi dolayısıyla incelemeye alınamamıştır. Bu nedenle tarım, meyve, zeytincilik gibi ziraat alanı ile ilgili istatistiklerden yararlanmadığımızdan tezin Ziraat kısmında istatistik verilerinden az

sayıda yararlanılmıştır. Bu açık İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası'ndaki ziraat verilerinden kapatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca çeşitli ansiklopediler ve sözlüklerden de yararlanılmıştır.

C. Süreli Yayınlar

İzmir Ahmet Priştina Kent Arşivi ve Müzesi'nde bulunan İzmir Milli Kütüphane Gazete Koleksiyonu'nda araştırma dönemimize ait gazeteler taranmıştır. Ahenk, Anadolu, Cumhuriyet, Halkın Sesi, Her Gün, Hizmet, Sada-yı Hak, Türk İli, Türk Sesi, Yanık Yurt, Yeni Asır, Yeni Ses, gazetelerinin 1923 – 1933 yılları arasındaki tüm sayıları incelenmiş; İkdam, Son Posta, Vakit, Ziraat ve Ticaret gazetelerinin ise, Akhisar ile ilgili rastlanılan bazı haberleri kullanılmıştır. Yerel tarih alanındaki çalışmalarda sınırlı sayıda kitap ve araştırma bulunduğundan, gazeteler araştırmamızın oluşturulmasında ana kaynak olarak kullanılmıştır. Gazetelerden alınan bilgilerin bazılarında tam tarihe rastlanmadığından, bilgiler ay olarak verilmiştir.

Araştırma dönemi içerisinde (1923 – 1933) yayınlanmış olan İdare Dergisi, Havacılık ve Spor Mecmuası, Türkiye Hilâliahmer Mecmuası, İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Ziraat Vekaleti Mecmuası'nın İzmir Milli kütüphane'de olan sayıları incelenmiş, Akhisar ile ilgili bilgiler değerlendirilmiştir. Özellikle İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, araştırmamızın Dördüncü Bölümü'nün oluşturulmasında yararlandığımız başlıca kaynaklardan biri olmuştur. Ayrıca bu dergi ve mecmualar dışında, Akhisar tarihi ile ilgili makaleleri olan başka dergilerde de taranarak, mevcut bilgiler kullanılmaya çalışılmıştır.

D. Kitaplar ve Çeşitli Kaynaklar

Araştırma sırasında Akhisar tarihi ile ilgili sınırlı sayıda kitap hazırlanmıştır. Hazırlanan kitaplar arasında, Ekmel İzdem'in "Dünkü Bugünkü Akhisar", Baki Satış'ın " İlkçağdan Günümüze Akhisar", Akhisar'ın cumhuriyetin ilk yıllarında ticari hayatını ortaya koymamız bakımından "Türkiye Salon ve İlânât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası", Manisa Vilayeti Meclis Zabıtları, araştırmamızda rehberlik

görevi yapmıştır. “Türkiye Salon ve İlanât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası” adlı kaynak ayrıca Akhisar Belediyesi tarafından günümüz Türkçesi’ne çevrilerek “Ticari ve İktisadi Akhisar Rehberi 1927” adıyla yayınlanmıştır. Ancak asıl metinde yıl olarak hiçbir tarihe rastlanmadığından, bu kaynak ile ilgili bir tarih kullanılmamıştır. Akhisar’ın Osmanlı Dönemi’ndeki sosyal, ticari, iktisadi vs. durumu ile ilgili Turan Yılmaz’ın “Akhisar’ın Sosyo – Ekonomik Durumu (1876 – 1908)” adlı tezi, Oktay Gökdemir’in “İşgal yıllarında Akhisar (1919–1922) (Akhisar Belediye Meclisi Kararlarına Göre)” adlı tezi, Akhisar’ın Cumhuriyet öncesindeki durumunu görmek ve Cumhuriyetle birlikte ne gibi değişikliklerin yaşandığını tespit edebilmek açısından önemlidir.

1923 – 1933 yıllarında Akhisar’ın sosyal, ekonomik, siyasi, idari, kültürel, tarihi vs. durumlarını ortaya koymaya çalışırken ana kaynakların yanı sıra konular çeşitli araştırma ve kitaplarla desteklenmiştir.

E. Sözlü Kaynaklar

1923 – 1933 yılları Akhisar tarihini araştırdığımız için o dönemi yaşamış ve o dönem hakkında bilgisi olan bir kişiye ulaşabildik. Sözlü kaynak olarak bilgilerinden yararlandığımız 1928 Akhisar doğumlu Hamdi Suphi Öztürk, 1923 – 1933 yıllarında, o dönemi hatırlamayacak kadar küçük olmasına rağmen, bu dönemde babası Asım Öztürk, Akhisar Belediyesi’nde önce oktruva memurluğu, daha sonra da zabıta memurluğu görevinde bulunduğundan, babasının anlattıklarından hatırladıklarını ve 1952 – 1977 yıllarında da kendisi Akhisar Belediyesi Hesap İşleri Müdürü görevinde bulunduğundan, belediyenin Cumhuriyeti’n ilk yıllarındaki faaliyetlerinden çalıştığı dönemde araştırdıklarını aktarmıştır. Hamdi Bey’in anlattıkları bize yazılı kaynakların yetersiz olduğu yerlerde yardımcı olmuştur.

GİRİŞ

A. Akhisar'ın Adı ve Kuruluşu

Anadolu'nun önemli yerleşim yerlerinden biri olan Akhisar, M.Ö. 14. yüzyıl ortalarında Amazonlar tarafından “Thyateira” adı ile kurulmuştur.¹ M.Ö. 14. yüzyılda kurulmasına rağmen ilk iskan izleri M.Ö.3000 yılına kadar gitmektedir.² “Thyateira” adının Amazon Kraliçesi Myrina'nın ünlü bir komutanına ait olduğu zannedilmektedir.³ Bu ad daha sonra Seleukoslar döneminde de kullanılmıştır.⁴ Akhisar'a Lidyalıların egemen olması ile birlikte ise, “Thyateira”adı bir Lidya kenti adı olarak anılmıştır.⁵

Akhisar, “Thyateira” adından önce “Pelopeia” adı ile anılmaktadır. Su geçidi ya da su geçidi yöresi anlamını taşıyan “Pelopeia”⁶ aynı zamanda Akhisar'ın ilk adı ve “Thyateira”dan sonra gelen ikinci önemdeki adıdır.⁷

Antik çağda Akhisar için “Euhippa” ve “Semiramis” isimleri de kullanılmıştır. Hara anlamına gelen “Euhippa” ismi, yetiştirdiği ünlü atlar dolayısıyla verilmiştir.⁸ “Semiramis” ismi ise bir Asur Kraliçesinin adı olmakla birlikte bu adın Akhisar'a nasıl ve kimler tarafından verildiği bilinmemektedir.⁹

Bizans döneminde, Hristiyanlığın ilk yayıldığı kentlerden biri olduğu için “Kutsal Kilise” anlamına gelen “Ta Siyaterya” olarak anılmış ve önemi artmıştır. Yine bu dönemde Akhisar, bölgeye sürgün olarak gönderilen Prens Theodor tarafından

¹ Ekmel İzdem, **Dünkü Bugünkü Akhisar**, Ülkü Basımevi, İstanbul 1944, s. 7; Bâki Satış, **İlkçağdan Günümüze Akhisar**, Akhisar Sağlık Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İzmir 1994, s. 32.

² **Manisa 1995**, Yayına Hazırlayan : Ersal Yavi, Manisa 1995, s. 191.

³ Satış, **a.g.e.**, s. 32.

⁴ **Salname-i Vilayeti Aydın 1307**, İzmir 1307, s. 846; Ali Cevad, **Memalik-i Osmaniye Tarih Ve Coğrafya Lugatı**, c.1, Mahmut Bey Matbaası, Dersaadet 1313, s. 20; Feridun Emecen, “*Akhisar*” **İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, c. 2, İstanbul 1989, s. 237.

⁵ Veli Sevin, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I**, TTK, Ankara 2001, s. 183.

⁶ Bilge Umar, **Türkiye'de Tarihsel Adlar**, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1995, s. 803.

⁷ Satış, **a.g.e.**, s.35.

⁸ Ali Cevad, **a.g.e.**, c.1, s. 20; Kemal Irmak, **Manisa Vilayeti Tarihi**, Tecelli Basımevi, İstanbul 1937, s. 49; **Akhisar'ın Yerel Tarihi**, (Hazırlayanlar: Yasemin Algın, Güldane B.Bozacı), Akhisar Belediyesi Yayınları, Akhisar 1999, s. 16.

⁹ Satış, **a.g.e.**, s. 39.

yaptırılan beyaz kule dolayısıyla, Akhisar anlamına gelen “Aspro-Kastro” olarak adlandırılmıştır.¹⁰

Şimdiki Akhisar ismi ise, Türklerin hakimiyeti ile ortaya çıkmıştır. Saruhanoğulları ve Osmanlı Devleti dönemlerinde, Akhisar ismi anılmış ve günümüze kadar devam etmiştir.¹¹ Osmanlı Devleti zamanında Akhisar’a bir müddet “Köklice” adı verilmiş ise de, bu ad fazla kullanılmamıştır.¹²

B. Akhisar’ın Coğrafi Yapısı

I. Coğrafi Konumu

Akhisar, Ege Bölgesi’nin kuzeyinde aynı adı taşıyan ovada kurulmuştur.¹³ Batıda 27° 31’, doğuda 28° 14’, kuzeyde 39° 11’, güneyde 38° 37’ koordinatları arasında bulunan Akhisar’ı doğuda Gördes, güneyde Göl marmara ilçesi ile Salihli ve Turgutlu ilçeleri, batıda Saruhanlı, kuzeyde Kırkağaç ve Sındırgı ilçeleri ile Balıkesir ili çevreler.¹⁴

Manisa ili sınırları içerisinde yer alan Akhisar, İzmir- İstanbul karayolu, İzmir-Bandırma demiryolu üzerindeki kavşak noktalarına hakim bir konumdadır.¹⁵ Bandırma’ya 240, İzmir’e 116, Manisa’ya 55, Sındırgı’ya 57, Gördes’e 63 kilometre mesafededir. Denizden yüksekliği 118 metre olup¹⁶, yüzölçümü 1754 kilometrekaredir.¹⁷ Bu yüzölçümü ile bugün Akhisar Manisa ilinin en büyük, Türkiye’nin de sekizinci ilçesidir.¹⁸

¹⁰ İzdem, a.g.e., s. 13.

¹¹ **Anadolu**, 2 Haziran 1931, s. 2; **Yeni Asır**, 2 Haziran 1931, s. 4.

¹² **Manisa 1995**, s. 191; İrmak, a.g.e., s. 49; **Akhisar’ın Yerel Tarihi**, s. 16.

¹³ Besim Darkot-Metin Tuncel, **Ege Bölgesi Coğrafyası**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978, s. 87.

¹⁴ Zikri Dünder, **Akhisar Ve Çevresinin Ekonomik Özellikleri Ve Sorunları**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Eğitimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001, s. 1; Bedriye Aksakal, **Manisa ve Ege Bölgesi**, Şafak Basın, Manisa 1987, s. 48.

¹⁵ **T.C. Devlet Salnamesi 1925-1926**, Amire Matbaası, İstanbul 1926, .s. 668; Ali Rıza Babacan, **İlimiz Manisa ve Bölgemiz Ege Bölgesi**, Gediz Matbaası, Manisa 1969, s. 40.

¹⁶ İller Bankası, **Belediyeler Yılıhğı**, c.1, Ankara 1949, s. 79.

¹⁷ Dünder, a.g.t. , s. 1.

¹⁸ www.akhisar.biz.htm/Akhisar Tanıtım Sitesi.

II.Yeryüzü Şekilleri

Akhisar, Gediz nehrinin kollarından olan Kumçayı ve Gördük çayının dağlardan indirdiği alüvyonlardan oluşan Akhisar Ovası üzerinde kurulmuştur. Alüvyonlu toprakların bulunması, yeraltı su seviyesinin fazla oluşu Akhisar Ovası'nı tarıma elverişli hale getirmektedir. Ayrıca düz bir arazi üzerinde yer alması ulaşım, tarıma, yerleşmeye uygun ortam sağlamaktadır.¹⁹ Ovanın en geniş yeri 47 kilometre, uzunluğu da 54 kilometredir. Doğusu yaylalık ve dağlık, batısı peneplen halindedir. Batıda Kumçayı boğazı yoluyla Gediz Ovası ile birleşmektedir.²⁰ Deniz seviyesinden ortalama olarak 100-110 metre yükseklikte bulunur ve kuzeyden güneye doğru çok hafif bir eğime (% 0,3) sahiptir.²¹

Akhisar sahasının temelini, Paleozoik (I. Zaman) ve Mezozoik'e (II. Zaman) ait çeşitli kayaçlar meydana getirmektedir. Özellikle Akhisar'ın kuzeydoğusu II. Zaman yaşlı andezit, tuf gibi parçalanmış volkanik kayaçlarla masif kalkerler, kumtaşı, konglomera, mermer ile örtülüdür.²² Bütün bu kayaçlar tektonik hareketler sonucunda kıvrılarak oluşmuştur. Akhisar kuzey, kuzey-doğu yönünden tepeler ve dağlık alanlarla kaplıdır. Doğudaki Görenes üzerindeki Yayla Tepe, 1280 metrelik yüksekliği ile Akhisar topraklarının en yüksek noktasıdır. En alçak yeri ise 60 metre ile Kumçayı Boğazı'nın tabanı teşkil etmektedir. Sahanın şekillenmesinde genç tektonik hareketlerle akarsu aşındırma ve biriktirmesinin rolü büyük olmuştur.²³

Akhisar'ın kuzeydoğusunda Sıdan, Görece, doğusunda Katırcı, güneydoğusunda Gölcük, güneyinde Karahöyük, kuzeybatısında Kuru, kuzeyinde Kadıdağ dağları bulunur.²⁴ Bu dağların yükseltileri Akhisar sahasının doğu-batı çevreleri boyunca uzanır ve kuzeyden güneye Gediz Vadisi'ne doğru alçalır.²⁵

¹⁹ Dündar, **a.g.t.**, s. 55.

²⁰ Ecmel Temuçin, **Manisa-Akhisar Ovalarında İklim Ve Ortam İlişkileri**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı, (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir 1999, s. 1.

²¹ M. Yıldız Hoşgören, **Akhisar Havzası Jeomorfolojik ve Tatbiki Jeomorfolojik Etüt**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1983, s. 108.

²² **Yurt Ansiklopedisi**, c. 8, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982 – 983. s. 5519.

²³ Hoşgören, **a.g.e.**, s. 3; Satış, **a.g.e.**, s. 11.

²⁴ **Cumhuriyetin 75. Yılında Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Yönleriyle Dünya Düzeni ve Küreselleşme Sürecinde Manisa 1998**, Manisa Valiliği, İzmir 1998, s. 126.

²⁵ Hoşgören, **a.g.e.**, s. 77; Dündar, **a.g.t.**, s. 5.

Kumçayı ile Gördük Çayı Akhisar'ın en önemli akarsularıdır. Bu akarsuların yanında Gökçay, Deliçay, Kaledere, Çağlak Deresi akarsuları da vardır.²⁶ Kumçayı Akhisar Ovası'nda Medar, Gördes ve Kapaklı çaylarının birleşmesiyle oluşmuş olup, Manisa kent merkezinin 5 kilometre kuzeyinden Gediz Nehri'ne dökülmektedir.²⁷ Gediz Nehri ile birleşmesi Akhisar Ovası'nı Manisa Ovası'na bağlamaktadır.²⁸ Kumçayı ilk çıktığı yer olan Gördes yakınlarında Gördes çayı olarak da anılmaktadır. Sel karakteri taşıyan bir çaydır. 1933 yılında aralıksız yağın yağmurlar nedeniyle Kumçayı taşmış ve etrafındaki tarlalar su altında kalmıştır.²⁹ Bu gibi taşkınları önlemek için Kumçayı üzerine, Gölarmara'ya 4 kilometre uzaklıkta bir regülatör ve Marmara Gölü'ne akıtılmak üzere de bir kanal yapılmıştır.³⁰

Gördük çayı Akhisar'ın kuzeydoğu sınırından Foça ve Şahinkaya sırtlarından doğar ve 5-6 kilometre sonra Akhisar sınırlarına girer. Mecrasının dar olmasından dolayı civardaki araziye, kışın yağmurun fazlaştığı zamanlarda su altında bırakır.³¹ Çağlak Deresi, ilçe sınırından, Katırcı dağlarından ve Sivrikuyu sırtlarının yağmurlarıyla doğar. Fazla yağmurlu aylarda delice aktığında halk arasında "Deliçay" diye anılır.³²

Akhisar akarsuları rejimi, Akdeniz rejimini andırmaktadır. Yazın yağışların azalması ve buharlaşmanın artmasından dolayı bir çekilme, kışın da yağışların artmasından dolayı yükselme görülür.³³ İlçe merkezinin yakınından geçen Deliçay, Mesanda çayı ve Medar çayı ancak yağışlı aylarda akışı olan dereciklerdir.³⁴

Akhisar sınırları içerisinde Yemişli göl (Rahmiye) ve Marmara gölü vardır. Bunlardan Yemişli göl, Ilıcakdere, Kumçayı kolları ve sellenmelerle meydana gelmiş

²⁶ Hoşgören, **a.g.e.**, s. 63.

²⁷ Temuçin, **a.g.t.**, s. 2.

²⁸ Cenap Refik Orkon, **Manisa Coğrafyası**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1937, s. 25.

²⁹ **Halkın Sesi**, 21 Kanun-ı Evvel 1933, s. 6.

³⁰ İzdem, **a.g.e.**, s. 38; Dündar, **a.g.t.**, s. 19.

³¹ Vilayet Hususi İdaresi, **T.C. Manisa Hakkında Tabii, Coğrafi, Tarihi, İdari, İktisadi, İçtimai Malumatı Cami Mecmua**, İzmir 1932, s. 150; Satış, **a.g.e.**, s. 12.

³² İzdem, **a.g.e.**, s. 39; **Akhisar'ın Yerel Tarihi**, s.12.

³³ İbrahim Atalay-Kenan Morton, **Türkiye Bölgesel Coğrafyası**, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1997, s. 141.

³⁴ Bayındırlık Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü, **Manisa İli Yapı Gereçleri ve Yöresel Koşulları**, Ankara 1973, s. 31.

bir bataklık konumundayken, kanallar açılarak tarıma elverişli hale getirilmiştir. Marmara gölünün, büyük bir bölümü Salihli sınırları içerisinde ve 44 kilometrelik bir alanı kapsar.³⁵

III. İklim ve Bitki Örtüsü

Akhisar ve çevresinde yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı olan “Akdeniz İklim Tipi” özellikleri görülür. Ancak yükseltisi 30-120 metre civarındaki ova tabanları ile bu ovaları çevreleyen ve yer yer 1500 metreye kadar yükselen dağlık alanlar arasında iklim koşulları, özellikle iklimin sıcaklık ve yağış elemanları bakımından bazı farklılıklar ortaya çıkmasına neden olmaktadır.³⁶

Akhisar’ın ortalama sıcaklığı 16.0⁰ C dir. Aylara ait ortalama sıcaklık değerleri 6.1⁰ C ile 26.6⁰ C arasında değişir. En soğuk ay Ocak (6.1⁰ C), en sıcak ay ise Temmuz (26.6⁰ C) ayıdır.³⁷ Yazı en yüksek sıcaklık 44.6⁰ C’ye kadar çıkmakta, en düşük sıcaklık ise 6.0⁰ C ‘ye kadar düşmektedir. Kışın ise sıcaklık en fazla 26.2⁰ C ‘ye kadar çıkmakta, en fazla –13.6⁰ C’ye kadar düşmektedir.³⁸

Akdeniz iklimine bağlı olarak “Akdeniz Yağış Rejimi” görülür. Yaz mevsiminde yağış yok denecek kadar azdır. En fazla yağış kış mevsiminde düşmektedir. Yıllık ortalama yağış miktarı 609 milimetredir. 1927-1933 yılları arasında Akhisar’da yağış miktarı şöyledir:

	1927	1928 ³⁹	1929	1930	1931	1932	1933 ⁴⁰
Yağış Miktarı (milimetre)	498	567	743.7	502.0	610.4	385.7	608.8

³⁵ İzdem, a.g.e., s. 40-41; Akhisar’ın Yerel Tarihi, s. 12-13.

³⁶ Temuçin, a.g.t., s. 3.

³⁷ Temuçin, a.g.t., s. 55-58; Dündar, a.g.t., s. 9.

³⁸ Manisa İli Yapı Gereçleri ve Yöresel Koşulları, Ankara 1973, s. 33.

³⁹ T.C İktisat Vekaleti Meteoroloji Enstitüsü, 1927,1928,1929,1930 Senelerinde Türkiye’de Yağmur Vaziyeti Bülteni, Ankara 1931, s. 11.

⁴⁰ T.C. Ziraat Vekaleti Meteoroloji Enstitüsü, 1929 – 1934 Senelerinde Türkiye’de Klimatoloji Rasatları, Devlet Basımevi, İstanbul 1935. 1931 yılı yağış miktarı başka bir bültende 600.2 milimetre olarak gösterilmiştir. Bkz. T.C Ziraat Vekaleti Enstitüsü, 1931 Senesi Türkiye’de Yağış Tevziat Bülteni, Ankara 1933, s. 14.

1927-1933 yıllarında en fazla yağış 1929 yılında düşer; en az yağış 1932 yılında düşmüştür. Yağışlar kasım ayından nisan sonuna kadar devam eder. Bu dönemden sonra haziran ayından ekim sonuna kadar yağış miktarında düşüş olmaktadır. Yağışların çoğu yağmur şeklinde düşmektedir.⁴¹

Akhisar'ın doğu ve güneybatısı kırmızı Akdeniz toprakları yaygındır. Olgun toprak türlerinden olan bu topraklar III. Zaman kalkerlerinin ayrışmasıyla oluşmuştur. Bu toprakların yayılım alanı dağlık, yüksek eğimli ve sarp kısımlardır.⁴²

İklim koşullarına bağlı olarak Akhisar'da bulunan doğal bitki örtüsü de Akdeniz iklimini özelliklerini gösterir. Doğal dengenin bozulmadığı alanlarda başta kızılçam, yükseklerde karaçamlardan oluşan orman topluluklarına rastlanır. Maki toplulukları ise, alüvyonlu ovalarda tarımsal alanlar ile yamaçlar üzerindeki orman alanları arasında yayılım gösterir.⁴³ Akhisar'ın en ağaçlıklı yeri Kadıdağ olup, batıda Dereköy, Üçavlu, Süleymanköy, Arabacıbozköy ormanlarla örtülüdür. En güzel korular, Başlamış, Pekmezci, Kaçakağan mevkilerindedir.⁴⁴ Buna karşılık, kasabının alçak olan güney kesimleri ise, bitki örtüsünden yoksundur. Doğu kesimlerindeki yerleşme sahalarında da orman tahribi fazladır.⁴⁵

Akhisar'daki ormanların bazı yıllardaki yüzölçümü şöyledir:

	1891 ⁴⁶	1908 ⁴⁷	1926-1927 ⁴⁸	1927 - 1928	1930 ⁴⁹	1995 ⁵⁰
Ormanların Yüzölçümü (hektar)	104	25.000	30.000	125.100	20.000,,	135.676

⁴¹ Temuçin, **a.g.t.**, s. 142.

⁴² **Yurt Ansiklopedisi**, c. 8; s. 5520.

⁴³ Hoşgören, **a.g.e.**, s. 4; Temuçin, **a.g.t.**, s. 3.

⁴⁴ İzdem, **a.g.e.**, s. 45.

⁴⁵ Dündar, **a.g.t.**, s. 24.

⁴⁶ **Aydın Vilayeti Salnamesi 1307**, s.705.

⁴⁷ **Aydın Vilayeti Salnamesi 1326**, s. 764.

⁴⁸ **T.C. Devlet Salnamesi 1926 – 1927**, Amire Matbaası, (yty).s. 929.

⁴⁹ **İzmir Ticaret Ve Sanayi Odası Mecmuası**, yıl: 5 sayı: 9-10 (Eylül-Teşrin-i Evvel 1930), s. 607. 20.000 hektarlık ormanın 70 hektarlık kısmı çam, 20 hektarlık kısmı meşe ağaçlarından, 10 hektarlık kısmı da muhtelif ağaçlardan oluşmaktadır.

⁵⁰ **Akhisar'ın Yerel Tarihi**, s. 14.

Ormanlardaki ağaç çeşitleri ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

	Çam (hektar)			Diğer Ağaç Türleri (hektar)				
	Akçam	Karaçam	Kızılçam	Ardınc	Meşe	Palamut	Muhtevi Çalılık	Bataklık
1927-1928 ⁵¹	6000	14800	8000		4800	2500	25000	
1932 ⁵²		5000		800	4200	700		
1995 ⁵³		5.069	118.329					12.278

Ormanlardan çeşitli nedenlerden dolayı istenilen düzeyde istifade edilememektedir. 1927 yılında 600 metreküp çam, koza ve meşe;⁵⁴ 1927-1928 yılları arasında ise 341 metreküp kereste, 5000 kantar odun, 800 kantar kömür;⁵⁵ 1928 yılında 2711 kantar odun, 2869 kantar da kömür elde edilmiştir.⁵⁶

IV. Madenler

15 milyon yıl önce oluşan Akhisar havzasında, değişik madenler bulunmaktadır. Bu madenler arasında zımpara, krom, simli kurşun, kömür varsa da bunlar işletilmemektedir.⁵⁷ Akhisar'ın Akçealan karyesinde bulunan zımpara madeni, zaman zaman farklı kişiler tarafından işletilmiştir. Bu madenin imtiyazı Kapsi isiminde bir Alman tarafından işletilmiş ve hayli maden ihraç edilmiştir.⁵⁸ 1897 imtiyazı İlya Auyarina adında bir kişiye aitken,⁵⁹ 1927 yılında ise imtiyazı Winson isiminde bir İngiliz kadına aitti.⁶⁰ Zımpara madeninin işletilmesi, bir süre faaliyet durmuş, 1933 yılında ise bu madenin işletme imtiyazı Akhisarlılar tarafından istenmiştir.⁶¹ Ayrıca Akhisar'ın

⁵¹ T.C Devlet Salnamesi 1927 – 1928, Amire Matbaası, (yty), (sny)

⁵² T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 152; Akhisar Ticaret Odası, **Büyük Bayramda Akhisar**, İzmir 1933, s. 11.

⁵³ Akhisar'ın Yerel Tarihi, s. 14.

⁵⁴ Türkiye Salnamesi Birinci Sene 1927, Anadolu Matbaası, İstanbul (yty), s. 456.

⁵⁵ T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928, (sny)

⁵⁶ İzmir Ticaret Ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 5 sayı: 1-2 (Kânun-ı Sâni - Şubat 1930), s. 94.

⁵⁷ Orkon, a.g.e., s. 176.

⁵⁸ Orkon, a.g.e., s. 176,106.

⁵⁹ Salname-i Vilayeti Aydın 1313, İzmir 1313, s. 534.

⁶⁰ Türkiye Salon ve İlanât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası, s. 2.

⁶¹ Anadolu, 12 Teşrin-i Sâni 1933, s. 2.

Görenes dağı civarında simli kurşun,⁶² Kömürcü kuryesinde ise krom madeni mevcuttur.⁶³

Akhisar’da linyit madeni de bulunmaktadır. 1913’te Akhisarlı Rağıp ve Kırkağaçlı Rumlardan Çimeros beylerin açtığı linyit ocakları 1914–1918 yılları arasında Almanlarca işletilmiş ve yörenin gereksinimini karşılamıştır. 1918’den 1922’ye kadar Fransızlara işletilen linyit ocakları daha sonra, Cumhuriyetin ilk yıllarında sırası ile Faik Sabri, Nuri Aziz ve Yunus Nadi beylerce, 1939’dan sonra da Etibank tarafından işletilmiştir.⁶⁴

C. Akhisar’ın Kısa Tarihçesi

Akhisar kurulmuş olduğu mevkiinin stratejik konumu dolayısıyla, Bergama, Sart, Manisa ve İzmir’e giden ana yolların kavuştuğu noktada kurulmuş olduğundan, hem askeri hem ticari bakımdan büyük bir önem taşımaktadır. Stratejik konumu, birçok kavim, devlet tarafından ele geçirilmesine ve hakimiyet altına alınmasına neden olmuştur.

Akhisar antik çağda en çok kullanılan ismi olan “Thyateira” Lidya Devleti’nin kuzeydeki en önemli kentiydi.⁶⁵ Ekmel İzdem’e göre; “Lidya Kralı Giges döneminde Akhisar senatosuyla yarı etkin bir site devleti ve nispeten kalabalık nüfusu, zenginliği, müdafaasını arttıran hisarı ile Lidya’nın ikinci derecede bir şehriydi.”⁶⁶

M.Ö. 547 yılında İran’da yönetimi ele geçiren Perslerin Lidya ile yaptıkları iki savaş sonucunda Lidya Devleti yıkılmış ve Batı Anadolu, aynı zamanda Akhisar, M.Ö. 500’lü yıllarda Pers egemenliği altına girmiştir.⁶⁷ Pers Kralı Kyros ele geçirdiği yerleri “satraplık” denilen idari bölgeye ayırmış ve başına da “satrap” denilen valiler atamıştır. Komutanlardan Harpoyos’u da Lidya-İyonya satraplığının başına getirmiştir.

⁶² Orkon, a.g.e., s. 176.

⁶³ **Salname-i Vilayeti Aydın 1311**, İzmir 1311, s. 289; **Salname-i Vilayeti Aydın 1312**, İzmir 1312, s. 411; **Aydın Vilayeti Salnamesi 1313**, s. 396.

⁶⁴ **Yurt Ansiklopedisi**, c. 8, s. 5571

⁶⁵ Satış, a.g.e., s. 60; Umar, a.g.e., s. 651-652.

⁶⁶ İzdem, a.g.e., s. 15.

⁶⁷ **T.C Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua**, s.144; İzdem, a.g.e., s. 16 .

Akhisar'da bu dönemde bu satraplığa bağlı bulunmuştur.⁶⁸ Akhisar M.Ö. 334 yılında İskender'in Anadolu'ya girmesine kadar, yaklaşık 100-150 yıl Pers hakimiyetinde kalmıştır.

M.Ö. 334'de Büyük İskender'in Anadolu Seferi ile Akhisar İskender'in egemenliğine girmiştir. İskender'in ölümü ile komutanları imparatorluk topraklarını Makedonya, Suriye ve Mısır olmak üzere üçe bölmüştür.. Bu bölünüşte Akhisar da Suriye Kralı Seleukos'a bağlanmıştır. Seleukos Lidyalılar ile yaptığı mücadele sonucunda, Seleukos Krallığını kurmuştur. M.Ö. 281 yılından sonra da Akhisar Seleukos krallığına ait bir kent olmuştur. Seleukos bu mücadele sonucunda, Makedonyalı askerleri Akhisar'a yerleştirmiş ve bir ileri karakol oluşturmuştur.⁶⁹ İlkçağda Akhisar, asıl büyük gelişmesini, M.Ö. 281-188 yılları arasında yönetildikleri Seleukos krallığı zamanında gerçekleştirmiştir.⁷⁰

Akhisar Roma İmparatorluğu hakimiyetine kadar, bir müddet Bergama krallarının hakimiyetinde kalmıştır. M.Ö. 80 yılında Roma İmparatorluğu sınırları içine dahil olmuştur.⁷¹ Bu dönemde önemini hiç kaybetmemiş ve ılımlı idareler altında zengin ve refah dönemler yaşamıştır. Roma İmparatoru Caracalla (211-217), 214 yılında Akhisar'a gelmiş ve şehri yargı yetkisine sahip idare merkezi olarak ilan etmiştir. Özellikle Roma döneminde sanayi kenti haline gelmiştir. Burada çömlekçiler, terziler, yün boyacıları, deri işçileri, ayakkabıcılar, keten dokumacılar, fırıncılar, demirciler ve esir tüccarları güçlü dernekler çevresinde örgütlenmişlerdi.⁷²

Akhisar, Roma dönemindeki bu gelişmelere rağmen asıl şöhretini Hıristiyanlığın burada yayılmaya başladığı Bizans İmparatorluğu döneminde kazanmıştır.⁷³ 395 yılında Roma İmparatorluğunun Doğu ve Batı olarak ikiye ayrılmasından sonra Akhisar- Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans)'ın hakimiyeti altına girmiştir. Bizans ülkeyi iki genel valilik ve 64 eyalete ayırarak idare etmeye başlamıştır. Akhisar'da Bizans'ın Thracesia

⁶⁸ Satış, a.g.e., s. 64.

⁶⁹ Aydın Vilayeti Salnamesi 1307, s. 846; Salname-i Vilayeti Aydın 1326, s. 607; Yeni Asır, 1 Haziran 1931, s. 4; Satış, a.g.e., s. 79.

⁷⁰ Satış, a.g.e., s. 83; Manisa 1995, s. 191.

⁷¹ T.C Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 145.

⁷² Sevin, a.g.e.,s. 183

⁷³ Aydın Vilayeti Salnamesi 1307,s. 846; Anadolu, 2 Haziran 1931, s. 4.

eyaleti sınırı içinde yer almıştır. Bizans döneminde Hıristiyanlığın yayıldığı ilk yerlerden birisidir. Akhisar, Asia Eyaleti'ndeki en erken tarihli 7 kiliseden⁷⁴ birinin bulunduğu yer olması dolayısıyla Hristiyanlık açısından önem taşımaktaydı ve Sardes metropolitliğine bağlı bir piskoposluk merkeziydi.⁷⁵

IV. Haçlı Seferi'nden sonra İstanbul, Latinler tarafından zapt edilmiş ve bir Latin imparatorluğu kurulmuştur. Bu nedenle Bizans İmparatorluğu merkezini İstanbul'dan İznik'e nakletmiştir. Bizans İmparatoru Jan Dukos her zaman imparatorluk merkezi haline gelen İznik'te oturmamış, bazen Manisa'da kalmıştır. Manisa'da kaldığı zamanın bir kısmını da Akhisar'da geçirmiştir.⁷⁶

1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türklerin, Anadolu'ya girişi ile birlikte Anadolu'nun dengesi değişmiş, Anadolu'nun hakimiyeti Türklerin eline geçmiştir. Manisa ve yöresinde Türk baskısı, bu bölgede bulunan Katalanların, 1300 yılında bölgeden çekilmesinden sonra artmıştır.⁷⁷ Saruhan Bey'in başında bulunan Türkler, 1305 yılında Manisa taraflarında fetih yapmaya başlamışlardır. Akhisar, bu fetihler sırasında, 1307 yılında Saruhan Bay tarafından Türk hakimiyeti altına alınmıştır.⁷⁸ Manisa'nın da 1313 yılında ele geçirilmesi ile ve Saruhan Beyliği'nin başkenti yapılması, Akhisar'ın Türk hakimiyeti kesinleştirmiştir. Saruhan Bey zamanında, Manisa gibi, Akhisar da Türkleşmiş ve Akhisar'ın çehresi değişmiştir.⁷⁹

Osmanlılar Karesi Beyliği'ni ortadan kaldırdıktan sonra, Saruhanlıları sıkıştırmaya başlamışlar, Saruhanlıların müttefiki olan Bizansı da oyuncak haline getirmişlerdir. Saruhan Beyi İshak Bey'in 1390 yılında ölmesi ile birlikte oğlu Hızırşah ile kardeşi Orhan saltanat mücadelesine girmiştir. Bu durumdan yararlanan

⁷⁴ Hristiyanlığın ilk 7 kilisesinin kurulduğu kent şunlardır: Efes, Bergama, Akhisar, Sart, İzmir, Denizli, Alaşehir. Bkz. Satış, **a.g.e.**, s. 115.

⁷⁵ Sevin, **a.g.e.**, s. 183.

⁷⁶ Çağatay Uluçay - İbrahim Gökçen, **Manisa Tarihi**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1939, s. 18; Turan Yılmaz, **Akhisar'ın Sosyo-Ekonomik Durumu (1876-1908)**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2003, s. 11.

⁷⁷ Feridun Emecen, **XVI. Asırda Manisa Kazası**, TTK, Ankara 1989, s. 17; Nejdet Bilgi, **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Manisa Kazası (1908 – 1950)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, İzmir 1996, s. 32; **Yurt Ansiklopedisi**, c. 8; s. 5533.

⁷⁸ İzdem, **a.g.e.**, s. 18; Oktay Gökdemir, **Kurtuluş Savaşında Akhisar**, Akhisar 1990, s. 15.

⁷⁹ Emecen, **a.g.e.**, s. 17,18.

Yıldırım Bâyezid, Manisa ve çevresini Osmanlı hakimiyetine almıştır.⁸⁰ Böylece Akhisar'da Osmanlı hakimiyetine geçmiştir.⁸¹ Ancak 1402 yılında Timur'un Anadolu'ya girerek Ankara Savaşı'nda Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bâyezid'in yenilgiye uğratması ile Anadolu'da beylikler yeniden canlanmıştır. Timur'un aldırısı Anadolu'da birçok şehrin yıkılmasına neden olmuştur. Ankara Savaşı'nda sonra Batı Anadolu'ya ilerlediği sırada, Timur'un oğlu Emirşah (Miranşah) tarafından Akhisar kalesi yıkılmış ve kasaba yağmalanmıştır.⁸²

Anadolu'daki birçok beylik gibi, Saruhanoğulları Beyliği de yeniden kurulmuştur. Beyliğin yeniden kurulması ile birlikte, Akhisar'da Osmanlı hakimiyetinden, Saruhanoğulları'nın hakimiyetine girmiştir. Ancak bu hakimiyet kısa sürmüş, Çelebi Mehmet'in, kardeşlerini bertaraf ederek Anadolu'da Türk Birliği'ni yeniden sağlaması ile Akhisar Osmanlı'nın bir kazası durumuna gelmiştir.⁸³ Kesin olarak Osmanlı egemenliği ise II. Murat döneminde gerçekleşmiştir.⁸⁴

Saruhanoğulları, egemen oldukları müddet içinde Manisa ve diğer kasabalarda birçok eser bırakmalarına karşın, Akhisar'da fazla eser bırakmamışlardır. Akhisar'da bu dönemden yalnızca kiliseden camiye çevrilen Ulu Cami ile Köhne Cami kalmıştır.⁸⁵

Çelebi Mehmet, Efes civarını ele geçirerek Aydınoğlu Beyliği'ni yeniden kuran Cüneyd ile de mücadele etmiştir. Akhisar'da bir müddet Cüneyd Bey'in hakimiyeti altına girmiştir. Çelebi Mehmet'in ölümden sonra başa geçen II. Murat döneminde de Cüneyd Bey ile mücadele devam etmiştir. Mücadele sonucunda Cüneyd Bey'in kuvvetleri Akhisar önlerinde yenilgiye uğratılmıştır. Böylece Akhisar, kesin olarak II. Murat döneminde Osmanlı topraklarına katılmış ve⁸⁶ Saruhan Sancağı'nın bir kazası

⁸⁰ Uluçay – Gökçen, **a.g.e.**, s. 34 – 35; Emecen, **a.g.e.**, s. 20 – 21; Bilgi, **a.g.t.**, s. 36.

⁸¹ Emecen, “Akhisar”, s. 237.

⁸² Mehmet Emin Müderrisoğlu, **Akhisarlı Türk Büyükleri ve Eserleri**, Piyasa Matbaası, İzmir 1956, s. 17; Satış, **a.g.e.**, s. 240.

⁸³ Emecen, **a.g.m.**, s. 237.

⁸⁴ Satış, **a.g.e.**, s. 241.

⁸⁵ Satış, **a.g.e.**, 241 – 242.

⁸⁶ İzdem, **a.g.e.**, s. 20; Satış, **a.g.e.**, s. 258.

haline gelmiştir.⁸⁷ Kaza haline geldiği dönemlerde, 1531 yılında, bir nahiyesi vardı ve 21 köye sahipti.⁸⁸

Akhisar, önemli ulaşım yolu üzerinde ve verimli bir ovada bulunduğu kısa sürede gelişme göstermiştir.16. yüzyılın ilk yarısında 17 mahallesi, 3500 civarında nüfusu vardı. Bu yüzyılda kasaba, civardaki bağlık ve bahçelik alan ile eski terkedilmiş yerleşim bölgesine doğru genişlemeye başlamıştır. 16. yüzyılın kinci yarısında mahalle sayısı 19'a yükselmiş, ancak nüfus fazla değişmemiştir. Kazada bu dönemde tarıma dayalı bir ekonomik hayat hakim olmuştur.⁸⁹ Osmanlı döneminde Akhisar, özellikle pamuklu dokumaları ile ün yapmıştır. Tersanenin ihtiyacı için İstanbul'a yelken bezi, gömleklik dokuma, ve tente bezi göndermiştir. Ayrıca Yeniçeri elbiseleri için çuha kumaşı ve astarlık kumaş da burada dokunmuştur.⁹⁰

Osmanlı döneminde, 17 yüzyıldan itibaren, devletin zayıflaması ve devlet düzenindeki bozulmalar nedeni ile başlayan isyanlardan Akhisar da etkilenmiştir. 17. yüzyılda Kalenderoğlu Mehmet Paşa'nın isyanı, Manisa'ya kadar gelmiştir. Kalenderoğlu'nun Manisa'ya gelmesi üzerine, Osmanlı Devleti tarafından ordu gönderilmiştir. Osmanlı ordusu, isyanı bastırmaya geldikleri yol üzerinde, Akhisar'ın civar köylerinin Celaliler tarafından yağmalanmış olduğu ile karşılaşmışlardır.⁹¹ Yine Manisa'yı etkileyen İlyas Paşa isyanında, Akhisar'dan da yandaşlar yer almıştır. Bu yandaşlar Mahi Hatunoğlu Hasan ve Alay Beyzade Mehmet Ağa idi.⁹² Evliya Çelebi de, 1598 yılında, Celali Karayazıcı ve kardeşi Deli Hasan'ın korkusundan, Akhisar halkının padişah fermanı ile toplanarak, Akhisar kalesini tamir ettirdiğini bildirmektedir.⁹³ Hatta Celali isyanları sebebi ile civardaki halkın bir kısmı Akhisar'a gelip yerleşmiş ve kazanın nüfusu artmıştır.⁹⁴

⁸⁷ Emecen, **a.g.m.**, c.2, s. 237.

⁸⁸ Emecen, **XVI. Asırda Manisa Kazası**, s. 111; Satış, **a.g.e.**, s. 266.

⁸⁹ **Emecen**, “*Akhisar*”, s. 237.

⁹⁰ Emecen, **XVI. Asırda Manisa Kazası**, s. 253; Emecen, “*Akhisar*”, s. 237; Satış, **a.g.e.**, s. 281.

⁹¹ Satış, **a.g.e.**, s. 284.

⁹² Satış, **a.g.e.**, s. 289.

⁹³ Evliya Çelebi, **Seyahatname**, c. 9, Devlet Matbaası, İstanbul 1935, s. 60.

⁹⁴ Emecen, **a.g.m.**, s. 237.

Akhisar, 1922 yılında Yunan işgaline kadar durumunu korumuştur. Akhisar merkezinde Osmanlı döneminde ait yapılar ise şunlardır: Akhisar kalesi, Sasa Bey Hamamı, Paşa Camii ve Paşa Hamamı, Yeni Gülruh Cami ve Yeni Hamam, Şeyh İsa Cami, Ememi Camii, Aynalı Cami, Zeynelzade Eski Kütüphanesi ve Hashoca Cami, Kantarcıoğlu Ahmet Ağa Cami ve çeşitli hanlar.⁹⁵

D. Milli Mücadele Yıllarında Akhisar

I. İşgalden Önce Akhisar

Son kurtuluş çaresi olarak gördüğü Birinci Dünya Savaşı'na giren Osmanlı Devleti, İtilaf Devletleri tarafından yenilgiye uğratılmış ve 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti, bu mütareke ile hayatiyeti yok edilmiş bir hale gelmiştir. Silah, cephane ve ulaşım yolları ile tüm haberleşme araçları, liman ve tersaneler İtilaf Devletleri'nin denetimine bırakılmış, İtilaf Devletleri'ne, mütarekenin 7. maddesine dayanarak, ülkenin herhangi bir yerini kendi güvenlikleri için işgal hakkı tanınmış, Doğu Anadolu'da bir Ermeni devletinin kurulması için olanak sağlanmıştır.⁹⁶

Mütarekenin imzalanması ilk günlerde, saray ve hükümetten başlayarak basında ve ülke düzeyinde barışa kavuşulduğu ya da yakında kavuşulacağı umuduyla genellikle olumlu karşılanmıştır. Mütarekeyi imzalayan Rauf (Orbay) Bey'de bunun kendisi ve Osmanlı Devleti için başarı olduğu görüşünde idi. İstanbul'a döndükten sonra gazetelere verdiği demeçlerde *“Mütarekeyi imzaya giderken bugünkü gibi sevinçli döneceğimi tahmin etmiyordum. İngilizler çok açık kalpli ve samimi hareket ettiler. Bu mütareke ile devletimizin istiklali, saltanatımızın hukuku tümüyle kurtarılmıştır. Bu mütareke gâlip ile mağlup arasında yapılmış bir mütareke değil; savaş halinde çıkmak isteyen denk iki devletin aralarındaki düşmanlığı durdurmaları durumu gibi bir şeydir”* diyordu.⁹⁷

⁹⁵ Satış, a.g.e., s. 335 – 357.

⁹⁶ **Türk İstiklal Harbi I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikati**, Genelkurmay Yayınları, Ankara 1962, s. 25, 41 – 44; Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkilâbı Tarih i**, c. III, kısım IV, TTK., Ankara 1983, ss. 742-746.

⁹⁷ **Türk İstiklal Harbi I**, s. 80.

Padişah Vahdettin ise tahtını ve hanedanını kurtarmaktan başka bir şey düşünmüyordu. Mütarekenin ağır hükümlerine karşı kayıtsızlık içinde kalıyor, İtilaf Devletleri'nin bilhassa İngilizlere yaranmak için ne mümkünse yapıyordu. Osmanlı Padişahı felaketten kurtulma çaresini, İtilaf Devletleri'ne hoş görünmek ve her dileklerini yapmakta görülyordu.⁹⁸

Mustafa Kemal Atatürk mütareke sonrası durumu şöyle anlatmaktadır: “*Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu grup, Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmiş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır bir ateşkes antlaşması imzalamış. Büyük savaşın uzun yılları boyunca millet yorgun ve fakir durumda. Milleti ve memleketi Birinci Dünya Savaşı'na sürükleyenler, kendi hayatlarını kurtarma kaygısına düşerek memleketten kaçmışlar. Saltanat ve hilafet makamında oturan Vahdettin soysuzlaşmış, şahsını ve bir de tahtını koruyabileceğini hayal ettiği alçakça tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşa'nın başkanlığındaki hükümet aciz, haysiyetsiz ve korkak. Yalnız padişahın iradesine boyun eğmekte ve onunla birlikte kendilerini koruyabilecekleri herhangi bir duruma razı.*

Ordunun elinden silahları ve cephanesi alınmış ve alınmakta.”⁹⁹

Mütarekenin ilk başta yarattığı olumlu hava fazla uzun sürmemiştir. Bir yandan mütareke hükümleri gereğince ordu terhis edilip, cephanesi elinden alınırken, bir yandan da İtilaf Devletleri, Anadolu'yu, savaş içinde yaptıkları gizli antlaşmalar¹⁰⁰

⁹⁸ Bayur, **a.g.e.**, s. 754

⁹⁹ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, (Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002,

¹⁰⁰ Gizli Antlaşmalar şunlardır:

1915 İstanbul Antlaşması: 10 Nisan 1915'te İngiltere, Fransa ve Rusya arasında imzalanmıştır. Bu antlaşma ile İstanbul ve Boğazlar Rusya'ya veriliyordu.

1915 Londra Antlaşması: 26 Nisan 1915'te İngiltere, Fransa, ve İtalya arasında imzalanmıştır. Bu antlaşma ile İtalya bir ay içinde savaş girerse Akdeniz Bölgesi İtalya'ya verilecek ve İtalya'nın burasını işgal etme hakkı olacaktı.

1916 Sykes-Picot Antlaşması: 26 Nisan 1916'da İngiltere, Fransa, Rusya arasında imzalanmıştır. Rusya'ya Erzurum, Trabzon, Van ve Bitlis vilayetleriyle Güney Kürdistan'ın bir kısmı; İngiltere'ye Mezopotamya'nın bütünü ile Akka ve Hayfa limanları, Fransa'ya Suriye kıyıları, Kilikya, Harput ve Güney Kürdistan veriliyordu.

sonucu yağmalamaya başlamışlardır. Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan devletler, sözde dünya barışını sağlamak amacıyla 18 Ocak 1919'da Paris Barış Konferansı'nı toplamışlardır. Ancak asıl amaçları, yapılan gizli antlaşmaları, devletler arası belgelere bağlayarak, Avrupa ve hatta dünyanın haritasını yeniden çizmekti. İngiltere bu konferansta kendi ulusal çıkarlarını korumak maksadı ile, 6 Mayıs 1929'da Yunanlıların İzmir'i işgal etmelerine izin vermiştir.¹⁰¹ Bu karar üzerine 15 Mayıs 1919'da İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Yunanlılar sadece İzmir'i işgal etmekle kalmamışlar, Batı Anadolu'da içerilere kadar ilerlemişlerdir. Yunanlıların ilerlemesinden Akhisar'da nasibini almıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Akhisar'da çeşitli azınlıklar yaşamaktaydı. 1919 yılında Celal Bayar, Akhisar'da 6118 Rum ve 882 Ermeni'nin yaşadığını bildirirken,¹⁰² Sabahattin Selek ise, 32 280 Türk, 5877 Rum, 515 Ermeni, 485 Musevi'nin yaşadığını bildirmektedir.¹⁰³ Nüfus içindeki Rumlar İzmir'in işgali ile birlikte Akhisar'da propaganda faaliyetlerini arttırmışlardır. İzmir işgali karşısında Akhisar halkında heyecan ve kaygı başlamıştır. Halk, Akhisar'ın Yunanlıların işgal bölgesi sınırları içerisinde olup olmadığı konusunda herhangi bir düşünceye sahip olmadıkları gibi, kendilerine bilgi verecek, yol gösterecek yöneticilerden de yoksundular. Diğer yerlerde olduğu gibi, Yerli Rumlar ve Rum papazları, halkın bu durumundan yararlanmasını ve Akhisar halkını Yunanlıların işgali ile korkutmayı bilmişlerdir.¹⁰⁴

1917 St. Jean de Maurienne Antlaşması: 8 Ağustos 1917'de İtalya ile İtilaf Devletleri arasında imzalanmıştır. Bu antlaşma ile Rusya'nın antlaşmayı onaylaması şartıyla İtalya'ya Güneybatı Anadolu ve Batı Anadolu vaat edilmiştir. Bkz. Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, c. 1 M.E.B., İstanbul 1991, ss. 151-154.

¹⁰¹ Paris Barış Konferansı'nda Yunanlıları İzmir'e çıkarma kararı hakkında ayrıntılı bilgi için. Bkz. Sina Akşin, "Paris Barış Konferansı'nın Yunanlıları İzmir'e Çıkarma Kararı," **Üçüncü Askeri tarih Semineri Bildirileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1986, ss. 174- 189.

¹⁰² Celal Bayar , **Ben de Yazdım**, c. 6, İstanbul 1968, s. 1892 ; Teoman Ergül, **Kurtuluş Savaşında Manisa (1919 – 1922)**, Manisa Kültür Sanat Kurumu Yayınları, İzmir 1991, s.43; Hamdi Gürler, **Kurtuluş Savaşı'nda Albay Bekir Sami –Günsav- (Mayıs-Haziran 1919)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994, s. 56.

¹⁰³ Sabahattin Selek, **Milli Mücadele**, c.1, Örgün Yayınları, İstanbul 1982, s. 180 ; Ergül, **a.g.e** , s. 43 ; Sıtkı Aydinel, **Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekatı**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1993, s. 58; Gökdemir, **a.g.e.**, s. 17.

¹⁰⁴ Kamil Su, **Manisa ve Yöresinde İşgal Acıları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 11; Gökdemir, **a.g.e.**, s. 17.

Akhisar'daki bu manzara, Albay Bekir Sami Bey'in 56. Tümen Komutanlığı'na atandığı dönemde de devam etmiştir. Osmanlı Harbiye Nezareti, İzmir'in işgalindeki tutumu dolayısıyla görevden aldığı Ali Nadir Paşa'nın yerine, Batı Anadolu'da dağınık birlikleri yeniden düzenlemek amacı ile 17. Kolordu Komutan Vekili ve 56. Tümen Komutanı olarak Bekir Sami Bey'i atamıştır.¹⁰⁵

Bekir Sami Bey, 21 Mayıs 1919'da Bandırma'ya hareket etmiştir. Bekir Sami Bey'in Bandırma'da bulunduğu sırada Albay Kazım Özalp de İzmir'den Bandırma'ya gitmiştir. İzmir – Bandırma yolu üzerinde Akhisar, Soma, Kırkağaç istasyonlarında gördüğü kişileri işgale karşı uyarılmış ve direnmelerini istemiştir.¹⁰⁶ Kazım Özalp'in Bandırma'ya gelmesi ile Bekir Sami ile aralarında yaptıkları görüşme sonucunda, işgalin genişlemesini engellemek, birlikleri toplamak üzere Manisa'ya gitmeye karar vermişler, ancak Manisa'nın işgal edildiği haberinin üzerine Manisa'ya yakın ve telgraf merkezi olan Akhisar'a gitmişlerdir. Bekir Sami Bey ile Kazım Özalp'in yanında, Bekir Sami Bey'in Yaveri Yüzbaşı Selahattin Bey, Kazım Özalp'in kardeşi Fethi Bey, Karaosmanzade Hamdi Bey, İzmir ilkokul öğretmenlerinden Vasıf Bey (Çınar), Teğmen Faruk Efendi bulunmaktaydı.¹⁰⁷

14 Mayıs 1919 sabahı yanındakilerle birlikte Akhisar'a gelen Bekir Sami Bey, Akhisar'ın o günkü durumunu şöyle anlatıyor: “ *Her tarafta Yunan bayrakları asılmıştı. Terziler Yunan bayrakları dikiyordu. Rumlar dışında Türklerden de bu bayraklardan almak için acelecilik edenler vardı. Yunan ordusunun şehre girmesi halinde canını ve malını garanti altına alabilmek için Yerli Rumlara yaltaklık edenler az değildi. Rumlar ve kilise papazları, zulümden kurtulmanın tek yolu olarak Yunana bayraklarını öğütüyorlardı. İzmir suikastının anlatılış tarzı sayesinde maneviyatı sıfır olan halk*

¹⁰⁵ Bayar, **a.g.e.**, c. 6; s. 1889; Rahmi Apak, **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?**, TTK, Ankara 1990, s. 16; Selek, **a.g.e.**, c. 1, s. 162 – 163; Aydınel, **a.g.e.**, s. 94.

¹⁰⁶ Kazım Özalp, **Milli Mücadele 1919 – 1922**, c. 1; Ankara 1985, s. 9; Gökdemir, **a.g.e.**, s. 18; İlhan Tekeli -Sevim İlkin, **Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey**, TTK, Ankara 1989, s. 87.

¹⁰⁷ **Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları**, Hazırlayan: Muhittin Ünal, 2. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul 2002, s. 30; Gürler, **a.g.e.**, s. 54. Kazım Özalp ise, Bandırma'dan, Bekir Sami Bey'in yaveri Mülazım Selahattin Bey, kardeşi Fethi Bey, İnceoğlu Hamit Şevket Bey, Mülazım Necati Efendi ile birlikte hareket ettiklerini bildirir. Bkz. Özalp, **a.g.e.**, c.1, s. 13.

kolaylıkla Yunan bayrağını kurtuluş çaresi olarak kabullenebiliyordu.”¹⁰⁸ Ayrıca Akhisar Kaymakamı da Akhisar’da oluşturulmaya çalışılan milli müdafayı engellemeye çalışmış, halka yardım etmemiş ve Rumların propagandalarına kayıtsız kalmıştır. Bekir Sami bey bu durumu 27 Mayıs 1919’da bir telgrafla Genelkurmay Başkanlığı’na bildirmiştir.¹⁰⁹

Bekir Sami Bey’in yaveri Yüzbaşı Selahattin ise, Akhisar’ın durumunu şöyle anlatmaktadır: “*Yunan bayrağı, Yunan zulmüne karşı tek kurtuluş çaresidir, kanısı yaygındı. Bu kanıyı Rumlar ve yerli kiliselerin papazları genelleştirmiş ve başarı sağlamışlardır. Bir yandan İzmir katliamı anlatılarak maneviyat sifira indirilirken, öte yandan tehlikeyi önlemek için Yunan bayrağı çekme öğütleniyordu.*”¹¹⁰

Bekir Sami ve yanındakiler, Akhisar’ın teslimiyetçi tutumu karşısında , Akhisar Kaymakamı başta olmak üzere Akhisar’ın ileri gelenleri ile kaldıkları otelde bir toplantı yapmışlardır. Toplantıda, Bekir Sami, Albay Kazım Özalp ve Vasfi beyler tarafından, Yunanlıların İzmir’in işgali sırasında yaptıkları, İstanbul Hükümeti’nin Yunanlılarla birlik olarak işgal siyasetini desteklediği ve aciz bir durumda olduğu, bir an önce halkın bu duruma karşı koyması, ulusal cephenin oluşturulması gerektiğini anlatan konuşmalar yapılmıştır.¹¹¹ Konuşmalardan sonra, Akhisar’ın ileri gelenlerinden biri, “*Efendim, bu gibi şeyleri yapmak elimizden gelmez. Hatta şimdi bu konuşulanları biraz sonra Yunanlılar duyacak ve bizi bunun için cezalandıracaktır. Hükümet bir şey yapamaz durumdaysa, asker gönderemiyorsa, bizim için itaatten başka ir çare yoktur.*” şeklinde konuşunca Bekir Sami Bey tarafından, toplantıda bulunan Akhisarlılar kovulmuştur.¹¹²

¹⁰⁸ Miralay Bekir Sami Günsav’ın Kurtuluş Savaşı Anıları, s. 32; Apak, a.g.e., s. 19; Selek, a.g.e., c.1, s. 165; Haluk Selvi, “*Akhisar’ın İşgali*”, Manisa Dergisi, sayı: 12 (Kasım 1996), s. 20; Mustafa Turan, Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli (1919-1923), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s. 255.

¹⁰⁹ Selvi, a.g.m., s. 20.

¹¹⁰ İlhan Selçuk, Yüzbaşı Selahattin’in Romanı, II. Kitap, 9. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, Ankara 2002, s. 55 – 56.

¹¹¹ Miralay Bekir Sami Günsav’ın Kurtuluş Savaşı Anıları, s. 37 – 38; Selçuk, a.g.e., II. Kitap, s. 57 – 58; Apak, a.g.e., s. 25 – 26; Selek, a.g.e., c.1, s. 166 – 167; Kâmil Su, Karaosmanoğlu Halit Paşa, T.C. Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa 2002, s. 44; Gökdemir, a.g.e., s. 19; Ergül, a.g.e., s. 44; Tekeli-İlkin, a.g.e., s. 92; Zekeriyâ Yurtoğlu, Manisa Tarihi (Kuruluşundan Cumhuriyete Kadar), Manisa Barosu Kültür Yayınları, Manisa 1994, s.140.

¹¹² Selçuk, a.g.e., II. Kitap, s. 58; Gürler, a.g.e., s. 55; Tekeli-İlkin, a.g.e., s. 92 – 93; Su, a.g.e., s. 45Yurtoğlu, a.g.e., s. 140.

Bekir Sami Bey ile Albay Kazım Bey, Manisa – Akhisar yöresinde önemli bir yetki ve gücü sahip Karaosmanoğlu Halit Paşa¹¹³ ile de Yunanlılara karşı birlikte mücadele etmek konusunda görüşmelerde bulunmuşlardır. İlk önce Halit Paşa, Bekir Sami Bey ve Albay Kazım Bey'in Akhisar'da kaldıkları otele gelmiş ve otelde bir toplantı yapılmıştır. Toplantıda, Halit Paşa'nın nüfus bölgesi olan Akhisar, Manisa, Turgutlu üçgeni içinde kurulacak gönüllü kuvvetlerle Manisa'ya gidilip, oradaki muvazzaf kuvvetlerle birlikte Yunanlılara saldırma planlanmıştır.¹¹⁴ Hatta Halit Paşa'nın gönüllü kuvvetleri ile birlikte taarruz etmek üzere Manisa'ya doğru yola çıkmışlarsa da Manisa'nın işgali ile Halit Paşa'nın yapacak bir şey kalmadığına kanaat getirmesi üzerine tekrar, 26 Mayıs 1919 günü Akhisar'a dönmüşlerdir.¹¹⁵ Aynı gün Albay Kazım Bey, Akhisar'dan İstanbul'a,¹¹⁶ 27 Mayıs 1919 günü de Bekir Sami Bey Yüzbaşı Selahattin ile birlikte Salihli'ye hareket etmiştir.¹¹⁷

Akhisar halkı ilk başlarda Yerli Rumların faaliyetleri ve idarecilerin acizliği dolayısıyla teslimiyetçi, çaresiz bir durum takınmışlar, milli harekete destek vermemişlerdir. Hatta Celal Bayar da, halkın bu durumunu geçici heyecan içinde iş görmenin, teşkilat yapmanın güçlüğü olarak görmüştür.¹¹⁸ O dönemde Akhisar halkının bu tutumuna Ege Bölgesi'nin bir çok yerinde rastlamak mümkündür. Ancak daha sonra gerçekleri anlayan Akhisar halkı Milli Mücadele'de üzerine düşen görevi yapmıştır.

II. Akhisar'ın Birinci Kez İşgali

25 Mayıs 1919'da Manisa'nın işgalini hiç direniş görmeden gerçekleştiren Yunan ordusu, ilerlemesini sürdürmüş, 30 Mayıs 1919'da Akhisar'a çok yakın olan

¹¹³ Halit Paşa hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için, bkz. Kâmil Su, **Karaosmanoğlu Halit Paşa**, T.C. Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa 2002.

¹¹⁴ Apak, **a.g.e.**, s.28; Su, **a.g.e.**, s. 47.

¹¹⁵ Su, **a.g.e.**, 51-52.

¹¹⁶ **Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları**, s. 39 – 41; Apak, **a.g.e.**, s. 27-29; Gökdemir, **a.g.e.**, s. 20 – 21; Gürler, **a.g.e.**, s. 60 – 61.

¹¹⁷ **Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları**, s. 45; Gürler, **a.g.e.**, s. 62; Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü I**, TTK, Ankara 1993, s. 281; Yurtoğlu, **a.g.e.**, s. 141. Haluk Selvi, Bekir Sami Bey'in Akhisar'dan ayrılırken yanında Yüzbaşı Selahattin ile birlikte Yüzbaşı Rasim'in de olduğu bildirmektedir. Bkz. Selvi, **a.g.m.**, s. 20.

¹¹⁸ Bayar, **a.g.e.**, c.6, s. 1892.

Kayışlar'ı (Saruhanlı) işgal etmişler ve Kayışlar istasyonunda çadır ordugahı kurmuşlardır.¹¹⁹ Kayışlar, hem Sındırgı- Akhisar hem de Balıkesir-Soma ve Kırkağaç yönlerinden gelen yolların açıldığı Urgancı Boğazı'nı tutmak için uygun bir yerdi.¹²⁰ Akhisar bölgesindeki Rumları memnun emek için geldiklerini ifade eden Yunan kuvvetleri, aslında Manisa'nın Milli Kuvvetleri'nin eline geçmesini önlemek için bu stratejik bölgeye karargah kurmuşlardır.¹²¹

Yunan işgali için hazırlık yapan Yerli Rumlar ve onlarla işbirliği içinde olan daha çok Hürriyet ve İtilaf taraftarı olan Akhisar'ın ileri gelenleri, Kayışlardaki Yunan karargahına giderek Yunan işgal birliklerine imzalı bir davetiye vermişlerdir.¹²²

Kayışlar istasyonunda karargah kuran, 250 piyade, 7 süvari ve 2 makineli tüfekten oluşan küçük Yunan müfrezesi, bulunduğu stratejik mevki ile yetinmeyip 5 Haziran 1919'da, 14. Kolordu'nun Akhisar'da asker bulundurmaya vaziyeti müsait olmadığından, hiçbir direnme ile karşılaşmadan Akhisar'ı işgal etmiştir.¹²³ Akhisar Rumları, şehre giren Yunan askerlerini "Zito (Yaşa)" naraları arasında, sevinç gösterileri ile karşılamışlardır.¹²⁴ Yunan müfrezesi, Akhisar halkının işgale tepki vermemesi ve kıtasından uzakta olması nedeniyle yerli halka tecavüzde bulunmamıştır.¹²⁵ Akhisar'ın yerli halkı ise işgal karşısında Sındırgı'ya göç etmiştir.¹²⁶ Akhisar'ın işgali Kaymakam Sa'id tarafından Dahiliye Nezareti'ne bir telgrafla bildirilmiştir. Bu telgrafta, Kaymakam Akhisar'ın işgal alanı dışında kaldığını bildirerek, hükümeti adına bu hareketi protesto etmiştir.¹²⁷

¹¹⁹ Süvari Yüzbaşı Ahmet, **Türk İstiklal Harbi Başında Milli Mücadele**, Yayınlayan: İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci, Akademi Kitabevi, İzmir 1993, s. 34; İzdem, **a.g.e.**, s. 108; Gökdemir, **a.g.e.**, s. 22; Ergül, **a.g.e.**, s. 46.

¹²⁰ Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s. 115; Ergül, **a.g.e.**, s. 46.

¹²¹ **İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cepheleri**, Hazırlayan: Şerafettin Yılmaz, Balıkesir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Balıkesir 1990, s. 20.

¹²² Türkmen Parlak, **İşgalden Kurtuluşa "1"., Yunan Ege'ye Nasıl Geldi "İlk Günler"**, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yayınları, İzmir 1982, s. 519; Tekeli-İlkin, **a.g.e.**, s. 115; Satış, **a.g.e.**, s. 369.

¹²³ Süvari Yüzbaşı Ahmet, **a.g.e.**, s. 34; **İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cepheleri**, s.20; Sarıhan, **a.g.e.**, s. 304; Gökdemir, **a.g.e.**, s. 22.

¹²⁴ Parlak, **İşgalden Kurtuluşa "1"**, s. 519.

¹²⁵ Süvari Yüzbaşı Ahmet, **a.g.e.**, s. 34.

¹²⁶ İzdem, **a.g.e.**, s. 108; Gökdemir, **a.g.e.**, s. 22.

¹²⁷ Selvi, **a.g.m.**, s. 21; Su, **a.g.e.**, s. 66.

Akhisar gibi önemli bir merkezin küçük bir Yunan birliği tarafından işgal edilmesi ve kolay ilerlemeleri, 14. Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa'yı harekete geçirmiştir. Yusuf İzzet Paşa, Balıkesir'de bulunan 188. Alayından Yüzbaşı Kemal Bey'i, 120 er ve 4 makineli tüfekle Akhisar üzerine göndermiştir.¹²⁸ Bu sırada 14. Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa, Akhisar'ın işgalini protesto eden bir notayı, Bandırma'daki İngiliz Mümessili Yüzbaşı Hadkinson'a verilmek üzere bir telgrafla Albay Kazım Bey'e göndermiştir.¹²⁹

188. Alayın hareketi, halkın direnmeye başlaması, güçsüz birliklerle bir alana yayılmış Yunanlıları endişeye sevk etmiş ve küçük müfrezeler bir araya toplanmak için, 9 / 10 Haziran 1919 günü Akhisar'ı boşaltmışlardır.¹³⁰

III. Akhisar'daki Örgütlenmeler ve Akhisar Cephesinin Kurulması

İşgalden önce, Albay Bekir Sami Bey'in Akhisar'daki örgütlenme çabalarına rağmen, teslimiyetçi bir tutum izleyen Akhisarlılar, 5 Haziran günü işgal edilince, örgütlenme yoluna gitmişlerdir. 15 Haziran 1919'da, Akhisar'ın ileri gelenleri tarafından milli bir cemiyet kurulmuştur. İzmir'in işgali ile birlikte yurta kurulan milli cemiyetlerin adı genellikle "Redd-i İlhak" adını almasına rağmen, Akhisar'da kurulan cemiyetin adı "Akhisar Redd-i İşgal"dir. Akhisar Red-i İşgal Cemiyeti'nin oluşturulmasında Yüzbaşı İzmirli Ethem Bey büyük yararlılıklar göstermiştir.¹³¹ Akhisar Red-i İşgal Cemiyeti'ni oluşturan kişiler hakkında kesin bir bilgi yoktur, kaynaklar farklı isimler vermektedir. İzmir'e Doğru gazetesine göre ise, cemiyeti oluşturan kişiler, Belediye Başkanı Mehmet Kâmil, Müftü Vekili Hakkı, eşraftan Emin Ali, Ali Şefik, Müderris Hacı Mahmut, Mehmet Hulusi, Ragıp Beyzade Süleyman,

¹²⁸ Süvari Yüzbaşı Ahmet, **a.g.e.**, s. 35; **İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cepheleeri**, s. 20; Ergül, **a.g.e.**, s. 47.

¹²⁹ Bu notanın ayrıntısı için, bkz. Özalp, **a.g.e.**, c. 1, s. 20 – 21; Ergül, **a.g.e.**, s. 48.

¹³⁰ Celal Bayar, **Ben de Yazdım**, c. 8, İstanbul 1972, s. 2480 – 2481; Süvari Yüzbaşı Ahmet, **a.g.e.**, s. 35 – 36.

¹³¹ Bayar, **a.g.e.**, C.8, s. 2468; Süvari Yüzbaşı Ahmet, **a.g.e.**, s. 48.; **İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cepheleeri**, s. 31. Bazı kaynaklarda, Cemiyetin kurulmasında yararlılık gösteren kişi, İzmirli Ethem Bey yerine Albay Kazım Bey tarafından Salihli cephesine gönderilen Çerkez Ethem olarak gösterilmektedir. Ancak Çerkez Ethem'in Akhisar'a gelişi cemiyetin kuruluşundan sonradır. Bkz. Parlak, **İşgalden Kurtuluşa "1"**, s. 542-543 Tekeli, **a.g.e.**, s. 124. Kazım Özalp ise Akhisar cephesinin oluşması için Çerkez Ethem'i değil, Konyalı Hüsnü Bey'i gönderdiğini bildirmektedir. Bkz. Özalp, **a.g.e.**, c. 1, s. 31.

Hafız Mehmet, Müderriszade Mehmet, Tahir, Selimzade Ali Fikri, Müderriszade Mahmut, Yazıcı Ali Rıza, Selim Zihni, Boncukluzade İsmail, Kadızade Adil, Mehmet Sadık'tır.¹³² Türkmen Parlak ise, Akhisar Belediye Başkanı Ali Bey, ahaliden Mehmet Nuri Bey, Hafız Osmanoğlu Hüseyin Bey, Müderriszade Süleyman Bey, Müderriszade Mehmet Bey, Musazade Rıza Bey ve ulemadan Mehmet Sait Bey'in cemiyeti kurduğunu söylemektedir.¹³³ Cemiyetin idare heyetinde 15 Haziran 1919'da ilk kurulduğu dönemde kimlerin yer aldığı bilinmemektedir. Celal Bayar'ın 10 Eylül 1919'da Akhisar cephesinde göreve başladığında, cemiyetin idare heyetinde Reşat Bey, Belediye Başkanı Kâmil Bey ve Müderriszade Mehmet Bey bulunmaktaydı.¹³⁴

Cemiyet, hemen işe başlamıştır. Halkın cemiyete yardımları, düzenli bir şekilde toplanmış, milli kuvvetlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere Akhisar'a giren mallardan oktruva vergisi alınmaya başlanmış, bölge içindeki hububat dolu ambarlarına el konulmuştur.¹³⁵ Ayrıca cemiyet, Akhisar bölgesine gönderilecek olan kuvvetlerin iskânını ve personel maaşlarını da sağlamaya hazır olduklarını bildirmiş ve bunu uygulamıştır.¹³⁶

Akhisarlılar Milli Mücadelede, teslimiyetçi tutumdan kurtulup gerçekleştirdikleri ilk eylem, Parti Pehlivan ve Hafız Hüseyin komutasında toplanan Milli Kuvvetlerin, Bergama'yı işgal eden Yunan kuvvetlerine karşı 14 Haziran 1919'da Bergama'ya taarruz etmeleri idi.¹³⁷ Ancak Akhisar Red-i İşgal Cemiyeti'nin gerçekleştirdiği en önemli girişim ise, Yunanlıların Menemen'de Türk halkına karşı giriştikleri katliamı eleştiren bir telgrafı, 20 Haziran 1919 günü Harbiye Nezareti'ne göndermeleri olmuştur. Yunan ileri hareketinin ve zulmünün durdurulmasını, halkın silaha sarıldığını, bağımsızlık için sonuna kadar savaşıacaklarını belirten telgraf şöyledir:

“ Dün akşamdan bugüne kadar, Menemen'deki Yunan askerinin Hükümet memurları ile İslam ahaliyi katliam eyledikleri ve katliamın hala devam etmekte

¹³² **İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cepheleri**, s. 30 – 31.

¹³³ Parlak, **İşgalden Kurtuluşa “1”**, s. 545; Gökdemir, **a.g.e.**, s. 23; Tekeli, **a.g.e.**, s. 124; Satış, **a.g.e.**, s. 373.

¹³⁴ Bayar, **a.g.e.**, c. 8, s. 2468; **İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cepheleri**, s. 31.

¹³⁵ Satış, **a.g.e.**, s. 373.

¹³⁶ Bayar, **a.g.e.**, c. 8, s. 2467.

¹³⁷ Özalp, **a.g.e.**, c. 1, s. 25; Apak, **a.g.e.**, s. 61; Gökdemir, **a.g.e.**, s. 24.

bulunduğunu tarifi kabul olmayan bir heyecan ve teessürle haber almış bulunmaktayız. Esasen vatanımıza adil ve insaniyet kaideleriyle milliyet esaslarının hilafına aykırı olarak ayak atar atmaz İzmir sokaklarındaki cinayetlerini pek vicdan yıkıcı bir tarzda tekrar eylemesi işgal ordusunun mahiyetini göstermektedir. Türk milleti ve İslamiyet, vatanını, hayat ve namusunu bu elim mütecavizlerden temizlemek için kıyam etmiş, haklı davasını silahı ile müdafaaaya başlamıştır. Müttefik Devletler namına İzmir şehrine münhasır olan askeri işgali keyfe ma yeşa tevsî ve sivil memurlarla silahsız ahali kadın ve çocukların hayatını ifaya sebep olan kanlı tecavüzlerini ne vakte kadar devam ettireceği milletimizi cidden kurtaracak bir hatt-ı hareketin tayinini ve fiilen ibrazını katiyen talep eyleriz. İzmir ve İstanbul'da İtilaf Devletleri siyasi mümessillerine suret-i mahsusada çektiğimiz telgraf ile vaki cinayetler karşısında mensup oldukları devletlerin adaletini temenni ve derhal müdahalesi talep edilmiştir. Namert düşmanın vilayetimizin her noktasını hemen tahliye etmedikçe silahımızı bırakmayacağımızı ve müdafaa-i nefis emrinde doğacak feci neticelerden katiyen mesul kalmayacağımızı arz ederiz.”¹³⁸

19 Kasım 1919'da Balıkesir'de toplanana İzmir şimal mıntıkları cephe toplantısında, Red-i İlhak ve Red-i İşgal adı taşıyan cemiyetlerin, Anadolu Heyet-i Temsiliye ile yapılan haberleşme sonucunda Müdafaa-i Hukuk adını alması kararlaştırılmıştır.¹³⁹ Akhisar Red-i İşgal Cemiyeti de Akhisar Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adını almıştır.¹⁴⁰

Akhisar'da cemiyetin kurulması ile birlikte milli kuvvetler toplanmaya başlamıştır. Karaosmanoğlu Halit Paşa da, Akhisar'da bizzat kendisi bir milli müfreze meydana getirerek, Milli Mücadele katılmıştır. Böylece Akhisar'da ilk müfrezeyi Halit Paşa oluşturmuştur. Halit Paşa komutasındaki milli kuvvetler şöyle tertiplenmiştir: Saruhanlı'da Dereköylü Mehmet Bey, Arpalı'da Hafız Hüseyin Bey, Tatar köyde Şişman Ethem Bey, Sarıçam'da Karaosmanoğlu Osman Bey.¹⁴¹ Halit Paşa, 61. Tümen Komutanı Albay Kazım Bey ile anlaşarak, Harmandalı – Tirkeş cephesinde çalışmaya başlamış ve 22 Haziran'da Akhisar'a gelmiştir. 7 Temmuz 1919 günü Papazlı köyü

¹³⁸ Bayar, **a.g.e.**, c. 8, s. 2543; Gökdemir, **a.g.e.**, s. 24; Sarıhan, **a.g.e.**, s. 332'de ve İzdem, **a.g.e.**, s. 109'da telgrafın özeti verilmiştir.

¹³⁹ Özalp, **a.g.e.**, c. 1, s. 75.

¹⁴⁰ **İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cepheleri**, s. 31.

¹⁴¹ Su, **a.g.e.**, s. 68.

yakınlarındaki çiftliğine, yanında bulundurduğu adamlarının gereksinimlerini karşılamak üzere giden Halit Paşa geceyi çiftlikte geçirmiştir. Halit Paşa, Yunanlıların bir baskın yapma olasılığını da göz önünde tutarak, çiftliğe geldikten sonra bazı emniyet tedbirleri almak gereğini duymuştur. Bu maksatla da devriyeler çıkarmıştır. Ancak, köylülerin Rumların korkusundan, Yunanlılarla işbirliği yapacaklarına ihtimal vermemiştir.¹⁴² Halit Paşa'nın çiftlikte olduğunu duyan Rumlar, 8 Temmuz günü baskın yaparak Halit Paşa'yı ve birkaç adamını öldürmüşler ve Halit Paşa'nın kesik başını sokaklarda dolaştırmışlardır.¹⁴³ Halit Paşa'nın öldürülmesi ve kesik başının sokaklarda dolaştırılması ile ilgili kaynaklarda farklı görüş ve bilgiler bulunmaktadır.¹⁴⁴ Bu olay Akhisar halkının işgale karşı bilinçlenmesine yol açmıştır.

Halit Paşa olayından sonra, Halit Paşa'nın öcünü almak maksadı ile çeşitli saldırılar yapılmıştır. 24 Temmuz 1919 günü Papazlı köyünde Yunan birlikleri milli kuvvetler tarafından bozguna uğratılmıştır. Aynı gün Mütevelli köyü civarında Rum çetelerine karşı başarılar elde edilmiştir.¹⁴⁵

Akhisar Cephesi 27 Haziran 1919'da kurulmuştur.¹⁴⁶ Akhisar Cephesi'nin komutanı Balıkesir'de bulunana 61. Tümen Kumandanı Albay Kazım Bey tarafından Akhisar'a gönderilen Binbaşı Hüsnü Bey'di. Binbaşı Hüsnü Bey'in komutasında oluşturulan kuvvetler, 188. piyade Alayı'ndan bir kıta, Akhisar ile Marmara kazası gönüllülerinden oluşan Milli Kuvvetlerdi. Halit Paşa'nın şehit edilmesinden sonra Milli Kuvvetlerin başına geçen Dramalı Rıza Bey ve Hafız Hüseyin Bey'in yer aldığı, Binbaşı Hüsnü Bey'in komutasındaki kuvvetlerin mevcudu 800 kişi idi.¹⁴⁷

Batı Anadolu'da bu gelişmeler olurken, yurdun çeşitli yerlerinde ortak amaç için hep birlikte hareket edilmesi fikrinden hareketle kongreler düzenlenmiştir. Bu

¹⁴² Su, **a.g.e.**, s. 72.

¹⁴³ Bayar, **a.g.e.**, c. 8, s. 2481; Süvari Yüzbaşı Ahmet, **a.g.e.**, s. 50; Hasan İzzettin Dinamo, **Kutsal İsyân**, c. 4, İstanbul 1966, ss. 7 – 2; Ergül, **a.g.e.**, s. 88; **İşgalden Kurtuluşa "1"**, s. 545 – 546. Kamil Su, Halit Paşa'nın çiftliğine 6-7 Temmuz 1919 gecesi saldırdıklarını bildirmektedir. Bkz. Su, **a.g.e.**, s. 75.

¹⁴⁴ Halit Paşa Olayı ile İlgili kaynaklardaki Farklı Görüşlerin Değerlendirilmesi için, bkz. Nejdî Bilgi, "Karaosmanoğlu Halit Paşa Olayı", **Türk Kültürü Dergisi**, sayı: 497-498 yıl: XLII (Eylül-Ekim 2004), ss. 730-741.

¹⁴⁵ Ergül, **a.g.e.**, s. 90.

¹⁴⁶ Sarıhan, **a.g.e.**, s. 329; Gökdemir, **a.g.e.**, s. 26'da Akhisar Cephesi'nin kuruluş tarihini 25 Haziran 1919 olarak belirtmiştir.

¹⁴⁷ Özalp, **a.g.e.**, c. 1, s. 34; Gökdemir, **a.g.e.**, s. 26; Su, **a.g.e.**, s. 67 -68.

kongrelerden biri de, milli kuvvetlerin sayılarının arttırılması ve bunların bir düzen içine alınması amacı ile 26 Temmuz 1919'da Balıkesir'de Hacim Muhittin Çarıklı'nın başkanlığında toplanan Balıkesir Kongresi idi.¹⁴⁸ Bu kongreye Akhisar'dan Reşat, Kamil ve Akhisar Milli Kuvvetler Komutanı Hüsni Bey katılmıştır. Cephelerin takviyesi için hangi kazaların halkının nerelere sevk edileceği bu kongrede tespit edilmiştir. Bu tespite göre, Ayvalık, Soma, Akhisar cephelerinde üç menzil müfettişliği oluşturulmuştur.¹⁴⁹

Ağustos 1919 içinde Akhisar bölgesinde Yunanlılar ile Türk kuvvetleri arasında kayda değer bir olay meydana gelememiştir. Ancak Akhisar cephesinde Mıntika Kumandanı Hüsni Bey ile Akhisar Red-i İşgal Cemiyeti'ne mensup ve eşraftan Reşat Bey arasında anlaşmazlık baş göstermesi, Türk kuvvetlerini zayıf düşürmüştür. Bu sırada İzmir Şimal Cephesi Komutanı Albay Kazım Bey de, Ağustos ayı içerisinde milli kuvvetleri teftiş için gittiği Akhisar'a bu anlaşmazlığı halletmeye çalışmıştır.¹⁵⁰ 12 Ağustos 1919'da Akhisar'a gelen Hacim Muhittin Bey'de, Akhisar'da Milli Alay Kumandanı Ethem Bey'den, Hüsni Bey'in her şeyi kendi karargahına tahsisi etmek isteği konusunda bir çok şikayet dinlemiştir.¹⁵¹ Anlaşmazlık gittikçe büyümüş Reşat Bey ile Hüsni Bey birbirlerine silah çekmişler ve Reşat Bey Akhisar'ı terk ederek İstanbul'a gitmiştir. Durumun gittikçe kötüleştiği gören Hacim Muhittin Bey, Akhisar'da Kuva-yı Milliye'nin dağılmasını engellemek , Akhisar Cephesi'ni bir düzen altına alabilmek maksadı ile Söke'deki direnişi örgütlemeye çalışan Celal Bey (Bayar) Akhisar Cephesi Milli Alay Kumandanlığına geçmesini istemiştir.¹⁵² Cephe komutanlığını kabul eden Celal Bey, Hacim Muhittin Bey ile birlikte 10 Eylül 1919 günü Akhisar'a gelmiştir. 13–27 Eylül 1919 tarihinde toplanan İkinci Balıkesir Kongresi'nde, Celal Bey 19 Eylül 1919 günü 37 oyla kongre tarafından Akhisar Cephesi Milli Alay Kumandanlığı'na seçilmiştir. Ayrıca I. Mülazata 29 oyla Bahri, II. Mülazemete 17 oyla Sındırgılı Zühtü Beyzade Mustafa, Akhisar Menzil Müfettişliği'ne

¹⁴⁸ Balıkesir Kongresi hakkında daha fazla bilgi için bkz; Şerafettin Turan, **Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuva-yı Milliye Hatıraları**, Ankara 1967.

¹⁴⁹ Ş. Turan, **a.g.e.**, s. 114; Özalp, **a.g.e.**, c. 1, s. 45; Gökdemir, **a.g.e.**, s. 26.

¹⁵⁰ Özalp, **a.g.e.**, c. 1, s. 52; **İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cepheleri**, s. 64.

¹⁵¹ Ş. Turan, **a.g.e.**, s. 34 -35; Gökdemir, **a.g.e.**, s. 27.

¹⁵² Bayar, **a.g.e.**, c. 8, s. 2468; Ş. Turan, **a.g.e.**, s. 54.

Sındırgı'dan Azmi, Emir Ali, Reşat beyler seçilmişlerdir.¹⁵³ Hacim Muhittin Bey'in, Celal Bey'i Akhisar Cephesi Kumandanlığını getirmesinin bir diğer nedeni de, o dönemde Salihli- Alaşehir bölgesinin tamamen Çerkez Ethem'in egemenliği altında olması ve Celal Bey'in Çerkez Ethem'i dengeleyebilecek bir kişi olmasıydı.¹⁵⁴

Anlaşmazlıkların giderilmesi için, Ayrıca Binbaşı Konyalı Hüsnü Bey'in yerine 14. Süvari Alay Komutanı Yarbay Süleyman Sabri getirilmiştir.¹⁵⁵ Celal Bey, Ulusal Kuvvetlerin başına geçmiş, Süleyman Bey de ise, resmi ve askeri işlerle meşgul olmuştur. Hüsnü Bey ile aralarındaki anlaşmazlıktan dolayı İstanbul'a giden Reşat Bey'de Celal Bey'in girişimleri ile Akhisar getirilmiştir.¹⁵⁶

Akhisar Cephesi Celal Bey'in Akhisar'a gelmesi ile birlikte, nizami ve askeri esaslara göre yeniden düzenlenmiştir. Sorumluluk fiilen Milli Alay Kumandanı Celal Bey'de idi. Alay kumandanı yardımcısı Subay Süvari Yarbay Hacı Remzi Bey idi. Alay Karargahında 20 kişilik bir süvari kuvveti vardı. Başında mora Yenişehirli Hafız Hüseyin bulunuyordu.¹⁵⁷ Cephede kuvvetler şu şekilde düzenlenmiştir: Koyun Ali'de 20 süvari, bir bölük piyade, bir milli alay karargahı; Tatar ve Burunören köylerinde, birer milli tabur; Marmara ve Yayaköy bucaklarında birer bölük vardı. Burunören Milli Tabur Kumandanı Beyoba köyünden Ziya Bey idi. Silahlı sayısı 1200 kişi , Tatar ve Burunören taburlarında ikişer makineli tüfek bulunuyordu. Ayrıca Marmara Bölüğü'nde Celal bey zamanında iki makineli tüfek gönderilmiştir. 138 kilometrelik Akhisar cephesinde 42 mitralyöz de bulunmaktaydı.¹⁵⁸

İngiliz İşgal Orduları Başkomutan General Milne, Türklerin Yunanlılara yaptıkları saldırıları önlemek, Yunan işgal altında bulunan bölgelerde Yunanlıların güvenliğini sağlamak amacı ile iki taraf arasında bir hattın oluşturulmasını istemiştir. 3 Kasım 1919'da General Milne tarafından çizilen hat, Yunanlılar için bir fırsat olmuştur.

¹⁵³ Ş.Turan, a.g.e., s. 60 – 61; **İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cephesleri**, s. 65; Tekeli, a.g.e., s. 213.

¹⁵⁴ Ergül, a.g.e., s. 91.

¹⁵⁵ Özalp, a.g.e., c. 1, s. 53; Gökdemir, a.g.e., s. 28.

¹⁵⁶ Bayar, a.g.e., c. 8, s. 2471; Satış, a.g.e., s. 381.

¹⁵⁷ Bayar, a.g.e., c. 8, s. 2471; **İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cephesleri**, s. 65; Satış, a.g.e., s. 381.

¹⁵⁸ Bayar, a.g.e., c. 8, s. 2472; Süvari Yüzbaşı Ahmet, a.g.e., s. 59; Gökdemir, a.g.e., s. 28; **İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cephesleri**, s. 66; Satış, a.g.e., s. 382.

Akhisar Cephesi Milne Hattı'nın saptanmasından sonra hareketli günler geçirmiştir. 27 Kasım 1919'da Akhisar'da, Yunanlılarının haksız işgallerini protesto etmek amacı ile bir miting düzenlemiştir. Aynı gün Balıkesir'de İzmir'in işgalini protesto etmek amacı ile yapılan mitinge Akhisar Müdafaa-i Hukuk Heyeti tarafından bir telgraf çekilmiştir: “*Tarihi, harsi hiçbir hakka istinat etmeyen ve aynı zamanda büyük bir hatayı siyaset olan bu işgale bir an evvel nihayet verileceğine bilakis bu fecayinin temadisine müsaade etmek milletin ruhunda büyük bir heyecan tevellüt etmiş olduğundan bu gün bütün kaza sakinesinin içtimarıyla burada bir miting akdedilmiş ve her türlü münakaşadan azade olan hukuk-ı milletin tamamen siyaneti için her türlü fedakarlığa ve aynı zamanda bu hukukun sonuna kadar müdafaa ve muhafazası için heyet-i alilerine en büyük ve umumi vekalet itasına karar verilmiştir.*”¹⁵⁹

Mustafa Kemal Paşa'nın, Anadolu'daki faaliyetleri sonucunda 12 Ocak 1920'de açılan Son Osmanlı Mebusan seçimlerine, Akhisar da katılmıştır. Seçimler dolayısıyla Akhisar'daki kuvvetlerin komuta heyetlerinde değişiklikler olmuştur. Celal Bey ve Akhisar Müdafaa-i Hukuk Heyeti'nden Reşat Bey, Saruhan Mebusu olarak seçilmişler, bu nedenle yerlerine, Akhisar Mıntıka Kumandanlığına kaymakam Sabri Bey, Milli Alay Kumandanlığına da Hafız Hüseyin Bey getirilmiştir.¹⁶⁰

IV. Akhisar Cephesindeki Çarpışmalar

Yunanlılar Akhisar'ı 10 Haziran'da boşaltmalarına rağmen zaman zaman taarruzlarına devam etmişlerdir. 10 Ağustos 1919 günü Akhisar ovasındaki harmanları yakmak maksadı ile Koyuncu, Tatar, Hacı Rahman, Kayalı, Yayaköy ve civarlarına uçaklarla bombalar atılmış, Yayaköy civarındaki harmanlara isabet eden bombalar, içlerinde çocukların da bulunduğu 25 kişinin ölümüne sebep olmuştur.

Eylül 1919'da Yunanlılar Akhisar mıntıkasında, tarlalarında çalışan Türkler üzerine ateş açmışlardır. Yunanlılar Alibeyli Köyü'ne haber salarak, buğday, arpa ve yağ istediklerini bildirmişlerdir. 14. Kolordu Kumandanı, 6 Eylül 1919 tarihinde

¹⁵⁹ Gökdemir, **a.g.e.**, s. 29- 30; Satış, **a.g.e.**, s. 384.

¹⁶⁰ Özalp, **a.g.e.**, c. 1, s. 73; Gökdemir, **a.g.e.**, s. 31.

durumu, Harbiye Nezareti'ne bildirmiş ve Yunanlıların cebre baş vuracaklardan korkulduğu için İngiliz Temsilciliği'nin haberdar edilmesini istemiştir.

Akhisar'ın Kadıköy'üne baskın yapan Yunanlılar 25 kadar Türk kadını ve kızının ırzlarına tecavüz etmiş ve pek çok çocuğu da öldürmüşlerdir.¹⁶¹

Akhisar cephesinde, genellikle yerli Rum çeteler olaylar çıkarmış ve bu çeteler Yunan birlikleri tarafından desteklenmiştir. Yayaköy Eylül 1919'da yerli Rum çeteleri tarafından basılmış, köy boşaltılırken Kuva-yı Milliye birlikleri gelerek köyü çetelerin elinden geri almıştır.¹⁶²

Milne Hattı'dan güç bulan Yunanlılar, 4 Aralık 1919'da Tatar Köyü üzerine 5 piyade taburu, 8 bölük süvari birliği göndermişlerdir.¹⁶³ Olay Akhisar'ın pazarı olduğu gün meydana gelmiş; pazara alış verişe gelmiş olan gençler silahlandırılarak cepheye gönderilmişlerdir. Ayrıca Mıntıka Kumandanı Yarbay Sabri Bey'de bir piyade taburu ve iki süvari bölüğü ile birlikte Tatar'a gitmişlerdir. Türk kuvvetlerinin savunmaları başarılı olamamış, Kuva-yı Milliye birlikleri geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Rumların Tatar Köyü'nü almaları engellenememiştir.¹⁶⁴

19 Ocak 1920'de Yunanlılar İzzettin köyünün bulunduğu sırtlara taarruz etmiştir. Altı saatlik bir muharebeden sonra Türk kuvvetleri düşmanı köyden uzaklaştırmışlardır.¹⁶⁵ Yine 28 Ocak 1920'de Saruhanlı'yı top ateşine tutmuşlar ve 25 hane harap olmuştur.¹⁶⁶ 1 Şubat 1920 günü tekrardan Saruhanlı'yı top ateşine tutuna Yunanlılar Saruhanlı civarında tahkimat yapmaya başlamışlardır. Akhisar'daki ulusal kuvvetler ise, Saruhanlı ve Paşaköy civarında tahkimat yapan Yunan Ordusu'na karşı 4 Şubat 1920'de saldırıda bulunarak Yunan Ordusu'nu dağıtmışlar ve bir hayli zarar

¹⁶¹ M. Turan, **a.g.e.**, s. 193 – 194.

¹⁶² **İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cepheleri**, s. 68.

¹⁶³ Bayar, **a.g.e.**, c. 8, s. 2546. Süvari Yüzbaşı Ahmet, Yunanlıların bir alaya piyade, bir alay süvari, üç batarya top ve bir tayyareden oluşan kuvvetlerle tatar'a taarruz ettiklerini söyler. Bkz. Süvari Yüzbaşı Ahmet, **a.g.e.**, s. 59.

¹⁶⁴ Bayar, **a.g.e.**, c. 8, s. 2547; **İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cepheleri**, s. 69; Satış, **a.g.e.**, s. 384.

¹⁶⁵ Özalp, **a.g.e.**, c. 1, s. 86; M. Turan, **a.g.e.**, s. 194.

¹⁶⁶ Özalp, **a.g.e.**, c. 1, s. 87.

vermişlerdir. Mütevellî köyünü ele geçirmek isteyen Yunan piyade birliklerine karşı başarılı mücadele sonucunda Yunanlılar büyük kayıplar vererek geri çekilmişlerdir. Ertesi gün Saruhanlı Yunan topçuları tarafından bombardımana tutulmuştur.¹⁶⁷ 12/13 Şubat 1920 tarihinde de Yunan topçusu Saruhanlı İstasyonu'ndaki kuleyi tahrip etmiştir.¹⁶⁸

Heyet-i Temsiliye, 16 Mart 1919'da Milli Kuvvetler de dahil olmak üzere Batı Anadolu'da Yunanlılara karşı mücadele, mevcut kuvvetlerin yeniden organize edilmesi gerektiği teklif etmesi ile birlikte Batı Anadolu Cephesi, İzmir Kuzey Cephesi, İzmir Güney Cephesi, İzmir Doğu Cephesi olmak üzere üçe bölünmüştür. Akhisar ise, 61.Tümen Komutanı Albay Kazım Bey'in emrinde İzmir Kuzey Cephesi içerisinde yer almıştır.¹⁶⁹

“4 Mart 1920'de Yunanlılar Alibeyli köyü üzerine şiddetli bir taarruzda bulunmalarına rağmen, bu saldırı geri püskürtülmüştür. 6 Mart 1920'de Yayaköy, Saruhanlı, Ali Beyli ve Belen istikametlerinde saldırılar büyük başarı ile engellenmiştir. 9 Mart 1920'de Saruhanlı'yı yeniden top ateşine tutan Yunanlılar, Saruhanlı yönünden saldırmak istemişler ise de 3 saat süren bir çatışmadan sonra geri çekilmişlerdir. 17 Mart 1920'de bu kez Yayaköy Cephesi'nde Sarıtepe ve Sarıçam'a yaklaşmak isteyen Yunan keşif kolları uzaklaştırılmıştır. Türk mevzilerine yakın köylerde gasp ve yağma hareketlerini sürdüren Yunanlılar keşif uçakları ile 17 Mart 1920'de Akhisar üzerinde uzunca bir süre keşif uçuşunda bulunmuşlardır.”¹⁷⁰

Akhisar Cephesi'ndeki çarpışmalar, 22 Haziran 1920'de Akhisar'ın işgal edilmesine kadar devam etmiştir. 10-11 Mayıs 1920'de Saruhanlı'nın ilersinde bulunan Yunan Ordusu makineli tüfek ve piyade ateşi açmış, ancak kısa bir sürede geri çekilmiştir.¹⁷¹ 14 /15 Mayıs gecesi, bir tabur piyade, bir makineli tüfek bölüğü, otomatik bir tüfek ve bir dağ topundan oluşan Yunan kuvvetleri, Kınık'ın güneydoğusundaki

¹⁶⁷ Gökdemir, a.g.e., s. 32.

¹⁶⁸ M. Turan, a.g.e., s. 194.

¹⁶⁹ **Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi**, c. II kısım: 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1991, s. 111; **İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cepheleri**, s. 74; Gökdemir, a.g.e., s. 32.

¹⁷⁰ Gökdemir, a.g.e., s. 33-34.

¹⁷¹ Gökdemir, a.g.e., s. 35.

Büyükbaba, Arapdere ve Karadere mevkiilerine taarruz etmiştir.¹⁷² 16 Mayıs 1920 günü Türk kuvvetleri, Yunanlılara büyük kayıplar verdirerek Arapdere köyünü geri almışlardır.¹⁷³ Yunanlılar geri çekilmişler ama, Arapdere’de 15 haneli bir köyü yıkmışlar ve Arapdere ve Karadere köyleri hayvanlarının büyük bir kısmını götürmüşlerdir.¹⁷⁴

V. Akhisar’ın İkinci Kez İşgali

Akhisar kesiminde 22 Haziran 1920’de düzenlenen Yunan taarruzu, Akhisar Cephesi’ni üç yönden kuşatıp cepheyi savunan Türk kuvvetlerinin kuzeye çekilmesini önlemeye yönelikti. Yunanlılar bu cepheye güneyden 13. Tümen , güneybatıdan İzmir Kolordusu, batıdan Adalar Tümeni ile taarruz etmişlerdir. Yunan Ordusunun hareket planına göre, 22 Haziran 1920 günü, İzmir Kolordusu takviyeli iki tünden ibaret taarruz grubu ile İzmir Kuzey Cephesi’ndeki Türk kuvvetlerinin Akhisar çevresindeki birliklerini yok edecek ve Akhisar’ı ele geçirecekti. 13. Tümen 5 / 42. Evzon Alayı da İzmir Tümeni emrinde olarak, Develi –Arpalı-Akhisar genel istikametinden taarruzla kolordunun sağ kanadını koruyacak ve İzmir Tümeni’nin hareketini kolaylaştıracaktır. Adalar Tümeni ise, Bakırçay vadisi ile güneyindeki bölgeden taarruzla, İzmir Tümeni’nin Akhisar istikametindeki harekâtını kolaylaştıracaktı.¹⁷⁵

Türk kuvvetleri saldırının daha çok kuzey cephesine yönelik olacağını umuyorlardı. Yunanlıların Milne Hattı’ni aşarak, halen ellerinde olmayan bölgelere saldırması bekleniyordu. Bu nedenle Fevzi Paşa 9 Haziran 1920 tarihinde Alaşehir’deki birlikleri teftiş etmişti. Saldırı, Akhisar ve Soma yöresinden beklendiği için 23. Tümen’in bazı birlikleri, kendi bölgesi dışındaki Gölarmara’ya gönderilerek, Akhisar’a yardımcı olmaya çalışılmıştı.¹⁷⁶

Yunanlılar, 22 Haziran 1920’de genel saldırısına başlamadan önce Akhisar Müdafaa-i Hukuk Heyeti, Reşat Bey, Emin Ali Bey, Dramalı Hacı Şevket Bey, Alim

¹⁷² Özalp, a.g.e., c. 1, s. 128; Ergül, a.g.e., s. 171.

¹⁷³ Gökdemir, a.g.e., s. 35.

¹⁷⁴ Özalp, a.g.e., C. 1, s. 128; Ergül, a.g.e., s. 171.

¹⁷⁵ **Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi**, C. II Kısım: 2, s. 248 – 249.

¹⁷⁶ Tekeli, a.g.e., s. 310.

Efendi (Manisa Müftüsü), Kemerlizade Mehmet Hulusi Bey, Kayalızade Mehmet Ağa, Müderriszade Süleyman Efendi, Müfützade Hasan Efendi'den oluşmaktaydı.¹⁷⁷

Akhisar Mıntika Kumanda Heyeti, Akhisar Mıntika Kumandanı Derviş, Akhisar Nişancı Alayı (Saruhan ve Ali Beyler milli taburlarından kurulu) komutanı Binbaşı Nişancı Hüseyin Hüsnü Bey ve Binbaşı Nazır Bey'den oluşmuştur. Milli Tabur Kumandanları ise, Yedek Subay Reşat Bey, Yenişehirizade Mehmet Mahzar Bey, Orancalı Osman Bey, Beyobalı Ziya Bey, Süvari Alayı Kumandanı Binabaşı Hacı Remzi Bey, Nizamiye Tabur Kumandanı Yüzbaşı Seyfettin Bey, Akıncı Müfrezesi Kumandanı Tirelizade İsmail Bahri Bey, Bursa Müfrezesi Kumandanı Emekli Binbaşı Hamit Ağa'dan meydana gelmiştir.¹⁷⁸

Akhisar bölgesinde Türk savunma mevzileri, Akhisar'ın 25–30 kilometre batısındaki Yayaköy, Arabacıbozköy, Şatırlar, Gökbel, Mahfeller, Sarıçam, Paşaköy, Saruhanlı, Yeniçiftlik, Alibeyli, Çal Dağı, Marmara Gölü'nün batısındaki Kanboğazi hattından geçmekteydi. Akhisar kesimindeki Türk kuvvetlerinin savunma düzeni ise şöyleydi: Yayaköy ile Arabacı-Bozköy arasındaki bölgede, Yayaköy Milli Taburu; Şatırlar ile Paşaköy arasında, küçük milli müfrezeler ve Sarıçam Milli Taburu; Paşaköy ile Çal Dağı arasındaki bölgede Kurmay Binbaşı Hüseyin Hüsnü komutasında Saruhan ve Alibeyli Milli taburlarından kurulu Milli Akhisar Nişancı Alayı. Bu kuvvetler, bir sahra bataryası ve 105 milimetrelik bir obüs takımıyla desteklenmekteydi. Bu alayın gerisinde Koyuncu – Arpalı ve doğusu hattındaki sırtlarda milli müfrezeler yer almaktaydı. Çal Dağı ile Kanboğazi arasındaki dağlık arazi ise, atlı müfrezeler ile gözetlenmekteydi. Akhisar bölgesinde 188. Alay'ın 2. Taburu, 14. Süvari Alayı, bir istihkam bölüğü, Nişancı Alayı ve iki milli taburu ile Bursa Müfrezesi ihtiyat olarak bulunmaktaydı. Yine Akhisar kesimini takviye amacı ile 23. Tümen'den gönderilen 159. Piyade Alayı (bir tabur eksik), Uşak Hücum Taburu (bir bölük ve bir top) Gölarmara kasabasında bölge ihtiyatında bulmaktaydı. Bu kuvvetler ile Akhisar kesimi, İzmir Kuzey Cephesi'nin en önemli kısmı olarak kabul edilmekteydi.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Özalp, a.g.e., c. 1, s. 136; **İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cepheleri**, s. 90.

¹⁷⁸ Özalp, a.g.e., c. 1, s. 136; **İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cepheleri**, s. 90; Ergül, a.g.e., s. 172.

¹⁷⁹ **Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi**, c. II kısım: 2, s. 251 – 252; **İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cepheleri**, s. 91.

13. Tümene bağlı Yunan birlikleri ilk olarak Gediz nehri'nin kuzeyinde bulunan Kan Boğazı'na saldırıp, burayı ele geçirmişlerdir. Daha sonrada Marmara Gölü'nün kuzeyindeki bölgeye ilerlemişlerdir.¹⁸⁰

22 Haziran 1920 günü saat 04.00'de Albay Plastiras komutasındaki 5 / 42. Efzun Alayı da Develi, Arpalı, Sazköy, Moralılar, Akhisar istikametinden harekete geçmişlerdir. İki saat sonra, Çal Dağı tamamen Yunanlıların kontrolü altına girmiştir. Mili kuvvetlerde kuzeye çekilmişlerdir. Efzun Alayı'nın hareketine paralel olarak, İzmir Tümeni'ne bağlı 28. ve 30. alaylar Adilobo-Saruhanlı ve Hocalıköy istikametinde ileri harekete geçmişlerdir. İleri harekette Paşaköy ve Sarıçam ile Kayışlar'ın tepelerini ele geçirmişlerdir.¹⁸¹

Efzun Alayı karşısında savunma içerisinde bulunan milli kuvvetler direnmelerini sürmüşlerdir. Hatta milli kuvvetlerin mukavemetleri karşısında 5 / 42. Efzun Alayı ile 28. Piyade Alayı Arasında irtibat kesilmiştir.¹⁸² Akhisar Cephesi Komutanı Binbaşı Derviş, Türk kuvvetlerinin durumunu iyileştirmek maksadı ile ihtiyat kuvvetlerini Kennez-Sarıçalı bölgesine çekmişse de, Yunanlıları durduramamıştır. Yunan kuvvetinin, Karahöyük Dağı'na hücum etmesi üzerine moralleri bozulan milli kuvvetler Akhisar'a doğru geri çekilmişlerdir. Milli kuvvetleri takip eden Yunanlılar akşamüzeri Akhisar önlerine gelmişler ve burada Türk kuvvetleri ile aralarında çatışmalar olmuştur. Çatışmalar sonucunda Türk kuvvetlerinin Akhisar'ı boşaltarak Süleymanlı-Mehmet Bey Çiftliği hattına doğru düzensiz bir şekilde çekilmeleri ile saat 18.00'de Akhisar Yunanlıların eline geçmiştir. Böylece Yunanlılar yaptıkları harekât planlarını gerçekleştirmişlerdir. 5/42. Efzun Alayı, İzmir Kolordusu ile irtibat kuramadığı için, kolordu ertesi güne kadar Akhisar'ın işgalinden haberdar olamamıştır.¹⁸³

¹⁸⁰ **İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cepheleri**, s. 94.

¹⁸¹ **Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi**, c. II kısım: 2, s. 256; Ergül, a.g.e., s. 173; Satış, a.g.e., s. 391.

¹⁸² **Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi**, c. II kısım: 2, s. 256; **İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cepheleri**, s. 95.

¹⁸³ **Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi**, c. II kısım: 2, s. 256 – 257; **İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cepheleri**, s. 95; Satış, a.g.e., s. 391.

Akhisar'daki Türk birliklerinin savunma harekâtı idaresiz ve karışık olduğundan, Akhisar'ın işgali çabuk gerçekleşmiştir. Hatta bazı hoş gitmeyen olaylar yaşanmıştır. Saruhanlı'dan çekilerek Koyuncu üzerinden Akhisar'a dönmekte olan, 4 top, 300 erden oluşan bir müfreze, Akhisar'ın Yunanlılar tarafından işgal edilmiş olduğu bilmeyerek, Akhisar'a girmiş ve buradaki Yunan emniyet birliklerinin ateşi ile karşılaşmıştır. Çarpışmada bazı erler yaralanmış ve Türk kuvvetleri dağınık halde şehrin dışına çıkabilmişlerdir.¹⁸⁴ Yunanlıların Akhisar'ı ve diğer yerleşim yerlerini kolayca ele geçirmelerinin bir nedeni de, Haziran 1920'de Anadolu'daki Türk kuvvetlerinin çok zayıf olması ve bu kuvvetlerin bir kısmının iç ayaklanmaları bastırmak üzere cepheden ayrılmış olmalarıydı.¹⁸⁵ Yunanlıların 22 Haziran 1920'deki genel taarruzları ve kolayca ilerlemeleri Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde de tartışmalara neden olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'da bu tartışmalara mecliste yaptığı şu konuşma ile cevap vermiştir: "... Mesela Akhisar Cephesi'nde düşman 3 fırka ile taarruz etmiştir. Halbuki bizim orada Akhisar Cephesi'nde 1 500 kişimiz vardı. Bu cephe üzerinde 1 500 – 2 500 kişilik kuvvet var. Bu kuvvet bu kadar büyük bir cepheyi muhafaza etmeye mecburdur diye nasıl denilir. Dünyanın hiçbir yerinde bu kadar büyük bir cephe bu kadar bir kuvvet ile müdafaa edilemez. Mukavemet olunamaz. Böyle bir cephede düşman taarruz ederse nokta delinebilir. Hiç kendiniz yormayınız..."¹⁸⁶

23 Haziran 1920 günü, bir gün önce Akhisar'ı işgal eden Eczun Alayı'nın arkasından, Yunan birliklerinden İzmir Tümeni ve Adalar Tümeni'ne bağlı birlikler de Akhisar'a gelmişlerdir.¹⁸⁷ Burada düzen oluşturduktan sonra Anadolu'nun içlerine ilerlemişlerdir.

Akhisar'ın işgalinden itibaren Akhisar'ın kuzey ve doğu taraflarında Kuva-yı Milliye ile Yunanlılar arasında Kurtuluş Savaşı boyunca çatışmalar olmuştur.¹⁸⁸

¹⁸⁴ **Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi**, c. II kısım: 2, s. 256 – 260; **İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cepheleri**, s. 96.

¹⁸⁵ Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, c. III, MEB, İstanbul 1991, s.158; Gökdemir, **a.g.e.**, s. 37.

¹⁸⁶ Gökdemir, **a.g.e.**, s. 38; Satış, **a.g.e.**, s. 394 – 395.

¹⁸⁷ **Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi**, c. II kısım: 2, s. 262; Satış, **a.g.e.**, s. 393.

¹⁸⁸ Satış, **a.g.e.**, s. 399.

VI. İşgal Altında Akhisar ve Akhisar'ın Kurtuluşu

Akhisar 22 Haziran 1920'den 6 Eylül 1922'ye kadar Yunan işgali altında kalmıştır. Yunanlılar Batı Anadolu'yu vatan yapmak ve yerleşmek amacı ile geldiklerini kanıtlarcasına, belediye işlerine el koymuşlardır. Ancak Akhisar halkının tepkisini çekmemek için, belediye hizmetlerini yürüten belediye meclisini Türk ve Rumlardan oluşturmuşlardır. Belediye meclisi bu dönemde şehrim imar, temizlik, aydınlanma, ekonomik sorunlarını çözmeye çalışmıştır.¹⁸⁹

İşgal döneminde Yunanlılar Türk nüfusa zulüm de yapmışlardır. Özellikle Birinci ve İkinci İnönü Savaşlarını Türk kuvvetlerinin kazanmasından sonra Akhisar ve civarında, Yunan İşgal Ordusu Komutanı Panayapulos başkanlığında Yunan mezalimi gittikçe artmış, Türk halkının canına, malına ve ırzına saldırılar devam etmiştir. Yunanlılar Akhisar havalisinde yerli Rumlara ve bir kısım Yunan çetelerine tedarik ettikleri zeybek elbiseleri giydirilerek, ahaliye tecavüzde bulunmuşlar ve halk nazarında Kuvâ-yı Milliye'yi küçük düşürmeye çalışmışlardır. Aralarında Türkçeyi iyi konuşan Ermeniler kendilerinin Kuvâ-yı Milliye'den olduklarını, verenlerden rızaları ile, vermeyenlerden zorla para ve eşya gasp etmişlerdir. Bu kişilerin gelişinden bir gün sonra da Yunan askerleri aynı yerlere uğrayarak “ Dün buraya Kuvâyı Milliye gelmiş, neden haber vermediniz” diye masum halka zulüm yapmışlardır. Bu yolla dör beş gün içinde Akhisar'a bağlı Bekirler, Dereköy, Beyoba, Yatağan, Mehinler, Çilek-çiler, Selçuklar, Gökçeahmet, Kömürcü, Muşlar, Sarılar köyleri ateşe verilmiş ve ahali katledilmiştir.¹⁹⁰ Pulluların İsmail'i Türk çetelerine yardım ettiği gerekçesi ile evinden alıp Su Deliği mevkiine götürmüşler ve orada öldürmüşlerdir. Aynı nedenle Berkele Köyü'nden bir başka kişiyi Yel Değirmeni'nde kurşuna dizmişlerdir. Yunanlılar köylere baskın yaparak, halkın mal ve parasını gasp etmişlerdir.¹⁹¹

¹⁸⁹ İşgal altındaki Akhisar'da belediye hizmetleri hakkında ayrıntılı bilgi için,bkz. Gökdemir, Oktay, **İşgal Yıllarında Akhisar (1919 –1922) (Saruhan) (Akhisar Belediye Meclisi Kararlarına Göre)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1988.

¹⁹⁰ Selvi, **a.g.m.**, s. 22.

¹⁹¹ İzdem, **a.g.e.**, s. 111; Gökdemir, **Kurtuluş Savaşında Akhisar**, s. 39; Satış, **a.g.e.**, s. 397.

Sakarya Savaşı'nın kazanılması ile birlikte, Yunanlılar savunmaya geçince, Türk halkı cesaretlenmiştir. Akhisarlılarda, kasabadaki elektrik tellerini kopararak ve telefon hatlarını bozarak Yunan haberleşmesini engellemeye çalışmışlardır.¹⁹²

26 Ağustos 1922 başlayan ve 30 Ağustos 1922'de Türk kuvvetlerinin büyük başarısı ile son Büyük Taarruz ile birlikte Yunanlılar geri çekilmeye başlamışlardır. Geri çekilirken de işgal ettikleri bir çok yeri yakıp yıkmışlar, halka zulüm yapmışlardır. Ancak Akhisar yanmadan kalmıştır. 4 Eylül 1922'de Akhisar'daki İşgal Kuvvetleri Komutanı Panayapulos, yenilginin ve kaçışın endişesi içinde Akhisar'daki Türk ve Rumları belediye önüne toplayarak şunları söylemiştir: “ *Biri resmi, öteki insani iki vazifem var. Komutanlıktan gelen emir resmi vazifemi gösteriyor. Akhisar'ı yakmak, Türkleri öldürmek ve Rumları alıp kaçmak.*” Ancak Akhisarlı Rumlardan bazılarının gitmek istememesi üzerine, Panayapulos Akhisar'da kalacak Rumların hayatlarına karşılık Akhisar'ı yakmaktan vazgeçeceğini söylemiştir.¹⁹³ Akhisar'ın ileri gelenlerinden belediye Başkanı Hafız Salihzade Mehmet Bey, Şerifağazade Emin Ali Efendi, Eczacı Esat Bey, Doktor Cevdet Bey, Kayalızade Ahmet Ağa, Yılanoğlu Mehmet Ali Efendi'nin Panayapulos'a Yunan askerlerinin geri çekilmesinden sonra Rumların can güvenliğinin korunmasına güvence vermeleriyle Akhisar yanmaktan kurtulmuştur.¹⁹⁴

5 Eylül 1922 günü Yunanlılar, Hacı Şerifzade Emin Ali Efendi, Reşit Efendi, Eczacı Esat Bey, Doktor Cevdet Bey'i yanlarında esir olarak götürerek, Akhisar'ı terk etmişlerdir.¹⁹⁵

Yunanlıların Akhisar'dan çekilmesinden sonra, Akhisar'a giren ilk Türk birliği hakkında çeşitli görüşler vardır. Bir görüşe göre, 5 Eylül 1922 günü Saçlı Efe müfrezesi, Fahtettin Paşa komutasındaki 5. Süvari Kolordusu da 7 Eylül 1922 günü Akhisar'a girmiştir.¹⁹⁶ Başka bir görüşe göre ise, 6 Eylül 1922 günü 5. Süvari Kolordu

¹⁹² Gökdemir, **a.g.e.**, s. 40.

¹⁹³ İzdem, **a.g.e.**, s. 112; Gökdemir, **a.g.e.**, s. 41; Ergül, **a.g.e.**, s. 326.

¹⁹⁴ Gökdemir, **a.g.e.**, s. 41; Satış, **a.g.e.**, s. 420.

¹⁹⁵ Gökdemir, **a.g.e.**, s. 41; Satış, **a.g.e.**, s. 420; Ergül, **a.g.e.**, s. 326.

¹⁹⁶ Ergül, **a.g.e.**, s. 325 – 326; Türkmen Parlak, **İşgalden Kurtuluşa “2”, Yunan Ege'den Nasıl Gitti**, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yayınları, İzmir 1983; s. 311.

Komutanı Fahrettin Paşa'ya bağlı I. Süvari Tümeni, Yunan askerleri bir gün önce Akhisar'ı boşalttıkları için, hiçbir direnmem ile karşılaşmadan Akhisar'a girmiş ve Hükümet Konağı'na Türk Bayrağı'nı çekmiştir.¹⁹⁷

¹⁹⁷ Gökdemir, **a.g.e.**, s. 42, 44.

BİRİNCİ BÖLÜM

AKHİSAR'IN NÜFUSU VE İDARİ YAPISI

A. Nüfus

I. Cumhuriyet Öncesinde Akhisar Nüfusu

16. yüzyılın ilk yarısında on yedi mahallesi ve 3500 dolayında nüfusu olan Akhisar'ın 16. yüzyılın ikinci yarısında mahalle sayısı on dokuzaya yükselmiş, ancak nüfusunda fazla bir değişme olmamıştır.¹⁹⁸ Bu nüfusu 16. ve 17. yüzyıllarda köylüler, konar göçer oluşumlar (yörükler) ve şehirliler (Müslümanlar, Rumlar, Ermeniler) oluşturmuştur. 18. yüzyıla kadar Aydın Vilayeti'nin çoğu yerinde olduğu gibi Akhisar'da da Türkler ve Müslümanlar çoğunlukta bulunmaktaydı. Ancak 19. yüzyılda Türk nüfus miktarı hızla çoğalırken, Rum nüfusu da hızlı olarak artmaktaydı. Bunun sebebi Yunan ihtilalinden sonra muhacirlerin sayısı artmış olmasıdır. Yunanistan'ın istiklalinden evvel Akhisar'da nüfus sicillerinde tek Rum kayıtlı değil iken, daha sonra Ege'deki muhtelif adalardan gelen çoban, bahçıvan, terzi ve taşçı gibi bir takım Rumlar Akhisar'a gelerek yerleşmişler, çoğalmışlar ve cemaat halini alarak 1869'da bir kilise inşa etmişlerdir. Rumlar Batı Anadolu'da ve dolayısıyla Akhisar'da bu şekilde bir üstünlük sağlamış olmalarına rağmen hiçbir zaman Türk nüfusunu aşamamışlardır.¹⁹⁹

19. yüzyılda gelen göçlerle birlikte Akhisar'ın nüfusu çoğalmış; 19. yüzyılın başlarında 8 000-10 000 olan nüfus, yüzyılın sonlarında 12 000 ulaşmıştır.²⁰⁰ Başka bir esere göre ise; 19 yüzyılın başlarında, 1816 yılında Akhisar kazasının nüfusu 15 000'di. Akhisar'da 3000 ev bulunup bunların 500'ü Rumlara, 50'si Ermeni ve

¹⁹⁸ Emecen, " Akhisar", s. 237

¹⁹⁹ Tuncer Baykara, **XIX. Yüzyılda Aydın Vilayeti** , İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Mezuniyet Tezi, İstanbul 1966, s. 14-21.

²⁰⁰ Emecen, **a.g.m.**, s. 237.

Yahudilere, diğerleri Türklere aitti.²⁰¹ Akhisar’da yaşayan Müslim ve Gayr-ı Müslimler arasında hiçbir hususta ayırım yapılmamış, işbirliğine dayalı uygulamalar gerçekleştirilmiştir.²⁰²

1835 yılında Akhisar Kazası’nda toplam 2 815 erkek nüfusu bulunmakta iken, 1842’de bu rakam 3 545’e yükselmiştir. 1 835’de 20 mahalleden oluşan Akhisar Kasabası’nda 726’sı Gayr-ı Müslim toplam 2 390 erkek nüfus bulunmaktaydı. Kasaba dışında ise, Gayr-i Müslim nüfusun bulunmadığı 4’ü köy toplam 11 iskan yerinde toplam erkek nüfusu 425’ti.²⁰³ 1835 yılında 2 390 erkek nüfusu bulunan kasabanın 1842’de erkek nüfusu 3 121’di.²⁰⁴ Bu nüfusun 1 162’si Gayr-i Müslim, 1 959’u Müslim’dir. Gayr-ı Müslim nüfusun bulunmadığı Akhisar köylerinde ise 1842 yılında 434 erkek nüfus bulunmaktaydı.²⁰⁵

19. yüzyılın son çeyreğinden başlayarak, II. Meşrutiyetin ilan edildiği 1908 yılına kadarki dönemde yayınlanan Aydın Vilayeti Salnamelerinden yararlanılarak, Akhisar’ın bu dönemdeki nüfus vaziyeti ortaya konulamaya çalışılmıştır. H. 1315 (1897 – 1898) yılı salnamesine kadar sadece Akhisar’ın Müslim ve Gayr-ı Müslim olmak üzere toplam nüfusu verilmiştir.

H. 1307, H. 1311, H. 1312, H. 1313 tarihli salnamelerde 1891 – 1895 yılları arasında Akhisar Kazası’nın genel nüfusu şöyledir:

²⁰¹ Reinhard Stewing, **Batı Anadolu Bölgesinde Kültürel Gelişimin Ana Hatları**, (Çeviren: Ruhi Turfan – M. Şevki Yazman), İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970, s. 210; Turan Yılmaz, **Akhisar’ın Sosyo-Ekonomik Durumu (1876-1908)**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2003; s.45.

²⁰² Yılmaz, **a.g.t** , s. 46

²⁰³ Nejdet Bilgi , “*Tanzimat Öncesi ve Sonrasında Saruhan Sancağı’nda Nüfus*” , **Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı**, İzmir 1999 ,s. 280

²⁰⁴ Nejdet Bilgi, “*1842 Yılında Saruhan Sancağı’nın Nüfusu ve İdare Bölünüşü*”, **Manisa Araştırmaları**, c. 1, Manisa 2001, s. 105

²⁰⁵ Bilgi, “*1842 Yılında Saruhan Sancağı’nın Nüfusu ve İdare Bölünüşü*”, s. 106

Sene	Müslim			Gayr-i Müslim			Genel		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
1891	11 607	12 403	24 010	2642	2563	5205	14 249	14 966	29 215 ²⁰⁶
1893	11 336	11 967	23 304	2924	3053	5977	14 260	15 020	29 280 ²⁰⁷
1894	11 207	11 786	22 993	2929	3054	5683	14 136	14 840	28 976 ²⁰⁸
1895	11 235	11 835	23 080	2761	2855	5616	14 006	14 690	28 696 ²⁰⁹

1891 yılında Akhisar'ın genel nüfusu verileri incelendiğinde Müslümanların 24 010 kişilik bir nüfus ile % 82'lik bir oranla çoğunluğa sahip olduğu görülür. 1894 yılında ise Müslümanlar toplam nüfusun % 79,4 'ünü, Gayr-ı Müslimler ise %20,6'sını oluşturmuştur.²¹⁰

1890 yılında kazanın Marmara nahiyesi ile birlikte 25 752 nüfusu olup, bunların 3 796'sı Rum, 325'i Ermeni ve 133'ü Yahudi, gerisi Müslüman'dı.²¹¹ Gayr-ı Müslim sınıfı oluşturan Rum, Ermeni, Yahudi cemaatlerinin Akhisar'ın genel nüfusu ve kasaba nüfusu içindeki oranları doğru olarak Aydın Vilayeti salnamelerinden çıkarabiliyoruz.

1320 (1902 – 1903) yıllarında cemaat ve cinsiyetler itibariyle Akhisar'ın genel ve Akhisar kasabasının Akhisar kasabasının nüfusu şöyledir:²¹²

	Kazanın Genel Nüfusu			Kasabanın Nüfusu		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
İslam	12 121	11 757	23 878	3 275	3 129	6 404
Rum	2 594	2 667	5 261	2 335	2 416	4 751
Ermeni	206	176	386	206	176	386
Yahudi	92	111	203	92	111	203
Toplam	15 013	14 711	29 628	5 908	5 832	11740

²⁰⁶ Aydın Vilayeti Salnamesi 1307, s. 591

²⁰⁷ Aydın Vilayeti Salnamesi 1311, s. 287

²⁰⁸ Aydın Vilayeti Salnamesi 1312, s. 410

²⁰⁹ Aydın Vilayeti Salnamesi 1313, s. 395. Başka bir esere göre Akhisar'ın nüfusu 29 215'tir. Ali Cevad, **a.g.e**, c.1,s. 20

²¹⁰ Yılmaz, **a.g.t**, s. 50 –51

²¹¹ Şemseddin Sami, **Kamüs'ül A'lâm**, I, İstanbul, 1306 s. 258 ; Satış, **a.g.e**, s. 359.

²¹² **Salname-i Vilayeti Aydın 1320**, İzmir 1320, s. 316

H. 1326 (1908) yılında cemaat ve cinsiyetler itibariyle Akhisar'ın genel ve Akhisar Kasabası'nın nüfusu şöyledir:²¹³

	Kazanın Genel Nüfusu			Kasabanın Nüfusu		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
İslam	12 717	13 471	26 188	3 314	3 720	7 034
Rum	3 002	3 905	5 908	2 576	2 507	5 083
Ermeni	220	244	464	220	244	464
Yahudi	172	226	294	172	226	294
Toplam	16 107	17 846	32 854	6 282	2 297	12 979

Yukarıdaki iki tablo incelendiğinde Akhisar'ın toplam nüfusu içinde, Rumlar, Ermeniler, ve Yahudilerden oluşan Gayr-ı Müslim nüfusun azınlıkta kaldığı görülmektedir. Bu Gayr-ı Müslim sınıf içindeki Rumlar ise Müslümanlar dışındaki en kalabalık etnik ve dinsel gruptur. Ayrıca Gayr-ı Müslim sınıfın çoğunluğu Akhisar'ın merkezinde yaşamaktadır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Akhisar'ın nüfusu ile ilgili ayrıntılı bilgiye ulaşılamamıştır. Sadece kazaya dair tahmini rakamlar elde edilebilmiştir. 1919 yılında Celal Bayar, Akhisar'da 6118 Rum ve 882 Ermeni'nin yaşadığını bildirirken,²¹⁴ Sabahattin Selek ise, 32 280 Türk, 5877 Rum, 515 Ermeni, 485 Musevi'nin yaşadığını bildirmektedir.²¹⁵

Sevr Antlaşması uyarınca Yunanlılara verilen İzmir bölgesi sınırları içerisinde yer alan Akhisar'da Yunanlıların tespitine göre, 9586 Rum, 882 Ermeni, 14 500 Müslüman olmak üzere toplam 24 968 kişi yaşamaktaydı.²¹⁶

²¹³ Aydın Vilayeti Salnamesi 1326, s. 603 Başka bir kaynağa göre ise, 1908 yılında Akhisar'da 26 188 İslam, 5908 Rum, 464 Ermeni, 394 Yahudi olmak üzere 32 954 nüfus yaşamaktaydı. Bkz. **Manisa 2000 İl Yıllığı**, s. 50

²¹⁴ Celal Bayar, **a.g.e.**, c. 6, s. 1892; Ergül, **a.g.e.**, s.43; Gürler, **a.g.e.**, s.56.

²¹⁵ Selek, **a.g.e.**, c.1, s. 80; Ergül, **a.g.e.**, s. 43; Aydınel, **a.g.e.**, s. 58

²¹⁶ Alexandr Anastasius Pallis, **Yunanlıların Anadolu Macerası (1915 –1922)**, (Çeviren : Orhan Azizoglu) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995, s. 149, Ek VIII.

Başka bir esere göre ise, 1919 yılında Akhisar'ın nüfusu 38 833 kişiydi. Bu nüfusun 5 836'sını Rumlar oluşturmaktaydı.²¹⁷

II. Cumhuriyet Döneminde Akhisar Nüfusu

Kurtuluş savaşı ve ondan önce yaşanan savaşlar boyunca ülke genelinde olduğu gibi Akhisar'da da nüfusta hem nitelik hem de nicelik bakımından bir gerileme yaşanmıştır. Kurulan Türkiye Cumhuriyeti, gerilemenin önüne geçmek, aynı zamanda ekonomik ve sosyal planlarda arzu edilen amaçlara ulaşmak için yeni bir nüfus politikası izlemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin izlediği nüfus politikası, “siyasal sınırları çizilmiş ve bu sınırlar ötesinde herhangi bir hayalci maceraya girmeme niyetinde olarak Türkiye, hem içteki duygusal eğilimleri gerçek amaçlara yöneltmek; hem ülkenin ekonomik, sosyal alanlardaki kalkınmasını sağlayacak insan unsuruna sahip olmak; hem de dıştan kaynaklanan iddia ve kampanyalara karşı koyup, Türk yurduna gelecek olan bir tehlikeden kurtulmak için, kısa zamanda alabildiğince artma esasına dayanan bir nüfus politikasıdır.”²¹⁸

Milli Mücadele'den sonra, 1923 yılında Akhisar nüfusu ile ilgili bilgiye tahmini olarak ulaşılabilmektedir. 1923 yılında 16 785'ü kadın, ve 16 305'i erkek olmak üzere toplam 33 089 nüfus Akhisar'da yaşamaktaydı.²¹⁹

Akhisar kazasının Cumhuriyet dönemindeki nüfus durumuyla ilgili sağlıklı ilk bilgileri devlet salnamelerinden öğreniyoruz. 1926 yılına kadar, Milli Mücadele sonrasını, ortaya koyan nüfus istatistiği bulunmamaktadır. Devlet salnamelerinde Akhisar'ın nahiye ve köylerinin de dahil olduğu toplam nüfusu verilmektedir. İlk devlet salnamesinde (1925 –1926) Akhisar'da 20 130'u kadın ve 20 135'i erkek olmak üzere toplam 40 265 nüfus bulunmaktadır.²²⁰ 1926 – 1927 yılı salnamesinde ise, kaza

²¹⁷ Yücel Özkaya, **Milli Mücadele'de Ege Çevresi I**, Cumhuriyet Yayınları, 2001 , s. 35

²¹⁸ Kemal Arı, “*Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c.VIII , sayı.23 (Mart 1922'den ayrı basım) s. 415

²¹⁹ **Ahenk**, 2 Ağustos 1927, s. 2; **Hizmet**, 3 Ağustos 1927, s. 2

²²⁰ **T.C. Devlet Salnamesi 1925 – 1926** , s 668

nüfusunun kadın ve erkek nüfusu belirtilmemiş nüfus genel olarak verilmiştir. Buna göre Akhisar kazasının nüfusu 41 360'dır.²²¹

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarına ait en sağlıklı bilgiyi 1927 yılında, Cumhuriyet döneminde ilk defa gerçekleştirilen nüfus sayımı sonuçlarından elde edebiliyoruz. Bu sayım sonuçlarından hem Akhisar kazasının genel nüfusunu, hem de Akhisar kasaba merkezinin nüfusunu çıkartabilmekteyiz. Bu sayıma göre, Akhisar kazasında 23 728'i kadın, 23 988 erkek olmak üzere toplam 47 716 kişi yaşamaktaydı. Yüzölçümü 1265 km² olup, kilometrekareye 38 kişi düşmekteydi.²²² 1927 yılında bu ilk nüfus sayımından 8 yıl sonra, 1935 yılında, gerçekleştirilen ikinci nüfus sayımında Akhisar kazasının toplam nüfusu 16 bin civarında bir artış gerçekleşmişti. 20 Ekim 1935 tarihli bu sayıma göre, Akhisar kazasının nüfusu, 31 949'u kadın ve 31 701 'i erkek olmak üzere toplam 63 650'di.²²³

1927 yılında 1935 yılına gelinceye kadar gerçekleşen 16 bin civarındaki nüfus artışının çoğu Akhisar'ın nahiye ve köylerinde gerçekleşmiştir. 1927 nüfus sayımına göre, Akhisar'ın merkez kasabasında 8 734'ü kadın ve 9 316'sı erkek olmak üzere toplam 18 050 nüfus yaşamakta iken,²²⁴ 1935 nüfus sayımına göre nüfusta 3 bin civarında bir artış olmuş ve kasabanın nüfusu 10 683'ü kadın ve 10 596'sı erkek olmak üzere toplam 21 279'a yükselmiştir.²²⁵ Buna karşılık nahiye ve köylerinde 1927 yılından 1935 yılına kadar nüfus artışı 12 bin civarında olmuştur. Bunun nedeni ise idari taksimatta meydana gelen değişikliktir. 1927 nüfus sayımlarında Manisa kazasına bağlı olan Palamut nahiyenin, 1935 yılında Akhisar'a bağlı duruma gelmesiydi.²²⁶ 1927 yılında nahiye ve köylerin nüfusu 14 994'ü kadın ve 14 972'si erkek olmak üzere

²²¹ T.C. Devlet Salnamesi 1926 – 1927, s. 926 ; Türkiye Salnamesi Birinci Sene 1927, s. 456

²²² T.C. Başvekâlet Merkez İstatistik Müdüriyeti Umumisi, 28 Teşrin-i Evvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri (Vilayet, Kaza, Şehir ve Köyler İtibariyle Türkiye Nüfusu) , (yty) , s.30; T.C. Devlet Salnamesi 1927 –1928, s. 972 ve T.C. Devlet Yıllığı 1928 – 1929, (Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı), İstanbul 1929. s. 717'de kaza itibariyle verilen nüfus, 1927 sayım sonuçlarıyla aynıdır.

²²³ Başvekâlet İstatistikleri Genel Direktörlüğü, 1935 Türkiye Nüfusu (Vilayet, Kaza, Şehir, Köyler İtibariyle) Ulus Basımevi, Ankara 1935, Umumi Tablo XII.

²²⁴ 1927 Umumi Nüfus Tahriri, s. 30.

²²⁵ 1935 Türkiye Nüfusu, s. 26, Umumi Tablo XII

²²⁶ Bilgi, a.g.t., s. 124.

toplam 29 666'dı.²²⁷ 1935 yılında ise 21 266'sı kadın ve 21 105 erkek olmak üzere toplam 42 371 kişiydi.²²⁸

Tablo: 1927 ve 1935 nüfus sayımlarına göre Akhisar'ın nüfusu

Sene	Kazanın Nüfusu			Nahiye ve Kasabanın Nüfusu			Toplam		
	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
1927	8734	9316	18 050	14 994	14 672	29 666	23 728	23 988	47 716
1935	10 683	10 596	21 279	21 266	21 105	42 371	31 969	31 701	63 650

1929 – 1930 Devlet Yıllığı'nda Akhisar kazası ile ilgili verilen rakamların 1927 sayımına ait olduğu belirtilmektedir. Ancak yıllıktaki nüfus 23 825'i erkek ve 23 710'u kadın olmak üzere 47 535'tir. Nüfusun azalması ile birlikte kilometrekareye düşen sayısı azalmış ve nüfus yoğunluğu 37,6'ya düşmüştür.²²⁹

İdare Dergisi'nin 67. sayısında 1932 yılında Akhisar kazasının nüfusu 44 334 olarak verilmiştir.²³⁰ 1932 yılında vilayetçe yapılan resmi yayında ise, Akhisar kazasının 21 619'u kadın ve 21 284'ü erkek olmak üzere toplam 42 906 nüfus olduğu belirtilmektedir. 42 906 olan nüfusun, kasaba merkezi, nahiye ve köyler itibari ayrılışı şöyledir:²³¹

²²⁷ 1927 Umumi Nüfus Tahriri, s. 90

²²⁸ 1935 Türkiye Nüfusu, Umumi Tablo XII.

²²⁹ T.C. Devlet Yıllığı 1929 – 1930, Matbuat Umum Müdürlüğü, İstanbul 1930, s. 541. Cumhuriyetin 50. Yılında Manisa 1973 İl Yıllığı, Ankara, 1973., s. 35 ve T.C. Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstatistik Yıllığı 1930, İstanbul 1930, s. 27'de kaza itibariyle verilen nüfus, 1929 – 1930 yılı Devlet Yıllığı ile aynıdır.

²³⁰ İdare Dergisi, yıl:6, sayı: 67 (29 Birinci Teşrin 1933) Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Münasebetiyle Fevkalade Nüsha, İstanbul 1933, s.237

²³¹ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s.141

	Kadın	Erkek	Toplam
Akhisar merkez nüfusu	8297	8177	16 474
Akhisar merkezine bağlı köylerin nüfusu	11 432	11 182	22 614
Marmara nahiye merkezinin nüfusu	1150	1181	2331
Marmara nahiyesine bağlı köylerin nüfusu	740	747	1487
Genel	21 619	21 284	42 906

Yukarıda mukayesesi yapılan nüfus verileri aşağıdaki tabloda toplu olarak gösterilmiştir:

Sene	Kadın	Erkek	Toplam
1923	16 784	16 305	33 089
1925 –1926	20 130	20 135	40 265
1926 –1927	-	-	41 360
1927	23 728	23 988	47 716
1929 –1930	23 825	23 710	47 535
1932	21 619	21 284	42 906
1935	31 949	31 701	63 650

III. Nüfus Hareketleri

a. Doğum, Ölüm, Evlenme ve Boşanmalar

Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Akhisar'da doğum, ölüm, evlenme ve boşanmaların bazı tarihlerdeki istatistiği aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Sene	Doğum	Ölüm	Evlenme	Boşanma
1895 ²³²	759	597	273	-
1897 ²³³	410	689	321	-
1898 ²³⁴	751	650	302	-
1902 ²³⁵	443	449	217	-
1906 ²³⁶	345	383	320	-
1927–1928 ²³⁷	376	291	417	105
1928 -1929 ²³⁸	536	571	790	30

Savaş, göç, salgın hastalıklar, devletlerin uyguladığı politikalar, teknik gelişmeler nüfus hareketlerini etkilemektedir. Osmanlı döneminde doğum oranları yüksek olmasına rağmen, ölüm oranları doğum oranlarına yaklaşmıştır. Hatta 1895 yılında 689 olan ölüm oranı doğum oranının üstündedir. Ölüm oranlarının Osmanlı Devleti döneminde yüksek olmasının en önemli nedenleri savaş ve hastalık olarak gösterilebilir. Cumhuriyet ile birlikte savaşların sona ermesi, uygulanan nüfus politikası ve sağlık alanında önlemlerin alınmaya başlanması, 1927 –1928 yılında ölüm oranlarının azalmasını sağlamıştır.

Cumhuriyet döneminin nüfus politikası içerisinde, savaşlardan azalan nüfusu sayı bakımından da arttırmak vardır. Politikanın sonuçları, Akhisar’da 1928 – 1929 yıllarında alınmaya başlanmıştır. 1927 –1928 yılında 376 doğum olayı yaşanırken, 1928 – 1929 yılında 536 doğum olayı gerçekleşmiştir. Ayrıca bu artışı, evlenme oranlarındaki artış da etkilemiştir. Halkın refah seviyesi arttıkça evlenmeler çoğalmıştır.

²³² Aydın Vilayeti Salnamesi 1311, s. 289

²³³ Aydın Vilayeti Salnamesi 1313, s. 395

²³⁴ Salname-i Vilayeti Aydın 1317, İzmir 1317, s. 356

²³⁵ Aydın Vilayeti Salnamesi 1320, s. 318

²³⁶ Aydın Vilayeti Salnamesi 1326, s. 603

²³⁷ T.C. Devlet Salnamesi 1927 – 1928 , s. 972

²³⁸ T.C. Devlet Salnamesi 1928 – 1929 , s. 717

b. Göç, Muhacir, Mübadil ve İskân

Akhisar'da Gayr-ı Müslim nüfus 19. yüzyıldan itibaren çoğalmaya başlamıştır. Özellikle Yunanistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden sonra Rumlar Akhisar'a gelip yerleşmişlerdir. Balkan Harbi'nden sonra da gelen muhacirlerin bir kısmı Akhisar'a yerleşmişlerdir. Bu dönemde Akhisar'a 300 - 400 hane ve 800 bin nüfus muhacir gelmiştir.²³⁹ Celal Bayar'a göre, 1919 yılında Akhisar'da 6118 Rum ve 882 Ermeni yaşamaktaydı.²⁴⁰ Yunan işgali döneminde ise Gayr-ı Müslim nüfus arttırılmaya çalışılmıştır. Milli Mücadele'den sonra, bu Gayr-ı Müslim nüfus büyük ölçüde ya göç etmiş ya da mübadeleye tabi tutulmuştur. 30 Ocak 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan "Türk -Rum Nüfus Mübadelesi'ne İlişkin Sözleşme ve Protokol Anlaşması" uyarınca; Anadolu'daki Ortodoks tebaa ile Yunanistan'daki Müslüman tebaanın zorunlu olarak mübadelesi, Milli Mücadeleden sonra göçlerin ilk ve en büyük halkasını oluşturmuştur.²⁴¹

Muhacir ve mübadillerin iskânında, Gayr-ı Müslimlerden boşalan taşınmaz malların yoğun olarak bulunduğu bölgeler dikkate alınmıştır. Özellikle mübadele sırasında yerleşim alanların belirlenmesinde Rumlardan kalan mallar ölçüt olarak kullanılmıştır. Ayrıca gelecek göçmenlerin uğraştıkları ziraat dalları da yerleştirilecekleri yerleri belirlemiştir. Drama, Selanik, Kavala ahalisinden 4.000'i tütüncü, 20.000'i çiftçi ve bağcı, 40.000'i zeytinci olma üzere toplam 64.000'i Manisa, İzmir, Menteşe, Denizli ve havalisine yerleştirilmesi tasarlanmıştır.²⁴² Milli Mücadele'den önce Manisa'dan sonra Rum nüfusu en çok olan kaza olan Akhisar 6 bin nüfusu ile, bu nüfusun ülkeyi terk etmesinden sonra göçmen iskânına en uygun şartlara sahip durumdaydı.²⁴³ Akhisar'a kaç muhacir ve mübadilin geldiği istatistiklerde belirtilmemiştir. Ekim 1924 tarihine kadar Akhisar'a 300 hane mübadil gönderilmiş; bunların 270 hanesi iskân edilmiş, 30 hanenin ise, iskân işlerine devam edilmiştir.²⁴⁴ Akhisar'a en çok Drama, Bulgaristan, Selanik'ten göçmen gelmiştir; ayrıca Pravišta,

²³⁹ **Anadolu**, 14 Teşrin-i Evvel 1924, s. 2.

²⁴⁰ Bayar , **a.g.e.**, c. 6, s. 1892

²⁴¹ Kemal Arı, **Büyük Mübadele, Türkiye'ye Zorunlu Göç**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995, s. 18.

²⁴² Arı, **a.g.e.**, s. 49, 53.

²⁴³ Bilgi, **a.g.t.**, s. 135.

²⁴⁴ **Anadolu**, 14 Teşrin-i Evvel 1924, s. 2.

Kavala, Sırbistan'dan da göçmen iskânı olmuştur: 25 Aralık 1924'te Drama göçmenlerinden Raif Hacı Kerim,²⁴⁵ 24 Nisan 1929'da Kayalar muhacirlerinden Halil oğlu Osman,²⁴⁶ 1 Şubat 1925'te Drama mübadillerinden Demirci Tosun,²⁴⁷ Drama mübadillerinden Hüseyin oğlu Servet,²⁴⁸ Drama mübadillerinden Ahmet oğlu Veysel,²⁴⁹ Bulgaristan'dan Şadi,²⁵⁰ Drama mübadillerinden Mehmet oğlu Hamdi,²⁵¹ 18 Şubat 1926'da Selanik mübadillerinden Azize Haydar Hanım, Kavala ve Praviştâ mübadillerinden Ömer Ali ve arkadaşları,²⁵² 9 Ocak 1927'de Drama mübadillerinden İsmail kızı Zeynep Hanım çocukları ile birlikte,²⁵³ 3 Mart 1926'da Altı Hane muhacirlerinden İbiş Ağa oğlu Salih, Hüseyin oğlu Ramazan, Seyit Ali oğlu Cemal, Mehmet oğlu Osman ve Haşım oğlu Rasim mübadil muhacir olarak,²⁵⁴ 10 Mart 1927'de Bulgaristan tebaasından İbrahim oğlu Ahmet ve ailesi,²⁵⁵ 8 Mart 1927'de Drama mübadillerinden Adil oğlu Mustafa,²⁵⁶ 3 Aralık 1927'de Drama mübadillerinden Halil oğlu Murat, 15 Aralık 1927'de mübadil Abdi oğlu Şemsettin,²⁵⁷ 15 Mart 1928'de Bulgaristan'dan gelen 8 hane muhacir,²⁵⁸ 8 Temmuz 1928'de Kratovalı Faik oğlu Mahmut,²⁵⁹ Avrethisar mübadillerinden Şükrü Efendi,²⁶⁰ Selanik mübadillerinden İhsan ve Kardeşi Lütfü ile Hatice,²⁶¹ 5 Şubat 1929'da Kayalar mübadillerinden Şahabettin Efendi, Akhisar'da iskân edilmiştir.²⁶²

Akhisar'da iskân sadece devletin göçmenlere yer göstermesi ile olmamış, aynı zamanda muhacir ve mübadillerin akrabalarının yanlarına yerleşme isteklerinde bulunmaları sonucunda da yapılmıştır. Akhisar da, Cumhuriyet ile birlikte ziraat ve ticaret işlerinin gelişmesinden dolayı göçmenlerin tercih ettikleri yerlerden birisi

²⁴⁵ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 20.102.2.

²⁴⁶ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 24.128.15.

²⁴⁷ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 43.64.1.

²⁴⁸ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 44.69.17.

²⁴⁹ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 44.70.9.

²⁵⁰ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 44.70.13.

²⁵¹ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 44.71.9.

²⁵² T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 48.92.5.

²⁵³ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 51.113.5.

²⁵⁴ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 51.116.7.

²⁵⁵ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 52.118.8.

²⁵⁶ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 52.117.17.

²⁵⁷ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 56.146.31.

²⁵⁸ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 58.152.A.1.

²⁵⁹ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 59.165.19.

²⁶⁰ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 60.169.15.

²⁶¹ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 79.2.15.

²⁶² T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 84.30.11.

olmuştur. Muhacir ve mübadillerinden iskân isteği bazen kabul edilmiş, bazen de kanuna aykırı olduğu gerekçesi reddedilmiştir. Sırbistan muhacirlerinden Abdülhalim oğlu Selim'in akrabalarını yanına getirme isteği,²⁶³ Söke'de iskân edilmiş olan Pravişte mübadillerinden Akhisar'a iskân isteği,²⁶⁴ Gümölcineli Hafız Mestan'ın iskan isteği,²⁶⁵ Manastırlı Avni'nin iskân isteği,²⁶⁶ Akhisar'da oturan Halil İbrahim oğlu Ali'nin Gümölcine'de bulunan akrabalarının Türkiye'ye gelmek isteği kanuna uygun olmadığı gerekçesiyle kabul edilmezken,²⁶⁷ Karasınan muhacirlerinden Abduş oğlu İsmail'in Akhisar'da bulunan eniştesi Mayadağlı İsmail'in yanına gitmesine izin verilmiş,²⁶⁸ mübadil Abdi oğlu Şemsettin Karacabey yerine Akhisar'da iskân isteği kabul edilmiştir.²⁶⁹

Akhisar'da ne kadar muhacir ve mübadilin iskân edildiği eldeki bilgilerden çıkaramamaktayız. Ekmel İzdem, 1935 nüfus sayımlarına dayanarak, bu tarihte Akhisar'da 12.107 kişinin Akhisar ve Manisa doğumlu; 9.085 kişinin ise Yugoslavya, Yunanistan, Bulgaristan'dan gelenlerden oluştuğunu söylemektedir. Bunlar içinde 4.662 nüfusla Yugoslavya ve 3.467 nüfusla Yunanistan'dan gelenler çoğunlukta idi.²⁷⁰ Ancak Akhisar'a dışardan gelenlerin ne zaman, geldiklerini tespit edememekteyiz.

Akhisar Belediyesi tarafından, iskân konusunda 11 Şubat 1924'de İzmir İskân Müdürlüğü'ne bir dilekçe gönderilmiştir. Bu dilekçe ile Akhisar'a iskan edilecek mübadiller arasında 10 demirci, 10 duvarcı ustalarının bulunmasını istemiştir.²⁷¹ Akhisar Belediyesi bu isteği Cumhuriyet ile birlikte Akhisar'ın imarının ön planda tutulduğunu göstermektedir. **(EK-I)**

Terkedilmiş mallardan birçok mübadile dağıtılmıştır; Ekim 1924'den önce 500 dönüm kadar bağ, 1 000 dönüm tarla,²⁷² nüfus başına yirmişer ağaç zeytin mübadillere

²⁶³ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 43.60.10.

²⁶⁴ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 43.64.4.

²⁶⁵ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 56.146.27.

²⁶⁶ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 59.163.6.

²⁶⁷ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 77.35.28.

²⁶⁸ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 44.70.3.

²⁶⁹ T.C.B.C.A. 272.0.0.12 / 56.146.31.

²⁷⁰ İzdem, a.g.e., s. 70; Dünder, a.g.t., s. 28 – 29.

²⁷¹ T.C.B.C.A. 272.0.0.11. / 17.76.11.

²⁷² Anadolu, 14 Teşrin-i Evvel 1924, s. 2.

verilmiştir.²⁷³ Terkedilmiş mallar, gelen mübadillerin sayısından az olduğu için iskân konusunda bazı sıkıntılar yaşanmış; bu durum şikayetlere neden olmuştur. Vatan gazetesinin 12 Aralık 1924 günü “ Akhisar’da Sevk Edilmiş Olan Muhacirin Vaziyeti İyi Değildir.” başlıklı haberinde, iskân işleri hakkında bilgi verilmekle birlikte, göçmenlerin şikayetleri dile getirilmiştir: Muhacirlerin ancak bir kısmı terkedilmiş mallardan olan binalara yerleştirilebilmiştir. Akhisar belediyesinin terkedilmiş mallardan olan zeytinlikleri muhacirlere dağıtmadığı, büyük bir zeytin yağı fabrikasını icara verdiği, hatta terkedilmiş mallardan olan bir binayı Saruhan Mebusu Reşat Bey’e satma girişiminde bulunduğu dair suçlamalar vardır.²⁷⁴ Vatan gazetesinin bu haberinden dolayı Akhisar’da muhacir ve mübadillerin durumu araştırılmıştır.²⁷⁵ Ancak araştırma sonuçlarına ulaşılammıştır. 1925 yılında da çeşitli şikayetler sonucunda, Manisa İskan Müdürü Bekir Sadıki Bey tarafından Akhisar iskân işleri teftiş edilmiştir.²⁷⁶

Akhisar’da sadece mübadiller ve muhacirler değil, Manisa, Gördes, Salihli, Alaşehir yangınzedeleri de iskân edilmiştir.²⁷⁷ Karacabey yangınzedelerinden Fethiye Hanım,²⁷⁸ Manisa yangınzedelerinden Abdullah Efendi,²⁷⁹ Gördes yangınzedelerinden Şerif Akhisar’da iskânı sağlanmıştır.²⁸⁰

Akhisar’da iskân işleri, İskân İdaresi tarafından yürütölmekteydi. İskan idaresinin 1930 yılına kadar, bir sandalye, bir masa ve mevcut evraklara yeterli gelmeyen bir dolabı varken, 1930’da bir sandalye, bir yazı masası ve bir dolap satın almıştır.²⁸¹ Akhisar’da iskân memurluğu yapan Reşat Bey hakkında, 8 Kasım 1924 tarihinde, görevini kötüye kullandığı gerekçesiyle işlem başlatılmıştır.²⁸² Ağustos 1924 yılında Akhisar iskan memurluğuna Bergama İskan Memuru Fevzi Bey getirilmiştir.²⁸³

²⁷³ **Anadolu**, 18 Teşrin-i Sani 1925, s. 2.

²⁷⁴ **Vatan**, 12 Kânun-ı Evvel 1924, s. 5.

²⁷⁵ **T.C.B.C.A.** 272.0.0.11. / 20.101.19.

²⁷⁶ **Anadolu**, 24 Haziran 1925, s. 2.

²⁷⁷ **Anadolu**, 14 Teşrin-i Evvel 1924, s. 2.

²⁷⁸ **T.C.B.C.A.** 272.0.0.12 / 43.60.21.

²⁷⁹ **T.C.B.C.A.** 272.0.0.12 / 61.173.12.

²⁸⁰ **T.C.B.C.A.** 272.0.0.12 / 43.64.18.

²⁸¹ **T.C.B.C.A.** 272.0.0.11. / 24.132.12.

²⁸² **T.C.B.C.A.** 272.0.0.11. / 20.99.3.

²⁸³ **Anadolu**, 20 Ağustos 1924, s. 2.

Ekim 1926'da iskân memurluğuna Esat Bey atanmıştır.²⁸⁴ 1930 yılında ise iskân memurluğunda Şevket Bey görev yapmıştır.²⁸⁵

B. İdari Yapı

I. İdari Taksimat

a. Osmanlı Döneminde İdari Taksimat

Osmanlı Devleti yönetim bakımından ülkeyi Rumeli ve Anadolu olmak üzere iki eyalete bölmüştür. Eyaletler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar da nahiyeye adı verilen yönetim birimlerine ayrılmıştır.²⁸⁶ 1864 Vilayet Nizamnamesi ile idari alanda bazı değişiklik olmuştur. Buna göre ülke vilayet, sancak, kaza, ve köy yönetim birimlerine ayrılmıştır. Eyalet adı “vilayet” olarak değiştirilmiş, sancak yönetimi mutasarrıf denilen kişiye bırakılmış, kaza müdürlerinin yerine de kaymakam atanmıştır.²⁸⁷

Osmanlı Devleti'nin bu yönetim düzeni içinde, Akhisar'ın kaza olduğuna dair ilk kayıt 1531 tarihidir. 1531'den 1838 yılına kadar Akhisar merkezi Kütahya olan Anadolu'nun Eyaleti'nin Saruhan Sancağı'na bağlı bir kaza merkeziydi.²⁸⁸ XVI. Yüzyılda Saruhan Sancağı'nın 12 kazasından biri olan Akhisar'ın²⁸⁹ 1531'de sadece merkez nahiyesi vardı, merkez nahiyeden başka herhangi bir nahiyesi yoktu. 1531'de 21, 1575'de ise 19 köye sahiptir.²⁹⁰ Evliya Çelebi'ye göre; 1671 yılında Akhisar'da 12 köy, 2600 hane ve 24 mahalle vardı.²⁹¹

²⁸⁴ Anadolu, 29 Teşrin-i Sâni 1926, s. 1.

²⁸⁵ Anadolu, 3 Haziran 1930, s. 1.

²⁸⁶ Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş 1, Anadolu'nun İdari Taksimatı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988, s. 32.

²⁸⁷ Musa Çadircı, “*Türkiye’de Kaza Yönetimi (1840 – 1876)*”, *Belleten*, c .53, sayı:206 (Nisan 1989), s. 237 -254

²⁸⁸ Baykara, *Anadolu'nun İdari Taksimatı*, s. 32.

²⁸⁹ Saruhan Sancağı'nın XVI. Yüzyıldaki kazaları şunlardır: Manisa, Adala, Akhisar, Demirci, Gördük, Gördüs, Güzelhisar, Ilıca, Kayacık, Marmara, Menemen, Nif. Bkz. Bilgi, *a.g.t.*, s. 138.

²⁹⁰ Emecen, *a.g.e.*, s. 111, Dipnot 6; Satış, *a.g.e.*, s. 282.

²⁹¹ Evliya Çelebi, *a.g.e.*, c. 9, s. 61; Emecen, “Akhisar”, s. 237.

1835 yılında Akhisar kazasında 20 mahalle ve 4'ü köy toplam 11 iskân yeri bulunmaktaydı. 1842 yılında ise Akhisar'ın kasaba dışındaki iskân yeri olarak 9 köyü vardı. 1835 yılındaki köy ve iskân yerleri; Karasonya, Karabörklü, Seydi, Kodasil? köyleri ile Börkle de Bolaçlı, Saçıkara, Örtülü aşiretlerine ve Karatekeli aşiretine, Sarı Hızırlı aşiretine, Kuşçu aşiretine ait iskân yerleridir. Akhisar, Paşa, Makremeci, Garipceler, Şeyhler, Tepecik, Kethüda, Yoncalar, Câmi-i Kebir, Köşgel, Yenice, Divane Süleyman, Hacı İshak, İğdeli, Hacı Hızır, Hacı Muhyi, Şehri Küsdü, Şeyh İsa, Emetli, Has Hoca, Alacamescid mahallelerinde oluşmaktaydı.²⁹² 1842 yılında mahalle mevcudu aynı kalmış ve sadece köylerde değişiklik olmuştur. Bu yılda Suyune?, Karabörklü, Seydi, Düresinler, Kızlar Alanı, Evkaf Tekelisi, Kara Tekeli, Saçıkara Tekelisi, Sarı Hızırlı köyleri bulunmaktaydı.²⁹³

18. yüzyılda Anadolu Eyaletinde meydana gelen fiili bölünmüşlük neticesinde, sancaklardan dört eyalet meydana getirilmiştir. Aydın Eyaleti de 2 Haziran 1833 tarihinde fiilen oluşturulmuş²⁹⁴ ve 1838 yılında 4 sancaktan meydana gelmiştir: Aydın, Menteşe, Saruhan, Sığla-Denizli.²⁹⁵ Bu düzenlemeye göre H. 1273 (1858-1857) salnamesinde 1856 yılında Akhisar, Saruhan Sancağı'nın kazası olarak geçmektedir.²⁹⁶ Ahmet Rıfat Efendi'nin eserinde ise, Akhisar "Aydın Vilayeti'ne tabi Saruhan Sancağı dahilinde ve İzmir'in 102 kilometre şark şimalinde bir kaza merkezi" olarak tanımlanmıştır.²⁹⁷

Akhisar'ın nahiye ve köy adları H. 1300 (1884-1885) tarihli Aydın Vilayeti Salnamesi'nde yer almaya başlamıştır. H. 1300 (1884-1885)²⁹⁸ ve H. 1304 (1888-1889) tarihli salnamelere göre, Akhisar'ın Marmaracık adlı bir nahiyesi mevcuttur.²⁹⁹ H. 1307

²⁹² Bilgi, "Tanzimat Öncesi ve Sonrasında Saruhan Sancağı'nda Nüfus", s.280-281

²⁹³ Bilgi, "1842 Yılında Saruhan Sancağı'nın Nüfusu ve İdare Bölünüşü", s. 105-106.

²⁹⁴ Baykara, XIX. Yüzyılda Aydın Vilayeti, s. 3; Bilgi, a.g.t., s. 137.

²⁹⁵ Baykara, XIX. Yüzyılda Aydın Vilayeti, s. 4.

²⁹⁶ Baykara, Anadolu'nun İdari Taksimatı, s. 235; Bilgi, a.g.t., s. 138.

²⁹⁷ Ahmet Rıfat Efendi, Türkiye ve Coğrafya Lügati, c. 1, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1929, s. 231-232.

²⁹⁸ Aydın Vilayeti Salnamesi 1300, s. 190.

²⁹⁹ Aydın Vilayeti Salnamesi 1304, s. 328.

(1891-1892) – H. 1326 (1908) yılları arasında salnamelerden ise, bu tarihlerde Gölarmara ve Gördük namı ile iki nahiyesi olduğunu saptayabiliyoruz.³⁰⁰

1891-1892 yılında Gölarmara ve Gördük namı ile iki nahiyeye ve 61 köye sahipti. Gölarmara nahiyesinin 12, Gördük nahiyesinin 36, merkez kazanın ise, 13 köyü bulunmaktaydı.³⁰¹ Merkez kazanın köyleri, Seydiköy, Karaböglü, Karasonya, Durasıl, Kızlar Alanı, Topuzlar, Kapaklı, Hasköy, Seğirdim, Berkele, Karatekeli, Çakıroğlu Çiftliği, Sarıçalı idi.³⁰² Akhisar merkez köylerin sayısı, 1895-1896, 1902-1903 ve 1908 yıllarında ise 8'e düşmüştür. Bu köyler arasında Berkele, Durasıl, Seydi, Saçıkaraalı, Topuzlar, Karasonya, Karabörklü, Kapaklı köyleri vardı.³⁰³

Aydın Vilayeti salnamelerine göre çeşitli yıllarda Akhisar'ın nahiyeleri de dahil toplam köy adeti şöyledir:

Sene	Köy Sayısı
1893 – 1894 ³⁰⁴	65
1894 – 1895 ³⁰⁵	65
1895 – 1896 ³⁰⁶	65
1899 – 1900 ³⁰⁷	66
1902 – 1903 ³⁰⁸	66
1908 ³⁰⁹	62

³⁰⁰ Aydın Vilayeti Salnamesi 1307, 1311, 1312, 1313, 1317, 1320, 1326. Başka bir esere göre, Akhisar'ın 1894 yılında 1 nahiyesi ve 56 köyü vardır. Bkz. Yurt Ansiklopedisi, C. 8, s.5539.

³⁰¹ Aydın Vilayeti Salnamesi 1307, s. 591.

³⁰² Aydın Vilayeti Salnamesi 1307, s. 492; Yılmaz, a.g.t., s. 26.

³⁰³ Aydın Vilayeti Salnamesi 1313, s. 397; Aydın Vilayeti Salnamesi 1320, s. 411; Aydın Vilayeti Salnamesi 1326, s. 604.

³⁰⁴ Aydın Vilayeti Salnamesi 1311, s.2 87. Başka bir esere göre, Akhisar'ın Mermercik adlı bir nahiyesi olup, bu nahiyenin de 12 köyü Akhisar merkez kazasının da 46 köyü mevcuttur. Bkz. Şemseddin Sami, Kaamüs'ül Alam, IV, İstanbul 1311, s. 2913.

³⁰⁵ Aydın Vilayeti Salnamesi 1312, s. 412.

³⁰⁶ Aydın Vilayeti Salnamesi 1313, s.376. Başka bir esere göre, 1895-1896 yıllarında Akhisar Gölarmara ve Gördük namı ile iki nahiyeye ve 61 adet köyüne sahipti. Bkz. Ali Cevad, a.g.e., c. 1, s. 20.

³⁰⁷ Aydın Vilayeti Salnamesi 1317, s. 353.

³⁰⁸ Aydın Vilayeti Salnamesi 1320, s. 316.

³⁰⁹ Aydın Vilayeti Salnamesi 1326, s. 604.

H. 1326 (1908) tarihli salnamede de Akhisar'ın Gölarmara (Marmara) ve Gördük namı ile iki nahiyesinin mevcut olduğu tespit etmiş olsak bile, başka eserlere ve devlet salnamelerine göre, Gölarmara namı ile bir nahiyesi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir esere göre, 1904 yılında Gölarmara adlı bir nahiyesi ve 60 köyü vardır.³¹⁰ H. 1324 (1906-1907) tarihli devlet salnamesine göre, Gölarmara namı ile bir nahiyesi mevcut olup, bu nahiyenin 13 köyü, Akhisar merkez kazasının ise 47 köyü olmak üzere Akhisar'ın toplam 60 köyü bulunmaktadır.³¹¹ H.1327 (1909) yılı devlet salnamesine göre ise, Akhisar merkezinin 45 köyü, Gölarmara nahiyesinin ise 13 köyü olup, Akhisar'ın 58 köyü vardır.³¹²

Birinci Dünya Savaşı sırasında Akhisar, merkezi İzmir olan Aydın Vilayeti'nin Saruhan (Manisa) mutasarrıflığına bağlı bir kaza merkezi idi.³¹³ Cumhuriyet dönemindeki değişikliğe kadar da böyle devam etti.

b. Cumhuriyet Döneminde İdari Taksimat

Osmanlı Devleti dönemindeki liva/sancak teşkilatı, 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile kaldırılmış olmasına rağmen fiili olarak 1924 yılına kadar devam etmiştir.³¹⁴ 20 Nisan 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanununa göre, “Türkiye coğrafî vaziyet ve iktisadi münasebet noktası nazarından vilayetlere, vilayetler kazalara, kazalar da nahiyelere mümkasımdır. Nahiyeler de kasaba ve köylerden tereküb eder.” Bu hükümle liva teşkilatı kaldırılmış ve livalar vilayetlere dönüştürülmüştür. Bu yeni teşkilat ile kaza ile vilayeti birbirine yaklaştırmıştır.³¹⁵

Akhisar, Cumhuriyetin ilk yıllarında Saruhan vilayetine bağlı bir kazadır. 24 Ekim 1926 tarihinde Saruhan Vilayeti'nin adını Manisa olarak değiştirilince,³¹⁶

³¹⁰ Aksakal, a.g.e., s. 48.

³¹¹ **Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osman 1326**, Altmış Beşinci Sene, Dersaadet 1326, s. 553.

³¹² **Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osman 1327**, Altmış Altıncı Sene, Selanik Matbaası, Dersaadet 1327, s. 554.

³¹³ Satış, a.g.e., s. 361.

³¹⁴ Bilgi, a.g.t., s. 147.

³¹⁵ **İdare Dergisi**, yıl: 6 sayı: 67 (29 Birinci Teşrin 1933), Cumhuriyetin Onuncu Yılı Münasebetiyle Fevkalade Sayı, İstanbul 1933, s. 271-272.

³¹⁶ Bilgi, a.g.t., s. 152; **Manisa 2000 İl Yıllığı**, s. 64.

salnamelerde Manisa vilayetine bağı tabiri yer almaya başlamıştır. Bu durum ilk kez 1928-1929 tarihli devlet salnamesine yansımıştır.³¹⁷

Akhisar ismi, aynı zamanda Kocaeli’de bir kasabasının ismi durumundaydı ve karışıklıklara neden oluyordu. 29 Nisan 1925 tarihinde Saruhan’ın Akhisar kazası ile Kocaeli’nin Akhisar kasabası arasındaki isim benzerliğinin giderilmesi için Kocaeli Mebusu Mustafa ve Saruhan Mebusu Reşat Bey, İçişleri Bakanlığı’na başvuruda bulunmuşlardır. Sebep olarak da tütün mahsulünün Avrupa piyasalarında Akhisar isimlerinin karıştırılması olarak gösterilmiştir. Başvuru sonucunda Saruhan Akhisar’ın ismi aynı kalmış, Kocaeli’nin Akhisar kasabasının ismi “Geyve Akhisarı” olarak değiştirilmiştir.³¹⁸

Cumhuriyetin ilk yıllarında Manisa vilayetine bağı olan Akhisar kazasının 1926-1930 yılları arasında Marmara namı ile bir nahiyesi mevcuttu. 1926-1930 yılları arasında Manisa kazasının nahiyesi olan Palamut nahiyesinin 1932 yılında Akhisar’a bağlanması ile nahiye sayısı ikiye yükselmiştir.³¹⁹

Akhisar 1926-1927 yıllarında 82 köye,³²⁰ 1927-1928 yıllarında 76 köye,³²¹ 1928-1929 ve 1929-1930 yıllarında ise 86 köye,³²² 1931 yılında ise 76 köye sahipti.³²³ 3 Nisan 1932 tarihli ve 8562 numaralı kararname ile Palamut nahiyesi ile nahiyein 18 köyü Manisa kazasından alınarak, Akhisar kazasına bağlanması ile köy sayısı artmıştır. Bağlanan köy isimleri şöyledir: Yayaköy, Üçhavlı, Evkaftekte, Süleymanköy, Sindelli, Erdelli, Dereköy, Ballıca, Hamidiye, Bünyan Osman, Palamutlu, Işıkköy, Ballıoba, Arabacıbozköy, Büknüs, Sabancılar, Sırtköy, Sakarya.³²⁴

³¹⁷ T.C. Devlet Yıllığı 1928 - 1929, s. 716.

³¹⁸ T.C.B.C.A. 030.10.0 / 7.42.56.

³¹⁹ T.C. Devlet Salnamesi 1926-1927, s. 926; T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928, s. 971; T.C. Devlet Yıllığı 1928-1929, s. 716; T.C. Devlet Yıllığı 1929-1930, s. 540.

³²⁰ T.C. Devlet Salnamesi 1926-1927, s. 926.

³²¹ T.C. Devlet Salnamesi 1927-1928, s. 971.

³²² T.C. Devlet Yıllığı 1928-1929, s. 716; T.C. Devlet Yıllığı 1929-1930, s. 540.

³²³ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 141.

³²⁴ T.C.B.C.A. 030.11.1 / 69.10.18; Bilgi, a.g.t., s.160. 15 Mayıs 1932 tarihli Anadolu gazetesinin haberine göre, Palamut nahiyesinin ismi Yayaköy olarak geçmektedir. Yayaköy nahiyesi ile birliğe şu köyler Akhisar’a bağlanmıştır: Mecidiye, Palamut, Dereköy, Bünyan Osman, Hamidiye, Üçsulu, Çalıoba, Süleymanköy, Ballıca, Sünbüllü, Erdelli, Ballıoba, Arabacıbozköy, Sabancılar, Sırtköy, Sakarya, Işıkköy. 1932 yılında Palamut nahiyesinin Akhisar’a raptı esnasında Manisa kazasına bırakılan köyler ise şunlardır: Aydınlar, Çerkezi Osmaniye, Çetmi Harmandalı, Çetmi Muradiye, Arapdere, Gökçeköy,

Palamut nahiyesinin mülhakatını oluşturan 29 köyden birkaçı müstesna olmak üzere diğer köylerle birlikte Akhisar kazasına yakın, Manisa'ya ise uzak olması, bu sebeple nahiyenin iktisadi ve ticari ilişkisinin Akhisar ile olduğu ve asayişinin tam sağlanamadığı gerekçe olarak gösterilmiştir.³²⁵ Zaten 1931 yılından itibaren nahije halkının, Manisa'ya uzak olmasından dolayı çeşitli şikayetleri ve nahiyenin Akhisar'a bağlanması konusunda istekleri bulunmaktaydı. Palamut nahiyesi halkı, 1931 yılında Akhisar'a gelerek, nahije ve köylerinin bağlanması hakkında, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Beyefendiye telgraf çekerek taleplerinin kabulünü istemişlerdir.³²⁶ Ayrıca Palamut nahiyesinin raprtı durumu, daha 29 Ocak 1930 tarihinde Manisa vilayet meclisinde de konuşulmuştur.³²⁷

1928 yılında ise Manisa merkez kuzeye bağlı Selendi, Beyoba, Sazoba, Sarıçalı köyleri Akhisar'a bağlanmıştır.³²⁸

1933 yılında Akhisar iki nahije ve 94 köye sahipti.³²⁹ Son Posta gazetesinin haberine göre ise, 79 köyü vardı.³³⁰ 1938 yılına gelindiğinde ise Akhisar'ın Gölarmara ve Palamut nahiyeleri ve 103 köyü vardı. Akhisar'ın merkez köyleri; Boşlanmış, Bekirler, Bergele, Beyoba, Boyalılar, Dağ Dere, Dayı Oğlu, Durasıl, Dolma Değirmen, Eroğlu, Göcek, Gökçe Ahmet, Gökçeler, Görenez, Han Paşa, Hamit, Harmandalı, Hasköy, Kadıdağ, Kapaklı, Karayağcı, Karasonya, Karabürüklü, Kayganlı, Kavakalan, Kennez, Kızlar Alanı, Koca Kağan, Kurtulmuş, Muştular, İsaca, Rahmiye, Sağrakçı, Saraçoğlu, Sarıçalı, Sarılar, Sarnıç, Sazoba, Selendi, Selçikli, Seydiköy, Seyirdim, Süleymanlı, Sünnetçiler, Yatağan, Yaykın, Yaya Kırıldık, Yenice, Yeğenoba, Çanakçı, Çoban Hasan, Çoruk, Çitak, Kömürcü, Medar, Gebe Çınar, Karaköy, Kabaşdere, Moralılar, Musaca, Pekmezci, Söğütlü, Akçaalan, Akkocalı, Topuzlar idi.³³¹

Kayışlar, Karadere, Memiler, Seyitoba, Şatırlar.Bkz. **İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Arşivi, Manisa'ya Ait Dosyalar, 1938 Yılında Manisa İlinden Gelen Rapor.**

³²⁵ T.C.B.C.A. 030.11.1 / 69.10.18; Bilgi, a.g.t., s. 160.

³²⁶ Anadolu, 8 Mart 1931,s. 4.

³²⁷ T.C. Manisa Umumi Vilayet Meclisinin 1930 Müzakkeratına Ait Zabıtname, yty,s. 122.

³²⁸ Bilgi, a.g.t., s. 153.

³²⁹ Büyük Bayramda Akhisar, s. 10.

³³⁰ Son Posta, 15 Mayıs 1933, s. 4.

³³¹ İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Arşivi, Manisa'ya Ait Dosyalar, 1938 Yılında Manisa İlinden Gelen Rapor.

Günümüzde ise Akhisar'ın ilçe merkezi 15 mahalle, 8 kasaba ve 87 köyden oluşmaktadır.³³²

II. İdareciler

a. Osmanlı Döneminde İdareciler

1876 –1877 yılları arasında Akhisar'da Saadettin Efendi, 1878 –1879'da Hüsnü Efendi,³³³ 1879 – 1880 yılları arasında da Abdi Efendi kaymakamlık yapmıştır.³³⁴ 1871 Vilayet Nizamnamesi'ne göre kaza merkezlerinde idare meclisi kurulması gerekmektedir. Akhisar Kazasında da 1878 yılında kaza idare meclisi oluşturulmuştur. İdare meclisinde mal müdürü, müftü, tahrirat katibi, Rumların ruhani lideri tabii aza olarak bulunurken, halkta bu mecliste temsil edilmiştir. Seçilmiş azalar arasında 2 Müslüman üye, 2 Gayr-i Müslim üye yer almıştır.³³⁵ 1880 yılında Abdi Efendi'nin kaymakamlık döneminde ise despot vekili yer almazken, idare meclisine evkaf vekili, tapu kâtibi, sandık emini katılmıştır.³³⁶

1881–1882 yıllarında ise Süleyman Efendi kaymakamlık görevinde bulunmuştur.³³⁷ H. 1300 (1882 –1883) tarihli Aydın Vilayeti Salnamesine göre Akhisar kaymakamı İsmail Hakkı Efendi' dir. Bu dönemde müftü, Rumların ruhani lideri, naip, mal müdürü, tahrirat kâtibi tabii aza ve dört de seçilmiş aza idare meclisini oluşturmuştur. Azalar arasında Gayr-i Müslimler de yer almıştır.³³⁸

1884 – 1885'de Hüseyin Hüsnü Efendi kısa bir dönem kaymakamlık yapmıştır. Daha sonra 1885 –1886 döneminde Rafet Bey kaymakamlık görevine getirilmiştir.³³⁹

³³² Akhisar Nüfus Müdürlüğünden alınan bilgiden.

³³³ Yılmaz, a.g.t., s. 20

³³⁴ Aydın Vilayeti Salnamesi 1297, s. 106

³³⁵ Yılmaz, a.g.t., s.21

³³⁶ Aydın Vilayeti Salnamesi 1297, s. 106

³³⁷ Yılmaz, a.g.t., s.20

³³⁸ Aydın Vilayeti Salnamesi 1300, s. 190

³³⁹ Yılmaz, a.g.t., s. 20

H.1304 (1886 –1887), H. 1311 (1893 – 1894), H. 1312 (1894 –1895) tarihli Aydın Vilayeti salnamelerinde kaymakam olarak Rafet Bey gösterilmektedir. Rafet Bey'in kaymakamlık döneminde, idare meclisinin tabi azları arasında Rumların ruhani vekili bulunmakta ve meclis bakanı olarak görev yapan kaymakam hariç üç tabii aza, üç de halk arasından seçilip gelen aza olmak üzere 6 kişiden oluşmuştur.³⁴⁰ Kaymakam Rafet Bey 1885 – 1895 yılları arasında görevde kalmıştır ve en uzun süre görevde kalan kaymakamdır.

H. 1313 (1895 –1896) tarihli Aydın Vilayeti Salnamesine göre Mehmet Refet Bey kaymakamlık grevine getirilmiştir.³⁴¹ Mehmet Refet Bey Akhisar'da iki yıl görev yapmıştır.

1897 – 1902 yılları arasında Akhisar kaymakamı Mehmet Emin Bey'dir. Mehmet Emin Bey, Refet Bey'den sonra en uzun süreyle (7 yıl) görev yapan kaymakamdır.³⁴² 1899 –1900 yılları arasında idare meclisi ise 6 kişiden meydana gelmiştir.³⁴³

1902 –1903 yılları arasında ise Halim Efendi kaymakamlık görevindeydi³⁴⁴ ve bu görevini 1906 yılına kadar devam ettirmiştir. 1906- 1909 yılları arasında ise Akhisar kaymakamı Hasan Vasfi Bey'di.³⁴⁵

H. 1326 (1908 –1909) ve H. 1327 (1909 –1910) tarihli Osmanlı Devlet salnamesine göre, bu tarihlerde Akhisar kaymakamı İsmail Hakkı Efendi' dir.³⁴⁶

³⁴⁰ Aydın Vilayeti Salnamesi 1304, s. 327; Aydın Vilayeti Salnamesi 1311, s. 284 ; Aydın Vilayeti Salnamesi 1312, s. 407

³⁴¹ Aydın Vilayeti Salnamesi 1313, s. 391

³⁴² Yılmaz, a.g.t., s. 20

³⁴³ Aydın Vilayeti Salnamesi 1317, s. 347

³⁴⁴ Aydın Vilayeti Salnamesi 1320, s. 310

³⁴⁵ Yılmaz, a.g.t., s. 20

³⁴⁶ Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osman 1326 s. 448; Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osman 1327, s. 54 .

1904 mülkiye mezunu olan Fahrettin Kiper 1912'de,³⁴⁷ 1903 mülkiye mezunu olan Ahmet Muhtar Akman 1913'te,³⁴⁸ 1914 yılında ise Hüseyin Hacim Muhiddin Çarıklı Akhisar'da kaymakamlık yapmışlardır. Hacim Muhiddin Çarıklı, Milli Mücadele'ye büyük katkısı olan birisidir. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine, Balıkesir ve Alaşehir kongrelerinin toplanmasını sağlamış ve bu kongrelere yöneticilik yapmıştır.³⁴⁹ 1914 yılından Cumhuriyet dönemine kadar kimlerin kaymakamlık yaptığına elimizdeki bilgilerden ulaşılamamaktadır. Sadece, Akhisar 5 Haziran 1919 yılında Yunanlılar tarafından birinci kez işgali sırasında, görevde bulunan kaymakamın teslimiyetçi bir tutum izlediği bilinmektedir.³⁵⁰

b.Cumhuriyet Dönemindeki İdareciler

Cumhuriyet döneminde, hükümet işleri Osmanlı Devleti zamanından beri, bugünkü hükümet binasının bulunduğu yerde yer alan bir binada görülmekteydi. Cumhuriyet döneminin ilk kaymakamı Ahmet Necati Oytun idi. Ahmet Necati Oytun 1923'ten 1925 yılına kadar kaymakamlık görevinde kalmıştır.³⁵¹

Şubat 1925'te Kırkağaç Kaymakamı Hakkı Cidar Bey, naklen Akhisar Kaymakamlığı'na tayin olmuştur.³⁵² Hakkı Cidar Bey 1925–1927 yılları arasında Akhisar Kaymakamlığı görevinde bulunmuştur. Bu dönemde hükümet dairesinde, Mal Müdürü Mehmet Şükrü Bey, Müftü Hafız Bekir Efendi, Asliye Mahkemesi Reisi Recep Bey, Savcı Tefik Bey, Müstantık Abdullah Bey, Sulh Hakimi Mehmet Hulusi, Posta ve Telgraf Müdürü İbrahim Mehmet Bey memuriyet kadrolarında görev yapmıştır.³⁵³

³⁴⁷ Ali Çankaya, **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, c.2, Ankara 1995, s.528 ; Satış, **a.g.e**, s. 488

³⁴⁸ Çankaya, **a.g.e**, c.2, s. 497 ; Satış, **a.g.e**, s. 488

³⁴⁹ Çankaya, **a.g.e**, c.2, s. 523-524 ; Satış, **a.g.e**, s. 488 ; **Akhisar'ın Yerel Tarihi**, s. 1

³⁵⁰ Gökdemir,**a.g.e.**, s. 20

³⁵¹ Çankaya, **a.g.e**, c. 2, s. 695; Satış, **a.g.e**, s. 488; **Akhisar'ın Yerel Tarihi**, s. 1

³⁵² **Anadolu**, 3 Şubat 1925, s. 2

³⁵³ **T.C Devlet Salnamesi 1925 – 1926**, s.678; **T.C. Devlet Salnamesi 1926 –1927**, s. 932

Akhisar'da Tütüncüler Sergisi ve Kongresi'nin toplanması girişimlerinin yapıldığı Haziran 1927 ve sergi ve kongrenin açılış günü olan 16 Kasım 1927 tarihlerinde Akhisar Kaymakamlığı görevinde Hakkı Haydar (Berksun) bulunmuştur.³⁵⁴ 1909 mülkiye mezunu olan Hakkı Haydur Bey³⁵⁵ Tütüncüler Sergi ve Kongresi'nin toplanması için büyük çaba göstermiştir. Ancak kısa bir süre Akhisar'da bu görevde kalabilmiştir. Mal Müdürü Mehmet Şükrü Bey Tahrirat Katibi Remzi Efendi, Nüfus Memuru İbrahim Efendi, Ziraat Memuru Ahmet Cevad Efendi, Hükümet Tabibi Şemsettin Bey, hükümet memuriyet kadrosunda görev almışlardır.³⁵⁶

1927 – 1928 yılında Akhisar Kaymakamlığı'na Kâmil Bey atanmıştır. Bu yılda görev yapan memurlar şunlardır; Mal Müdürü Ulvi Bey, Müftü Bekir Sıtkı Efendi, Hukuk Hakimi Recep Bey, Savcı Saffet Bey, Müstantık Abdül Şevki Bey, Posta ve Telgraf Müdürü Sırrı Bey.³⁵⁷ Kâmil Bey, Haziran 1928'e kadar Akhisar'da kaymakamlık yapmıştır, tarihten sonra Gelibolu Kaymakamlığı'na tayin edilmiştir.³⁵⁸

1928 – 1930 yılları arasında Akhisar Kaymakamı Refik Bey'di. 1928 – 1929 yılında Mal Müdürü Ulvi Bey, Hukuk Hakimi S. Şevki Bey, Ceza Hakimi Ragıp Bey, Savcı Saffet Bey, Müstantık A. Şevki Bey, Hükümet Tabibi A.Şemsettin Bey, Posta ve Telgraf Müdürü Sırrı Bey hükümet dairesi memuriyet kadrosunda hizmette bulunmuşlardır.³⁵⁹ 1929 –1930 yılında ise memuriyet kadrosunda hukuk hakimi, ceza hakimi, savcı, posta ve telgraf müdüründe değişiklik olmuştur. Hukuk Hakimi Tahsin Bey, Ceza Hakimi Âdil Bey, Savcı Nuri Bey, Posta ve Telgraf Müdürü Nizamettin Bey'dir.³⁶⁰ Akhisar Kaymakamı Refik Bey, Haziran 1928'de görevine başlamıştır.³⁶¹ Kaymakam Refik Bey ile belediye arasında, caddelerin otomobillere kapatılmasının yetkileri hususunda bir anlaşmazlık olmuştur. Anlaşmazlığın çözülebilmesi için

³⁵⁴ Satış, **a.g.e** , s. 439 , 488.

³⁵⁵ Çankaya, **a.g.e** , c.2, s. 632

³⁵⁶ **Türkiye Salon ve İlanât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası**, s. 1. Bu kaynak, Akhisar Belediyesi, tarafından, günümüz Türkçesi'ne çevrilerek, “ Ticari ve İktisadi Akhisar Rehberi” ismiyle basılmış ve tarih olarak da 1927 yılı gösterilmiştir. Ancak, kaynakta herhangi bir tarih verilmemiştir.

³⁵⁷ **T.C Devlet Salnamesi 1927 – 1928**, s. 979

³⁵⁸ **Hizmet**, 7 Haziran 1928, s. 2.

³⁵⁹ **T.C. Devlet Yıllığı 1928 – 1929** , s. 727

³⁶⁰ **T.C. Devlet Yıllığı 1929 – 1930** , s. 545

³⁶¹ **Anadolu**, 22 Haziran 1928, s. 2

Mülkiye Müfettişi Nedim Nazmi Bey görevlendirilmiştir.³⁶² Ayrıca Akhisar'da Refik Bey'e karşı bir muhalif grup da bulunmaktaydı. Muhalif grup tarafından Refik Bey'e karşı saldırılar gerçekleştirilmiştir. 29 Ekim 1929 günü muhalif grup tarafından Kaymakam Refik Bey'in evi taşlanmış ve evine taarruz edilmiştir.³⁶³ Sivaslı Şükrü tarafından, Refik Bey 24 Mart 1930 günü de dövülmüş ve bir kolu kırılmıştır.³⁶⁴ Sivaslı Şükrü tarafından yapılan saldırı Ankara'da da üzüntü ile karşılanmıştır. Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey, Refik Bey'e üzüntüsünü ve geçmiş olsun dileklerini bildiren bir telgraf çekmiştir.³⁶⁵

Kaymakam Refik Bey, kendisine muhalif gruba rağmen, Akhisar'da inkılapların yerleşmesi, kanunların halka duyurulması adına girişimlerde bulunmuştur. Ağustos 1928'de bütün köy muhtarlarını Misak-ı Milli Mektebi'nde toplayarak "Köy Kanunu" hakkında bir konferans vermiştir. Böyle bir toplanma Akhisar'da ilk kez gerçekleştirilmiştir. Özellikle Refik Bey köy ve köylülerin gelişimine büyük önem vermiş ve köylere seyahatler düzenleyerek köylülerin sorunlarını dinlemiştir.³⁶⁶

1932 yılında Akhisar Kaymakamı, Zeki Bey'dir ve Tahrirat Kâtibi Bedri Efendi, Nüfus Memuru Sıtkı Efendi, Muhasebe Memuru Tevfik Efendi, Tapu Memuru Fuat Efendi, Polis Komiser Muavini Talip Efendi, Ziraat Fen Memuru Cevat Bey, Mücadele Baytarı Osman Bey, Orman Fen Memuru Tahsin Efendi, Mal Müdürü Ulvi Bey, Hükümet Tabibi Ferhan Bey, Savcı Nuri Bey, Ceza Hakimi Âdil Bey, Hukuk Hakimi Mustafa Bey, Müstantık Abdullah Bey memuriyet kadrosunda hizmette bulunmuşlardır.³⁶⁷ Zeki Bey, diğer kazaların Akhisar'a bağlanması için yapılan yol inşasındaki faaliyet ve hizmetlerden dolayı, Manisa Vilayeti'nce takdirname ile

³⁶² **Anadolu**, 8 Teşrin-i Evvel 1928, s.1 –2 ; **Hizmet** 8 Teşrin-i Evvel 1928, s. 2 ; **Anadolu**, 19 Teşrin-i Evvel 1928, s. 1

³⁶³ **Anadolu**, 3 Teşrin-i Sani 1929, s. 1 ; **Cumhuriyet**, 5 Teşrin-i Sani 1929, s. 2 ; **Hizmet**, 3 Teşrin –i Sani 1929, s. 3 Ömer Karakaş, **Cumhuriyet Döneminde Manisa Vilayeti (1928 – 1933)**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Manisa 1999. s. 21. Kaymakam Refik Bey'in evine taarruz edip mahkeme altına alınan, Tirelioğlu İsmail Bahri, Kaymakamzade Mustafa, Sinemacı Namık ve Suphi beylerle Hüsko Hüseyin 'in bu olayla hiçbir suretle alakaları görülmemiş ve serbest bırakılmışlardır. Sait Durak iki ay hapis 35 lira nakdi ceza, Emetli Mehmet 20 gün hapis ve 20 lira ağır nakdi ceza ile cezalandırılmışlardır. Bkz. **Hizmet**, 9 Şubat 1930, s. 5

³⁶⁴ **Anadolu**, 25 Mart 1930, s. 3; **Anadolu**, 26 Mart 1930, s. 1 ; **Hizmet**, 26 Mart 1930, s. 1

³⁶⁵ **Anadolu** , 2 Nisan 1930, s. 4 ; **Hizmet**, 2 Nisan 1930, s. 2

³⁶⁶ **Hizmet**, 14 Ağustos 1928, s. 2

³⁶⁷ **T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua**, s. 165

ödüllendirilmiştir.³⁶⁸ 8 Mayıs 1933 tarihinde Zeki Bey, Kangal Kaymakamlığına atanmıştır.³⁶⁹

Zeki Bey'in Kangal Kaymakamlığına atanmasından sonra Akhisar Kaymakamlığı bir süre vekaleten görülmüştür. Temmuz 1933'te bir müddet kaymakamlık işlerini Tahrirat Kâtibi Bedri Bey yürütmüştür.³⁷⁰ Daha sonra Palamut Nahiyesi Müdürü Basri Bey vekaleten Akhisar Kaymakamlığı'na tayin edilmiştir.³⁷¹

24 Temmuz 1933 tarihinde Akhisar Kaymakamlığı'na Ezine Kaymakamı Rauf Cavit (Kınay)³⁷² atanmıştır.³⁷³ Sporcu ve genç idarecilerden olan Rauf Bey vazifeye başlar başlamaz, köy yolları ve telefonu olmayan köylere yolların ve telefon hattının yapılması ile köy yatılı mekteplerin bir an evvel ikmalî alakadar olmuştur.³⁷⁴ Bu amaçla 20 Kasım 1933 günü yanında Takım Kumandanı ve Cumhuriyet Halk Fırkası (CHP) Başkanı Lütfü Bey ile Marmara nahiyesine bir ziyaret gezisi düzenlemiş ve nahiyenin bütün köylerini gezmiştir.³⁷⁵

³⁶⁸ **Anadolu**, 17 Kânun-ı Sâni 1932, s. 3

³⁶⁹ **İdare Dergisi**, yıl: 6 sayı: 62 (Mayıs 1933), İstanbul 1933, s. 548 ; **Hizmet** 29 Mayıs 1933 s. 4

³⁷⁰ **Anadolu**, 9 Temmuz 1933, s. 5 ; **Yeni Asır**, 9 Temmuz 1933, s. 2

³⁷¹ **Anadolu**, 23 Temmuz 1933 s. 5

³⁷² Rauf Cavit Kınay, Bulgaristan göçmeni olup 1922 mülkiye mezunudur. Bkz. Çankaya, **a.g.e**, c. 2, s. 818; Satış,**a.g.e** , s. 489

³⁷³ **İdare Dergisi**, yıl: 6 sayı: 64 (Temmuz 1933) , İstanbul 1933, s. 971.

³⁷⁴ **Anadolu**, 5 Eylül 1933, s. 4

³⁷⁵ Karakaş, **a.g.t** , s. 22

İKİNCİ BÖLÜM

AKHISAR BELEDİYESİ VE FAALİYETLERİ

A. Akhisar Belediyesi

I. Belediye Başkanları ve Meclisleri

a. Osmanlı Dönemi

Klasik Osmanlı döneminde belediyenin mülki ve adli fonksiyonları kadıların elinde toplanmıştır. Ancak Tanzimat ile birlikte, modernleşme çabaları içinde belediye örgütleri kurulmaya başlanmıştır. 1864 Vilayet Nizamnamesi ile birlikte belediye teşkilatı kurulması gerektiği belirtilmiş olmasına rağmen, uygulamada genel olarak belediye teşkilatının hemen kurulmadığı görülür.

Belediye örgütünün gerçek temelleri I. Meşrutiyetle atılmıştır. 1877 tarihli “Vilayet Belediye Kanunu” belediyelerin kurulmasında ve kent yönetiminin değişim sürecinde en önemli girişimdir. Kanuna göre, kentlerin nüfuslarına göre dört yıl için 6 – 12 kişilik belediye meclisi seçilecek, belediye reisi de bu seçilmiş üyeler arasından hükümete tayin olunacaktır. Belediyede tabip, baytar, mühendis, katip, sandık emini ve lüzumu kadar belediye zabıtasından ibaret personelin de bulunması gerekmektedir. Ancak imparatorluğun son günlerine kadar taşranın viran küçük kentlerinde bu kadrolar tamamlanamamıştır.³⁷⁶

³⁷⁶ İlber Ortaylı, **Türkiye İdare Tarihi**, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1979, s. 295 –296.

1877 tarihli Belediye Kanunu belediyelere imar işlerini düzenleme ve kontrol, bayındırlık hizmetleri, aydınlatma, temizlik, belediye mallarının yönetimi, emlak tahriri, nüfus sayımı, pazar ve alış veriş kontrolü, hijyenik tedbirler almak, mezbaha, okul açmak, itfaiye görevi ve belediye gelirlerini tahsil etmek gibi görevler yüklemiştir.³⁷⁷ Bu kanun 1930 yılına kadar küçük değişikliklerle yürürlükte kalmıştır.³⁷⁸

Bu hukuki gelişimin Akhisar kazasındaki uygulamalarını, ana hatlarıyla salnamelerden çıkarılabilmektedir. Oktay Gökdemir, Akhisar'daki ilk belediye meclisinin kurulmasını 1884 olarak vermektedir.³⁷⁹ Ancak H.1296 (1878 – 1879) tarihli Aydın Vilayeti Salnamesi'nde Akhisar'ın belediye meclisi ve üyeleri yer almaktadır. Bu durumda Akhisar'da belediye teşkilatı 1884 yılından önce 1870'li yıllarda kurulduğu söylenebilir. 1296 (1878 – 1879) salnamesine göre Akhisar belediye meclisi, Belediye Reisi Yazıcızade Ahmet Efendi, azalar Yenişehirli Hacı Mustafa Efendi, Mimaroğlu Hacı Espiro Efendi, Sındırgılızade Hüsnü Ağa, Hacı Mehmet Ağa ve Ligur Efendiden oluşmaktaydı.³⁸⁰ Belediye Reisi Yazıcızade Ahmet Efendi 1880 yılına kadar bu görevde kalmıştır.³⁸¹

1881 – 1882 sonrasında Belediye Meclisi, Reis Kamil Bey ile birlikte 7 üyeden oluşmaktaydı. Bu üyeleri 5'i Müslüman 2'si Gayr-i Müslim idi. Personel oranında emlak vukuat katibi, zabıta memuru, polis memuru bulunmaktaydı.³⁸²

H.1300 (1882 –1883) tarihli salnamede belediye reisi Hacı Ahmet Efendi'dir. Belediye meclisi belediye reisi hariç, 4 Müslüman ve 3 Gayr-i Müslim üye olmak üzere toplam 7 üyeden oluşmaktaydı. Katip, mimar, komiser, vergi tahrir katipleri de belediye personeli arasında yer almaktaydı.³⁸³

³⁷⁷ Ortaylı, **a.g.e.**, s. 299.

³⁷⁸ Ortaylı, **a.g.e.**, s. 302.

³⁷⁹ Oktay Gökdemir, "Akhisar' da Yerel Yönetim Geleneğinin Oluşması", **Akhisar Gündem Gazetesi**, 15 Haziran 1990; Satış **a.g.e.**, s. 334; Manisa 1973 İl Yıllığı'nda ise belediyenin kuruluş tarihi 1885 olarak verilmiştir. Bkz. **Cumhuriyetin 50. Yılında Manisa 1973 İl Yıllığı**, Ankara 1973, s. 350.

³⁸⁰ **Aydın Vilayeti Salnamesi 1296**, s.175 ; Yılmaz, **a.g.t.** , s. 68.

³⁸¹ Yılmaz, **a.g.t.**, s. 70.

³⁸² Yılmaz, **a.g.t.**, s. 71 –72.

³⁸³ **Aydın Vilayeti Salnamesi 1300**, s. 285.

1883 –1884 yılında Hacı Ahmet Efendi 1884 – 1885 yılında Ragıp Bey, 1885 – 1886 yılında Ahmet Efendi Akhisar’da belediye reisliğinde bulunmuşlardır.³⁸⁴

H. 1304 (1886 – 1887) tarihli salnamede, belediye reisi Hacı Ahmet Ağa’ dır. Meclis belediye reisi ile birlikte 5 kişidir. Personel arasında öncekilerden farklı olarak tabip yer almaktadır.³⁸⁵

1888 – 1891 yılları arasında Hacı Ahmet Ağa belediye reisi görevindedir. 1888 yılına kadar belediye reisleri uzun süre görevde kalmamıştır. Hacı Ahmet Ağa ilk olarak 3 yıl görevde kalabilmiştir. Ahmet Ağa döneminde belediye meclisi reis ile birlikte 7 kişiden oluşmaktaydı.³⁸⁶

H. 1311 (1893 – 1894) tarihli Aydın Vilayeti salnamesine göre, belediye reisi Arif Efendi’dir.³⁸⁷ Arif Efendi 1893 yılından 1902 yılına kadar belediye reisliğinde kalarak, en uzun belediye reisliği yapan kişidir.³⁸⁸ H. 1317 (1899 – 1900) tarihli salnameye göre, belediye meclisi Arif Efendi ile birlikte 9 üyeden oluşmaktadır. Belediyenin geliri de 86.180 kuruştur. Belediye müfettişi de bu yıldan itibaren belediye personeli arasında yer almıştır.³⁸⁹

H. 1320 (1902 – 1903) tarihli salnamede Akhisar Belediye Meclisi Reis Raşit Efendi ile birlikte 8 kişiden oluşmaktadır. Meclis üyelerinden 4’ü Gayr –ı Müslim’dir ve mecliste giderek Gayr –ı Müslim oranı artmıştır. Belediye personeli arsında katip, sandık emini, tabip, müfettiş yer almıştır.³⁹⁰ Belediye Reisi Raşit Efendi 1904 yılına kadar görevde kalmıştır.³⁹¹

³⁸⁴ Yılmaz, a.g.t., s.70.

³⁸⁵ Aydın Vilayeti Salnamesi 1304, s. 327

³⁸⁶ Yılmaz, a.g.t., s. 72 –73.

³⁸⁷ Aydın Vilayeti Salnamesi 1311, s. 285

³⁸⁸ Yılmaz, a.g.t., s. 70–71.

³⁸⁹ Aydın Vilayeti Salnamesi 1317, s. 349

³⁹⁰ Aydın Vilayeti Salnamesi 1320, s. 312

³⁹¹ Yılmaz, a.g.t., s. 71.

H. 1326 (1908) tarihli salnamedeki bilgilere göre, Reis Kamil Efendi ile Birlikte belediye meclisi 8 üyeden oluşmakta olup, belediye geliri 142 835 kuruştur. Belediye personeli arasına komiser ve ser komiser dahil edilmiştir.³⁹²

Akhisar’ da işgal yıllarında da belediye hizmetleri devam ettirilmiştir. İşgalden önce Akhisar’ da belediye reisliği görevinde Mehmet Kemal Efendi bulunmaktaydı.³⁹³ 5 Haziran 1919’ da Yunanlıların Akhisar’ı birinci kez işgali sırasında ise Akhisar’ da Hacı Şerif Ağazade Emin Ali Efendi, 10 Haziran 1919’ da Yunanlıların Akhisar’ı terk etmelerinden sonra 15 Mayıs 1919’ da kurulan “Redd-i İşgal Cemiyeti” nin kurulmasında öncülük etmiş ve Milli Mücadele’ nin ön safhasında yer almıştır.³⁹⁴

22 Haziran 1920’ den 6 Eylül 1922’ ye kadar işgal altındaki Akhisar’ da Yunanlıların işgali gerçekleştirdikten sonra, Anadolu topraklarına geçici bir süre için değil, tüm kurumları ile yerleşmek amacı ile geldiklerini kanıtlarcasına Türk ve Rumlardan oluşan bir belediye meclisi meydana getirerek Akhisar’ da belediye hizmetlerini yerine getirmeye çalışmışlardır.³⁹⁵ 30 Kasım 1921 tarihine kadar belediye başkanı Salihzade Mehmet Ağa idi. 30 Kasım 1921’ den 21 Ağustos 1922 tarihine kadar Akhisar belediye başkanlığı görevini T. Leontaridu adlı bir Rum yapmıştır.³⁹⁶ Belediye meclisi ise, Yılanoğlu Mehmet Ali Efendi, Dimitri Hacı Nikolav’ dan oluşmuştur.³⁹⁷

Kurtuluş Savaşı sırasındaki Akhisar Belediye Meclisi, şehir içinde ortaya çıkan fiyat artışları, vurgunculuk, karaborsacılık gibi olayları önlemeye çalışarak; şehrin temizlik, su, aydınlatma, imar gibi diğer sorunlarını çözmeye çalışmıştır.³⁹⁸

³⁹² Aydın Vilayeti Salnamesi 1326, s. 598; Yılmaz, a.g.t., s. 74.

³⁹³ Akhisar Belediyesi 1984 – 1988 Çalışmaları, Akhisar 1988; Akhisar Ticaret ve Sanayi Odası Rehberi 2001, s. 42.

³⁹⁴ Gökdemir, Oktay, İşgal Yıllarında Akhisar (1919 –1922) (Saruhan) (Akhisar Belediye Meclisi Kararlarına Göre), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1988, s.97; Satış, a.g.e., s. 372. Akhisar Ticaret ve Sanayi Odası Rehberinde Emin Ali Bey’ in 1920-1921 yıllarında belediye reisliği görevinde bulunduğu bildirilmektedir. Bkz. Akhisar Ticaret ve Sanayi Odası Rehberi 2001, s.42.

³⁹⁵ Gökdemir, a.g.t., s. 97; Gökdemir, a.g.t., s. 39.

³⁹⁶ Satış, a.g.e., s. 395

³⁹⁷ Gökdemir, a.g.t., s. 39.

³⁹⁸ Akhisar’ ın Kurtuluş Savaşı yıllarındaki belediye hizmetleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için, bkz. Oktay Gökdemir, İşgal Yıllarında Akhisar (1919 –1922) (Saruhan) (Akhisar Belediye Meclisi Kararlarına Göre), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1988.

b. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet döneminde 1930 yılına kadar belediyeçilik anlayışı, 1877 Vilayet Belediye Kanunu ile yürütülmüştür. Milli mücadele döneminden başlayarak 1930 yılına kadar belediyeçilik alanında çeşitli hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bunlar bütünlüğü olan belediyeçilik anlayışı değildir. Cumhuriyetin ilk yıllarında belediyeçiliğin en önemli görevi işgal ve savaş yıllarının yaralarını sarmak, şehri yeniden imar ve iskan haline getirmektir.³⁹⁹

Belediyelerin düzenli bir çalışma yoluna girmeleri 1930 yılı Eylül ayında tatbikine başlanmış olan 1580 sayılı “Belediye Kanunu” ile olmuştur. Kanunun birinci maddesine göre, belediye, “beldenin ve belde sakinlerinin mahalli mahiyette müşterek ve bedeni ihtiyaçlarını tanzim ve tevsiiye ile mükellef ve hükmü bir şahsiyettir.”⁴⁰⁰ Bu kanun, belediyelerin şehirlerin alt yapı ve kamu hizmetleriyle ilgili faaliyetlerini ön plana çıkarırken, planlama ile ilgili işlevini de arttırmıştır.⁴⁰¹

Akhisar Belediyesi’nin 1923 – 1929 yılları arasındaki belediye karar defterine ulaşamadığından bu dönem arasındaki başkanları ve hizmetlerini dönemin gazetelerinden ve çeşitli kaynaklardan çıkarabilmekteyiz. 1929 –1933 yılları arasındaki karar defterine ulaşabildiğimizden, bu dönemdeki belediye başkanları ve hizmetleri hakkında daha sağlıklı bilgi elde edilmiştir.

Akhisar’ın 6 Eylül 1922’de Yunan işgalinden kurtuluşundan sonra ilk belediye başkanı Süleyman Bey’dir. Belediye meclisi ise Moralızade Süleyman Efendi, Yılanoğlu Ali Ağa, Hafız Salih oğlu Mehmet Ağa, Simavlı Mehmet Efendi’den oluşmaktaydı.

³⁹⁹ Bilgi, a.g.t., s. 280, 284.

⁴⁰⁰ **Belediye Kanunu 1930**, İstanbul 1930, s. 1; **İdare Dergisi**, yıl: 6 sayı: 67 (29 Birinci Teşrin 1933), Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Münasebetiyle Fevkâlade Nüsha, İstanbul 1933, s. 121.

⁴⁰¹ **Belediye Kanunu 1930**, s. 11.

Belediye personeli arasında ise Sandık Emni Ahmet Efendi ve Tahsildar Ali Efendi bulunmaktaydı.⁴⁰²

Süleyman Bey'den sonra Musazade Rıza Bey belediye başkanlığı yapmıştır.⁴⁰³ Musazade Rıza Bey'in hangi tarihte belediye başkanlığı görevine geldiği saptanamamıştır. 1925 yılında yapılan belediye seçimlerine kadar iş başında kalmış olan Rıza Bey belediye başkanlığı süresince, Akhisar'da köhne bir halde bulunan mezbahayı fenni bir şekilde tamir ettirmeye başlamış⁴⁰⁴ ve İstasyon Caddesi'nde otel yapımı için girişimde bulunmuştur.⁴⁰⁵

1925 yılında yapılan belediye seçimleri sonucunda Akhisar Belediye başkanlığı görevine Şerifzade Emir Ali Bey getirilmiştir. 10 Ekim 1925'te Atatürk'ün Akhisar'ı ziyareti sırasında görevde bulunan⁴⁰⁶ Şerifzade Emin Ali Bey istifa ettiği Mart 1926 tarihine kadar belediye başkanlığı görevinde kalmıştır.⁴⁰⁷ Emin Ali Bey'in başkanlığı döneminde belediye meclisi azaları şu kişilerden oluşmuştur: Halimzade Süleyman Bey, Eczacı Esat Bey, Kantarcızade Ahmet Ağa, Dramalı Hacı Şevket Bey, Selimzade Yahya Bey, Tirelizade İsmail Efendi, Kıbrıslızade Kâmil Efendi, Belediye Tabibi Cevdet Bey.⁴⁰⁸

Emin Ali Bey'in belediye başkanlığı döneminde iki hal, bir çarşı, bir zahire loncası inşaatı münakasaya konulmuş, şehir suyunun demir borularla getirilmesi için girişimlerde bulunulmuş ve İstasyon Caddesi ile Marmara Caddesi'ne gitmekte olan yolun bozuk kısmının tamiri için çalışmalara başlanmıştır.⁴⁰⁹ Ancak Emin Ali Bey'in istifası üzerine bu işlerin bitirilmesi Tirelizade İsmail Bahri Bey'e kalmıştır.

⁴⁰² Akhisar Belediyesi 1984 –1988 Çalışmaları, s. 3.

⁴⁰³ Akhisar Belediyesi'nden alınan bilgilerden.

⁴⁰⁴ Anadolu, 18 Şubat 1925, s. 2.

⁴⁰⁵ Anadolu, 22 Şubat 1925, s. 2.

⁴⁰⁶ Satış, a.g.e., s. 431

⁴⁰⁷ Anadolu, 22 Mart 1926, s. 2; Yanık Yurd, 12 Mart 1926, s. 2

⁴⁰⁸ Türkiye Salon ve İlanât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası, s. 1

⁴⁰⁹ Anadolu, 13 Kânun-ı Sâni 1926, s. 2

Şerifzade Emin Ali Bey'in Mart 1926 tarihinde istifası üzerine Akhisar belediye başkanlığı görevine Tirelizade İsmail Bey getirilmiştir.⁴¹⁰ İsmail Bahri Bey, istifa ettiği Kasım 1928 tarihine kadar belediye başkanlığı görevinde kalmıştır.⁴¹¹ Bahri Bey yaptığı imar faaliyetleri ile belediyecilik anlamında gelişme sağlamıştır. Modern su boruları döşeterek halkı su derdinden kurtarmış⁴¹² kasap ve sebzedciler halinin 10 Ocak 1927'de açılışını gerçekleştirmiş,⁴¹³ lağım inşasının en lüzumlu olan 1 kilometresinin yapımını başlatmıştır.⁴¹⁴ Yaptığı çalışmalarından dolayı İsmail Bahri Bey çeşitli övgüler almıştır. Anadolu gazetesinin 24 Eylül 1926 tarihli haberinde, İsmail Bahri Bey'e " Türkiye belediyelerine imarcılığın numunesini addetmektedir. Anadolu kazalarımızın hemen hemen hiç birisinin şimdiye kadar malik olmadığı bir imalata müteallik projeler hazırlamış ve bunların faaliyetlerine başlamıştır." şeklinde övgüler bulunmaktadır.⁴¹⁵ Nisan 1928'de Akhisar'a gelen Mülkiye Müfettişi Faik Bey tarafından da taktir ile karşılanmıştır.⁴¹⁶ Ayrıca Mehmet Emin Müderris Bey'in belediye başkanlığı döneminde, yaptığı faaliyetlerden dolayı Tirelizade İsmail Bahri Bey'in resminin belediyeye asılmasına karar verilmiş, ancak uygulanmamıştır.⁴¹⁷

İsmail Bahri Bey'in yaptığı en önemli girişim ise, Akhisar Tütüncüler Kongresi'nin toplanmasına öncülük etmesidir. Bu kongre ile Akhisar'ın tanıtımı yapılmıştır.⁴¹⁸ Bahri Bey'in başkanlık döneminde yaşadığı tek sorun caddelerden arabaların gelip geçmesi konusunda kaymakam ile yaşadığı yetki sorunu olmuştur.⁴¹⁹ Tirelizade İsmail Bey'in reisliğinden istifası üzerine yerine Müderriszade Mehmet Emin Bey⁴²⁰ başkanlığa getirilmiştir. Mehmet Emin Bey göreve 6 Kasım 1928 günü başlamış⁴²¹ ve 1930 belediye seçimlerine kadar iş başında kalmıştır. 3 Mart 1930

⁴¹⁰ **Anadolu**, 22 Mart 1926, s.2; **Yanık Yurd** , 12 Mart 1926, s. 2

⁴¹¹ **Anadolu**, 7 Teşrin-i Sâni 1928, s. 2.

⁴¹² **İkdam**, 17 Teşrin-i Sâni 1927, s. 2.

⁴¹³ **Hizmet**, 11 Kânun-ı Sâni 1927, s. 2.

⁴¹⁴ **Anadolu**, 21 Kânun-ı Sâni 1927, s. 1.

⁴¹⁵ **Anadolu**, 24 Eylül 1926, s. 2.

⁴¹⁶ **Anadolu**, 6 Nisan 1928, 3; **Hizmet**, 29 Nisan 1928, s. 2.

⁴¹⁷ Hamdi Suphi Öztürk ile 20.03.2005 tarihinde yapılan görüşmeden.

⁴¹⁸ **Satış, a.g.e.**, s. 439.

⁴¹⁹ **Hizmet**, 7 Teşrin-i Evvel 1928, s. 1 ; **Anadolu**, 8 Teşrin –i Evvel 1928, s. 1

⁴²⁰ Hamdi Suphi Öztürk ile 20.03.2005 tarihinde yapılan görüşmeden. 1927 yılında Müderriszade Mehmet Bey Ticaret Odası Müdürlüğü Görevinde bulunmaktaydı.

⁴²¹ **Anadolu**, 7 Teşrin–i Sâni 1928, s. 2.

tarihinde Belediye Başkanı Mehmet Bey'in, Hizmet gazetesi muhabirine verdiği malumata göre, bu dönemdeki belediye işleri şöyledir:

“ Belediye büyük bir faaliyetle mesaisine devam etmektedir. Kasabamızın pek mebzul olan bir çok su membranlarına borularla tamamen fenni bir hale getirdik. Kasabamızın su noktasında hiçbir sorunu yoktur.

Kasaba dahilindeki yolların her gün biraz daha düzeltmekte ve genişletmektedir. Burada en dar yol 8- 13 metre genişliğindedir. Yani yapılmakta olan binaların şehrin müstakbel planına göre şimdiki yoldan 3 metre geride yapılmasının temini düşünülmektedir. Birçok toprak sahiplerine 3 metrelik toprak tazminatı verecektir. Fakat belediyenin bütçesi iş için şimdilik maalesef müsait değildir.

Elektrik meselesine gelince, elektrik tesisatımız son zamanlarda iyi bir şekilde düzenlenmiştir. Aydınlanma bir aydır muntazamdır. Şimdiye kadar karanlık olan sokaklar artık geceleri aydınlanmakta ve şehirde gece hayatını uyandırmaktadır. Sokakların elektrikle aydınlanması memleketin asayişine de fevkalade hizmet edecektir. Fakat maalesef belediyemizin elektrik işi bir motorla temin edilmektedir. Bu motor bozulduğu taktirde aydınlanma durmuş olacaktır onun için yedek bir motor satın almak istiyoruz.

Belediyenin gelir kaynakları iyi olmakla beraber bittabi halkın refahı ile kabildir. Memleketini genel parasızlık tahsilatın bir parça gecikmesine sebebiyet vermektedir. Halbuki belediyenin hazırladığı şehir planı için bugün elimizde para bulunması zaruridir. Onun için yapacağımız işlerin bir parça gecikmeye uğrama ihtimali vardır...”⁴²²

⁴²² Hizmet, 6 Mart 1930, s. 3.

19 Ekim günü son bulan 1930 belediye seçimleri sonucunda⁴²³ seçilen azalar arasında, Belediye Kanunu'nun 89. maddesi mucibince yapılan belediye başkanlığı seçimini 18 oy ile Doktor Cemal (Erman) Bey kazanarak 20 Ekim 1930'da Akhisar belediye başkanlığına getirilmiştir. **(EK-II)** Bu durumda Doktor Cemal Bey, Akhisar'da dört yıllığına göreve getirilen ilk belediye başkanı olmuştur. 20 Ekim 1930⁴²⁴- 15 Ağustos 1933 tarihleri arasında görev yapmıştır.⁴²⁵ Belediye meclisi, Belediye Başkanı Cemal Bey'in başkanlığında, Hacı Şevket, Nizhet, Dr. Ziya, Eczacı Saffet,⁴²⁶ İş Bankası Müdürü İzzet,⁴²⁷ Müderriszade Süleyman,⁴²⁸ Yazıcızade Tevfik, Halit, Keresteci Halit,⁴²⁹ Kâmil, Boncukluzade Ahmet, Firdevszade Mustafa, Razlıklı Mustafa, Uncu Murat, Benlizade Ali Rıza, Tokuçzade Mehmet, Köşklüzade Hüseyin beylerden oluşmuştur.⁴³⁰ Bu belediye meclisi üyeleri 11 Kasım 1930 tarihinden 19 Aralık 1933 tarihine kadar 58 toplantı yapmışlardır. Meclis üyelerinin hepsi her toplantıya katılmamıştır. Bazı toplantılarda bulunmuşlar, bazılarında bulunmamışlardır. Kasım ayında yeni dönem toplantılarına başlamışlar, bu toplantılarına Aralık ayında devam etmişlerdir. Ocak ayında ise meclis toplantılarına rastlanmamıştır. Belediye meclisi Şubat, nisan, mayıs aylarında toplanmış, mart ayında zorunlu olmadıkça toplantı yapmamıştır. Meclis tatile 1931 ve 1933 yılında Haziran ayında, 1932 yılında Temmuz ayında çıkmıştır. Meclis üyelerinin çoğunu çiftçi olmasından dolayı, meclis saat 15.00'den sonra, özellikle akşam saatleri toplanmıştır. **(EK-III)**

11 Kasım 1930 tarihinde belediye meclisinde yapılan seçimle birinci başkan vekilliğine Hacı Şevket Bey, ikinci başkan vekilliğine Keresteci Halil Bey, katipliklere

⁴²³ Hizmet, 21 Teşrin-i Evvel 1930, s. 3.

⁴²⁴ **A.B.H.K.D. (1930 – 1934)** Karar no: 1 Karar tarihi : 20.10.1930 Belediye Kanunu' nun 89, maddesine göre ; “belediye reisleri meclisten veya bu kanuna göre seçilmek hakkını haiz olmak üzere hemşehriler içinden veya hariçten dört sene için gizli rey ile aza adedi ekseriyeti ile meclis tarafından seçilir.” Bkz. **Belediye Kanunu 1930**, s. 61.

⁴²⁵ **A.B.İ.K.D. (06.12.1930 – 24.09.1931)**

⁴²⁶ Eczacı Saffet Bey 12 Kasım 1932 tarihinde belediye meclisi azalığından istifa etmiştir. Yerine Sarıyebekzade Mustafa Efendi azalığa getirilmiştir. Bkz. **A.B.H.K.D. (1930-1934)** , Karar no: 55 Karar Tarihi : 12.11.1932.

⁴²⁷ İş Bankası Müdürü İzzet Bey 12 Kasım 1932 tarihinde belediye meclisi azalığından istifa etmiş yerine Mestanlı Hafız Mustafa azalığa kabul edilmiştir. Bkz. **A.B.H.K.D. (1930-1934)**, Karar no :49 Karar tarihi: 25.04.1933.

⁴²⁸ 16 Şubat 1932 tarihinde Müderriszade Süleyman Bey rahatsızlığı dolayısıyla meclis azalığından çekilmiştir. Bkz. **A.B.H.K.D. (1930-1934)**, Karar no:41 Karar tarihi: 16.02.1932.

⁴²⁹ 4 Nisan 1932 tarihinde doktor Ziya ve Keresteci Halit beyler meclis azalığından istifa etmişlerdir. Bkz. **A.B.H.K.D. (1930 –1934)**, Karar no: 44 Karar tarihi : 04.04.1932.

⁴³⁰ **A.B..H.K.D. (1930 –1934)**, Karar no: 3 Karar tarihi : 11.11.1930.

de Doktor Ziya ve Benlizade Ali Rıza beyler seçilmişlerdir.⁴³¹ Başkan vekillikleri seçimleri her yıl Aralık ayında yenilenmiştir. Ancak bazı dönemlerde ise vekillerin istifası sonucu yeni seçimler yapılmıştır. 1930 yılında birinci başkan vekili seçilen Hacı Şevket Bey'in istifası üzerine 7 Nisan 1931 tarihinde yapılan seçimde birinci başkan vekilliğine Doktor Ziya Bey seçilmiştir. Doktor Ziya Bey'den boşalan katipliğe de Manifaturacı Halit Bey getirilmiştir.⁴³²

8 Kasım 1931 günü yapılan seçimde belediye meclisi birinci başkan vekilliğine Keresteci Halit, ikinci başkan vekilliğine Doktor Cevdet, katipliklere Manifaturacı Yazıcızade Halit ve Boncukluzade Ali Rıza Beyler seçilmişlerdir.⁴³³

3 Kasım 1932 günü birinci başkan vekilliğine Dr. Cevdet, ikinci başkan vekilliğine Yazıcızade Tefik , katipliklere Yazıcızade Halit ve Benlizade ⁴³⁴Ali Rıza Beyler seçilmişlerdir. 1933 yılında ise birinci reis vekillerinde ve katipliklerde bir değişme olmamıştır. İkinci reis vekilliğine Firdevszade Ali Rıza seçilmiştir.⁴³⁵

Akhisar'da belediye meclisi azaları arasından seçilen daimi encümen dışında, yapılacak işlerin hazırlanması, takip edilmesi maksadı ile belediye meclisinde imar, sıhhiye , bütçe gibi encümenler oluşturulmuştur. Akhisar Belediye Meclisi'nde 12 Aralık 1930 tarihinde yapılan seçim sonucunda Kâmil, Yazıcızade Tefik, Süleyman, Nüzhet beyler imar encümenini, ; Doktor Ziya, Doktor Cevdet, Eczacı Saffet beyler sıhhiye encümenini, Keresteci Halit, İş Bankası Müdürü İzzet, Hacı Şevket, Doktor Ziya, Benlizade Ali Rıza beyler de bütçe encümenini oluşturmuşlardır.⁴³⁶ 1931 yılında bu encümenlerin daha seri bir şekilde iş görebilmeleri için azalarında değişiklik yapılmış ve aza sayıları arttırılmıştır. Ayrıca belediye zabıta talimatnamesinin tetkik ve

⁴³¹ A.B.H.K.D. (1930-1934), Karar no: 3 Karar tarihi :11.11.1930.

⁴³² A.B.H.K.D. (1930-1934), Karar no: 18 Karar tarihi :07.04.1931.

⁴³³ A.B.H.K.D. (1930-1934), Karar no: 27 Karar tarihi :08.11.1931.

⁴³⁴ A.B.H.K.D. (1930-1934), Karar no: 52 Karar tarihi :03.11.1932.

⁴³⁵ A.B.H.K.D. (1930-1934), Karar no: 72 Karar tarihi :15.11.1933.

⁴³⁶ A.B.H.K.D. (1930-1934), Karar no: 4 Karar tarihi :12.11.1930.

tastiki için de bu encümenlerden seçilen kişilerden oluşan belediye zabıta encümeni meydana getirilmiştir. Encümenlerde yer alan kişiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.⁴³⁷

BÜTÇE ENCÜMENİ	İMAR ENCÜMENİ	SIHHiYE ENCÜMENİ	ZABITA-İ BELEDİYE ENCÜMENİ
Halit Bey İzzet Bey Ali Rıza Bey Süleyman Bey Yazıcızade Halit Bey Eczacı Saffet Bey	Kamil Bey Süleyman Bey Ahmet Şükrü Bey Ali Refik Bey Tokuçzade Mehmet Bey Fırdevszade Mehmet Bey Hüseyin Ağa Tireli Damat İsmail Bey	Doktor Ziya Bey Doktor Cevdet Bey Tevfik Bey Uncu Murat Bey Boncuklu Ahmet Bey Kazlıklı Mustafa Bey Ahmet Hulusi Bey	Süleyman Bey Yazıcızade Halit Bey Kâmil Bey Tevfik Bey Doktor Cevdet Bey Eczacı Saffet Bey

1931 yılında, belediye karar defterinde bütçe encümeni tabiri yerine maliye encümeni tabiri kullanılmış ve maliye, imar ve sıhhiye encümeninde yer alan azalarda değişiklik yapılmıştır. İmar encümeni; İş Bankası Müdürü İzzet, Keresteci Halit, Kırkağaçlızade Ahmet Şükrü, Molla İsmailzade İsmail Hakkı, Benlizade Ali Rıza, Hafız Ahmet Hulusi, Muhtar Mehmet, Doktor Ziya; sıhhiye encümeni, Doktor Cevdet, Doktor Ziya, Eczacı Saffet, Razlıklı Mustafa, Ali Fikri, Yazıcızade Halit, Ali Refik; imar encümeni, Yazıcızade Tevfik, Kıbrısızade Kâmil, Müderriszade Sırrı, Fırdevszade Mustafa Asım, Emin Şerif, Boncukluzade Ahmet Hulusi, Uncu Murat, Köşklüzade Hüseyin Şükrü beylerden oluşmuştur.⁴³⁸ Keresteci Halit ve Doktor Ziya beylerin belediye meclisi azalığından istifaları üzerine, bütçe encümeninden de ayrılmış bulunmasından dolayı, bütçe encümenine Tütüncüler Bankası Muamelat Müdürü Naci ve Şahbazzade Mehmet beyler seçilmişlerdir.⁴³⁹

⁴³⁷ A.B.H.K.D. (1930-1934), Karar no: 18 Karar tarihi :07.04.1931.

⁴³⁸ A.B.H.K.D. (1930-1934), Karar no: 27 Karar tarihi :08.11.1931.

⁴³⁹ A.B.H.K.D. (1930-1934), Karar no: 44 Karar tarihi :04.04.1932.

1932 yılında ise bütçe encümeni tabirinin bütçe ve tarife encümeni şeklinde genişletilmesi kararlaştırılmış ise de bu uygulanmamıştır.⁴⁴⁰ Bütçe ve tarife encümenleri, imar ve sıhhiye encümenleri gibi ayrı ayrı oluşturulmuştur. Aralık 1932’de yapılan encümen seçimlerinde, Kıbrıslızaade Kâmil, Kırkıkzade Ahmet, Benlizade Ali Rıza imar encümenine; Tevfik, Süleyman, Boncukluzade Ahmet tarife encümenine; Naci, İzzet, Ali Refik, Tevfik, Halit, bütçe encümenine; Belediye Reisi Doktor Cemal, Doktor Cevdet, Eczacı Basri sıhhiye encümenine seçilmişlerdir.⁴⁴¹

Doktor Cemal Bey’in belediye başkanlığı döneminde belediye dairesinin memur ve müstahdem kadrosu genişlemiştir. 1931 yılında Akhisar belediyesinde şu kişiler görev yapmıştır: 1 belediye muhasebecisi, 1 başkatip, 1 tahakkuk memuru, 1 belediye mutemedi, 1 muhasebe katibi, 1 daktilo namzedi, 1 katip muavini, 1 evlenme memuru, 1 komiser, 4 zabıta memuru, 2 belediye odacısı, 1 tabip, 1 belediye kabilesi, 1 baytar, 1 mezbaha memuru, 1 mezbaha bekçisi, 1 belediye kalfası, 1 elektrik makinisti, 1 tesisat memuru, 1 hat çavuşu, 1 itfaiye şoförü, 1 itfaiye şoför muavini, 4 itfaiye efradı, 4 tahsildar, 1 dahiliye memuru, 1 dahiliye kolcusu, 1 intisap ve sergi memuru, 1 kantarcı, 1 belediye münadisi, 1 gazhane bekçisi.⁴⁴² 1929 – 1932 yılları arasında belediyenin memur ve müstahdem kadrosu ile senelik maaşları aşağıdaki tablodaki gibidir:⁴⁴³

Sene	Memurlar		Müstahdemler		Toplam	
	Adet	Verilen senelik Maaş (Lira)	Adet	Verilen senelik Maaş (Lira)	Adet	Maaş ve Ücret Toplam (Lira)
1929	16	10 680	19	9 851	35	20 531
1930	20	13 894	25	13 884	45	27 778
1931	20	13 917	18	12 204	38	26 121
1932	13	8 918	23	10 139	36	19 057

Belediye Başkanı Doktor Cemal Bey döneminde, belediyecilik alanında önemli işler yapılmış olmasına rağmen, basında Akhisar ve belediye başkanı hakkında çeşitli şikayet yazıları yer almıştır. Hizmet gazetesi 22 Aralık 1931 günü “Akhisar Belediye

⁴⁴⁰ A.B.H.K.D. (1930-1934), Karar no: 44 Karar tarihi :04.04.1932.

⁴⁴¹ A.B.H.K.D. (1930-1934), Karar no: 52 Karar tarihi :03.11.1932

⁴⁴² A.B.H.K.D. (1930-1934), Karar no: 26 Karar tarihi :09.06.1931 (1931 Bütçe Cetveli)

⁴⁴³ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, **Belediyeler İstatistiği 1929 – 1932**, Ankara 1934, s. 296.

İşleri Bozuktur”,⁴⁴⁴ Halkın Sesi gazetesi 17 Şubat 1932 günü “Akhisar’da Belediye Faaliyeti Yoktur”⁴⁴⁵ ve 28 Şubat 1932 günü “Akhisar Belediyesi Hakikaten Feci Bir Halde İmiş?”⁴⁴⁶ başlıklarıyla Akhisar’ın belediye işlerini yeren, elektrik, su, temizlik vs. konularında şikayetler dile getiren haberler vardır. Bu haberlere karşılık Belediye Başkanı Doktor Cemal Bey, haberlerin asılsız olduğunu ortaya koymak maksadıyla 29 Kasım 1931 günü Anadolu ve Hizmet gazetelerine,⁴⁴⁷ 23 Şubat 1932 günü de Halkın Sesi gazetesine beyanatlar vermiştir.⁴⁴⁸ Nitekim şikayetler üzerine, Mülkiye Müfettişi Nedim Nazmi Bey, Ağustos 1933’te belediye teftiş ederek bazı yolsuzlukları ortaya çıkarmıştır.⁴⁴⁹ 1932 yılı bütçesinden 2 bin kuruş liralık bir meblağ zimmete geçirilmiştir. Bunun neticesinde muhasebeci, muhasebe katibi, tahsildar, tahakkuk memuru, belediye memuru işten el çektirilmiştir.⁴⁵⁰ Belediye memurlarının işten el çektirilmesi karşısında, Başkan Doktor Cemal Bey de belediye başkanlığından istifa etmiştir.⁴⁵¹

Belediye Başkanı Cemal Bey’in istifası üzerine Belediye Kanunu’nun 90. maddesi mucibince Enis Naci Bey, 27 Ağustos 1933 günü başkan vekilliğine tayin edilmiştir.⁴⁵² Enis Naci Bey başkanlığı vekaleten yürütmüş ; ancak kısa bir zaman sonra istifa etmiştir. Naci Bey’in istifası üzerine Nüzhet Işık Bey belediye başkanlığına seçilmiştir.⁴⁵³ Nüzhet Işık Bey, 1939 yılına kadar belediye başkanlığı yapmıştır.⁴⁵⁴

⁴⁴⁴ **Hizmet**, 23 Teşrin-i Sâni 1931, s.2

⁴⁴⁵ **Halkın Sesi**, 17 Şubat 1932, s.2

⁴⁴⁶ Akhisarlı Refik Şadi, “Akhisar Belediyesi Hakikaten Feci Bir Halde İmiş?”, **Halkın Sesi**, 28 Şubat 1932, s.2

⁴⁴⁷ **Anadolu**, 29 Teşrin-i Sâni,1931,s.4 ; **Hizmet**, 29 Teşrin-i Sani 1931, s.2

⁴⁴⁸ **Halkın Sesi**, 23 Şubat 1932, s.1,4

⁴⁴⁹ **Hizmet**, 16 Ağustos 1933, s.4 ; **Halkın Sesi**, 15 Ağustos 1933, s.6

⁴⁵⁰ **A.B.H.K.D. (1930-1934)**, Karar no: 73 Karar tarihi :26.11.1933 . Anadolu gazetesine göre, işten el çektirilen memurlar şunlardır: Muhasebeci Reşat, Muhasebe Katibi Sadi, Kalfa İzzet, Tahsildar Hüseyin Avni ve Nuri beylerle iki encümen azası. Bkz. **Anadolu**, 4 Eylül 1933, s.4

⁴⁵¹ **Anadolu**, 22 Ağustos 1933, s.2 ; **Son Posta**, 27 Ağustos 1933, s.4

⁴⁵² **A.B.H.K.D. (1930-1934)**, Karar no: 73 Karar tarihi :26.11.1933. Yeni Asır gazetesinde, Naci Bey’in Dahiliye vekaletince seçildiği ve 4 Eylül 1933 günü belediye içtimasına başkanlık ettiği bildirilmiştir. Bkz. **Yeni Asır**, 6 Eylül 1933, s.2. Belediye Kanununun 90. maddesine göre; “ meclis heyetini teşkil edecek miktarda aza veya ihtiyat aza kalmadığı veya her ne surette olursa olsun başkanlık boşaldığı takdirde yapılacak seçim neticesine kadar vali veya Dahili vekili tarafından münasip bir zat başkan vekili olur. Bu zat encümenin tabi azası ile birlikte belediye encümeni vazifesini ifa eder. Bkz. **Belediye Kanunu 1930**, s.62

⁴⁵³ **A.B.H.K.D. (1930-1934)**, Karar no: 75 Karar tarihi :17.12.1933

⁴⁵⁴ Akhisar Belediyesi’nden alınan bilgilerden.

II. Belediye Bütçesi

Akhisar Belediyesi'nin meclis karar defterlerinin, 1929'dan yılından sonraki defterlerine ulaşabildiğimiz için, 1923 – 1927 yılları arasında belediye tarafından oluşturulan bütçelerin genel gelirini devlet salnamelerinden çıkarabilmekteyiz. 1927 – 1929 yılları arasındaki gelir ise, belediye heyeti karar defterlerinden ortalama olarak verilmiştir. 1931, 1932, 1933 yıllarındaki belediye bütçeleri gelir ve gider kısmı olarak, belediye heyeti karar defterlerinde ayrıntılı olarak yer alırken; tahsilat miktarları karar defterlerinden takip edilememekte, ancak belediyeler istatistiğinden elde edilebilmektedir.

Akhisar Belediyesi'nin devlet salnamelerine göre; belediye geliri, 1924 yılında 142.508 lira,⁴⁵⁵ 1926 – 1927 yılında 219.954 lira,⁴⁵⁶ 1927 – 1928 yılında 297.355 liradır.⁴⁵⁷ Belediye heyeti defterlerine göre ortalama olarak, belediye geliri 1927 yılında 157.919 lira, 1928 yılında 99.371 lira, 1929 yılında 57.950 liradır.⁴⁵⁸

Belediye meclisi tarafından hazırlanan belediyeni gelir bütçesi 1930'da 86.265 lira,⁴⁵⁹ 1931'de 90.403 lira,⁴⁶⁰ 1932'de 67.000 lira,⁴⁶¹ 1933'de 75.400 liradır.⁴⁶² Ancak 13 Mayıs 1933 tarihinde yapılan bir değişiklikle, sular hasılatına 400 lira zam yapılarak 1933 yılı gelir bütçesi 75.800 liraya yükselmiştir.⁴⁶³

Belediyeler istatistiğine göre, 1929 – 1933 yılları arasında bütçenin gelir ve masrafları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:⁴⁶⁴

⁴⁵⁵ T.C. Devlet Salnamesi 1925 – 1926, s. 608.

⁴⁵⁶ T.C. Devlet Salnamesi 1926 -1927, s. 929.

⁴⁵⁷ T.C. Devlet Salnamesi 1927 – 1928, s. 971.

⁴⁵⁸ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 26 Karar tarihi : 09.06.1931, (Üç Senelik Varidatın Vasatisini Gösterir Cetvel).

⁴⁵⁹ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 35 Karar tarihi : 26.11.1931.

⁴⁶⁰ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 26 Karar tarihi : 09.06.1931.

⁴⁶¹ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 47 Karar tarihi : 15.05.1932.

⁴⁶² A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 64 Karar tarihi : 27.04.1933.

⁴⁶³ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 68 Karar tarihi : 13.05.1933.

⁴⁶⁴ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, **Belediyeler İstatistiği 1929 – 1935**, Ankara 1937, s. 44.

Sene	Tahmin Edilen Miktar (Lira)	Asıl Geliri (Lira)	Tahsilat (Lira)	Masraflar (Lira)
1929	126.800	138.999	67.574	67.570
1930	168.630	179.251	81.502	81.477
1931	90.403	174.019	63.873	63.623
1932	69.800	172.850	60.098	58.263
1933	78.150	193.686	64.058	59.862

Belediye bütçesinin gelir ve tahsilat miktarlarının vergi payları şöyledir: ⁴⁶⁵

⁴⁶⁵ Varidat miktarları, 1930 – 1934 yılı Akhisar Belediyesi Heyet Karar Defteri'ndeki bütçe cetvellerinden; tahsilat miktarları 1929 – 1935 Belediyeler İstatistiği'nden derlenmiştir.

	19 27		19 28		19 29		19 30		19 31		19 32		19 33	
	Gelir	Tahsilat	Gelir	Tahsilat	Gelir	Tahsilat	Gelir	Tahsilat	Gelir	Tahsilat	Gelir	Tahsilat	Gelir	Tahsilat
Dükkan, han vs.den Belediye Hissesi	1411		1601		4473	4473		4203	3500	3090	1000	3186	1500	4141
Kazançtan Belediye Hissesi	4499		1888		1407	1406		1137	1500	846	800	685	800	829
Temizlik Vergisi	4999		4274		4854	4854		7607	7000	6743	6000	5668	7500	6540
Aydınlanma Vergisi	3795		3190		3579	3579		5379	5500	4619	4500	3978	5500	4596
İnşaat ve Tamirat Ruhsatıyesi	1647		1130		301	300		330	500	335	350	305	350	244
Tente ve Siper Resmi	36		723		434	433		276	250	365	450	485	450	529
Pazar ve Panayır Resmi	1829		3701		5530	3071		4367	2000	4197	3000	3907	4200	6446
Levha Resmi	606		629		464	463		274	400	367	400	509	400	533
Ölçüler Resmi	163		202		139	257		379	150	334	100	358	100	369
Kara Vesaiti Nakliyesi	1251		1898		1166	1166		601	500	999	700	1048	800	875
Sular Hasılatı	5764		6823		1325	1325		1365	1500	1659	1500	1889	1500	2103
Duhuliyeye Resmi	10800		14300		9656	9655		13265	11000	11213	15000	11419	12000	
Belediye Cezalarından	1485		886		886	886		972	500	607	500	1048	1000	741
Mezbaha Hasılatı						1584		3710	5000	7349	7000	6279	7000	7189
Mevadı Müştile Ve Arziye						377		540	500	541	500	539	550	982
Hafta Tatili Resmi										2339	2000	2300	2000	1790
Kantar Resmi	1100		233		120				200		100		100	

	1927		1928		1929		1930		1931		1932		1933	
	Gelir	Tahsilat	Gelir	Tahsilat	Gelir	Tahsilat	Gelir	Tahsilat	Gelir	Tahsilat	Gelir	Tahsilat	Gelir	Tahsilat
Oyun, Eğlence Resmi	624		894		681				700		600		700	
Tellaliye Resmi	3797		1070		1533				1500		500		400	
Lağım ve Kaldırım Resmi	1958		1037		3011				300		300		500	
Harita ve Keşif Harcı	48		60		259				100		130		130	
Emlak ve Akar İcarı	13047		9990		7718				6000		2000		2000	
Emlak ve Arazi Satış Bedeli	71256		33552		3133				15000		3000		4000	
Eşya Satış Bedeli	7350		205		348				1000		500		300	
Mezarlıklar Varidatı	395		80		50				100		2000		250	
Varidat Masrafları	540		289		542				1200		500		300	
Elektrikle Aydınlanma	930		196		405				3500		4000			
Hayvan Alım-Satım Resmi	4422		5000		3372				3500		2000			
Kontrato Harcı	680		1146		1056				1000		100			
Sokak ve Meydan İşgali	3588		4662						3000					
İçki Satılan Yerlerden	130		65		20				1					
Gaz Depolarından Alınan Vergi	265		269		377									
Su Yolları Temizliği	352		48						500					

	19 27		19 28		19 29		19 30		19 31		19 32		19 33	
	Gelir	Tahsilat	Gelir	Tahsilat	Gelir	Tahsilat	Gelir	Tahsilat	Gelir	Tahsilat	Gelir	Tahsilat	Gelir	Tahsilat
Bakaya	8535		3031		2940				3000					
Binalar. Yapılar No	617								200		300			
Etüv Resmi									200		10		20	
Kazan, İnbik ve Motor Resmi									1		10		20	
Süs ve Av Köpekleri									100		10		10	
Şerefiye Resmi									6000		2000		1500	
Siğorta Şirketlerinden									500		100		150	
Hastane									2250		2000		2000	
Tecrübe Raporu Ve Ehliyetnameler											50		50	
Belediye Vergilerinden % 10 Ceza											100		300	
Ruhsatiye Mektubatından											50		50	
Müşterek Masraflardan											1000		2000	
Fazla-i Mahzuzattan											1000		1000	
Faizler											20		50	
Bağışlar											10		10	
Av tezkeresinden									1					
İskele Mahallerinde işgal eyledikleri yer için alınacak ruhsatiye									2000					

Tablodan anlaşılacağı üzere, 1930 yılı geliri, eldeki bilgilerden çıkarılamamıştır, sadece tahsilat miktarları verilmiştir.1933 yılı belediye geliri ile tahsilat miktarları arasında fark bulunmaktadır ve gelir miktarları tahsilata göre düşüktür. Ayrıca tüm vergilerin belediyeler istatistiğinde tahsilat miktarları yer almamaktadır. Alınan vergilerden, av ve ev köpekleri resmi, mezbaha hasılatı, buhar hasılat, şerefiye resmi 1931 yılından itibaren alınmaya başlanmıştır. Ancak yukarıdaki tabloda 1929 ve 1930 yıllarında mezbaha hasılatı alınmıştır. 1931 yılında ise, yeni fenni mezbahanın yapılması ile mezbaha hasılatı tekrardan düzenlenmiştir.⁴⁶⁶ En fazla vergi duhuliyeye resmi, emlak ve arazi satış bedeli il emlak ve akar icarından alınmıştır. Özellikle 1927 yılındaki gelirin büyük kısmını, 71.256 lira ile emlak ve arazi satış bedeli oluşturmaktadır. Bu durumda Akhisar Belediyesi, Milli Mücadele'den sonra iskan ve imar işlerini ön planda tuttuğunu söyleyebiliriz.

1931 yılında bütçenin yekununa nazaran % 50 – 60 derecesinde tahsilat yapılmıştır. 1932 yılı için tanzim olunan 67.000 liralık bütçenin, ancak yarısının tahsil edilebileceği düşüncesi belirince, açığın önüne geçebilmek amacıyla çeşitli önlemler alınmıştır.⁴⁶⁷

Belediyeler istatistiğinde 1929 – 1933 yılları arasındaki belediye giderleri genel olarak şöyledir:⁴⁶⁸

Sene	İdare ve Hesap İşleri (Lira)	Sıhhat ve Hayır İşleri (Lira)	İmar ve Tezyin (Lira)	Temizlik, Aydınlanma ve Elektrik (Lira)	Su İşleri Tesisatı ve Tamirâtı (Lira)	İtfaiye (Lira)	Çeşitli Masraflar (Lira)	Toplam (Lira)
1929	13.634	9.652	8.187	12.310	1.123	3.181	24.483	67.570
1930	10.040	10.119	2.047	15.998	1.623	3.147	38.503	81.477
1931	17.027	7.403	2.768	17.079	904	3.020	15.422	63.623
1932	10.793	5.690	3.289	14.712	738	1.501	21.540	58.263
1933	10.866	13.891	5.899	12.643	125	1.857	14.581	59.862

⁴⁶⁶ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 26 Karar tarihi : 09.06.1931.

⁴⁶⁷ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 48 Karar tarihi : 04.06.1932.

⁴⁶⁸ Belediyeler İstatistiği 1929 – 1935, s. 410.

1931, 1932, 1933 yıllarına ait belediye giderleri, belediye heyeti karar defterlerinde ayrıntılı olarak verilmiştir. 1931 yılı giderleri 1932 ve 1933 yılı giderleri ile örtüştürülemediği için ayrı tablo halinde verilmiştir. 1931, 1932 ve 1933 yılı giderleri ve bütçeden ayrılan payları şöyledir:

Tablo: 1931 Yılı Belediye Giderleri⁴⁶⁹

1931 Yılı Belediye Giderleri	Bütçeden Ayrılan Miktar (Lira)
Belediye başkanı maaşı	2 400
Belediye memur ve müstahdem maaşı	8 220
İdare binalarının tamir masrafı	25
İdare binalarının döşeme ücreti	10
İdare merkezlerinin kırtasiye ve evrak masrafı	600
İdare merkezlerinin ısıtma ve aydınlanma masrafı	100
İdare merkezlerindeki ufak tefek masraflar	200
Doktor, eczacı, ebe maaşı	1 920
Küçük sıhhiye ve aşı memurları ve müstahdem maaşları	588
Fakir , aceze ve hasta ilaç masrafı	400
Fakir, aceze ve hasta nakliyesi	350
Ölünün yıkanması ve kefenlenmesi	950
Hususi hastane bütçesine	2 000
Etüv masrafı	100
Mezbaha maaş ve ücreti	1 704
Mezbaha daimi masrafı	100
Fen memuru maaşı	900
Fen memurları harcırahları	160
Keşif masrafı	50
Kaldırım tamiri masrafı	500
Su yolları tamir masrafı	1 000

⁴⁶⁹ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 26 Karar tarihi : 09.06.1931, (1931 Yılı Bütçe Cetveli).

Lağımlar tamiri masrafı	25
Köprüler tamiri masrafı	200
Meydan ve bahçeler masrafı	1 500
Elektrik memurları maaşları	2 760
Temizlik işleri masrafı	8 200
Sulama masrafı	100
Umumi helalar masrafı	25
Aydınlanma masrafı	8 500
Caddelere dikilen ağaç bedeli	100
İtfaiye memurları ve müstahdemleri ücreti	2 724
İtfaiye masrafı	500
Belediyeye ait emlakın tamir masrafı	500
Belediyeye ait emlakın çeşitli masrafı	1 500
Aceze yardım ücreti	2 000
Bayram ve merasim masrafı	250
Mahkeme masrafı ver dava vekili ücreti	150
Belediye mezarlıkları masrafı ve bekçi ücreti	817
Belediye meclis üyelerine ödenen para	1 200
Tahsildar maaşı	2 688
Gelir tahsili masrafı	3 000
Reddiyat	100
Düşünülmeyen masraflar	1 000
Ödünç para, ana para ve faiz taksitleri	20 500
Kaldırım inşaat masrafı	250
Su yolu masrafı	200
Köprüler inşaat masrafı	200
İstimlak masrafı	3 000
Yol açılması	702
Umumi helalar inşası	100
Gaz deposu	600
Tahsil memuru barakaları inşası	200
Haller masrafı	300
Numaralar masrafı	200
İhtiyat akçası	3 988
Cumhuriyet Merkez Bankası'na	796

Tablo: 1932⁴⁷⁰ ve 1933⁴⁷¹ Yılı Belediye Giderleri

Belediye Giderleri	Bütçeden Ayrılan Miktar (Lira)	
	1932	1933
Belediye Başkanı maaşı	2 100	2 100
Encümen azası maaşı	400	650
Yazı işleri müdürü maaşı	900	900
Yazı işleri katipleri maaşı	360	360
Hesap işleri müdürü maaşı	1 008	1 008
Hesap işleri katipleri maaşı	1 392	1 392
Tahsildar maaşı	262	262
Hademe maaşı	960	960
Tahsildarlar ücreti	360	720
İcar bedeli	0	170
İdare binalarının döşeme ücreti	50	50
İdare binalarının tamir ücreti	50	0
Kırtasiye	125	125
Evrak masrafı	300	300
İdare merkezlerinin ısıtma ve aydınlanma masrafı	233	100
Ufak tefek masraflar	100	200
Belediye ve hastane doktor maaşı	360	108
Küçük sıhhiye memurları ücreti	588	588
Ebe maaşı	624	624
Fakir , aceze ve hasta ilaç masrafı	200	300
Fakir, aceze ve hasta nakliyesi	250	250
Ölünün yıkanması ve kefenlenmesi	1 000	360
Hastane katip ve hademe ücreti	1 080	1 080
Tıbbi alet ve edevat masrafı	25	25
Eczacı tıbbiye ve kimyevi masrafı	500	550
Hastane iaşesi	500	600

⁴⁷⁰ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 47 Karar tarihi : 15.05.1932, (1932 Yılı Bütçe Cetveli).

⁴⁷¹ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 64 Karar tarihi : 27.04.1933, (1933 Yılı Bütçe Cetveli).

Hastane adi tamirat	25	25
Elbise ve yatak takımları masrafı	50	50
Hastane ısıtma ve temizlik masrafı	100	100
Hastane mutfak masrafı	25	25
Ufak hastane masrafları	50	75
Araba ve etüv tamiri	0	90
Etüv masrafı	50	50
Mezar memuru ve hademesi maaşı	840	600
Mezarlar masrafı	250	100
Mezbaha memuru maaşı	0	588
Mezbaha hademesi maaşı	300	25
Baytar maaşı	720	1 008
Ufak mezbaha masrafları	50	150
Mühendis maaşı	744	900
İtfaiye şoförü maaşı	600	1 500
İtfaiye efradı maaşı	900	0
Fen memurları harcırahı	50	200
Keşif masrafı	50	150
Mühendislik araç gereçleri masrafı	50	25
Kaldırım tamiri	1 000	1 000
Su yolları tamir masrafı	750	750
Lağım lar tamir masrafı	50	50
Köprüler tamir masrafı	50	50
Depolar masrafı	50	25
Belediye zabıtası komiseri ve belediye zabıtaları maaş	0	207
Temizlik memuru	2 484	360
Umumi helalar masrafı	25	25
Umumi elektrik masrafı	6 000	6 000
Sulama masrafı	250	0
Temizlik masrafı	4 800	4 800
İtfaiye masrafı	2 50	250
Belediye emlak ve akar vergi ve tamir atı	1 500	2 000
Avukat ücreti	150	150
Mahkeme masrafı	250	250
Aceze yardım ücreti	1 200	1 500

Memurlara verilecek tazminat	1 200	0
Bayram ve merasim masrafı	250	500
Cumhuriyet Halk Fırkası	0	600
Spor kulüplerine	0	300
Mızıkacılar	0	100
Düşünülmeyen masraflar	800	200
İş Bankası'na olan borca	0	12 000
Elektrik Fabrikası'na ikaz	4 000	0
Reddiyat	100	100
Belediyeye devir olunan yerlerin haritaları için	0	500
Yeni kaldırım masrafı	500	3 000
Köprüler inşası	200	100
Park ve çocuk bahçesi, ağaç yetiştirme masrafı	700	1 249
İstimlak masrafı	0	3 000
Yol açılması	0	200
Umumi helalar inşası	179	500
Haller tahsisatı	0	1 000
Belediyeler Bankası ve tesisatı	3 091	3 213
Cumhuriyet Merkez Bankası'na	678	714
Orta Mektebe yardım	0	500
Abide ve eski eserler	200	250
Ödünç para, ana para ve faiz taksitleri	0	200

Belediyeye ait hastane bütçesi 1926 yılından itibaren belediye bütçesi içerisinde yer almıştır. 16 Nisan 1931 tarihinde belediye meclisi, hastane bütçesinin belediye bütçesinin ayrılmasına ve hastanenin ayrı bir bütçe ile idare edilmesine karar vermiştir.⁴⁷² Ancak daha sonraki yıllarda yapılan bütçeler arasında ayrı bir hastane bütçesine rastlanmamış, hastane bütçesi belediye bütçesinin içinde yer almıştır.

Belediye bütçesi içerisinde yer alan elektrik fabrikası bütçesi 1932 yılında belediye bütçesinden ayrılmış, fabrika ayrı bir bütçe ile idare edilmiştir. Elektrik bütçesinin geliri 1932 yılında 14.000 lira,⁴⁷³ 1933 yılında 14.500 liradır.⁴⁷⁴ Elektrik bütçesinin 1932 ve 1933 yılı gider miktarları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Elektrik Bütçesinin Giderleri	1932 ⁴⁷⁵	1933 ⁴⁷⁶
Memur ve müstahdemin ücretleri	3804	4308
Yakacak bedeli	4800	3500
Elektrik lambaları	250	300
Ufak masraflar	146	50
Yeni yapılacak tesisat	1000	300
Motor bedeli	3000	1400
Tesisat sermayesi	1000	
Yeni motor alış karşılığı		4000
Sürekli tamirat		300
Aydınlanma ve ısıtma		95
Büyük ihtiyaçlar		172
Kırtasiye ve evrakı		75
Toplam	14000	14500

⁴⁷² A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 19 Karar tarihi : 16.04.1931.

⁴⁷³ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 46 Karar tarihi : 11.05.1932; A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 47 Karar tarihi : 15.05.1932.

⁴⁷⁴ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 64 Karar tarihi : 27.04.1933.

⁴⁷⁵ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 47 Karar tarihi : 15.05.1932.

⁴⁷⁶ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 64 Karar tarihi : 27.04.1933.

B. Bayındırlık ve İmar Faaliyetleri

I. İmar Faaliyetleri

Cumhuriyet öncesinde Akhisar’da çağdaş bir belediyeçilik anlayışı yoktu. Şehir kerpiç kulübemsi evlerden, daracık sokaklardan oluşmaktaydı. Düzgün bir yolu, kanalizasyon sistemi yoktu. Bu vaziyetiyle bir köy halinde olan Akhisar, Cumhuriyetin ilk on yılı içerisinde yapılan imar ve bayındırlık çalışmaları ile çağdaş, gelişmiş bir şehir görünümünü almıştır.⁴⁷⁷ 1932 yılına gelindiğinde Akhisar kaza merkezinde 4373 ev, 11 mağaza, 660 dükkan, 9 han, 3 hamam ve 6 otel bulunmaktaydı. Bu binalardan 723 ev, 7 mağaza, 136 dükkan, 1 hamam, 5 otel Cumhuriyetin kurulmasından sonra inşa edilmiştir.⁴⁷⁸

1924 yılından itibaren belediye imar çalışmalarının başladığını görmekteyiz. Bugünkü İş Bankası’nın bulunduğu yerde o dönemde belediye binası yer almaktaydı. Belediye binasının yer aldığı meydanlığa, Vilayet Mimarı Kemal Bey tarafından bir havuz ve şadırvan yapılmıştır.⁴⁷⁹ Bu şadırvanın inşası İsmail Bahri Bey’in belediye başkanlığı döneminde tamamlanmış ve İstanbul’dan gelen bir saat firması da aynı meydana bir saat inşa ettirmiştir.⁴⁸⁰

İstasyon ile şehir arasında seksen dönümlük arazi, üzerinde evler yapılmak amacıyla istimlak edilmiş ve yapılacak mahallelerden oluşacak mahalleler ortasına da 110 metre uzunluğunda ve 90 metre genişliğinde asri bir park yapılması planmıştır. İlk edapta 1925 yılında istimlak edilen aralarda 70 – 80 hane inşa edilmiştir.⁴⁸¹

1926 yılında Tirelizade İsmail Bahri Bey’in belediye başkanı olması ile imar ve bayındırlık faaliyetleri hız kazanmıştır. Yaptığı çalışmalardan dolayı da basında diğer

⁴⁷⁷ **Büyük Bayramda Akhisar**, s. 11, 20; Satış, a.g.e., s.333.

⁴⁷⁸ **T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua**, s. 164.

⁴⁷⁹ **Anadolu**, 17 Teşrin-i Evvel 1924, s. 2.

⁴⁸⁰ Satış, a.g.e., s. 446.

⁴⁸¹ **Anadolu**, 11 Kânun-ı Evvel 1925, s. 1.

belediye başkanlarına örnek gösterilmiştir ve imar projesi hazırlatmıştır. Bu proje içerisinde şu faaliyetler yer almıştır:⁴⁸²

“

1. Şehir bir plana göre 8 – 10- 12 ve 15 metre genişliğindeki caddeler ve bunların üzerinde yedi sekiz kadar çardak şeklinde umumi tuvaletler, cepheleri caddelere ve köşe başlarına gazete kolileri, zarif ve çok asri, medeni çeşmeler, son sistem yangın haber verici, su tevzi boruları, şehrin her tarafında aynı saniyeyi gösteren elektrikle çalışan saatler, elektrikli su tasfiye haneleri yapılması.
2. Otomatik telefon şebekesi ve üç safhalı elektrik kandilleri döşenmesi.
3. İtfaiye otomobillerine ilave olarak tenteler, merdivenler, balta ve keserler alınması
4. Şehir planına uygun bazı yerlerde İstanbul’da Şehir Emini Cidar Bey’in tertibi gibi bahçecikler açılması.
5. Bütün fenni ve asri tesisatlarla beraber telsiz telefon ahizesinin hemen on beş güne kadar Türk Ocağı salonuna tesisi için 23 Eylül sabahı sipariş edilmesi.”

Bu faaliyetlerin çoğu gerçekleştirilmiş ve belediyecilik anlamında gelişme kaydedilmiştir. Yüzü aşkın cadde ve sokaklar açılmış, dar sokaklar genişletilmiş ve çarşıya düzen verilmiştir.⁴⁸³ Ağustos 1926’ya kadar 23 çıkmaz sokak,⁴⁸⁴ daha sonraki dönemlerde ise otuzu aşkın çıkmaz sokak cadde haline getirilmiştir. Tur Yolu, yine İsmail Bahri Bey döneminde açılmıştır.⁴⁸⁵ Reşat Bey Mahallesi yeni oluşturulmuştur.⁴⁸⁶

Köylünün pazar günleri rahatça ve geniş bir şekilde ürünlerini satabilmesi ve kasaba halkının pazarlardan kolay bir surette istifadesini temin etmek maksadı ile 20

⁴⁸² **Anadolu**, 24 Eylül 1926, s. 2 .

⁴⁸³ **Anadolu**, 17 Eylül 1926, s.2.

⁴⁸⁴ **Yeni Ses**, 14 Ağustos 1926, s. 2 .

⁴⁸⁵ **Satış, a.g.e.**, s. 445.

⁴⁸⁶ Semra Kut, **Manisa Vilayeti Meclis-i Umumisi Zabıtnamesi 1927 (II)**, Celal Bayar Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi, Manisa 2001, s. 64.

000 lira harcanarak yağ ve buğday loncası inşa edilmiştir.⁴⁸⁷ Yağ loncası şimdiki Birinci Nakliye Caddesi'nde park hizasında, buğday loncası ise kasap halinin arkasındaydı.⁴⁸⁸

Kasap ve sebzecilerin daha rahat ve toplu olarak çalışabilecekleri bir kasap hali, 4 000lira harcanarak da sebze hali inşa edilmiştir.⁴⁸⁹ Kasap ve sebze hallerinin açılışı, 10 Ocak 1927 günü Akhisar Kaymakamı Kâmil Bey ve Belediye Başkanı Tirelizade İsmail Bey huzurunda yapılmıştır.⁴⁹⁰

1926 yılında Belediye karşısında istimlak edilen 20 bin arşınlik arsada, çarşıya ilave olarak 136 dükkan yapılması düşünülmüştür.⁴⁹¹ Ancak bu dükkanların yapılıp yapılmadığını bilemiyoruz. Sadece Ekim 1926 yılında çarşıda bir adada 8 dükkan inşa edilmiştir.⁴⁹² Yapılan çalışmalar ile Cumhuriyet döneminin başında Akhisar'da 500 dükkan mevcut iken, on yıl sonunda bu dükkanlara, 300 dükkan daha ilave edilmiştir.⁴⁹³

Daha önce Ulu Cami etrafında bulunan ve çevre kirliliğine neden olan tabakhaneler, hal karşısına nakledilerek 10 adet fenni tabakhane yaptırılmıştır.⁴⁹⁴

90 000 lira harcanarak Tayyare Sineması inşa edilmiş ve yanında da bugünkü Akhisar parkı olan belediye bahçesi yapılmıştır.⁴⁹⁵

Akhisar'da bugün ayakta kalan kasap hali, Tayyare Sineması, Turan (Florya) Oteli Bulgar ustalar tarafında yapılmış olup dönemin önemli binalarındandır.⁴⁹⁶ Ayrıca Tütüncüler Bankası'na ait depo, Kapalızade tarafından yaptırılan İstasyon Caddesi'ndeki tütün mağazaları da Bulgar ustalar tarafından inşa edilmiştir. 1924 yılında, Akhisar Belediyesi, Akhisar'a gelecek mübadiller arasında, 10 demirci, 10

⁴⁸⁷ **Büyük Bayramda Akhisar**, s. 20.

⁴⁸⁸ **Satış, a.g.e.**, s. 445

⁴⁸⁹ **Büyük Bayramda Akhisar**, s. 20.

⁴⁹⁰ **Hizmet**, 11 Kânun-ı Sâni 1927, s. 2 .

⁴⁹¹ **Türkiye Salon ve İlanât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası**, s. 1.

⁴⁹² **Anadolu**, 19 Teşrin-i Evvel 1926, s. 2

⁴⁹³ **Büyük Bayramda Akhisar**, s. 20.

⁴⁹⁴ **Satış, a.g.e.**, s. 445-446.

⁴⁹⁵ **Satış, a.g.e.**, s. 446.

⁴⁹⁶ **Satış, a.g.e.**, s.447.

duvar ustasının bulunmasını İzmir İskan Müdürlüğü'nden talep etmiştir.⁴⁹⁷ Akhisar'ın imarında çalışan Bulgar ustaların, bu mübadele ile gelen ustalar mu olduğu, yoksa sadece inşaat için Bulgaristan'dan mı getirildiklerini bilememekteyiz. Türk İli gazetesi bir haberinde Bulgar ustalarının çalıştırılmasından şikayetçi olmakta ve Türk ustalarının çalıştırılmasının doğru olacağını söylemektedir.⁴⁹⁸

Belediye Başkanı İsmail Bahri Bey'in yaptığı tüm bu imar çalışmaları, 1928'de belediye işlerini teftiş eden Mülkiye Müfettişi Faik Bey tarafından da takdir edilmiştir.⁴⁹⁹

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Akhisar'da İstasyon Caddesi'nde beş odalı İzmir Oteli ve Dernek Pazarı'nda Şöhret Oteli bulunmaktaydı. İzmir Oteli'nin müdürü Bevvabzade Kasım Efendi, Şöhret Oteli'nin müdürü ise Hasanzade Ferid idi.⁵⁰⁰ 1932 yılında ise Palas, Turan, Şöhret ve Safa otelleri vardı.⁵⁰¹ Oteller haricinde hanlarda bulunmaktaydı. Cumhuriyetin il yıllarında Pamuk, Dombaycıoğlu, Çukurhan, Raşid Bey, Tahta Kale, Poyrazoğlu, Kantarcıoğlu, Eski Hükümet hanları vardı.⁵⁰² 1932 yılına gelindiğinde ise, Kantarcı, Pamuk, Haşimzade, Paşa Vakıf, Şerifzade, Küçük, Vakıf hanları bulunmaktaydı.⁵⁰³

İmar ve bayındırlık işlerinin ikinci önemli adım 1930 belediye seçimlerinde belediye başkanı olan Doktor Cemal döneminde atılmıştır. İmar işlerinin düzenli işleyebilmesi ve eksiklerin görülebilmesi için 3 Haziran 1931'de imar encümenine beş yıllık imar programı hazırlanmıştır.⁵⁰⁴ Program belediye meclisinde 9 Haziran 1931 günü kabul edilmiştir.⁵⁰⁵

1. *Plan ve harita:* Yeni teşkil eden Reşat Bey Mahallesi'nin genel bir haritası düzenlenerek, mevcut olan esas kaza haritası ile birleştirilmesi ve şehrin planına

⁴⁹⁷ T.C.B.C.A. 272.0.0.11. / 17.76.11.

⁴⁹⁸ Türk İli, 16-17 Eylül 1925, s. 2.

⁴⁹⁹ Anadolu, 6 Nisan 1928, s.3

⁵⁰⁰ Türkiye Salon ve İlanât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası, s. 3 .

⁵⁰¹ A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933),Karar no:231 Karar tarihi: 28.03.1932.

⁵⁰² Türkiye Salon ve İlanât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası,s. 5

⁵⁰³ A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933),Karar no:231 Karar tarihi: 28.03.1932.

⁵⁰⁴ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 24 Karar tarihi : 03 .06.1931.

⁵⁰⁵ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 26 Karar tarihi : 09.06.1931.

uygun olarak yol açılması mecbur kalınan mahallerde yol açılması ve istimlâki için her sene yetecek miktarda ödenek ayrılması lazımdır.

2. *İtfaiye teşkilatı*: Hâlihazırda itfaiye teşkilatımız, maksadı temin etmekte ise de hortum vesaire teferruat gibi gereçlerin en az 1 000 lira kadar bütçeye bir ödenek konulması ile hemen alınması. Üçüncü ve dördüncü seneler zarfında da daha ziyade olgunlaşması ve en dar sokaklarda bile istifade edilmesi için vana adetlerinin çoğaltılması ve motopomp satın alınması.
3. *Elektrik, aydınlanma*: Hâlihazırda bir dereceye kadar ihtiyaca kafi elektrik aydınlatması tesisatımız mevcut ise de bir müteahhide verilemediği takdirde gerek motorun sakat bulunması ve fazla mazot sarf etmesi ve gerek herhangi bir arızada şehrin karanlıkta kalmaması için bir motor satın alınması lazımdır. Bu sene bütçesine bunun için yetecek miktarda ödenek ayrılması gerekli ise de, maddi imkan olmadığı takdirde gelecek sene bütçesine muhakkak bir tahsisat konulması lazımdır.
4. *Su tesisatı*: Memleketin ihtiyacı olan membadan su deposuna kadar ana su yolunun demir borularla döşenmesi en az 100 – 150 bin liradır. Belediyemizin beş sene zarfında bütçesinden bu paranın tahsisi imkanı yoktur. Fakat memleketimizin çok hayati bir ihtiyacını teşkil eden bu su yollarının inşası önemli olduğundan evvelce belediye meclisinin verdiği karara göre halkın yardımıyla üçüncü, dördüncü ve beşinci senelerde bankada birikecek para ile inşa edilmesi mümkündür.
5. *Mezbaha*: Fenni bir mezbahamız inşa ettirilmiştir. Muntazam ve fenni bir şekle konulması ve eksikliklerinin tamamlanması için üçüncü ve dördüncü senelerde bir ödenek ayrılması uygun olur.
6. *Hal*: Kanununun inşasına mecbur ettiği hal inşa edilmiştir. Yazın ehemmiyeti yoksa da kışın soğuktan muhafaza için kapılarına camekân, dükkanlara tahtadan ızgara ve imkan olduğu takdirde her dükkan arkasına bir kapı açmak gibi diğer

ihtiyaçları ile evvelce un loncasından bahivanlar için ayrılan mahallerin bir mağaza haline konulması ile her ikisinin arasındaki yolun üzeri kapattırılarak ikinci bir sebze hali ve bunun için bir tahsisat konulması lazımdır.

7. *Lağımlar:* Kazamızın yalnız caddelerden geçmek suretiyle yaptırılacak kanalizasyon keşif bedeli 500 ksur bin liradır. Bunun beş senelik program için borçlar verildikten sonra her sene bir tahsisat konması ve bankalarda saklama ile gelecekte inşasına çalışılması kanunun mecbur kıldığı vazifelerdendir.

8. *Yollar,kaldırımlar, meydanlıklar:*

- A. Memleketin etrafındaki muhit yolunun kışın geçilemeyecek bir hale gelmesinden dolayı hiç olamazsa nc, dördüncü ve beşinci senelerde çakıl dktrlmek sureti ile inşası çok lazımdır.
- B. Reşat Bey Mahallesi'nde hiç kaldırım yoktur. Bunların evvel emirde nc, dördüncü ve beşinci senelerde toprak düzenlemesinin yapılması ile yavaş yavaş kaldırım yaptırılması.
- C. Kazamızın birinci sınıf ve en işlek caddesi olan İstasyon Caddesi tozlu ve yarım şose halindedir. Dördüncü ve beşinci seneler zarfında btye denek konulması imkanı olduğu taktirde parke taşı ile döşenmesi, uygun yerlerine oturulacak kanepeler yapılması.
- D. Tokatlı Mezarlığı'nın memleket geleri için belediye meclisinin kararına göre, spor meydanı haline getirilmesi, geçici olan istasyondaki spor meydanının ve demir yolu kenarındaki amlı yerin park haline konulması.
- E. Uzuntaş Mezarlığı ile hususi muhasebeden alındığı takdirde Tepecik Mezarlığı'nın koruluk ve amlık haline getirilmesi.
- F. Namazgah ile yıkılan medrese arsalarının toprak düzenlenmesinin icrası, amlar ve akasyalar dikilerek ocuk oyun mahalleri ve bahçeleri yaptırılması,
- G. Yeni mahalleler ile ağaç olamayan caddelere yeniden ağaçlar dikilmesi, dikilen ağaçların sulanması ve korunması için her sene kafı miktarda denek ayrılması.

9. Mezarlıkların asri bir hale getirilmesi.

10. *Hastane ve dispanser*: Hâlihazırda 10 yataklı bir hastanemiz mevcuttur. Gerek kendi geliri ile gerek belediyenin tahsisatı ile bir dereceye kadar ihtiyaç ve maksadı temin etmektedir. Bunun idamesi ve beş sene zarfında başka bir şey yapılması imkanı yoktur.

Bu programa uygun olarak, Akhisar'da yapılan imar ve bayındırlık faaliyetleri şu şekildedir:

Sokakların genişletilmiş ve yeni sokaklar açılmıştır. Serez mübadillerinden Nalbant Rıza ve Ayşe Hanım tarafından bir mevkinin mahalle olması istenmiştir. Gösterilen mevkinin Akhisar'ın yollarına uygun olduğu için mahalleye açılmasına izin verilmiştir.⁵⁰⁶

Reşat Bey Mahallesi'nde bulunan Tokuç Mehmet Efendi, bu mahalledeki arsasının mahalle haline getirilmesini talep etmiştir.⁵⁰⁷ Belediye meclisi de sokağın belediyece yapılması gereken döşeme, lağım, elektrik aksamının Mehmet Bey tarafından yapılması şartı ile sokağın açılmasını müsaade etmiştir.⁵⁰⁸

Soğukkuyu civarında Dramalı Ahmet oğlu Mustafa ve Dramalı Halil oğlu Hüseyin ve Yusuf'a ait bağ ve tarlalar mahalle haline getirilmiştir.⁵⁰⁹ Ayrıca Şeyhisa ve Hashoca mahallelerinde yeni sokaklar açılmış⁵¹⁰ ve Yıldırım Sokağı genişletilmiştir.⁵¹¹

Bina numara ve sokak levhaları 1934 yılında yapılmıştır. Bina numara levhaları, 6.10 santim boyutunda ve kırmızı zemin üzerine beyaz yazılar yer almaktaydı. Sokak

⁵⁰⁶ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 20 Karar tarihi: 19.04.1931.

⁵⁰⁷ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 40 Karar tarihi: 14.02.1932.

⁵⁰⁸ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 41 Karar tarihi: 16.02.1932.

⁵⁰⁹ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 55 Karar tarihi: 12.11.1932.

⁵¹⁰ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 56 Karar tarihi: 15.11.1932.

⁵¹¹ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 57 Karar tarihi: 14.02.1933.

levhaları ise 40.25 santim boyutunda ve kırmızı zemin üzerine beyaz yazılar yer almaktaydı.⁵¹²

Cumhuriyet rejimine uygun görülmeyen mahalle isimlerinin değiştirilmesi için Kaymaklık tarafından, belediye meclisine bir yazı gönderilmiştir. Bu yazıya göre; Şeyhler Mahallesi isminin İnkılap, Şeyisa Mahallesi isminin İsa Efendi, Hashoca Mahallesi isminin Gündoğdu, Hacı İshak Mahallesi isminin İshak Efendi, Kethüda Mahallesi isminin Misak-ı Milli, Cami Kebir Mahallesi isminin Gazi, Paşa Mahallesi isminin Sarı Ahmet Paşa, Efendi mahallesi isminin Mustafa Fevzi Bey, Yenice Mahallesi isminin Cumhuriyet isimleri ile değiştirilmesi önerilmiştir.⁵¹³ Belediye İdare Heyeti tarafından yapılan inceleme sonucunda, Yunan işgaline karşı direnen ve Cumhuriyet'e emeği geçen kişilerin isimlerinin, mahallelere verilmesine karar verilmiştir. Kaymakamlıkça verilen isim değişikliklerinden birkaçı değiştirilerek kabul edilmiştir. Değiştirilen isimler ise şunlardır. Yenice Mahallesi'nin ismi Hafız İbrahim, Cami Kebir Mahallesi isminin Köse Mehmet, Şehyler Mahallesi isminin Halit Paşa, Kethüda Mahallesi isminin Kahramanlar. Reşat Bey Mahallesi isminin ise aynen kalması uygun görülmüştür.⁵¹⁴ Ancak Manisa vilayet meclisi, isim değişikliklerini gerekli görmemiş ve isimler aynen kalmıştır.⁵¹⁵

Caddeler ve sokaklarda kaldırım çalışmaları yapılmıştır. Hamdi Suphi Öztürk, yapılan görüşmede Akhisar'ın kaldırımlarını yapan kişinin Tavşanlı Halil Ağa (Yavuz) olduğunu bildirmiştir.⁵¹⁶ Belediye karar defterlerinde, alınan kararlardan da bu bilgi doğrulanmaktadır.⁵¹⁷ Yapılan kaldırım çalışmaları şu şekildedir:

1932 yılında Kethüda Mahallesi, Fırka Ocağı tarafından Gazi Mektebi önüne kadar kaldırım, muhit yoluna da çakıl dökülmüş;⁵¹⁸ çeşitli yerlerde 1000 metre uzunluğunda bozulan döşemelerin tamiri 22,5 kuruşa Döşemeci Halil Ağa'ya ihale

⁵¹² A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no: 45 Karar tarihi: 22.02.1934.

⁵¹³ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 75 Karar tarihi: 17.12.1933.

⁵¹⁴ A.B.E.K.D 6 (23.04..1934 – 27.12.1934), Karar no: 485 Karar tarihi: 28.05.1934.

⁵¹⁵ A.B.H.K.D (1934 – 1936), Karar no: 91 Karar tarihi: 08.11.1934.

⁵¹⁶ Hamdi Suphi Öztürk ile 20.03.2005 tarihinde yapılan görüşmeden

⁵¹⁷ A.B.E.İ.K.D. (06.12.1930 – 24.09.1931), Karar no: 69 Karar tarihi: 23.02.1931

⁵¹⁸ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 45 Karar tarihi : 05.04.1932

edilmiş;⁵¹⁹ maddi imkan olarak döşeme yapılması mümkün olmayan yolların bataklık olmasını önlemek amacı ile kumlanmışır.⁵²⁰

15 Kasım 1932 günü belediye meclisinde, Şeyhisa ve Hashoca mahalleleri dahilinde yeni açılan bazı sokakların döşemelerinin yapılması, Camikebir ve Efendi mahallelerinin bozuk kaldırımlarının tamiri encüme havale edilmiştir. Encümende döşeme konusu görüşülmüştür. Hacı İshak, Gülruh, Kütüphane, Yenice, İnceminare, Bozkurt, Dilküşa, Çorapçı ve Ulu Cami mahallelerinin çoğu sokakları ile Efendi , Şeyhisa, Hashoca mahallelerinde ise yeni açılan yollara döşemelerin yapılması için 1933 yılı tahsisatı yeterli gelmemiş ve döşemelerin yapılması 1934 yılına kalmıştır.⁵²¹

Yüksek Sokak'ın kaldırım inşası 120 liraya Döşemeci Halil Ağa'ya yaptırılmış;⁵²² İstasyon Caddesi'nin bir kısmına parke taş ile kaldırım oluşturulmuştur.⁵²³ 180 metre uzunluğunda 36 lira 50 kuruşa bir Eski Hükümet Caddesi'nde⁵²⁴ ve 11 lira 25 kuruşa da muhit yolunda kaldırım tamiri yapılmıştır.⁵²⁵ Ayrıca çeşitli yerlerde 5 000 metrelik kaldırım tamiri, taşı kumu müteahhide ait olmak üzere 03 Haziran 1933 tarihinde 24 Haziran 1933 tarihine kadar ihaleye çıkarılmışır.⁵²⁶

Yıldız Caddesi'ndeki Çınar Ağacı civarına 1934 yılında numunelik kaldırım yapılmıştır.⁵²⁷

Cadde ve sokakların modern bir şekilde görünebilmesi için yeni yapılan ev ve binaların yapımına dikkat edilmiştir. Yeni yapılan evlerin planı nasıl olursa olsun, sağlık ve zarafet noktalarına dikkat edilmiş, evler kerpiçten bile olsa üzerine badana sürülmesi şartı getirilmiştir.⁵²⁸ Aynı şekilde şehrin büyük caddelerinde tek katlı ufak binalar

⁵¹⁹ A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no:310 Karar tarihi: 06.08.1932

⁵²⁰ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 56 Karar tarihi : 15.11.1932

⁵²¹ A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no: 4 Karar tarihi: 03.01.1933

⁵²² A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no: 49 Karar tarihi: 11.03.1933

⁵²³ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 63 Karar tarihi: 25.04.1933

⁵²⁴ A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no: 148 Karar tarihi:03.06.1933.

⁵²⁵ A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no: 111 Karar tarihi: 16.05.1933.

⁵²⁶ A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no: 148 Karar tarihi:03.06.1933.

⁵²⁷ A.B.H.K.D (1934 – 1936), Karar no: 7 Kara tarihi: 04.11.1934.

⁵²⁸ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 20 Karar tarihi: 19.04.1931; Kara no: 55 Kara tarihi: 12.11.1932.

yapılması, şehrin görüntüsünü bozduğu gerekçesi ile yasaklanmıştır.15 metrelik caddelerde, Manisa Caddesi'nin Dernek Pazarı'ndan demir yoluna kadar olan kısmında, istasyondan Hükümet Konağı'na kadar olan kısımlarda iki kattan aşağı ev ve bina yapılmasına müsaade edilmemiş ve bu caddelere yapılacak binaların badanalarının pembe renkte olması uygun görülmüştür.⁵²⁹ 1935 yılına gelindiğinde ise, artık sadece bahçe ve avlu duvarlarının kerpiçten yapılmasına izin verilmiş, evlerin kerpiçten yapılmasına müsaade edilmemiştir.⁵³⁰

Çocuklar içinde çeşitli oyun sahaları açma girişimlerinde bulunulmuştur. Çocukların bisiklet kullanmayı öğrenebilmeleri maksadıyla 1932 yılında mevcut olan parkın batı tarafındaki yol, talim sahası olarak ayrılmıştır.⁵³¹ Günümüzde bile, çocuklar için bisiklet yollarının olmadığını düşünürsek, Akhisar Belediyesi'nin bundan 74 yıl önce bisiklet talim sahası açması, önemli bir hizmettir. 1931 yılında yapılan beş yıllık programda yer alan çocuk bahçesi yapılması girişimlerine ancak Nisan 1933'de başlanabilmiştir. 25 Nisan 1925 günü belediye meclisinde Namazgah'ın çocuk bahçesi için istimlak edilmesi ve şehrin çeşitli yerlerinde çocuklara ait oynanacak yer yapılmasına karar verilmiştir.⁵³² İstimlakın bedellerini belirlemek maksadı ile Bakkla Sait, Yemişçi İsmail, Belediye Kalfası İzzet beyler tayin edilmiştir.⁵³³ Ancak 1934 yılında Namazgah hakkında verilen istimlak kararından vazgeçilmesi ile , çocuk bahçesi mevcut parkın uygun bir yerine yapılmıştır.⁵³⁴

1932 yılında parkın çevresi parmaklıkla çevrilmiş ve parkın idaresi senelik 600 lira masrafla Recep oğlu Mustafa'ya verilmiştir.⁵³⁵ 1933 yılında ise park genişletilmiştir. Park, parkın güneyindeki Tokatlı mezarı ve batısındaki birinci yol içine alınarak İkinci Ezirganlı Yolu'na kadar genişletilmiştir.⁵³⁶

⁵²⁹ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 78 Karar tarihi: 12.02.1934.

⁵³⁰ A.B.E.K.D 7 (01.01.1935 – 28.11.1935), Karar no: 721 Karar tarihi: 01.08.1935.

⁵³¹ A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933), Karar no: 842 Karar tarihi: 11.10.1932.

⁵³² A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 63 Karar tarihi : 25.04.1933.

⁵³³ A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933),Karar no: 399 Karar tarihi: 30.04.1933.

⁵³⁴ A.B.H.K.D (1934 – 1936), Karar no: 85 Kara tarihi: 08.05.1934.

⁵³⁵ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 54 Karar tarihi: 17.11.1932.

⁵³⁶ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 73 Karar tarihi: 26.11.1933.

Şehrin çevresini güzelleştirmek, yeşillendirmek amacıyla parka, caddelere ve çeşitli alanlara ağaçlar ve çiçekler dikilmiştir. Parkın ağaçlandırılması, parka çiçek dikilmesi için 1931’de Mühendis İzzet Bey tarafından İzmir’den çiçek, fide ve tohum getirilmiştir.⁵³⁷ 1932’ de İzmir’e giden Eczacı Saffet Bey İzmir Ziraat Mektebi’nden yollara diktirmek üzere 200 ağaç ve 10 – 15 kadar de at kestanesi satın almıştır.⁵³⁸

Dini mekanlarda tamir ve inşaat işleri yapılmıştır. Yeni Cami’nin doğu tarafındaki odalarının ve bahçesinin duvarları yıkılmış durumda bulunduğundan 1931 yılında bu caminin tamirine girişilmiştir.⁵³⁹ Caminin harap olmuş kısımlarının tamirine 57 lira harcanmıştır.⁵⁴⁰ Ayrıca Köfönlü Cami’ne bir havuz yaptırılmıştır.⁵⁴¹

Kasabanın pazar yeri, çarşı gibi halkın yoğun olarak bulunduğu yerlerinde helâlâlar yapılmıştır. İhtiyacı karşılamak amacıyla hal karşısındaki loncasındaki gözlerden biri, umumi helâ yapılmıştır.⁵⁴² 1932 yılında Belediye binasında mevcut olan helâ haricinde halk için, binanın altında bir helâ yapılması kararı alınmıştır.⁵⁴³ Karar ancak 1933 yılında uygulamaya konulabilmiş ve belediye binası altında bulunan Şabanoğlu Ağa’ya ait dükkanlar ile evkafa ait deponun umumi helâ yapılması için istimlak edilmiştir.⁵⁴⁴ Ayrıca Yeni Cami’de⁵⁴⁵ ve caminin civarında,⁵⁴⁶ Halk Fırkası yanına,⁵⁴⁷ Teşmedrese’nin Çınarlı Kahve Caddesi cephesi kısmına da helâlâlar yapılmıştır.⁵⁴⁸

Akhisar’ın haritası ve imar planı yapılması kararı 1934 yılında alınmıştır.⁵⁴⁹ Harita ve imar planı, 24 Temmuz 1934’den 26 Temmuz 1934 gününe kadar kapalı zarf usulü ile münakasaya çıkarılmıştır.⁵⁵⁰ Münakasa sonucunda Akhisar’ın harita ve imar

⁵³⁷ A.B.E.K.D 2 (16.04.1931 – 09.11.1931), Karar no:435 Karar tarihi: 23.04.1931.

⁵³⁸ A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933), Karar no:102 Karar tarihi: 07.03.1932.

⁵³⁹ A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931), Karar no:118 Karar tarihi: 05.02.1931.

⁵⁴⁰ A.B.E.K.D 2 (16.04.1931 – 09.11.1931), Karar no: 642 Karar tarihi: 22.06.1931.

⁵⁴¹ A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933), Karar no: 264 Karar tarihi: 11.04.1932.

⁵⁴² A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933), Karar no: 1005 Karar tarihi: 21.12.1931.

⁵⁴³ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 41 Karar tarihi : 16.02.1932.

⁵⁴⁴ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 73 Karar tarihi :26.11.1933.

⁵⁴⁵ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 56 Karar tarihi : 05.11.1932.

⁵⁴⁶ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 78 Karar tarihi : 12.02.1934.

⁵⁴⁷ A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933), Karar no: 1024 Karar tarihi: 20.12.1932.

⁵⁴⁸ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 78 Karar tarihi : 12.02.1934.

⁵⁴⁹ A.B.E.K.D 5 (19.10.1933 – 19.04.1934), Karar no: 351 Karar tarihi: 19.04.1934

⁵⁵⁰ A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no:95 Karar tarihi: 24.04.1934

planı hazırlanması için Harita Mühendisi Sait Erer'e görevlendirilmiş ve bütçeye plan için 5 000 lira tahsisat konulmuştur.⁵⁵¹ Sait Erer'in hazırladığı plan çerçevesinde Akhisar'ın hududu şu şekilde belirlenmiştir: “ Hudut Süleyman Dede Mezarlığı'ndan başlayarak Tur Yolu'nu takiben Reşat Bey Mezarlığı hudut haricinde kalmak üzere kısmi değişiklik yapılması şartı ile ve koruluk kısmında Alaca Mescit'teki boş mezarlıkların ilavesi sureti ile; Süleyman Dede Mezarlığı'ndan başlayan bir hat Delice çayına inecek ve çayı takiben Reşat Bey Mezarlığı hudut haricinde olmak üzere Delice çayın, Yeni Marmara Caddesi köprüsünden Manisa Caddesi üzerine ve oradan mezkur olan kısım hudut dahilinde kalmak üzere istasyon arkasından Celiloğlu Mezarlığı hudut harici kalmak üzere kışlanın yanındaki yoldan Seydiköy yolu üzerindeki son eve oradan Ayvalı göl yolundaki son ev ve Gazi Mektebi'nden Tur Yolu'nu takiben Süleyman Dede Mezarlığı'na varmak şartı ile bir hudut tespit edilmiştir. Bu hududa göre şehir haritası 325 hektarı bulmadığı takdirde Reşat Bey Mezarlığı hudut haricinde kalmak üzere güney kısmındaki araziden istifade edilecektir. Cumhuriyet Meydanı, Paşa Cami, Yeni Cami, Emetli Cami, Hashoca Camia, Köfönlü Cami ve Tepecik Cami ile Eski Kütüphane yerinde bırakılacaktır.”⁵⁵²

Sait Erer tarafında hazırlanan harita ve imar planının birçok kısmı Haziran 1935'de tamamlanmıştır. Bu planın 300 lira bedel ile Şehir Müttehassısı M. Yansene tetkik ve ıslah ettirilmesi lüzumlu görölmüştür. Yanse'nin Avrupa'ya gitmesi dolayısıyla Ankara İmar Müdüriyeti ile yapılan haberleşme sonucunda, bu iş için İstanbul Belediyesi İmar Müşaviri Dr. Ing Vagner görevlendirilmiştir.⁵⁵³ Dr. Vagner tarafından yeni bir plan raporu hazırlanmıştır. Rapor, planın şehrin oluştuğu noktalardan dışarı çıkması, aynı zamanda kasabanın güneyindeki tütün fidanlıkları mıntikasının da şehrin büyümesine neden olması ve Hükümet Caddesi ile Manisa Yolu arasında şehrin gelişmesini sağlaması, kasabanın ekonomik ve sosyal gelişmesine elverişli olması dolayısıyla kabul edilmiştir. Böylece fazla masraflı ve uygulaması uzun senelerde gerçekleşebileceği maksadı ile Sait Erer'in hazırladığı plan iptal edilerek, Dr. Vagner'in planı esas alınmıştır.⁵⁵⁴ Planın bundan sonraki aşamalarını

⁵⁵¹ A.B.H.K.D (1934 – 1936), Karar no: 81 Kara tarihi: 16.04.1934

⁵⁵² A.B.H.K.D (1934 – 1936), Karar no: 94 Karar tarihi: 26.11.1934

⁵⁵³ A.B.E.K.D 7 (01.01.1935 – 28.11.1935), Karar no: 647 Karar tarihi: 15.07.1935

⁵⁵⁴ A.B.H.K.D (1934 – 1936), Karar no: 41 Karar tarihi: 21.11.1935

elimizdeki belgeler doğrultusunda takip edememekteyiz. Ancak Akhisar'ın haritası ve imar planı 1937 yılında tamamlanmıştır.⁵⁵⁵

II. Elektrik

Akhisar'ın elektrik ile aydınlatılması ancak 1921 yılında gerçekleşmiştir. 21 Şubat 1921 tarihinde Elektrik Fabrikası sahibi Şerif Ağazade Emin Ali Efendi ile belediye meclisi arasında yapılan mukavele sonucunda elektrik işleri Emin Ali Efendi'ye bırakılmıştır. Emin Ali Efendi, bu mukaveleye göre, hem kendi fabrikasından sağlayacağı güçle hem de belediye tarafından kendisine verilen dinamodan sağlayacağı güçle çarşı ve sokakları aydınlatacaktır.⁵⁵⁶ Yapılan tesisatlar sonucunda Akhisar ilk kez 18 Mayıs 1921 günü elektrikle aydınlatılmıştır.⁵⁵⁷

Elektrik ile ilgili 1921'den 1929 yılına kadar, eldeki imkanlar doğrultusunda, yeterli bilgi bulunamamıştır. Bu dönem içerisinde ki elektrik işleri ile ilgili ancak birkaç bilgi de basından elde edilebilmektedir. 1925 yılında Akhisar'da fırtına esnasında Elektrik Fabrikası'nda arıza meydana gelmiş ve kasaba bir ay kadar karanlıkta kalmıştır.⁵⁵⁸ 1927 yılına gelindiğinde de elektrik tesisatı yetersizdi.Yetersizliği gidermek için belediye, üç safhalı elektrik tesisatı projesi geliştirmiş, bunun için de Elektrik Mühendisi Ali Besim Bey ile sözleşme yapmıştır.⁵⁵⁹

1931 yılında Akhisar tenviratı belediyenin 220 volt kuvvetinde ve 50 000 lira tesis kıymetindeki elektrik fabrikası ile yapılmaktaydı.⁵⁶⁰ 1931 yılına kadar Akhisar'ın umumi cadde ve sokaklarında elektrik tesisatı bulunmuş olsa bile bu yetersizdi .Ayrıca Elektrik Fabrikası Grank marka tek bir motorla çalıştığı için, motorun bozulduğu durumlarda şehir karanlıkta kalmaktaydı. Basında da “şehir aylardan beri zulmetler içindedir.” şeklinde haberler bulunmaktadır.⁵⁶¹ Belediye Reisi Mehmet Bey'in Hizmet gazetesine verdiği bilgide de “...elektrik işi bir motorla temin edilmektedir.Bu motor

⁵⁵⁵ **Belediyeler Yıllığı**, c.1, s. 80

⁵⁵⁶ Gökdemir, **a.g.t.** , s. 82; Satış, **a.g.e.** , s. 396

⁵⁵⁷ Gökdemir, **a.g.t.** , s. 85

⁵⁵⁸ **Anadolu**, 29 Kânun-ı Evvel 1925, s. 2

⁵⁵⁹ **Anadolu**, 29 Kânun-ı Sani 1927, s. 1

⁵⁶⁰ **T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua**, s. 162

⁵⁶¹ **Hizmet**, 19 Temmuz 1929, s. 1

bozulduğu takdirde aydınlanma durmuş olacaktır.”⁵⁶² Akhisar belediyesi bu durumun önüne geçebilmek, elektrik işlerini düzene sokabilmek için, 9 Haziran 1931 tarihinde kabul ettiği beş yıllık program içerisine elektrik işlerini de almıştır. Programa göre, elektrik tesisatı işinin bir müteahhide verilmesi, eski motorun tamir ettirilmesi, yeni bir motor satın alınması, yeni motor içinde 1932 yılından tahsisat yapılması kararlaştırılmıştır.⁵⁶³

Elektrik işlerinin müteahhide verilebilmesi için, İzmir’de bulunana Rıdvan Bey’in verdiği teklif görüşülmüştür. Görüşmeler sırasında belediye tarafından teklifte değişiklikler yapılarak, Akhisar elektrik tesisatı müteahhitliğine Rıdvan Bey getirilmiştir.⁵⁶⁴

1932 yılında Elektrik Fabrikası’nın mevcut, bozuk olan motoru, Kasaba (Turgutlu) Demiryolları Fabrikası’nda tamiri yaptırılmıştır. 1931 yılında yapılan programa uygun olarak, 20 Şubat 1932 günü belediye meclisinde yeni bir motor ile bir de yedek motor satın alınması kararlaştırılmıştır.⁵⁶⁵ Motor satın alımı, 20 Şubat 1932 tarihinden 13 Mart 1932 tarihine kadar kapalı zarf usulü ile ihaleye konulmuş; ancak münakasadan bir sonuç alınamamıştır. Bunun sonucunda elektrik encümeni 19 Mart 1932 günü İzmir’de bulunan Nasional, Ruston, Tankis ve Gruslay acenteleri arasında motor satın alımını pazarlıkla yapmayı uygun bulmuştur. 19 Mart 1932 günü yapılan müzakere ve pazarlık neticesinde, Nasional markalı motorun adedi devrinin az olması, sıkletinin fazla bulunması, kafasının diğer motorlar gibi dökme olmadığından çatlamak ve kırılma tehlikesinin olmaması, bilhassa Nasional acentesinin mütehassıs mühendisi tarafından elektrik fabrikasında mevcut tablonun yapılması, dahili ve harici elektrik tesisatının fenni eksiklerinin ikmali gibi hususlarda taahhüt etmiş olması ve bu acentenin daha uygun fiyat teklif etmesi üzerine, 805 İngiliz lirası Nasional markalı bir motor satın alınmıştır. Motor fiyatı haricinde motorun gümrükten vagona kadar nakli için

⁵⁶² **Hizmet**, 6 Mart 1930, s. 4

⁵⁶³ **A.B.H.K.D (1930-1934)**, Karar no: 26 Karar tarihi : 9.6.1931

⁵⁶⁴ **A.B.H.K.D (1930-1934)**, Karar no: 36 Karar tarihi : 21-23.11.1931; **A.B.E.K.D. 2 (16.4.1931 – 9.11.1931)**, Karar no:844 Karar tarihi: 26.9.1931

⁵⁶⁵ **A.B.H.K.D (1930-1934)**, Karar no: 42 Karar tarihi : 20.2.1932

80lira, borular için de 330 lira toplam 410 lira para ödenmiştir.⁵⁶⁶ Satın alınan motor, Nasional markalı dizel motordur ve yatık pistonlu, dört zamanlı tip elektrik ve 15800 kilovat saat sıkletindeydi.⁵⁶⁷

Nasional acentesinden pazarlıkla satın alınan elektrik motoru “Estrellano” vapuru ile İzmir limanına getirilmiştir.⁵⁶⁸ Temmuz 1932 tarihinde de motorun Elektrik Fabrikası’na montajı ve devir teslim işlemleri yapılmıştır. Bu sayede elektrik işleri düzene girebilmiştir.⁵⁶⁹

Yeni motoru toz ve hasarda korumak amacıyla elektrik fabrikasında bir bina yapılması düşünülmüş ve bina inşaatı 04–07 Temmuz 1932 tarihleri arasında ihaleye konulmuştur.⁵⁷⁰ İhale sonucunda inşaat 180 liraya Mustafa oğlu Ahmet Efendi’ye ihale edilmiştir.⁵⁷¹

Elektrik kablo ve hatlarının daimi surette kontrolü ve tesisatın düzgün işleyebilmesi için elektrik işleri, 1930 yılında elektrik işleri tesisat memurluğu adı altında, bir mütehasıs emrine verilmiştir. Mütehasıs aynı zamanda Elektrik Fabrikası’nın mutemetliği görevini de üstlenmiştir. 08 Aralık 1930 günü tesisat memurluğuna Aleksandr Efendi 70 lira ücret karşılığında getirilmiştir.⁵⁷² 1932 yılında Aleksandr Efendi’nin istifası üzerine Hasip Efendi görevlendirilmiş ve Hasip Efendi 13 Haziran 1932 tarihli kararla tesisat memurluğuna tayin edilmiştir.⁵⁷³ 21 Temmuz 1932 tarihli bir kararla Hasip Efendi’nin Elektrik Fabrikası mutemetliği görevine son verilerek yerine Makinist Muavini Fuat Efendi getirilmiştir.⁵⁷⁴

⁵⁶⁶ **A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935)**, Karar no:98 Karar tarihi: 21.03.1932; Halkın Sesi gazetesi de 9 Nisan 1932 günü, Akhisar Belediyesi’nin 805 İngiliz lirasına Nasyonel marka bir motor sipariş ettiğini bildirmiştir.

⁵⁶⁷ **A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933)**, Karar no:819 / 899 Karar tarihi: 19.10.1933

⁵⁶⁸ **A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933)**, Karar no:327 Karar tarihi: 12.05.1932

⁵⁶⁹ **Anadolu**, 14 Temmuz 1932, s. 2

⁵⁷⁰ **A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935)**, Karar no:275 Karar tarihi: 04.07.1932

⁵⁷¹ **A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935)**, Karar no:286 Karar tarihi: 12.07.1932

⁵⁷² **A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931)**, Karar no:739 Karar tarihi:08.120.1930

⁵⁷³ **A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933)**, Karar no:362 Karar tarihi: 23.05.1932

⁵⁷⁴ **A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933)**, Karar no:586 Karar tarihi: 21.07.1932

Bozulan elektrik hatlarının tamiri, bozulan hatların herhangi bir tehlikeye meydan vermemesi için 1930'da bir de hat çavuşu tayin edilmiştir. Bu göreve ilk olarak 30 lira maaşla Süleyman oğlu Abdullah Efendi tayin edilmiştir.⁵⁷⁵

Belediye elektrik işlerini muntazam bir şekilde çalıştırabilmek, idare edebilmek maksadıyla, 12 Mayıs 1932 günü Elektrik Fabrikası'na müdür atama kararı verilmiştir.⁵⁷⁶ Bu kararla, Sanayi Müfettişlerinden Ahmet Gazanfer Bey müdür tayin olunmuş ve 5 Haziran 1932 günü vazifesine başlamıştır.⁵⁷⁷ Ahmet Gazanfer Bey 1935 yılına kadar görevini sürdürmüş ve bu tarihten sonra istifa etmiştir. Ahmet Bey'in yerine 90 lira maaşla 11 Kasım 1935 günü İstanbullu İhsan Erinc tayin olunmuştur.⁵⁷⁸ İhsan Erinc, Akhisar'ın havasının kendisine iyi gelmediği, bu sebepten sık sık hastalandığı gerekçesiyle görevinde kalamamış ve 05 Aralık 1932 günü istifa etmiştir.⁵⁷⁹ 1932 yılında Elektrik Fabrikası memur ve müstahdem kadrosu ve ücretleri aşağıdaki gibidir:⁵⁸⁰

	Adet	Aylık ücreti (Lira)	Senelik Ücreti (Lira)
Müdür ve Muhasebeci	1	75	900
Elektrikçi	1	60	720
Elektrikçi Muavini	1	52	624
Makinist	1	100	1 200
Makinist Muavini	1	30	360

20 Ağustos 1932 günü elektrik talimatnamesi kabul edilmiştir. Bu talimatnameye göre; sanayi ve ticari mahiyette olmayan müesseseler ile aydınlanma ve ev işleri için kilovattı 30 kuruştan elektrik verilirken, resmi ve içtimai müesseselere kilovattın yarı fiyatına elektrik verilir; elektrik hatlarının geçtiği yerlerde her isteyene elektrik verilir; aboneler tesisatını belediyenin ehliyetini haiz olan bir kimseye yaptırabilir; tesisat kime

⁵⁷⁵ A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931), Karar no:526 Karar tarihi : 14.10.1930

⁵⁷⁶ A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933), Karar no:322 Karar tarihi: 12.05.1932

⁵⁷⁷ Yeni Asır, 7 Haziran 1932, s. 2; Halkın Sesi, 6 Haziran 1932, s. 4

⁵⁷⁸ A.B.H.K.D (1934 – 1936), Karar no: 6 Kara tarihi: 11.11.1935

⁵⁷⁹ A.B.E.K.D 8 (02.12.1935 – 25.06.1936), Karar no: 1142 Karar tarihi: 05.12.1935

⁵⁸⁰ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 47 Karar tarihi : 14.05.1932

yaptırılsa yaptırılsın fabrika mesul memuru tarafından muayene edilir.⁵⁸¹ Bu talimatname ile aboneler çoğalmamış ve 03 Ekim1933 yılında encüme alınan bir kararla, abonelerin sayısını arttırmak, halkın elektrik almasını sağlamak amacıyla abonelerden alınan depozitonun bir müddet alınmamasına karar verilmiştir.⁵⁸²

Akhisar’da elektrik, ilk olarak umumi cadde ve sokaklar ile birlikte şehrin işlerinin görüldüğü önemli binalara verilmiştir. Kasım 1932 tarihine kadar evvela belediye dairesi, halk fırkası ve istasyon binasına elektrik hattı tesis edilmiştir. Resmi dairelere, içtimai müesseselere ve önemli binalara verilen elektrikten bazen, belli bir miktarı aşmamak şartıyla ücret alınmamıştır. 12 Kasım1932 günü belediye meclisinde alınan kararlar askerlik şubesinin, adliyenin , hapishanenin, hükümet binasının, jandarma dairesinin, Sebat Spor Kulübü’nün birer odasına 25-40 mumu aşmayacak şekilde ücretsiz olarak elektrik verilmiştir.⁵⁸³ Ayrıca daha 1930 yılında Spor Yurdu’na ücretsiz elektrik hizmeti sunulmuştur.⁵⁸⁴

Onuncu Cumhuriyet Bayramı münasebetliye düzenlenecek şenlikler için, Gazi Mektebi, Orta Mektep, Misak-ı Milli Mektebi, Hükümet dairesi ve askerlik şubesine verilecek olan elektrikten ücret alınmamıştır.⁵⁸⁵ Yine 26 Kasım 1934 tarihinde alınan karara göre; millet mektepleri dersaneleri için ihtiyaç görülen elektrikten ücret alınmamıştır.⁵⁸⁶

7 Şubat 1933 tarihinde alınan kararlar, Yayakaöy Caddesi ile Reşat Bey Mahallesi’nin batı sokaklarına elektrik tesisatı yapılmış ve tesisat için gerekli olan bakır tel İstanbul’daki M. Pomeranta Bakır Tel Fabrikası’ndan alınmıştır.⁵⁸⁷ 22 Ocak 1934 günü alınan bir kararlar da Sabunhane ve hal sokaklarına elektrik tesisatı yapılması uygun görülmüştür.⁵⁸⁸

⁵⁸¹ A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24.01.1933), Karar no: 671 Karar tarihi: 20.08.1932

⁵⁸² A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933), Karar no:880 / 990 Karar tarihi: 03.10.1933

⁵⁸³ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 55 Karar tarihi : 12.11.1932

⁵⁸⁴ A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931), Karar no:744 Karar tarihi : 08.12.1930

⁵⁸⁵ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 71 Karar tarihi : 19.11.1933

⁵⁸⁶ A.B.H.K.D (1934 – 1936), Karar no: 94 Karar tarihi: 26.11.1934

⁵⁸⁷ A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no:14 Karar tarihi: 07.02.1933

⁵⁸⁸ A.B.E.K.D 5 (19.10.1933 – 19.04.1934), Karar no: 59 Karar tarihi: 22.01.1934

Akhisar'da elektrikler 1933 yılına kadar geceleri erkenden söndürülmekte; sabaha kadar yanmamaktaydı. Bu durum asayiş bozmakta ve zabitanın işini zorlaştırmaktaydı. Daha Milli Mücadele döneminde elektriklerin uzatılması ile ilgili istekler bulunmaktaydı. 5 Ekim 1921'de Akhisar'da bulunan Yunan İşgal Kumandanlığı, elektrik lambalarının gece yarısından sonra saat bir'e kadar yanması konusunda elektrik fabrikasına tebligat göndermiştir.⁵⁸⁹

28 Eylül 1931 tarihinde polis komiserliğinin⁵⁹⁰, 01 Eylül 1932 tarihinde de jandarma kumandanlığının asayişin sağlanabilmesi için elektriklerin sabaha kadar yanması konusunda istekleri bulunmaktadır. Bu istekler karşısında belediye encümeni, elektriklerin sabaha kadar yanmasının fazla masraflı olacağı ve bütçenin böyle bir masrafı karşılayamayacağı düşüncesiyle, saat 1'e kadar yanmasını uygun görmüştür.⁵⁹¹ Bir sene boyunca elektrikler gece yarısı saat 1'e kadar yanmıştır. 19 Kasım 1933 tarihinde itibaren ise Akhisar sabaha kadar aydınlatılmıştır.⁵⁹²

Çeşitli zamanlar elektrik işleri için malzeme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaçlar meclis defterlerin takip edebildiğimiz kadar şöyledir:

1930 yılında bozulan, kırılan lambaların yerlerine yenileri alınması zorunluluğu ortaya çıkmış ve 05 Ağustos 1930 tarihinde alınan kararla 100 adet elektrik lambası satın alınması kararlaştırılmıştır.⁵⁹³ Bu lambaların adedi daha sonra 120 adede çıkarılmıştır.⁵⁹⁴ Lambalar Elektrik Memuru Aleksandr Efendi vasıtası ile pazarlık usulü alınmıştır.⁵⁹⁵

1931 yılında da 25 ve 40 voltluk ampul kalmadığından, İzmir'den 25 ve 40 voltluk ellişer adet ampul sipariş edilmiştir.⁵⁹⁶

⁵⁸⁹ Gökdemir, a.g.t. , s. 85

⁵⁹⁰ A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933), Karar no:853 Karar tarihi: 28.09.1931

⁵⁹¹ A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933), Karar no:720 Karar tarihi: 06.09.1932

⁵⁹² A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 71 Karar tarihi : 19.11.1933.Ocak 1933'de Ramazan mahsus

⁵⁹³ A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931), Karar no:415 Karar tarihi : 05.08.1930

⁵⁹⁴ A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931), Karar no:528 Karar tarihi : 14.10.1930

⁵⁹⁵ A.B.E.İ.K.D (06.12.1930 – 24.09.1931), Karar no: 185 Karar tarihi: 23.12.1930

⁵⁹⁶ A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931), Karar no:168 Karar tarihi : 23.02.1931

1933 yılında ise umumi aydınlatma için 220 voltluk ve 25 mum kuvvetinde 100 elektrik lambasına ihtiyaç duyulmuştur.⁵⁹⁷ Yine bu tarihte elektrik fabrikasının 2 137 kg mazot, 7 teneke vakum, 4,5 teneke dizel yağ ihtiyacı bulunmaktaydı. Bu ihtiyacı karşılamak için, bu ihtiyaçlar çeşitli gazetelere ilan verilerek münakasaya konulmuştur.⁵⁹⁸ Anadolu gazetesinin 30 Eylül 1933 tarihli nüshasında da ihtiyaçların ilanı yer almaktadır.⁵⁹⁹

Elektrik Fabrikası Müdürü 25 Eylül 1933 tarihinde belediye başkanlığına fabrikanın bir takım ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçların karşılanmasını talep etmiştir. Riyasetten de bütçe imkanı dahilinde, karşılanacağı bildirmiştir. Ancak elimizdeki bilgiler çerçevesinde ihtiyaçların karşılanıp karşılanmadığı tespit edemiyoruz. Bu ihtiyaçları şunlardır:⁶⁰⁰

- “1. Binanın harici ve dahili sıvası
2. Helanın münasip bir yere ve lağım ile yaptırılması
3. Balkonların ve merdiven kenarlarının tamiri
4. Fabrika camlarından noksan olanlarının tamiri, sık örgülü tel gerilmesi, kapı ve pencerelere muhafaza demirleri yaptırılması
5. Kapılara çamurluk yapılması ve tel paspas konulması
6. Gaz deposu yanına bir çeşme ve yangın musluğu yapılması
7. 30 metre kadar hortum alınması
8. Fabrika önündeki su tevziat borusuna hortum takılarak tertibat yaptırılması
9. Bir baskül ve bir terazi alınması
10. Motora en lüzumlu yedek alet alınması
11. Makineden çıkan yanık yağları temizlemek için bir litre satın alınması
12. İki beygirlik bir küçük dinamo alınması
13. Mevcut motor için gazojene tahvil ve tertibat ve bir gaz jeneratörü alınması
14. Gazojen için 45 beygirlik motor ve alter motor alınması
15. Tablonun nüne tecrit edilmiş zeminlik yapılması

⁵⁹⁷ A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933), Karar no:97 Karar tarihi: 18.12.1933

⁵⁹⁸ A.B.E.K.D 5 (19.10.1933 – 19.04.1934), Karar no: 122 Karar tarihi: 03.11.1933

⁵⁹⁹ Anadolu, 30 Eylül 1933, s. 1

⁶⁰⁰ A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933), Karar no:894 / 1012 Karar tarihi: 11.10.1933

16. Elektrikçilere lastik eldiven alınması
17. Elektrik lambaları ve şebeke tesisatının tamamlanması
18. Fincanların tevziata göre boyanması
19. Yeni aboneler için malzeme tablosu yapılması
20. Elektrik ve telgraf tellerinin birbiri üzerinden geçtiği mahallere muhafaza tertibatı yapılması.”

1934 yılına gelindiğinde, İzmir'deki Penneti Pariyente ticarethanesinin 21 Haziran 1932 tarihinde taahhüt ettiği Akhisar'ın elektrik tesisatı projesi ve raporunun uygulamaya konulması için çalışma içine girilmiş ve raporun Nafia Vekaleti'nden tasdiki istenmiştir.⁶⁰¹

1935 yılında ise, Akhisar elektrik santralinde bulunana dinamo ve motor aydınlanma işlerine kafi gelmemesinden dolayı değeri üç sene zarfında taksitle ödenmek suretiyle, Soma Linyit kömürü ile işletilmek üzere gazojen jeneratörü, motoru, dinamosundan oluşan makineler alınması gerekli görülmüş ve girişimlerde bulunulmuştur.⁶⁰²

III. Su

Kullanma ve içme suyu Akhisar'a 11- 13 kilometre mesafede bulunan Sudeliği mevkiindeki çay yatağından gelmekteydi. Bu su yolunun Romalılar döneminden itibaren varlığı bilinmektedir.⁶⁰³ 1927 yılında tamamlanan su yolu projesine kadar, sular mebadan açık yollardan kasabaya gelmekte ve geldikten sonra da evden eve açık geçmekteydi. Bu durum halkın sağlığında olumsuz tesirler yaratmaktaydı; dizanteri, tifo gibi salgın hastalıklara yol açmaktaydı.⁶⁰⁴

Hiçbir geliri olmayan ve eskiden beri halkın ianesi ile idare olunan içme suyu, 1926'dan itibaren belediyeye devredilmiştir.⁶⁰⁵ Bu tarihten itibaren de Akhisar

⁶⁰¹ A.B.E.K.D 6 (23.04..1934 – 27.12.1934), Karar no: 592 Karar tarihi: 25.06.1934

⁶⁰² A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no:11 Karar tarihi: 20.01.1935

⁶⁰³ İzdem, a.g.e., s. 90; **Belediyeler Yıllığı**, C.1, s. 81.

⁶⁰⁴ **Sada-yı Hak**, 19 Mayıs 1924; **Yeni Ses** 14 Ağustos 1926, s.2.

⁶⁰⁵ A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931), Karar no: 208 Karar tarihi: 02.03.1931.

Belediyesi tarafından, şehrin sularını daha düzenli ve sağlıklı biçimde getirip dağıtmak amacı ile Su İşleri Müdürü Aziz Bey'e depo ve su yolu projesi hazırlanmıştır.⁶⁰⁶ Projeye göre su yolu demir borularla döşenecektir. Demir su boruları belediyece Avrupa'da yaptırılmıştır. 1927 yılında Avrupa'dan İzmir'e getirilen demir borular, trenle Akhisar'a sevk edilmiştir. Avrupa'dan getirilen su boruları aynı zamanda, yangın esnasında tazyik hava ile suyu arttıracak özelliğe sahipti.⁶⁰⁷

1927 yılında depodan şehrin dahiline kadar ve şehrin dahilindeki su yolları demir borularla döşenmesi gerçekleştirilmiştir. Bu iş, İş Bankası'ndan 65 000 lira faizle para alınarak, toplam 75 000 liraya mal olmuştur.⁶⁰⁸ Şehir haricinden membaya kadar olan su yolunun keşif bedeli bulunmasına rağmen, 1931'e kadar inşa edilememiştir. Akhisar belediye azaları, bu durumun uzun müddet bu şekilde kalmasının halkın sağlığını bozacağı düşüncesi ile çözüm önerileri bulmaya çalışmışlardır. 2 Mart 1931 günü toplanan belediye encümeni, halkı temsil eden birçok kişiyi de davet ederek bir toplantı yapmışlardır. Bu toplantıda, su yolunun yapılmadan kalan kısmının demir borularla döşenebilmesi için 150 000 liraya ihtiyaç olduğu ve bu paranın da tütün ve üzüm yetiştiricisinden % 1, diğer tüccar ve esnaflardan mali durumuna göre yardım alınarak yapılması kararı alınmıştır.⁶⁰⁹ Bu karar uygun olarak, su yolunun kalan kısmının inşası 1931 yılında hazırlanan beş yıllık programda ele alınarak halkın yardımları ile İş Bankası'nda birikecek parayla gelecek senelerde inşa ettirilmesi kararlaştırılmıştır.⁶¹⁰

Su yolunda sık sık arıza ve çöküntüler meydana gelmesi ve arızalara büyük paralar harcanması, depodan membaya kadar olan kısmının demir borularla döşenmesi

⁶⁰⁶ **Anadolu**, 13 Kanun-ı Sani 1926, s. 2. Yeni ses gazetesinin haberine göre ise, su yolu inşaatı için Akhisar Belediyesi, "Fen İnşaat Şirketi" namında bir şirketle anlaşmıştır. Bkz. **Yeni Ses**, 14 Ağustos 1926, s. 2.

⁶⁰⁷ **Anadolu**, 13 Kânun-ı Sâni 1927, s. 3.

⁶⁰⁸ **A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931)**, Karar no: 208 Karar tarihi: 02.03.1931. Anadolu gazetesine göre, su yolunun demir borularla inşa ettirilmesi 63 000 liraya mal olmuştur. Bkz. **Anadolu**, 13 Kânun-ı Sâni 1926, Başka bir kaynağa göre ise, su yolu tesisatı 76 566 liraya vücuda getirilmiştir. Bkz. **Belediyeler Yılığ**, c. 1, s.81.

⁶⁰⁹ **A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931)**, Karar no:208 Karar tarihi: 02.03.1931.

⁶¹⁰ **A.B.H.K.D (1930-1934)**, Karar no: 26 Karar tarihi: 09.06.1931.

işini çabuklaştırmıştır. Tamirata sarf edilecek paralarla demir boru döşenebileceği düşünülerek, depodan membaya kadar olan kısımda demir borularla döşenmiştir.⁶¹¹

Mevsimlerin kurak geçip suyun azaldığı dönemlerde, kasabanın su ihtiyacının karşılayabilmek ve suyun azalmasının önlemek amacıyla, sokak çeşmelerine kapalı ve yaylı musluk takılmış, evlerde ihtiyaç dışı suyun akıtılmaması konusunda duyurular yapılmış, akıtanlara cezalar verilmiş ve kırılan sokak çeşmeleri kapatılmıştır.⁶¹² Aynı şekilde 1934 yılında da şehrin susuz kalmasını engellemek için şu önlemler alınmış ve halka ilan edilmiştir:

1. Her gece şehir suyunun saat 22'den sabaha saat 6'ya kadar ana hattı kesilip depoların dolması temin olunacaktır.
2. Evlerdeki sürekli akan çeşmelerinde muslukları olmayanlar ilan tarihinden üç gün içinde musluk tedarik ederek çeşmeleri kapatacaklardır. Sular ancak kullanım ananda sarf edilecektir.
3. Kahvehaneler, aşçı dükkanları gibi yerlerdeki çeşmeler de sürekli akıtılmayacaktır.

Umumi çeşmelere, mahalle halkına musluk taktırılarak kapalı bulundurulacaktır.⁶¹³

Sağlık komisyonu tarafından gönderilen mazbata çerçevesinde, 1935 yılında bütçeye ödenek konularak suyun mevcut havuzu yanında bir de süzme havuz yaptırılmıştır.⁶¹⁴

⁶¹¹ **A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933)**, Karar no: 103 Karar tarihi: 24.12.1932; Kara no: 25 Karar tarihi. 14.01.1933.1931 yılında su yollarındaki bozulma ve çöküntülerin tamir edilmesi için 27 lira 20 kuruş harcanmıştır.Bkz. **A.B.E.İ.K.D (06.12.1930 – 24.09.1931)**, Karar no: 168 Karar tarihi: 25.04.1931.

⁶¹² **A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933)**, Karar no: 1047 Karar tarihi: 27.12.1933.

⁶¹³ **A.B.E.K.D 6 (23.04..1934 – 27.12.1934)**, Karar no: 1046 Karar tarihi: 01.11.1934

⁶¹⁴ **A.B.H.K.D (1934 – 1936)**, Karar no: 102 Karar tarihi: 29.04.1935

Belediye tarafından idare edilmekte olan su işlerinin gelir ve gider durumu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Sene	Gelir (Lira)	Gider (Lira)
1927	5 764	
1928	6 823	
1929 ⁶¹⁵	1 325	
1931 ⁶¹⁶	1 500	1 000
1932 ⁶¹⁷	1 500	750
1933 ⁶¹⁸	1 500	750

IV. Kanalizasyon ve Temizlik İşleri

Akhisar'da 19. yüzyılda Osmanlı döneminde kanalizasyon sistemi yoktu ve lağım suları yollara akmaktaydı. Kasabanın çevresi de bataklık halindeydi.⁶¹⁹ Cumhuriyetin ilk başlarında da görünüm bundan farklı değildir. 1926 yılında sokaklarda dağdan gelen suların ve evlerdeki lağımın akması için bir metre genişinde bir yol vardı. Evdeki abdesthanelerde kuyulu olduğundan, evler abdesthanelerini bu yola rabt ederek temizliyorlardı. Lağım sisteminin olmaması hem pis kokuların yayılmasına hem de çeşitli hastalıklara neden olmaktaydı.

İsmail Bahri Bey, belediye başkanlığı döneminde kanalizasyon meselesi üzerinde durmuştur. “İzmir ve Havalisi İmar ve İnşa” adlı şirketle anlaşarak kasabanın 5 kilometrelik kısmında lağım inşaatının yapılmasının teminine çalışılmıştır. Ayrıca aynı şirkete muhtelif mahallerde 3 adet helâ yatırılması havale edilmiştir.⁶²⁰ 1927 yılında lağım inşaatının en lüzumlu olan 1 kilometrelik kısmına başlanmıştır.⁶²¹

⁶¹⁵ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 26 Karar tarihi: 09.06.1931. (Üç Senelik Varidatın Vasatisini Gösteriri Cetvel)

⁶¹⁶ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 26 Karar tarihi: 09.06.1931. 1931 yılı bütçesinde ayrıca fevkalade masraflar bütçesi de oluşturulmuş ve bu bütçede su yollarına 200 lira ayrılmıştır.

⁶¹⁷ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 47 Karar tarihi : 14.05.1932

⁶¹⁸ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 64 Karar tarihi : 27.04.1933

⁶¹⁹ Satış, a.g.e., s. 333

⁶²⁰ Yeni Ses, 4 Ağustos 1926, s. 2

⁶²¹ Anadolu, 21 Kânun-ı Sâni 1927, s. 1

İsmail Bahri Bey'in lağım meselesi konusunda çeşitli girişimlerde bulunmuş olmasına rağmen 1931 yılına kadar Akhisar'da tam manası ile bir kanalizasyon şebekesi bulunmamaktadır. 1931'de belediye meclisinde kabul edilen beş yıllık programda kanalizasyon işi de ele alınmıştır. Yalnızca umumi caddelerden geçecek olan bir kanalizasyonun bedeli 500 kusur bin liraya mal olacağı ve belediyenin bu parayı beş sene zarfında karşılayamayacağı için, kanalizasyon işi 15 senelik program içine alınmıştır.⁶²²

Kanalizasyon için 15 sene beklenmemiş 1934 yılında yapılan imar planı ve haritası içerisine kanalizasyon projesi de alınmıştır. Bu projenin 1935 yılı bütçesine dahil edilerek bu yıl bütçesinden 500 lira ayrılması ile Akhisar bir kanalizasyon şebekesine kavuşmuştur.⁶²³ Belediye bütçeden lağım masrafları için 1931 yılında 25 lira,⁶²⁴ 1932⁶²⁵ ve 1933 yıllarında ise 50 lira ayrılmıştır.⁶²⁶

Bazı mahallerde yapılan lağım inşası şöyledir:

1932 yılında Hal caddesindeki lağım civardaki abdesthanelerin lağımları 40 lira harcanarak birleştirilmiştir.⁶²⁷

Yağ ve peynir loncası yanında 54 metrelik bir lağımın inşası için, yalnız beton ve künkleri belediyeden verilmek suretiyle diğer hafriyat, künklerin yerinden kaldırılması mahalline yerleştirilmesi, çimento ve harçla iki küngün birleşerek yerlerine yerleştirilmesi ve sıvanması masrafları müteahhide ait olmak üzere 18 Şubat 1933 tarihinde ihaleye çıkarılmıştır.⁶²⁸ Bu inşaat 65 liraya mal olmuş ve Nisan 1933'te son bulmuştur.⁶²⁹

⁶²² A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 26 Karar tarihi : 09.06.1931

⁶²³ A.B.H.K.D (1934 - 1936), Karar no: 104 Karar tarihi: 05.05.1935

⁶²⁴ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 26 Karar tarihi : 09.06.1931

⁶²⁵ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 47 Karar tarihi : 14.05.1932

⁶²⁶ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 64 Karar tarihi : 27.04.1933

⁶²⁷ A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no:428 Karar tarihi: 03.12.1932

⁶²⁸ A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no:24 Karar tarihi: 18.02.1933

⁶²⁹ A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no: 95 Karar tarihi: 30.03.1933

Milli Mücadele yıllarında bile belediye temizlikle ilgili kararlar almıştır. Temmuz 1920’de Akhisar mahallelerinin temizlenmesi için amele ve arabacı sağlanmaya çalışılmış, bu iş için 8 bin kuruş sağlanmıştır. Yine bu tarihte kahveciler, lokantacılar, berberler, hamamcılar ve diğer esnafların temizlik konusunda gerekli önemi göstermeleri istenmiştir.⁶³⁰

Akhisar’da temizlik işleri bir müteahhide verilerek, müteahhidin emri altında görülmekteydi. 1929 – 1932yılları arasında temizlik memur ve müstahdem kadrosu ve senelik masrafı Belediyeler istatistiğine göre şöyledir:⁶³¹

Sene	Çöp Arabaları	Memur	Amele	Temizlik Masrafı (Lira)
1929	11	5	22	8.291
1930	11	5	22	8.184
1931	11	6	22	8.185
1932	8	6	19	7.494

Belediye Heyeti karar defterine göre ise, 1931, 1932,1933 yıllarındaki temizlik gelir ve gideri şöyledir:

Sene	Temizlik Vergisi (Lira)	Temizlik Masrafı (Lira)
1931 ⁶³²	7 000	8 200
1932 ⁶³³	6 000	4 800
1933 ⁶³⁴	7 500	4 800

1931 yılında temizlik işlerini üzerine alan müteahhit görevini düzgün şekilde yapmamış, mahalleler çöp ve süpürüntülerle dolmuştur. İhaleye göre, temizlik için 11 araba bulundurulması, 48 saatte bir temizlik ikmali yapılması

⁶³⁰ Gökdemir, a.g.t., s. 64

⁶³¹ **Belediyeler İstatistiği 1929-1932**, s. 439. Başka bir kaynağa göre, Akhisar’da 1932 yılında temizlik işleri 9 tek hayvan arabası ile iki su arabası ve 11 süpürgeci amele ile yapılmaktadır. Bkz. **T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua**, s. 162

⁶³² **A.B.H.K.D (1930-1934)**, Karar no: 26 Karar tarihi : 09.06.1931

⁶³³ **A.B.H.K.D (1930-1934)**, Karar no: 47 Karar tarihi : 14.05.1932

⁶³⁴ **A.B.H.K.D (1930-1934)**, Karar no: 64 Karar tarihi : 27.04.1933

gerekirken, 6 – 10 günde bir sokak ve mahallelerin temizliği yapılmıştır. Ayrıca arabalar da eskimiş bir haldedir.⁶³⁵ Temizlik işlerinin aksadığı ile ilgili basında da şikayetler yer almıştır. Hizmet gazetesinin 23 Kasım1931 tarihli nūshasında Akhisar'ın sokaklarının tavuk, kedi ölüleri ve çöplerle dolu olduğuna ve belediyenin iyi çalışmadığına dair şikayetler yer almaktadır.⁶³⁶

Temizlik arabaları 1932 yılında vazifelerini tam olarak yapmayarak kenar mahallelerden geçmemişler, geçtikleri mahallelerden de evlerden çıkarılan çöpleri almamışlardır. Belediye meclisi temizlik arabalarının sokaklarda durarak çöpleri almadan geçmemelerinin temini encümenle takip edilmesini istemiştir.⁶³⁷

Müteahhidin emrindeki amele ve arabalar haricinde, ihtiyaca göre amele ve arabalar da tutulmuş ve temizlik işlerinin aksaması önlemeye çalışmıştır. Örneğin; Yenice, Hacı İşhak, Hashoca, şeyhisa mahallerini temizletmek ve süprüntüleri kaldırmak maksadıyla 27 Eylül 1932 günü 50 kuruşa amele tutulmuştur.⁶³⁸ 1933 yılında temizlik arabası noksanlığından dolayı süprüntülerin kaldırılmadığı anlaşılınca, 150 kuruş yevmiye ile hariçten tedarik edilen iki araba temizlik arabalarına ilave edilerek, iki gün çalışmak suretiyle süprüntüler kaldırılmıştır.⁶³⁹ Tozlanan yolların sulattırılması için 200 lira tahsisat ayrılmıştır.⁶⁴⁰

V. Telefon

İlk telefon tesisatının Akhisar'da ne zaman kurulduğunu elimizdeki belgelerden çıkaramamaktayız. Hatta 1924 yılına kadar telefon hakkında hiçbir bilgiye ulaşılamamıştır. 1924 yılında Akhisar'ın köylerle iletişimini sağlayabilmek amacıyla, Akhisar'dan Yayaköy'e kadar telefon tesisatına başlama girişimleri vardır.⁶⁴¹ Bu girişimler 1931 yılında Kaymakam Zeki Bey'in gayretleri ile hız kazanmıştır.

⁶³⁵ A.B.E.K.D 2 (16.04.1931 – 09.11.1931), Karar no:789 Karar tarihi: 13.08.1931

⁶³⁶ Hizmet, 23 Teşrin-i Sâni 1931, s. 4

⁶³⁷ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 56 Karar tarihi : 15.11.1932

⁶³⁸ A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933), Karar no:770 Karar tarihi: 27.09.1932

⁶³⁹ A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933), Karar no: 503 Karar tarihi: 30.05.1933

⁶⁴⁰ A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933), Karar no:432 Karar tarihi: 13.06.1932

⁶⁴¹ Anadolu, 2 Teşrin-i Sâni 1924, s. 2

Kaymakam Zeki Bey, merkez kazaya büyük bir santral ile bazı köylere ve bilhassa Selendi ve Süleymanlı köylerine de santral koydurmaya başlamıştır.⁶⁴²

Belediye dairesinde telsiz telefon ikmal edilmiş ve telsiz telefonla ilk konuşma, hükümet erkanı, belediye başkanı, C.H.F üyeleri ve birçok kişinin katılımı ile 27 Kasım 1926 günü Varşova hükümeti ile yapılmıştır.⁶⁴³

1931 yılına kadar yapılan telefon santralleri sonucunda 1931 yılında Akhisar'ın telefon hatları durumu şöyledir: “ Akhisar Marmara nahiyesinde 20'li, Başlamış köyünde 10'lu Yayakırıldı köyünde 10'lu ve merkez kazasında biri 15'li, diğeri 20'li olmak üzere 5 santral mevcuttur. Kaymakamlık, muhasebe memurluğu, savcılık, jandarma bölük kumandanlığı, belediye tütün inhisarı, Tayyare Cemiyeti, tahsilat dairesi, posta telgraf müdüriyetinde birer telefon makinesi olduğu gibi Marmara nahiye merkezinde müdürü ile belediye ve nahiyeye ait Ozanca, Taşkuyucak, Hacıhaliller, Çömlekçi, Sazoba, Yeniköy, Deliimamlar, Hacı Hasan ,Kıranı köylerine ve keza merkezine ait köylerden, Selendi, Beyoba, Sarıçalı, Kapaklı, Medar, Süleymanlı, Sünnetçiler, Çoban Hasan, Yatağan, Hasköy, Başlamış, Karasonya, Yayakırıldı, Dağdere, Hanpaşa, Kayganlı, Söğötlü, Sarılar, İsaca, Karaköy, Çanakçı, Kurtulmuş, Gebeçınar köylerinde birer telefon makinesi mevcuttur. Telefon hattının uzunluğu 180 kilometredir. Bundan başka Kırkağaç ve Manisa merkezi ile dahi irtibat vardır.”⁶⁴⁴

1931 ile 1933 yılları arasında Elektrik fabrikasında jandarma santraline kadar telefon hattı yapılmıştır.⁶⁴⁵ Bu hatta elektrik hattından çıkarılıp tekrar kullanılmayacak direkler kullanılmıştır.⁶⁴⁶ 25 Şubat 1933 günü alınan bir kararla belediye dairesine uzak olduğu gerekçesiyle, Elektrik Fabrikası'na telefon hattına bağlanan bir telefon makinesi satın alınarak fabrika ile de iletişim sağlanmıştır.⁶⁴⁷

⁶⁴² Anadolu, 8 Mart 1931, s. 4

⁶⁴³ Anadolu, 28 Teşrin-i Sâni 1926, s. 1

⁶⁴⁴ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 162-163

⁶⁴⁵ A.B.E.İ.K.D. (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no: 345 / 117 Karar tarihi:12.11.1933

⁶⁴⁶ A.B.E.K.D. 3 (12.11.1931 – 24 01 1933), Karar no:948 Karar tarihi: 22.11.1932

⁶⁴⁷ A.B.E.İ.K.D. (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no: 29 Karar tarihi: 25.02.1933; A.B.E.K.D. 4 (30.01.1933 – 16.10.1933), Karar no: 125 Karar tarihi: 25.02.1933

Akhisar ticari bir mevki de yer alığı için, 1933 yılında işlemeye başlayan İzmir – İstanbul telefon haberleşmesinden Akhisar’ın istifade etmesi sağlanmıştır.⁶⁴⁸

VI. İtfaiye

Akhisar Belediyesi, Mili Mücadele döneminde çıkması olası bir yangın karşısı çeşitli önlemler almıştır. Önlemler 1921 yılında daha da artmıştır. Bu yılda Belediye yangın tulumbası hortumu çürümesi üzerine 30 metre hortum İzmir’den sipariş edilmiş, yangın tenekelerinin sayısı 50 adede çıkarılmış, belediyenin yangından korunması için de belediyenin önünde sabaha kadar bir fener yakılmıştır.⁶⁴⁹

1924 yılında itfaiyenin bir çok noksanı bulunmaktaydı. İtfaiye meydana gelebilecek bir yangında, müdahalesinin etkisiz olabileceği ve kasabayı kurtaramayacak bir konumdaydı. Basın da bu durumdan dolayı belediyeyi suçlamaktaydı.⁶⁵⁰ Belediye 1925 yılından itibaren itfaiyenin eksizliklerini tamamlamaya başlamış ve 5 300 liraya bir adet otomobilli yangın tulumbası satın almıştır.⁶⁵¹

Tirelizade İsmail Bahri Bey’in belediye başkanlığı döneminde hazırlanan imar projeleri çerçevesinde, son sistem yangın haber verici, itfaiye otomobilleri ve itfaiye için gerekli olan tenteler, merdivenler, baltalar, keserler sipariş edilmiştir.⁶⁵²

Cumhuriyetin ilk kurulduğu bir iki yıl içerisinde Akhisar itfaiye teşkilatının durumu kötü olmasına rağmen, 1931 yılına gelindiğinde Belediye Kanunu’nun 114. maddesine göre, itfaiye teşkilatı yangın tehlikelerini karşılayabilecek ve mahalli ihtiyaçlara cevap verebilecek bir tarzda ikmal edilmiştir.⁶⁵³

⁶⁴⁸ **Halkın Sesi**, 3 Kânun -i Sâni 1933, s. 6

⁶⁴⁹ Gökdemir, **a.g.t.**, s.88

⁶⁵⁰ **Sada-yı Hak**, 27 Teşrin-i Sâni 1924, s. 3

⁶⁵¹ **Anadolu**, 26 Temmuz 1925, s. 2

⁶⁵² **Anadolu**, 24 Eylül 1926, s. 2

⁶⁵³ **A.B.E.K.D 2 (16.04.1931 – 09.11.1931)**, Karar no:319 Karar tarihi: 09.05.1931

Belediyeler İstatistiğine göre 1929 – 1932 yılları arasında İtfaiyenin levazım, müstahdem ve maaşları şöyledir:⁶⁵⁴

Sene	İtfaiye Levazımı			İtfaiye Efradı	
	Arasöz	Araç Bedeli (Lira)	Tekerlekli Tulumba	Adet	Senelik Maaş (Lira)
1929	1	5.400	1	14	1.932
1930	1	5.400	1	24	2.343
1931	1	5.550	2	6	2.421
1932	1	5.550	2	4	1.383

Tabloya göre İtfaiye efradı giderek azalmıştır. 1932 yılındaki bu efrattan biri İtfaiye şoförüydü.⁶⁵⁵ 1933 yılında ise bir İtfaiye şoförü olmak üzere toplam 4 kişilik bir İtfaiye teşkilatı bulunmaktaydı.⁶⁵⁶ Bu dört kişilik İtfaiye efradının 1932 ve 1933 yıllarındaki senelik maaşları 1 500 liraydı.⁶⁵⁷ Başka bir esere göre ise, 1931 yılında İtfaiye teşkilatı bir şoför muavini, dört daimi nefer idaresinde bir arasöz ve iki tekerlekli, bir tekerleksiz tulumbadan ibaretti. Kasabanın çeşitli yerlerinde 27 yangın vanası ve 15 havuz mevcuttu.⁶⁵⁸

İtfaiye teşkilatının asıl efradının haricinde 190 yılında bir de yardım ve takviye birlikleri de bulunmaktaydı. Aralık 1930 yılında Akhisar'da meydana gelen bir yangında bu yardım birlikleri de hazır bulunmuşlardır. Yangında hazır bulunan takviye birliğinde yer alan kişiler şunlardır: Abdullaf oğlu Osman, Şakir oğlu Hüseyin, İsmail oğlu Galip, Hayri oğlu Muharrem, Osman oğlu Hüseyin Çavuş, Şakir oğlu Hasan, Mustafa oğlu Süleyman.⁶⁵⁹

İtfaiye teşkilatının yeterli olmasına rağmen, 1931 yılında yapılan beş yıllık program içerisinde İtfaiye de alınmıştır. Bu programda, İtfaiye için hortum ve diğer gereçlerinin bütçeye yapılan 1 000 lira tahsisat ile hemen alınması; programın üçüncü senesinden sonra da sokaklardan istifade edilmesi maksadıyla vana adetlerinin

⁶⁵⁴ Belediyeler İstatistiği 1929 – 1932, s. 366

⁶⁵⁵ A.B.H.K.D. (1930-1934), Karar no: 47 Karar tarihi : 14.05.1932

⁶⁵⁶ A.B.H.K.D. (1930-1934), Karar no: 64 Karar tarihi : 27.04.1933

⁶⁵⁷ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 47 Karar tarihi : 14.05.1932; A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 47 Karar tarihi : 14.05.1932

⁶⁵⁸ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 162

⁶⁵⁹ A.B.E.K.D. 1 (16.07.1929 – 14.03.1931), Karar no:811 Karar tarihi: 28.11.1930

çoğaltılması ve bir motopomp⁶⁶⁰ alınması kararlaştırılmıştır.⁶⁶¹ Programın uygulaması geçikmemiş, Almanya'daki Leval Fabrikası'na 2 adet hortum sipariş edilmiştir. Biri 52 kilo 50 metre ve 70 milimetre çapında, diğeri 16 kilo hortumlar Ağustos 1931 tarihinde Akhisar'a gelmiştir.⁶⁶²

Motopomp, beş yıllık program içerisinde alınamamıştır. Motopomp alımı, ancak 1936 yılında gerçekleşebilmiştir. 1935 yılının bütçesinde su yollarına ayrılan 1.500 liranın 1.000 lirası fazladan kaldığından, bu 1.000 liranın itfaiye tahsisatı ilavesine aktarılması amacıyla motopomp alınması mümkün olabilmıştır.⁶⁶³ R.50 tipi ve 1936 model, bir adet 12 beygirlik motopomp, 27 Mart 1936 günü İstanbul'daki Rosenbauer Fabrikası'ndan 1.147 liraya satın alınmıştır.⁶⁶⁴

İtfaiye görevlilerinin 1932 yılında elbise ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Belediye bu ihtiyacı karşılamak için dört takım ceket, pantolon ve kasketi 59 liraya Terzi Şevket Efendi'ye diktirtmiştir.⁶⁶⁵ Ayrıca 4 adet deri ceket İzmir'den satın alınırken,⁶⁶⁶ 33 liraya Halil Vehbi Efendi'ye 4 çift çizme yaptırılmıştır.⁶⁶⁷

Ankara'da çeşitli kurum ve meslek dallarıyla ilgili açılan kurslara, itfaiye kurumu olan yerlerin de katılması uygun görülmüştür. Bu kurslara Akhisar'dan da İtfaiye Şoförü Muharrem gönderilmiştir.⁶⁶⁸

VII. Mezbaha

Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda Akhisar'da bir mezbaha bulunmaktaydı. Fakat mezbaha ihtiyacı karşılayamamakla birlikte fenni ve sıhhi olmayan şartlar içerisindeydi. 1925 yılından itibaren mezbahayı fenni bir hale getirme çalışmaları

⁶⁶⁰ Motopomp: Motorlu tulumba. **Türkçe Sözlük**, c. 2 , TDK, s. 1578

⁶⁶¹ **A.B.H.K.D. (1930-1934)**, Karar no: 26 Karar tarihi : 9.6.1931

⁶⁶² **A.B.E.K.D. 2 (16.04.1931 – 09.11.1931)**, Karar no:783 Karar tarihi: 10.08.1931

⁶⁶³ **A.B.E.K.D. 8 (02.12.1935 – 25.06.1936)**, Karar no:73 Karar tarihi: 23.01.1936

⁶⁶⁴ **A.B.H.K.D (1934 - 1936)**, Karar no: 322 Karar tarihi: 27.03.1936

⁶⁶⁵ **A.B.E.K.D 5 (19.10.1933 – 19.04.1934)**, Karar no:1215 Karar tarihi: 25.11.1933; **A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935)**, Karar no: 359 / 1215 Karar tarihi: 26.11.1933

⁶⁶⁶ **A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935)**, Karar no: 432 Karar tarihi: 20.12.1932

⁶⁶⁷ **A.B.E.K.D 5 (19.10.1933 – 19.04.1934)**, Karar no: 1265 Karar tarihi: 02.12.1933

⁶⁶⁸ **A.B.E.K.D 7 (01.01.1935 – 28.11.1935)**, Karar no: 785 Karar tarihi: 26.08.1935

başlamıştır.⁶⁶⁹ 1926 yılında da Belediye Başkanı Tirelizade İsmail Bahri Bey'in imar projeleri içerisinde yer almıştır.⁶⁷⁰

1925'ten beri fenni bir hale getirilmesi düşünülen mezbaha 1930 yılında 1283 lira bedelle fenni bir hale getirilmiş⁶⁷¹ ve Şubat 1931'de açılmıştır. 3 Mart 1931 günü de 10 maddelik mezbaha talimatnamesi hazırlanmıştır: Bu talimatnameye göre: Mezbaha müdürü Belediye Baytarı Ahmet Bey'dir, mezbaha müstahdemi ve kasap esnafı müdürün emrindedir; mezbahada kasaplar tarafından yapılacak hayvan kesimlerinin belli saatler içerisinde yapılır; mezbahaya kesilmek üzere alınan her hayvanın sağlıklı olduğuna dair baytara rapor sunulmalıdır; hayvan kesimi kasaplar ve çırakları tarafından yapılır; kesim işiyle meşgul olan kasap ve çıraklar siyah ve lacivert renkli, kolları lastik şeritli ve boyları diz kapakları hizasında olmak üzere iki adet iş gömleği tedarik etmek mecburiyetindedirler; kesilen hayvanların baytar tarafından muayeneleri yapıldıktan sonra mezbahanın resmi damgası ile damlanır.⁶⁷²

Fenni bir mezbahanın açılışı ile birlikte mezbaha adı altında bütçeye yeni bir vergi eklenmiştir. 1931 yılında bütçe geliri içinde 5 000 lira mezbaha hasılatı yer almış,⁶⁷³ bu tutar 1932⁶⁷⁴ ve 1933 yıllarında 7 000 liraya çıkmıştır.⁶⁷⁵ 1931 yılında mezbahada kesilen hayvanlardan, koyunlardan 50, keçiden 50, dana ve sığırdan 15, mandadan 400, deveden 300, oğlaktan 20 kuruş mezbaha ücreti alınmıştır.⁶⁷⁶

Mezbahanın fenni bir hale getirilmesinden sonra Efendi oğlu Rasim Efendi 30 lira aylıkla mezbaha bekçiliğine tayin edilmiştir.⁶⁷⁷

Zaman zaman mezbahanın ihtiyaçları ortaya çıkmış, mezbahaya tamir yapılması gerekmiştir. Şubat 1931 tarihinde mezbahada kesilen etlerin pazar ve dükkanlara

⁶⁶⁹ Anadolu, 18 Şubat 1925, s.2

⁶⁷⁰ Yeni Ses, 14 Ağustos 1926, s. 2

⁶⁷¹ A.B.E.K.D. 1 (16.07.1929 – 14.03.1931), Karar no:409 Karar tarihi: 27.07.1930

⁶⁷² A.B.E.K.D. 1 (16.07.1929 – 14.03.1931), Karar no:223 Karar tarihi: 07.03.1931

⁶⁷³ A.B.H.K.D. (1930-1934), Karar no: 26 Karar tarihi : 09.06.1931

⁶⁷⁴ A.B.H.K.D. (1930-1934), Karar no: 47 Karar tarihi : 14.05.1932

⁶⁷⁵ A.B.H.K.D. (1930-1934), Karar no: 64 Karar tarihi : 27.04.1933

⁶⁷⁶ A.B.H.K.D. (1930-1934), Karar no: 37 Karar tarihi 29.11.1931

⁶⁷⁷ A.B.E.K.D. 1 (16.07.1929 – 14.03.1931), Karar no:226 Karar tarihi: 07.03.1931

temiz olarak dağıtılması amacıyla bir et arabası ihale olunmuş,⁶⁷⁸ mezbaha kademhanesi inşa edilmiştir.⁶⁷⁹ 1932 yılında 78 lira 5 kuruşa mezbaha boyanmış,⁶⁸⁰ 1933 yılında ise mezbahanın kiremitleri aktarılmıştır.⁶⁸¹

VIII. Mezarlıklar

İsmail Bahri Bey'in belediye başkanlığı döneminde Akhisar'ın imar faaliyetleri içerisinde mezarlıklar da ele alınmıştır. Kasabanın içinde bulunan kabristanlara cenaze defin edilmesi yasaklanmış, bir kısım kabristanlar yola dahil edilmiş, bir kısmı da kasaba haricine nakil edilerek, kasaba ve cami avlularında mezarlık bırakılmamıştır. Kasaba haricinde iki büyük mezarlık yeri oluşturulmuştur. Bunlardan birisine de Mebus Reşat Bey defin edilerek onun adı verilmiştir.⁶⁸²

Belediye idaresinde bulunan mezarlar 1930 yılında otlar içerisinde kalmış ve yolar kaybolmuştur. Mezarları bu görünümünden, bütçeye konulan ödenek ile temizlenerek kurtarılmıştır.⁶⁸³ 1931'de de Merdivenli Mezarlığı yolları 6 483 lira,⁶⁸⁴ Reşat Bey Mezarlığı yolları 6 330 lira harcanarak tamir edilmiştir.⁶⁸⁵ Ermeni Mezarlığı lâğvedilmiş ve arsaları satışa çıkarılmıştır.⁶⁸⁶

Tokatlı Mezarlığı da lâğvedilerek, gençler için spor meydanı haline getirilmiş; Uzuntaş Mezarlığı ile Tepecik Mezarlığı da çamlık ve koruluk haline dönüştürülmüştür.⁶⁸⁷

Celiloğlu ve Süleyman Dede mezarlıkları 1931 yılında yerinde bırakılması bu mezarlarla birlikte Reşat Bey Mezarlığı'na küçük gasilhaneler yaptırılması kararı

⁶⁷⁸ A.B.E.İ.K.D. (06.12.1930 – 24.09.1931), Karar no: 61 Karar tarihi: 07.02.1931

⁶⁷⁹ A.B.E.İ.K.D. (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no: 456 Karar tarihi: 16.11.1931

⁶⁸⁰ A.B.E.İ.K.D. (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no:307 Karar tarihi: 24.09.1932

⁶⁸¹ A.B.E.İ.K.D. (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no: 356 / 1210 Karar tarihi: 14.11.1933

⁶⁸² Yeni Ses, 14 Ağustos 1926, s. 2 .

⁶⁸³ A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931), Karar no: 579 Karar tarihi: 30.10.1930.

⁶⁸⁴ A.B.E.K.D 2 (16.04.1931 – 09.11.1931), Karar no: 502 Karar tarih: 16.05.1931.

⁶⁸⁵ A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933),Karar no: 1006 Karar tarihi: 10.12.1931.

⁶⁸⁶ A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931), Karar no: 263 Karar tarihi: 19.03.1931.

⁶⁸⁷ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 26 Karar tarihi : 9.6.1931.

alınmıştır. Süleyman Dede ve Celiloğlu mezarlıklarının yerinde kalması kararına rağmen 1932 yılında lağvedilmiştir.⁶⁸⁸

Alamescit Mezarlığı kaldırılarak arsaları 35 parçaya ayrılmıştır. Bu mezarlığın arsaları ile Uzuntaş Mezarlığı'nın kalan 18 parça arsaları satışa çıkarılmıştır.⁶⁸⁹

IX. Ulaşım

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Tanzimat'ın ilanına kadar genel yollar devlet tarafından, özel yollar ise tımar, zeamet ve hayır sahiplerinin yardımlarıyla inşa ve tamir edilmiştir. Osmanlı devleti doğrudan doğruya yol işleri ile 1870 yılında meşgul olmaya başlamıştır.⁶⁹⁰

İstanbul – İzmir karayolu güzergahı üzerinde bulunduğu ve önemli bir üretim merkezi olduğu için, Osmanlı döneminden itibaren Akhisar'ın ulaşımına önem verilmiştir. 1894 yılı maliyesi sonunda, Palamut Çayı'ndan Akhisar'a kadar 16.480 metrelik bir şose yol ve bir de Akhisar'dan istasyona kadar 560 metrelik şose yol bulunmaktaydı.⁶⁹¹ 1896 - 1898 yılları arasında Palamut çayında Akhisar'a kadar olan yolun üzerinde 21 taş köprü, 14 ağaç köprü; Akhisar'dan istasyona kadar olan yolun üzerinde ise 5 taş köprü, 2 ağaç köprü mevcuttu.⁶⁹² 1910 yılında ise 21'i taş köprü olmak üzere toplam 22 köprü; Akhisar'da istasyona kadar olan yolda ise 6'sı taş olmak üzere toplam 12 köprü bulunmaktaydı.⁶⁹³ Ayrıca bu tarihte Akhisar – Kırkağaç üzerinde de köprüler inşa edilmiştir.⁶⁹⁴ Ulaşım ise araba, deve, beygir, katır, merkep gibi hayvanlarla sağlanmıştır.⁶⁹⁵

⁶⁸⁸ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 46 Karar tarihi : 24.04.1932.

⁶⁸⁹ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 42 Karar tarihi: 20.02.1932.

⁶⁹⁰ Yılmaz, a.g.t., s. 108.

⁶⁹¹ Aydın Vilayeti Salnamesi 1312, s. 546-547; Aydın Vilayeti Salnamesi 1313, s. 546-547; Aydın Vilayeti Salnamesi 1326, s. 766-767.

⁶⁹² Aydın Vilayeti Salnamesi 1312, s. 546-547; Aydın Vilayeti Salnamesi 1313, s. 546-547.

⁶⁹³ Aydın Vilayeti Salnamesi 1326, s. 766-767.

⁶⁹⁴ Aydın Vilayeti Salnamesi 1326, s.606.

⁶⁹⁵ Aydın Vilayeti Salnamesi 1311, s. 289; Aydın Vilayeti Salnamesi 1317, s. 397; Aydın Vilayeti Salnamesi 1320, s. 411; Yılmaz, a.g.t., s. 110.

Cumhuriyetin ilk yıllarında, 1924 yılında ise Akhisar – Manisa, Akhisar - Kırkağaç yolları vardı ve bu yollar tamire muhtaç bir vaziyette idi.⁶⁹⁶ 1926 – 1927 salnamesine göre, Manisa Akhisar arasında 50 kilometrelik, Akhisar Kırkağaç arasında da 22 kilometrelik yol bulunmaktaydı.⁶⁹⁷ Ayarınca bu yolla 1927 yılında 25 kilometrelik Akhisar – Marmara yolu da katılmıştır.⁶⁹⁸

1927 yılında ulaşım ve nakliye araçlarının miktarı şöyledir: 275 at,370 adet öküz arabası, 20 otomobil ve 15 kamyon.⁶⁹⁹ Ulaşımında bu tarihte otomobil kullanılmasına rağmen, Baki Satış, Akhisar’a ilk otomobilin 1930 yılında getirildiğini bildirmiştir. Alman Konsolosluğu’ndan alınan Mercedes marka otomobil, Ethem Bakırcıoğlu’nun kayınpederi Şevket Kalender Bey’e aittir.⁷⁰⁰

a. Manisa- Akhisar Yolu

Manisa Vilayeti bütçesinden 1926 – 1930 yılları arasında yolun inşaat masrafı için ayrılan masraf miktarı aşağıdadır:

Sene	Miktar (Lira)
1926 ⁷⁰¹	60 000
1927 ⁷⁰²	45 500
1928 ⁷⁰³	70 000
1929 ⁷⁰⁴	40 000
1930 ⁷⁰⁵	15 000

⁶⁹⁶ Sada-yı Hak, 29 Mayıs 1924, s. 2..

⁶⁹⁷ T.C. Devlet Salnamesi 1926 – 1927, s. 928.

⁶⁹⁸ Türkiye Salnamesi 1927, s. 457.

⁶⁹⁹ Türkiye Salnamesi 1927, s. 457.

⁷⁰⁰ Satış, a.g.e., s. 447 .

⁷⁰¹ Aykut Kıpık, Manisa Meclis-i Umumi 1926 Zabıtnamesi , Celal Bayar Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi, Manisa 1998, s. 238.

⁷⁰² Murat Şahin, 1927 Manisa Vilayeti Meclis-i Umumi Zabıtnamesi IV, Celal Bayar Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi, Manisa 2001, s. 92,411; Ertan Yenica, Atatürk Dönemi (1927–193) İl Meclis-i Umumi Zabıtlarında Manisa, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Manisa 1998, s. 63.

⁷⁰³ İlhan Tural , Manisa Vilayeti 1928 Umumi Meclis Zabıtnamesi, Celal Bayar Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi, Manisa 1999, s. 105.

⁷⁰⁴ T.C. Manisa Vilayeti Meclisi Umumi 1929 Müzekkeratı ve Zabıtnamesi, İzmir 1929, s. 233.

⁷⁰⁵ T.C. Manisa Umumi Vilayet Meclisinin 1930 Müzakkeratına Ait Zabıtname, s. 263,273.

Manisa – Akhisar yolu 1925 yılın da bakımsızlık yüzünden harap bir duruma gelmiştir. Bu yolun tamiri maksadıyla, yolun toprak düzenlemesi yapılmış, 3200 metre uzunluğundaki kısmı ise şose haline getirilmiştir.⁷⁰⁶1926 yılında 50 kilometre olan yolun 255+ 7 kilometrelik kısmının şosesi yapılmış, 455+9’uncu kilometresinden 758+14’üncü kilometresine kadar olan kısmında toprak düzeltme çalışmaları, 2 kilometresine de beton emme bir menfez yapılmıştır.⁷⁰⁷

Yolun 335+7’inci kilometresinden 845+4’üncü kilometresine kadar olan kısmının inşası 1927’de 57 430 lira 50 kuruş bedel ile ihale edilerek inşaat tamamlanmıştır. Bu kısmın üzerinde ayrıca 850 lira bedel ile betonarme olarak bir menfez inşa edilmiştir.⁷⁰⁸ 1928 yılında ise yolun 845+14’üncü kilometresinden 845+17 ‘inci kilometresine kadar olan kısmının şose haline getirilmesi için gerekli inşaatı 65 027 lira 84 kuruşa bedel ile ihaleye çıkarılmıştır.⁷⁰⁹ 60 588 liraya müteahhit Kasap oğlu Ethem Bey’e 60588 liraya ihale edilmiştir.⁷¹⁰Yapılan çalışmalar sonucunda Manisa cihetinden 19 345 metrelik, Akhisar cihetinden de 6 kilometrelik kısmı şose haline getirilmiştir.⁷¹¹

1929 yılında ise, yolun 345+19 kilometresine kadar olan kısmı muntazam olarak şose halinde inşası yapılmış⁷¹²; bozuk olan 1 kilometrelik kısmının tamirâtı da 12 146 lira 30 kuruş bedel ile ihaleye çıkarılmıştır.⁷¹³

343+20’inci kilometresi ile 067+23 kilometreleri arası inşaatı 1932 yılında 2 552 lira 45 kuruşa ihaleye çıkarılmıştır.⁷¹⁴ İhale sonucunda yolun 400 metresi hariç geri kalanı bitirilmiştir. 28 kilometresine kadar olan kısmının 1935 mali senesi sonuna

⁷⁰⁶ **Anadolu**, 8 Mart 1925, 2 .

⁷⁰⁷ Hülya Erdovan, **Manisa Vilayeti Meclis-i Umumi Tutanağı 1927**, Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi, Manisa 2001, s. 117.

⁷⁰⁸ **Manisa Vilayeti 1928 Umumi Meclis Zabıtnamesi**, s. 31 .

⁷⁰⁹ **Anadolu**, 10 Teşrin-i Evvel 1928, s.5; 17 Teşrin-i Evvel 1928, s. 3; 25 Teşrin-i Evvel 1928, s. 6; 1 Teşrin-i Sani 1928, s. 5.

⁷¹⁰ **Anadolu**, 7 Teşrin-i Sani 1928, s. 2 .

⁷¹¹ **T.C. Manisa Vilayeti Meclisi Umumisi 1929 Müzekkeratı ve Zabıtnamesi**, s. 47.

⁷¹² **T.C. Manisa Umumi Vilayet Meclisinin 1930 Müzakkeratına Ait Zabıtname**, s. 34, Yenice, a.g.t., s. 65 .

⁷¹³ **Anadolu**, 6 Teşrin-i Sâni 1929, s. 3 .

⁷¹⁴ **Cumhuriyet**, 15 Temmuz 1932, s. 7; **Hizmet**, 22 Temmuz 1932, s. 5.

kadar yapılması düşünülmüş ise de; iktisadi ve askeri önemi dikkate alınarak 1934 yılı içerisinde ilave ödenekle 29 735 metrelik kısmı ihale edilmiştir.⁷¹⁵

1933 yılında ise 6067+23 ile 735+29 kilometreleri arasındaki kısmının toprak düzenlemesi ve şose inşaatı 47 000 lira bedelle ihaleye çıkarılmıştır.⁷¹⁶ Aralık 1933 tarihinde ise Akhisar- Manisa yolunun şose kısmı bozuktur. Bu durum, yağmurlu günlerde nakliye vasıtalarının işlemlerini engellemiştir.⁷¹⁷

b. Akhisar - Marmara Yolu

Akhisar – Marmara yolu 1927 yılında 25 kilometre uzunluğunda⁷¹⁸ iken 1928 yılından itibaren uzunluğu 28 kilometreye çıkarılmıştır.⁷¹⁹ Manisa Vilayeti bütçesinden 1926 – 1930 yılları arasında yolun inşaat için ayrılan masraf miktarı aşağıdadır:

Sene	Miktar (Lira)
1926 ⁷²⁰	50 000
1927 ⁷²¹	78 000
1928 ⁷²²	60 000
1929 ⁷²³	8 500
1930 ⁷²⁴	3 500

Yolun Akhisar'dan itibaren 10 kilometrelik kısmının şose inşası 108 919 lira bedel ile ihaleye çıkarılmıştır.⁷²⁵ Yapılan münakasa sonucunda inşaat 96 938 liraya

⁷¹⁵ Ertan Yenice, **Atatürk Dönemi (1927 – 1928) İI Meclis-i Umumi Zabıtlarında Manisa**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisan Tezi, Manisa 1998s. 68

⁷¹⁶ **Anadolu**, 25 Ağustos 1933, s. 5.

⁷¹⁷ **Yeni Asır**, 24 Kânun-ı Evvel 1933, s. 5

⁷¹⁸ **Türkiye Salnamesi 1927**, s. 407.

⁷¹⁹ **T.C. Devlet Salnamesi 1927- 1928**,s. 969; **T.C. Devlet Yıllığı 1928 -1929** , s. 725.

⁷²⁰ **Manisa Meclis-i Umumisi 1926 Zabıtnamesi** , s. 238.

⁷²¹ İrfan Şen, **Manisa Vilayeti Meclis-i Umumisi Zabıtnamesi (1927) III**, Celal Bayar Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi, Manisa 2001,s 38; Yenice, **a.g.t.**, 63.

⁷²² **Manisa Vilayeti 1928 Umumi Meclis Zabıtnamesi**, s. 107 .

⁷²³ **T.C. Manisa Vilayeti Meclisi Umumisi 1929 Müzekkeratı ve Zabıtnamesi**, s. 232.

⁷²⁴ **T.C. Manisa Umumi Vilayet Meclisinin 1930 Müzakkeratına Ait Zabıtname**, s. 263, 271.

⁷²⁵ **Hizmet**, 28 Eylül 1926, s. 4; **Hizmet**, 3 Teşrin-i Evvel 1926, s. 4.

Müteahhit Tevfik Bey'e ihale edilmiştir.⁷²⁶ Şose inşasına, 1927 yılının Ocak ayında başlanmıştır. Müteahhit halkın menfaatini gözeterek inşaatı Akhisar istasyonu civarından başlatmıştır.⁷²⁷ Haziran 1927'de de Vali Nusret Bey yapılan yol inşasını teftiş etmiştir.⁷²⁸ Yapılan çalışmalar sonucunda 28 kilometre olan yolu 10 kilometrelik kısmı 1928 yılında tamamen şose haline getirilmiştir.⁷²⁹

1929 yılında ise geri kalan 18 kilometrelik kısmının tamirine ve şose haline getirilmesine başlanmıştır.⁷³⁰ Bu sene içerisinde yolun 12 kilometrelik kısmının şose inşası bitirilmiştir.⁷³¹

c. Akhisar – Sındırgı Yolu

Akhisar – Sındırgı yolu, Manisa Valisi Fuat Bey, Balıkesir Valisi İbrahim Ethem Bey ve Akhisar Kaymakamı Zeki Bey'in yardım ve gayretleri ile ikmal edilmiştir.⁷³² Yolun açılışı 8 Temmuz 1932 Cuma günü yapılmıştır. Açılış merasiminde Manisa Valisi Fuat Bey, Balıkesir Valisi İbrahim Ethem Bey, Alay Kumandanı Ziya Bey, her iki vilayetin fırka idare heyetlerinin reisleri ve bir çok kişi katılmıştır. Manisa Valisi Fuat Bey'in yaptığı konuşma sonrasında her iki vilayetin valileri tarafından kurdele kesilerek açılış gerçekleştirilmiştir. Merasimden sonra Balıkesir – Manisa hududunda bulunan Başlamış köyünde bir öğle yemeği yenmiş ve akşamda Akhisar'da CHF binasında konuklara bir ziyafet verilmiştir.⁷³³ Ziyafet Akhisar belediyesi tarafından düzenlenmiştir.⁷³⁴

⁷²⁶ **Manisa Vilayeti Meclis-i Umumi Tutanağı 1927, s. 19; Manisa Vilayeti 1928 Umumi Meclis Zabıtnamesi, s. 31; Yenice, a.g.t., s. 63.**

⁷²⁷ **Anadolu, 21 Kânun-i Sâni 1927, s. 1.**

⁷²⁸ **Anadolu, 9 Haziran 1927, s. 2**

⁷²⁹ **T.C. Manisa Vilayeti Meclisi Umumisi 1929 Müzekkeratı ve Zabıtnamesi, s. 47; T.C. Devlet Yılığı 1928 – 1929, s. 725**

⁷³⁰ **T.C. Devlet Yılığı 1928 – 1929, s. 725**

⁷³¹ Yenice, a.g.t., s. 65

⁷³² **Anadolu, 13 Haziran 1932, s. 3; Cumhuriyet, 16 Temmuz 1932, s. 4.** Akhisar Kaymakamı Zeki Bey, yol inşasındaki faaliyetleri ve hizmetlerinden dolayı Manisa vilayetince bir takdirname ile taltif edilmiştir. Bkz. **Anadolu, 17 Kanun- ı Sani 1932, s. 3**

⁷³³ **Anadolu, 11 Temmuz 1932, s. 1–2; Hizmet, 10 Temmuz 1932, s. 3; Halkın Sesi, 9 Temmuz 1932, s. 4.** Anadolu gazetesi 11 Temmuz 1932 günü verdiği haberde, ziyafetin Selimzade Ali Bey'in evinde verildiğini bildirmiştir.

⁷³⁴ **A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933), Karar no: 368 Karar tarihi: 22.04.1933.**

Yol, taşlık olmasına rağmen iki otomobil yan yana geçebilecek şekilde yapılmıştır.⁷³⁵ Yolun açılması ile de Akhisar, Balıkesir vilayeti ile Kütahya vilayetinin Simav ve Emet kazaları ile kolay irtibat kurması sağlanmış oldu.⁷³⁶

d. Akhisar - Gördes Yolu

Akhisar – Gördes yolu için, 1928 yılında Manisa Meclisi umumisinde hazırlanan beş yıllık programda 260 000lira masraf ücreti ayrılmıştır.⁷³⁷ Bu tahsisata rağmen 1928 yılı içerisinde yol yapımına başlanmamış ve 1929’da tahsisat değiştirilerek 37 700 liraya çıkarılmıştır.⁷³⁸ Sadece 1929 yılının inşaat masrafı ise 9 300 liraydı.⁷³⁹

1929 yılında ayrılan bütçe ile Akhisar – Gördes arasında 50 kilometrelik bir şose inşa edilmesi düşünülmüştür.⁷⁴⁰ Düşünceler gerçekleşmiş, yol 1931 yılının başlarında tamamlanmıştır. Yolun tamamlanmasından sonra iki otomobil deneme olarak Akhisar’dan Gördes’e gitmiştir.⁷⁴¹

e. Akhisar – Kırkağaç Yolu

Yolun uzunluğu 1926 yılında 22 kilometre iken,⁷⁴² 1927 yılında 35 kilometreye çıkmıştır.⁷⁴³ 1929 yılında Manisa Vilayeti umum meclisinde alınan kararla, bu yolun beş yıllık sarfiyatı 30 000 liraydı.⁷⁴⁴

Akhisar’da ayrıca 5 kilometre uzunluğunda Akhisar – Medar ve 25 kilometre uzunluğunda Akhisar – Yayaköy yolları da mevcuttu.⁷⁴⁵

⁷³⁵ Anadolu, 11 Temmuz 1932, s.2 .

⁷³⁶ Anadolu, 11 Kânun-i Sâni 1932, s. 4.

⁷³⁷ Manisa Vilayeti 1928 Umumi Meclis Zabıtnamesi, s. 159.

⁷³⁸ T.C. Manisa Vilayeti Meclisi Umumisi 1929 Müzekkeratı ve Zabıtnamesi, s. 229.

⁷³⁹ T.C. Manisa Vilayeti Meclisi Umumisi 1929 Müzekkeratı ve Zabıtnamesi, s. 224.

⁷⁴⁰ Anadolu, 12 Mayıs 1929, s. 3 .

⁷⁴¹ Anadolu, 30 Kânun-ı Evvel 1931, s. 2; Karakaş, a.g.t., s. 123.

⁷⁴² T.C. Devlet Yılığ 1926 – 1927 , s. 928.

⁷⁴³ Türkiye Salnamesi 1927, s. 457.

⁷⁴⁴ T.C. Manisa Vilayeti Meclisi Umumisi 1929 Müzekkeratı ve Zabıtnamesi, s. 233

⁷⁴⁵ T.C. Devlet Salnamesi 1927- 1928,s. 969.

f. Köprüler

1926 yılında Akhisar – Medar yolunda dört beş tane tahta köprünün beton köprü haline getirilmesi için Vilayet bütçesine tahsisat konulmadan acilen yapılması sağlanmıştır.⁷⁴⁶

1927 yılında Akhisar – Marmara yolu üzerinde iki köprü inşa edilmiştir.⁷⁴⁷

1928 yılında Akhisar- Manisa yolu üzerinde bir adet 6 kilometrelik betonarme köprü, Akhisar – Marmara yolu üzerinde de bir adet 10 metre uzunluğunda betonarme köprü inşa edilmiştir.⁷⁴⁸ Akhisar – Manisa yolu üzerinde inşa edilen köprü, bu yol üzerinde bulunan iki harap köprünün yerine⁷⁴⁹ 2 960 lira 40 kuruşa yapılmıştır.⁷⁵⁰

1931 yılında Medar yolunda iki köprü inşa edilmiştir.⁷⁵¹ Bu köprülerden birinin keşif bedeli 24 liradır.⁷⁵² İkinci Nakliye Caddesi’nde bir köprü yapılmış ve köprünün inşası için gerekli olan 14 torba çimento, 72 okka demet demiri, 18 okka ince demir, 6 kantar kireç pazarlık suretiyle satın alınmıştır.⁷⁵³ İstasyon civarında 93 liraya Mustafa oğlu Ahmet Usta’ya bir köprü inşası ihale edilmiştir.⁷⁵⁴ Köprü inşaatı Mayıs 1931’de bitmiştir.⁷⁵⁵ Başdeğirmen, Yayaköy, İstanbul, Marmara, Muhit ve İsa Çelebi yollarında bulunan köprülerin kerestesi belediyeye ait olmak üzere tamiri yapılmıştır.⁷⁵⁶

1932 yılında Nafız Paşa Caddesi’nde Doktor Fuat Bey’in evi yanında bir adet köprü inşası yapılmıştır. Köprünün inşaatında kullanılan kereste, taş, kum, kireç, çivi belediyeden karşılanmıştır.⁷⁵⁷ Yayaköy yolunda Araplar mezarının yanındaki köprünün

⁷⁴⁶ **Manisa Meclis-i Umumisi 1926 Zabıtnamesi**, s. 91.

⁷⁴⁷ **Manisa Vilayeti 1928 Umumi Meclis Zabıtnamesi**, s. 31.

⁷⁴⁸ **T.C. Manisa Vilayeti Meclisi Umumisi 1929 Müzekkeratı ve Zabıtnamesi**, s. 47; Yenice, **a.g.t.**, s. 64.

⁷⁴⁹ **Anadolu**, 7 Teşrin-i Sâni 1928, s. 2.

⁷⁵⁰ **Anadolu**, 9,16 Teşrin-i Sâni 1928, s. 6 .

⁷⁵¹ **A.B.E.İ.K.D (06.12.1930 – 24.09.1931)**, Karar no: 270 Karar tarihi: 11.06.1931.

⁷⁵² **A.B.E.İ.K.D (06.12.1930 – 24.09.1931)**, Karar no: 175 Karar tarihi: 25.04.1931.

⁷⁵³ **A.B.E.İ.K.D (06.12.1930 – 24.09.1931)**, Karar no: 75 Karar tarihi: 26.02.1931.

⁷⁵⁴ **A.B.E.İ.K.D (06.12.1930 – 24.09.1931)**, Karar no: 138 Karar tarihi: 30.03.1931.

⁷⁵⁵ **A.B.E.İ.K.D (06.12.1930 – 24.09.1931)**, Karar no: 190 Karar tarihi: 11.05.1931.

⁷⁵⁶ **A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 .01 .1933)**, Karar no: 1007 Karar tarihi: 10.12.1931.

⁷⁵⁷ **A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935)**, Karar no: 14 Karar tarihi: 07.01.1932.

tamir inşaatı 31 Mart 1932 günü Ahmet Usta'ya ihale edilmiştir.⁷⁵⁸ Mayıs 1932'de de köprünün tamiri son bulmuş, tamirine 4 lira sarf edilmiştir.⁷⁵⁹ Başlamış ve Kurtuluş köyleri arasında bir köprü inşa edilmiş ve köprünün inşası Haziran 1932'de son bulmuştur.⁷⁶⁰ Dernek Pazarı'nda Yıldız Kahvesi önünde Türkocağı Sokağı üzerinde bir köprünün yapılması işi belediye encümenine havale edilmiştir.⁷⁶¹ Ancak eldeki bilgiler doğrultusunda bu köprünün yapılıp yapılmadığını bilemiyoruz.

12 Eylül 1933 günü belediye encümeninde Medar, Seydiköy yolları ile Yayaköy yolu ve umumhaneler civarındaki köprülerle mezbaha yanındaki ağaç köprünün ve sinema yanındaki taş köprünün gelip geçmeyi tehlikeye koyacak şekilde bozulduğundan, bu köprülerin tamir edilmesi kararı alınmıştır.⁷⁶²

21 Aralık 1933 günü encümende alınan kararla Yayaköy yolu üzerinde bir köprünün yapılması uygun görülmüştür.⁷⁶³ Aynı gün taşı, kumu halk tarafından verilmek ve ağaçları belediye mevcudundan karşılanmak suretiyle köprünün keşifnamesinin 17 lira 85 kuruş üzerinden pazarlıkla yapılması kararlaştırılmıştır.⁷⁶⁴ Ocak 1934'de de köprünün inşası tamamlanmıştır.⁷⁶⁵ Görüldüğü üzere köprü inşaatlarında, halktan yardım alınmış ve belediye kendi imkanları kullanmıştır.

1934 yılında ise, Frenkli yolunda bulunan 6 köprünün 46 lira 52 kuruşa tamirata yapılmıştır.⁷⁶⁶

⁷⁵⁸ A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no: 117 Karar tarihi: 31.03.1932 .

⁷⁵⁹ A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no: 200 Karar tarihi: 19.05.1932.

⁷⁶⁰ Anadolu, 13 Haziran 1932, s. 3.

⁷⁶¹ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 56 Karar tarihi: 15.11.1932.

⁷⁶² A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no: 286 / 877 Karar tarihi: 12.09.1933

⁷⁶³ A.B.E.K.D 5 (19.10.1933 – 19.04.1934), Karar no: 1364 Karar tarihi: 21.12.1933

⁷⁶⁴ A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no: 403 Karar tarihi: 21.12.1933

⁷⁶⁵ A.B.E.K.D 5 (19.10.1933 – 19.04.1934), Karar no: 78 Karar tarihi: 25.01.1934

⁷⁶⁶ A.B.E.K.D 6 (23.04..1934 – 27.12.1934), Karar no: 483 Karar tarihi: 28.05.1934

C. Siyasi Hayat

I. Cumhuriyet Halk Fırkası

Cumhuriyet Halk Fırkası ilk kez, Sivas Kongresi'nde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulması ile filizlenmeye başlamıştır.⁷⁶⁷ TBMM'nin açılmasından sonra mecliste oluşan gruplaşmalara karşı Mustafa Kemal Paşa, 10 Mayıs 1921'de mecliste Müdafaa-i Hukuk Grubu'nu kurmuştur. Bu grup daha sonra Halk Fırkası'na dönüşecek teşkilattir.⁷⁶⁸ Müdafaa-i Hukuk Grubu Milli Mücadele'nin kazanılması ile işlevini tamamlamıştı; devletin yeniden yapılandırılması aşamasında yeni bir programa ihtiyaç duyulmuştur. Bu gerekçe ile 9 Eylül 1923 tarihinde Mustafa Kemal tarafından Dahiliye Vekaleti'ne verilen dilekçe ile Halk Fırkası kurulmuştur.⁷⁶⁹ Halk Fırkası, 10 Kasım 1924 tarihinde verilen bir kararla, yeni rejimin adının herhangi bir teşekkül tarafından istismarını önlemek amacı ile “ Cumhuriyet Halk Fırkası” adını almıştır.⁷⁷⁰

Halk Fırkası yurdun en küçük idare birimlerine kadar yayılmış teşkilatı ile Akhisar'da da varlığını sürdürmüştür. 1924 yılında Halk Fırkası'nın Akhisar idare heyeti şu kişilerden oluşmuştur: Sındırgılı Mehmet Bey, Süleyman Bey, Alemzade İbrahim Efendi, Tirelizade İsmail Abdi Bey, Hacı Şevket Efendi. Fırka mutemetliğine de Eski Telgraf ve Posta Müdürü Murat Bey tayin edilmiştir.⁷⁷¹ 1928 yılında fırka mutemetliğinde değişiklik yapılmış; mutemetliğe Sındırgılızade Mehmet Bey getirilmiştir.⁷⁷²

⁷⁶⁷ Hikmet Bila, **CHP 1919 – 1999**, Doğan Kitapçılık, İstanbul 1999, s. 14

⁷⁶⁸ Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, (Yayına Hazırlayan : Zeynep Korkmaz), Atatürk araştırma Merkezi, Ankara 2002, s. 405; Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923 – 1931)**, 3. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 34 – 35.

⁷⁶⁹ Tevfik Çavdar, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839 – 1950**, 2. Baskı, İmge Yayınları, Ankara 1999, s. 253; Tuncay Dursun, **Tek Parti Dönemindeki Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Kurultayları**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s.7– 8. Tarık Zafer Tunaya, CHF'nin kuruluş tarihini 11 Eylül 1923 olarak göstermiştir. Bkz. Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler 1859 – 1952**, İstanbul 1952, s. 557.

⁷⁷⁰ Tunaya, **a.g.e.**, s. 560; Dursun, **a.g.e.**, s. 9; Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918 – 1938**, TTK, Ankara 1988, s.425.

⁷⁷¹ **Anadolu**, 21 Teşrin-i Evvel 1924, s. 2.

⁷⁷² **Hizmet**, 19 Temmuz 1929, s. 1.

Akhisar'da CHF mahalle ve köy ocak kongreleri ile kaza kongreleri yapılmıştır. 16 Kasım 930 günü mahallelerden gelen temsilcilerin katılımı ile fırka binasında merkez nahiye ocak kongresi toplanmıştır. Kongre başkanlığına Selimzade Yahya Hayati, kongre katipliğine de Ömer Ziya seçilmiştir. Kongrede kasabanın ihtiyaçları ve halkın dilekleri dikkate alındıktan sonra, merkez nahiye ocak seçimleri yapılmıştır. Dramalı Doktor Ziya Ali, Mustafa Nüzhet, Keresteci Halit, Behçetzade Süleyman, Musazade Mehmet Emin beyler fırka asli azalığına seçilmişlerdir.⁷⁷³

Kasım 1931'de toplanan CHF mahalle ve köy kongrelerinde, köy ve mahalle ihtiyaçları tespit edilmiştir.⁷⁷⁴ Aralık 1931'de de kaza kongresi gerçekleşmiştir. Kongre başkanlığına Sındırgılızade Mehmet Nuri, katipliğe Reşat ve Ömer beyler getirilmiştir. Müzakerelere başlamadan önce Mustafa Kemal Paşa ile İsmet Paşa'ya ve fırka katib-i umumiliğine bağlılık telgrafları çekilmiştir. Yapılan idare heyetini seçimlerini Sındırgılızade Mehmet Nuri, Selimzade Ali Kemal, Selimzade Selman, Dramalı Hacı Şevket, Behçetzade Musa Sabri beyler kazanmıştır. Bu kişiler arasından Akhisar fırka idare heyetinin başkanlığına da Sındırgılızade Mehmet Nuri Bey getirilmiştir. Fırka nahiye heyetine de Tütüncüler Bankası Muamelat Müdürü Naci, Emekli Yüzbaşı Nüzhet Ziya, Doktor Ziya, Behçetzade Süleyman, Müderris oğlu Mehmet Emin beyler seçilmiştir. Kongrede memleket sorunları görüşülmüş ve Akhisar'da yeni bir ilkokul ile bir orta mektep açılması kararı alınmıştır.⁷⁷⁵

Ocak 1931'de yapılan CHF Manisa vilayeti kongresine Akhisar'dan Fırka İdare Heyeti Başkanı Mehmet Nuri, Belediye Başkanı Doktor Cemal, Selimzade Süleyman beyler temsilci olarak katılmışlardır. Akhisar temsilcileri kazanın ihtiyaçlarını kongreye bildirmişlerdir.⁷⁷⁶

1932 yılı CHF Akhisar kaza kongresi, bütün nahiyelerden gelen temsilcilerinin katılımı ile, fırka salonunda, Ekim ayında toplanmıştır. Kongre birinci başkanlığına Sındırlızade Mehmet Nuri, ikinci başkanlığına Dramalı Hacı Şevket, katipliklerine

⁷⁷³ **Anadolu**, 17 Teşrin-i Sâni 1930, s. 2.

⁷⁷⁴ **Anadolu**, 24 Teşrin-i Sâni 1931, s. 4.

⁷⁷⁵ **Anadolu**, 10 Kânun-ı Evvel 1931, s. 4.

⁷⁷⁶ **Anadolu**, 16 Kânun-ı Sâni 1931, s. 5.

Doktor Ziya, Banka Müdürü Naci ve Ömer Kaya beyler seçilmiştir. Mehmet Nuri Bey'in temsilcileri selamlaması ile açılan kongrede, Gazi Hazretleri, TBMM Başkanı Kazım Paşa, İsmet Paşa ve CHF katib-i umumiliklerine saygı ve bağlılık telgrafları çekilmiştir.⁷⁷⁷ İdare heyeti seçimleri sonucunda idare heyetini, Sındırgılızade Mehmet Nuri, Dramalı Şevket, Selimzade Ali, Ragıpzade Selman, Behçetzade Musa Sabri beyler oluşturmuşlardır.⁷⁷⁸

CHF, Akhisar'da kültürel faaliyetlerin yapılmasına öncülük etmiştir. Fırka himayesinde İdman Yurdu Spor Kulübü kurulmuştur.⁷⁷⁹ Ayrıca bir gençlik bandosu da mevcuttu. CHF gençlik bandosu 9 Eylül 1933 tarihinde İzmir Kurtuluş Bayramı'na katılmıştır.⁷⁸⁰

II. Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Menemen Olayı

Türkiye'de Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın (SCF) kuruluşunda mecliste bir muhalefet partisi bulundurulması düşüncesi, Türkiye'nin diktatörlükle yönetilmediğini dış dünyaya, özellikle Batı dünyasına göstermek⁷⁸¹ ve Dünyada meydana gelen ekonomik krizin etkilerini azaltmak etkili olmuştur.⁷⁸² Fırka 12 Ağustos 1930 tarihinde M. Kemal Paşa'nın teşvik ve desteği ile, Fethi Bey (Okyar) tarafından kurulmuştur. Serbest Cumhuriyet Fırkası, 11 maddelik fırka programının 1. maddesinde yer alan Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik ve Laiklik esaslarına bağlıydı ve ekonomik bakımdan liberal ekonomiyi savunuyordu.⁷⁸³

Fethi Bey partinin kurtuluşundan kısa bir süre sonra, partililerle birlikte İzmir'de 4 Eylül 1930'da başlayan bir Batı Anadolu gezisine çıkmıştır. İzmir seyahati Serbest Cumhuriyet Fırkası için bir gövde gösterisine dönmüştür. 4 – 8 Eylül arasında İzmir'de kaldığı müddetçe Serbest Fırkaya destek olan halk ile CHF arasında bağları koparan

⁷⁷⁷ Anadolu, 28 Teşrin-i Sâni 1932, s. 6.

⁷⁷⁸ Anadolu, 28 Teşrin-i Sâni 1932, s. 6; T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 165.

⁷⁷⁹ Anadolu, 22 Kânun-ı Evvel 1931, s. 3.

⁷⁸⁰ Anadolu, 22 Ağustos 1933, s. 4.

⁷⁸¹ Tuncay, a.g.e., s. 245.

⁷⁸² Serap Tabak, “ Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın İzmir Vilayeti'ndeki Teşkilatı ve Faaliyeti”, Tarih İncelemeleri Dergisi VIII, Ege üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1992, s. 184

⁷⁸³ Osman Okyar – Mehmet Seyitdanlıoğlu, Fethi Okyar'ın Anıları, Atatürk – Okyar ve Çok Partili Türkiye, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1997, s. 70, 138; Yetkin, a.g.e., s. 104.

çeşitli olaylar yaşanmıştır⁷⁸⁴ 8 Eylül Manisa Kurtuluş gününe katılan Fethi Bey, gezisine devam etmiştir.⁷⁸⁵ 11 Eylül günü gezi güzergahı üzerinde bulunan Akhisar'a geldiğinde, Fethi Bey'i istasyonda karşılayan birkaç yüz kişi arasında ellerinde Arap harfleri ile " La İlahe İllallah" yazılı bir bayrak taşıyanlarda vardır. Bu olay Anadolu gazetesinde " Akhisar'da İrtica mı Var?" başlığı ile verilmiştir.⁷⁸⁶ Bu olay Anakara'da ve memleketin her yerinde üzüntü ile karşılanmıştır;⁷⁸⁷ olayla ilgili birkaç kişi sulh ceza mahkemesinde cezalandırılmıştır. Ayrıca bu olay yeni Türk harflerine muhalif bir olay olarak da değerlendirilmiştir.⁷⁸⁸ İrtica olarak değerlendirilen bu olay, Dahiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından, 2 Ekim 1930'da TBMM'de SCF'nin kapatılma nedenleri arasında somut olay olarak gösterilmiştir.⁷⁸⁹

SCF'nin Manisa Vilayeti teşkilatlanması için Raşit Bey başkanlığında bir heyet görevlendirilmiştir. Fethi Bey'in ziyaretinden kısa bir süre sonra, Akhisar'da fırka teşkilatı kurulmuştur. Akhisar fırka teşkilatının başkanı Selimzade Ali Bey olup, Molla Ali İsmailzade İsmail, Selimzade Ragıp, Musazade Rıza, Şerifzade Emin Ali, Papağanzade Ahmet, Yazıcızade Avukat Nihat beyler fırka teşkilatında yer almışlardır.⁷⁹⁰

1930 Ekim'inde yapılan Belediye seçimlerine SCF de katılmıştır. Böylece 1930 seçimleri Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan ilk çok partili seçim denemesi olmuştur. 1930 seçimleri olaylı geçmiştir. SCF ve onu destekleyen gazetelere göre, olayları, CHF yetkilileri, yerel yöneticiler ve kolluk güçleri çıkarmışlar ve seçimler ağır baskı ve yolsuzluk altında yapılmıştır. CHF ve onu destekleyen basına göre ise, durum, bunun bütünüyle tersineydi; SCF seçim güvenliğini çığnemişler, kolluk güçlerine saldırılarda bulunmuşlardır; kolluk güçleri ve yerel yöneticiler yalnızca seçim güvenliğini

⁷⁸⁴ Okyar, **a.g.e.**, s. 72; Tuncay, **a.g.e.**, s. 266.

⁷⁸⁵ Karakaş, **a.g.t.**, s. 31.

⁷⁸⁶ **Anadolu**, 12 Eylül 1930, s. 2; **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1930, s. 4; Yetkin, **a.g.e.**, s. 183, Dipnot 46; Karakaş, **a.g.t.**, s. 31.

⁷⁸⁷ **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1930, s. 4.

⁷⁸⁸ **Hizmet**, 26 Mart 1931, s. 5; Karakaş, **a.g.t.**, s. 32.

⁷⁸⁹ Yetkin, **a.g.e.**, s. 240.

⁷⁹⁰ **Hizmet**, 16 Eylül 1930, s. 1.

sağlamaya çalışmışlardır. Seçimler sırasında SCF çeşitli yakınmalarda bulunmuş ve seçimlerin sonucunda da yolsuzluk yapıldığı savı ile TBMM'ne başvurmuştur.⁷⁹¹

Akhisar'da da belediye seçimleri sorunlu geçmiştir. Belediye seçimleri başlamadan önce fırkaların taraftarları çeşitli propaganda girişimlerinde bulunmuşlardır. Tütün İnhisar memurları CHF namına propaganda yapmışlar, Manisa mebusu Mustafa Fevzi ile Akhisar Belediye azasından Doktor Ali Ziya beyler Akhisar'a gelerek, SCF'nin muhalefet ettiği şimendifer, inhisarlar, icra, iflas, vergiler gibi konularında halka konuşma yapmışlardır.⁷⁹² Hizmet gazetesine göre ise, konuşma esnasında Serbest Cumhuriyet Fırkası Başkanı Fethi Bey'de eleştirilmiştir.⁷⁹³ Bu konuşma Akhisar halkı tarafından ilgi görürken SCF taraftarlarını sinirlendirmiştir.⁷⁹⁴ Anadolu gazetesi de, haberlerinde CHF'nın seçimleri kazanacağını bildirerek, CHF'na destek vermiştir.⁷⁹⁵ Hatta Akhisar Kaymakamı, Müftü ile imamaları makamına davet edip, halkı CHF'na oy vermelerini sağlamalarını istemiştir.⁷⁹⁶

Manisa Valisi Fuat Bey, Akhisar Kaymakamlığı'na seçimler sırasında, sandık başında CHF ve SCF mensup kişilerin bulundurulmaması emrini vermiştir. Bu durum, SCF tarafından Dahiliye Vekaletine bildirilerek protesto edilmiştir.⁷⁹⁷ Ancak 7 Ekim 1930 günü başlayan Akhisar seçiminde, sandık başında bulunan görevliler Cumhuriyet Halk Fırkası'na mensup olanlardan oluşmuştur. Belediye zabıta memurları, aldıkları emir üzerine sadece kendi memurlarının belediye girmelerine izin vermişler, halktan hiç kimseyi içeriye sokmamışlardır. Halk bu durum karşısında oy kullanmaktan vazgeçmiş, dilekçeleriyle kaymakamlığa, cumhuriyet savcılığına müracaat ederek seçim haklarının korunmasını istemiştir.⁷⁹⁸ SCF'na göre seçim encümeni tarafından oyların atılmasında çıkarılan zorluklara, SCF tarafından düzenlenen ve Avukat Nihat Bey

⁷⁹¹ Yetkin, **a.g.e.**, s. 191.

⁷⁹² **Anadolu**, 6 Teşrin-i Evvel 1930, s. 2

⁷⁹³ **Hizmet**, 6 Teşrin-i Evvel 1930, s. 2.

⁷⁹⁴ **Anadolu**, 7 Teşrin-i Evvel 1930, s. 2.

⁷⁹⁵ **Anadolu**, 6 Teşrin-i Evvel 1930, s. 2.

⁷⁹⁶ **Hizmet**, 12 Teşrin-i Evvel 1930, s. 2.

⁷⁹⁷ **Hizmet**, 4 Teşrin-i Evvel 1930, s.1; Karakaş, **a.g.t.**, s. 37.

⁷⁹⁸ **Hizmet**, 7 Teşrin-i Evvel 1930, s. 2; Karakaş, **a.g.t.**,s. 37 -38

tarafından verilen konferansta protesto edilmiştir. Konferanstan sonra, Kaymakam'ın emri ile Nihat Bey karakola çekilerek ifadesi alınmıştır.⁷⁹⁹

SCF, Akhisar'da bazı kişileri habersiz nahiye ocak heyetine dahil etmişlerdir. Tuhafiyeci Benlioğlu Rıza kendisinin SCF dahil edildiğini duyunca Anadolu gazetesine, CHF taraftarı olduğunu bildiren bir beyanat vermiştir.⁸⁰⁰ Mestanlı Bakla Hafız Mustafa Efendi'yi belediye namzedi olarak listelerine almak istemişlerse de Mustafa Efendi kabul etmemiştir. Seçimlerin yapıldığı günlerde SCF üyeleri belediye etrafında dolaşarak, oy kullanmaya gelen halka SCF'na oy vermelerini istemişlerdir. SCF kaza ocak idare heyeti azasından Eczacı Saffet Bey, fırka prensiplerinin fikirlerine uymadığı gerekçesiyle fırkadan ayrılmasından sonra SCF'da bir çözülme yaşanmıştır.⁸⁰¹

Tartışmalarla 19 Ekim 1930 günü belediye seçimi son bulmuştur. Seçimi 1 056 oyla CHF kazanmıştır.⁸⁰² Seçimleri CHF'nın kazanması SCF üyelerini hayal kırıklığına uğratmıştır. Seçimden bir ay sonra da SCF'nın Akhisar teşkilatı kapatılmıştır.⁸⁰³

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kendini feshetmesinden kısa bir süre sonra, Nakşibendi tarikatına mensup oldukları bilinen Derviş Mehmet ve bir grup arkadaşı tarafından 23 Aralık 1930'da Menemen'de gerici nitelikte bir ayaklanma çıkmıştır. "Menemen Olayı" olarak adlandırılan bu ayaklanmada "şariat isteriz" diye ayaklanan Derviş Mehmet ve arkadaşları tarafından, olayı bastırmak için görevlendirilen Asteğmen Kubilay şehit edilmiştir.⁸⁰⁴ Menemen Olayı ile ilgili bir dizi çeşitli önlemler alınmış ve adli soruşturmalar başlatılmıştır. 31 Aralık 1930'da Bakanlar Kurulu tarafından Menemen, Balıkesir, Manisa'da sıkı yönetim ilan edilmiş ve sıkı yönetim komutanlığına II. Ordu Kumandanı Fahrettin Paşa getirilmiştir. 1 Ocak 1931'de de I.

⁷⁹⁹ **Hizmet**, 9 Teşrin-i Evvel 1930, 2.

⁸⁰⁰ **Anadolu**, 6 Teşrin-i Evvel 1930, s. 3.

⁸⁰¹ **Anadolu**, 9 Teşrin-i Evvel 1930, s. 4.

⁸⁰² **Hizmet**, 21 Teşrin-i Evvel 1930, s. 3; **Anadolu**, 20 Teşrin-i Evvel 1930, s. 2; Karakaş, **a.g.t.**, s. 38.

⁸⁰³ **Anadolu**, 26 Teşrin-i Sâni 1930, s. 4.

⁸⁰⁴ Kemal Üstün, **Menemen Olayı ve Kubilay**, 3. Baskı, Çağdaş Yayınlar, İstanbul 1981, s. 20 – 23; Serap Tabak, **Serbet Cumhuriyet Fırkası ve İzmir Vilayeti**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1990, s. 170 – 171; Cezmi Eraslan, "*Siyasi Alanda Yapılan İnkılaplar*", **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Atatürk Araştırma Merkezi**, Ankara 2002, s. 66 -67.

Kolordu Kumandan Vekili Muğlalı Mustafa Paşa başkanlığında kurulan harp divanlarında asiler yargılanmıştır.⁸⁰⁵

Menemen Olayı'ndan sonra Başsavcı Hidayet Bey'in başkanlığında yapılan tahkikat sonucunda olayın Manisa'da hazırlandığı ve asilerin Manisa'dan hareket ettikleri ortaya çıkmıştır.⁸⁰⁶ Manisa'da yapılan tahkikat çerçevesinde Akhisar'da da sorgulama ve tutuklamalar yapılmış ve Nakşibendi tarikatına mensup birçok kişi divanı harbe sevk edilmiştir. Tahkikat neticesinde, Savcı Abdullah Şevki tarafından Nakşibendi tarikatına mensup oldukları ve Akhisar'da faaliyette buldukları tespit edilen Manifaturacı Şeyh Hüseyin,⁸⁰⁷ Manifaturacı Hafız Hasan, Bakkal Ahmet Raşit, Hacı Hüseyin, ve Laz Mustafa Menemen'e sevk edilmişlerdir.⁸⁰⁸ Yapılan tevkif sonucunda, bu kişilerin İstanbul Eyüp'te bulunan Nakşibendi Şeyhi Abdülhalim Efendi'nin müritleri olduğu ortaya çıkarılmıştır.⁸⁰⁹ Menemen'de Savcı Kamil Efendi tarafından sorguya çekilen Hafız Hasan Efendi Menemen Olayı ile alakasını reddetmiştir; ancak Hasan Efendi'nin, Akhisar'ın Balıca ve Başlamış köylerinde, İstanbul'da tevkif edilen Şeyh Abdülhakim'e izafetle Nakşibendi risaleleri dağıttığı ve halkı tarikata girmeye teşvik ettiği ortaya çıkarılmıştır.⁸¹⁰ Ayrıca Nakşibendi tarikatına mensup ve genç kadınları bir tekkeye kapayarak gayri ahlaki davranışlarda bulunan Ahmet, Hasip, Sabati ve Haydar namındaki dört kişi tevkif edilerek Menemen'e sevk edilmiştir.⁸¹¹

Tahkikatlar sırasında Akhisar'da Uşaki tarikatı ortaya çıkarılmıştır. Uşaki tarikatına mensup Akhisar'ın Kömürcü köyünde Şeyh Sadık ile müritleri Kâmil ve Lütfullah hakkında tahkikat yapılmıştır.⁸¹² Tahkikat neticesinde bu kişiler Menemen divanı harbine sevk edilmişlerdir.⁸¹³ Harb divanında yargılanan Şeyh Sadık'a tarikat

⁸⁰⁵ Üstün, **a.g.e.**, s. 27; Tabak, **a.g.t.**, s. 179; Kocatürk, **a.g.e.**, s. 514; Eraslan, **a.g.m.**, s. 68.

⁸⁰⁶ Tabak, **a.g.t.**, s. 175.

⁸⁰⁷ **Hizmet**, 30 Kânun-ı Evvel 1930, s. 3.

⁸⁰⁸ **Yeni Asır**, 4 Kânun-ı Sâni 1931, s. 2; **Anadolu**, 7 Kânun-ı Sâni 1931, s. 4; **Cumhuriyet**, 9 Kânun-ı Sâni, 1931, s. 3.

⁸⁰⁹ **Cumhuriyet**, 12 Kânun-ı Sâni 1931, s. 1.

⁸¹⁰ **Yeni Asır**, 2 Kânun-ı Sâni 1931, s. 1.

⁸¹¹ **Cumhuriyet**, 5 Kânun-ı Sâni 1931, s. 1.

⁸¹² **Yeni Asır**, 4 Kânun-ı Sâni 1931, s. 2; **Anadolu**, 7 Kânun-ı Sâni 1931, s. 4.

⁸¹³ **Cumhuriyet**, 12 Kânun-ı Sâni 1931, s. 1.

işleri ile uğraştığı ve dini alet ederek halkın ve devletin emniyetini tehlikeye attığı gerekçesiyle altı ay hapis ve 50 lira para cezası verilmiştir.⁸¹⁴

⁸¹⁴ **Yeni Asır**, 26 Şubat 1931, s. 4.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AKHISAR'DA SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

A. Eğitim

I. Cumhuriyet Öncesinde Akhisar'da Eğitim

Eski devirlerden beri insanoğlunun ayakta kalabilmesi, hayata ayak uydurabilmesi, deneyimlerini yeni nesille aktarabilmesi için öğrenme ve öğretme insanlığın ana konusu olmuştur. Her devlet kendi anlayışı çerçevesinde eğitim uygulamaları geliştirmiştir. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemine kadar eğitim faaliyetleri sadece medreseler aracılığı ile yürütülüyordu. Ancak eğitimin medreselerden evvel bir ilk öğretim kısmı olduğu da bilinmektedir. Bu kısım sıbyan mektepleri ya da mahalle mektepleri olarak adlandırılmaktadır.⁸¹⁵ 4 – 6 yaş arasında kız ve erkek çocuklarının birlikte okutulduğu bu okullarda Kur'an okuma, din pratiği, namaz sureleri, biraz da yazı öğretilirdi.⁸¹⁶ Sıbyan mekteplerinden sonra çocuklar medreseye yönelirlerdi. Akhisar'da da 1878 – 1879 yılında 42 sıbyan mektebi vardı.⁸¹⁷

Sıbyan mekteplerinden çıkan çocuklar medreselerde eğitim görmüşlerdir. Medreseler, Tanzimat ve sonraki dönemlerde eğitim alanında köklü yenilikler yapılmasına rağmen varlığını Osmanlı son dönemlerinde de korumuştur. 1898 yılında Akhisar ve Marmara nahiyesinde 16 medrese ve bu medreselerde de 190 öğrenci bulunmaktaydı.⁸¹⁸ Abdünnebi Efendi Medresesi'nin 38, Şehir Üstü Medresesi'nin 16, Talup Oğlu Medresesi'nin 12, Cami-i Kebir Medresesi'nin 50, Sinan Gazi

⁸¹⁵ Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)**, 7.baskı Alfa Yayınları, İstanbul 1999, s. 71–72; Refik Turan, “Eğitim ve Öğretimdeki Gelişmeler: Yeni Devlet Yeni Eğitim”, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2002, s. 101.

⁸¹⁶ İlhan Tekeli, “Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c. 3, İletişim Yayınları, s. 651.

⁸¹⁷ Baykara, **XIX. Yüzyılda Aydın Vilayeti**, s. 49; Yılmaz, **a.g.t.**, s. 93.

⁸¹⁸ **Yurt Ansiklopedisi**, c. 8, s. 5542; Yılmaz, **a.g.t.**, s. 101.

Medresesi'nin 6, İnce Minare Medresesi'nin 14, Hacı Hoca Medresesi'nin 22, Şeyh İsa Medresesi'nin 25, Ameldi Camii Medresesi'nin 1, Makramacı Medresesi'nin 4, Boduroğlu Medresesi'nin 2 öğrencisi vardı. Tepecik, Hergelen, Köhne Cami-i Şerif, Kiremitçi ve Marmara nahiyesinde bulunan Halime Hatun medreselerinde öğrenci bulunmamaktaydı.⁸¹⁹

1900 yılında 10 medrese,⁸²⁰ 1901 yılında ise Akhisar'da 14 medrese bulunmaktaydı. Bu medreselerden en önemlileri şunlardı:⁸²¹

Medrese Adı	Kurucusu	Müderrisi	Talebe Sayısı
Cami-i Kebir		Halil	27
Şeyh İsa	Şeyh İsa	Hacı Yusuf	25
Şehir Üstü		Ömer Lütfü	16
İnce Minare	Naci İsmail	Hüseyin	14
Tulup Oğlu	Tulup	İbiş	15
Sinan Gazi	Sinan Gazi	Halil	6

Osmanlı Devleti'nin belkemiğini oluşturan medreseler gerek eğitim ve öğretim kadrosu gerekse program ve metot yönünden kendisini yenileyememiş, gelişen dünyanın yanında geri kalmıştır. Eğitimdeki bu geri kalışı durdurmak için Tanzimat'tan itibaren Batılı sivil öğretimden ilham alınarak rüştiye, idadi, sultani gibi ortaöğretim ve iptidai gibi ilköğretim kurumları açılmaya başlanmıştır.⁸²² Akhisar'da iptidai mektebi 1884 yılında Selimzade Mektebi adıyla ilk defa açılmıştır. Bu mektep, daha önce 1856 yılında çocuklara okuma yazma, daha büyüklere Kur'an-ı Kerim okutmak üzere Akhisar Paşa Mahallesi'nde yapılmış mahalle mektebinin, Selimzade Mehmet Ağa tarafından onarılarak açılması ile oluşturulmuştur.⁸²³

1888 – 1889 yıllarında da iptidai mekteplerinde dört muallim görev yapmıştır. Bu muallimler sırasıyla; Hafız Ahmet Efendi, Salih Efendi, Mehmet Ali Efendi ve

⁸¹⁹ Yılmaz, **a.g.t.**, s. 102 – 103.

⁸²⁰ Baykara, **a.g.t.**, s. 48.

⁸²¹ İzdem, **a.g.e.**, s. 81; Satış, **a.g.e.**, s. 352 – 353.

⁸²² Akyüz, **a.g.e.**, s. 285.

⁸²³ İzdem, **a.g.e.**, s. 81; Satış, **a.g.e.**, s. 341.

Hafız Hüseyin Efendi'dir.⁸²⁴ 1897 – 1898 yılında ise Akhisar kaza merkezinde 557 ilköğretim öğrencisi öğrenim görmekteydi. Bunların 341'i erkek iptidai talebesi, 41'i kız iptidai talebesi, 175'i Rum iptidai talebesiydi.⁸²⁵ 1908 yılına gelindiğinde Akhisar'da dört erkek iptidai mektebi (Selimzade Mektebi, Paşa Mektebi, Hashoca Mektebi, Kethüda Mektebi), bir tane kız iptidai mektebi bulunmaktaydı.⁸²⁶ Bu mekteplerin 1899 - 1900, 1902 - 1903, 1908 yıllarında öğrenci sayıları ve baş muallimleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

	1889 - 1900 ⁸²⁷		1902 - 1903 ⁸²⁸		1908 ⁸²⁹	
	Başmuallim	Öğrenci Sayısı	Başmuallim	Öğrenci Sayısı	Başmuallim	Öğrenci Sayısı
Selimzade Mektebi	Hüsnü Efendi	209	Hüsnü Efendi	175	Hüsnü Efendi	169
Paşa Mektebi	Mehmet Efendi	20	Mehmet Efendi	79	Ali Rıza Efendi	78
Hashoca Mektebi	Hafız Mehmet Efendi	65	Hafız Mehmet Efendi	71	Halil Efendi	65
Kethüda Mektebi					Hafız Mehmet Efendi	45
Kız Mektebi	Emine Hanım	65	Emine Hanım	76	Nefise Hanım	126
Toplam		359		401		438

Yukarıdaki tabloya göre Akhisar kazasında mevcudu en fazla olan okul Selimzade Mektebi'dir. Kız Mektebi öğrenci sayısı ise her geçen gün artmış ve 1908 yılında en fazla mevcuda ulaşmıştır. Akhisar Kız Mektebi, 1876 yılında Kaymakam Refet Bey tarafından Aynalı Cami karşısında küçük bir binada açılmıştır. Kız Mektebi Yunan işgali döneminde de çeşitli binalarda öğrenime devam ederek Cumhuriyet'ten sonra kurulan Gazi ilköğretim Okulu'nun başlangıcı oluşturmuştur.⁸³⁰

Akhisar'da Rüştüye Mektebi 1883 – 1884 öğretim yılında 30 400 kuruş harcanarak açılmıştır. 1888–1889 yılında Rüştüye Mektebi'nde iki muallim ve bir

⁸²⁴ Yılmaz, a.g.t., s. 93.

⁸²⁵ Yılmaz, a.g.t., s. 94.

⁸²⁶ Aydın Vilayeti Salnamesi 1326, s. 600.

⁸²⁷ Aydın Vilayeti Salnamesi 1317, s. 349

⁸²⁸ Aydın Vilayeti Salnamesi 1320, s. 312.

⁸²⁹ Aydın Vilayeti Salnamesi 1326, s. 600.

⁸³⁰ Bu bilgi Gazi A. Vehbi Bakıroğlu İlköğretim Okulu panosundan alınmıştır.

kapıcı görev yapmaktaydı.⁸³¹ Okulda 1899 – 1900 öğrenim yılında 50,⁸³² 1902 – 1903 öğrenim yılında 77,⁸³³ 1903 – 1904 öğrenim yılında 60,⁸³⁴ 1908 – 1909 öğrenim yılında 50 öğrenci öğrenim görmüştür.⁸³⁵

Gayr-ı Müslimler'e de ait iptidai ve rüştiye mektepleri bulunmaktaydı. Rumlara ait kız ve erkeklere iptidai mektepleri ve bir rüştiye mektebi, Ermenilere ait ise 2 rüştiye mektebi eğitim vermekteydi.⁸³⁶ H. 1316 (1898 – 1899) Maarif Salnamesi'ne göre kazada 2 Rum rüştiye mektebi vardı. Rum cemaatine ait kız ve erkek öğrenciler için yapılan rüştiye mektebi “Aya Nikola” adını; Ermenilere ait rüştiye mektepleri ise “Kosavracyan” ve “Avadigyan” adını taşıyordu.⁸³⁷ Ayrıca Akhisar'da Musevilere ait 100 öğrenci kapasiteli bir Musevi Ziraat Mektebi açılmıştır. Bu mektepteki öğrenciler tarım alanında eğitim görmelerinin yanında sosyal ve kültürel yönden de geliştirilmeye çalışılmıştır.⁸³⁸

İkinci Abdülhamit döneminde sancak ve kazaların eğitim işlerini görüşmek, karara bağlanmak için maarif komisyonları kurulmuştur. Akhisar'da da maarif işleri, kurulan maarif komisyonları tarafından idare edilmiştir. 1895 – 1906 yılı Aydın Vilayeti Salnamesi'ne göre Akhisar'da 1 başkan ve 5 üyeden oluşan bir maarif komisyonu maarif işlerini yürütmüştür.⁸³⁹ 1908 yılında ise bu komisyon 1 başkan ve 6 üyeden oluşmuştur.⁸⁴⁰

II. Cumhuriyet Döneminde Akhisar'da Eğitim

Türkiye Cumhuriyeti uzun süren savaş döneminden kurulduğundan ekonomik, sosyal, siyasi gibi nedenlerden dolayı olumsuz bir durumdaydı. Savaşın yol açtığı

⁸³¹Yılmaz, a.g.t., s. 98. Ekmel İzdem ise, Akhisar'da ilk rüştiye mektebinin 1890 yılında açıldığını bildirmiştir. Bkz. İzdem, a.g.e., s. 81

⁸³² Aydın Vilayeti Salnamesi 1317, s. 349.

⁸³³ Aydın Vilayeti Salnamesi 1320, s. 312

⁸³⁴ 1321 Senesi Hicrisine Mahsus Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, Dersaadet 1321, s. 361; Yurt Ansiklopedisi, c.8, s. 5542.

⁸³⁵ Aydın Vilayeti Salnamesi 1326, s. 594.

⁸³⁶ 1321 Senesi Hicrisine Mahsus Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, s. 384.

⁸³⁷ Yılmaz, a.g.t., s. 100

⁸³⁸ Yılmaz, a.g.t., s. 105.

⁸³⁹ Aydın Vilayeti Salnamesi 1312, s. 408.

⁸⁴⁰ Aydın Vilayeti Salnamesi 1326, s. 597.

yıkıntılardan eğitim de nasibini almış, hatta bir süre kesintiye uğramıştır. Hem olumsuz koşullardan kurtulmak, hem de Türkiye Cumhuriyeti'ni laik, milli, sosyal, yeni bir devlet haline getirebilmek için her şeyden önce eğitim alanında bir takım yenilikler yapılmıştır. Daha Kurtuluş Savaşı sırasında Atatürk'ün 16 Temmuz 1921 tarihinde Ankara'da Maarif Kongresi'ni toplaması eğitim unsurundan yoksun bir milletin olamayacağı düşüncesinden başka bir şey değildir. Maarif Kongresi'nde yaptığı konuşmada şu sözleri söylemiştir; “ Şimdiye kadar takip olunan eğitim ve öğretim usullerinin milletimizin gerilemesinde en mühim amil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir milli terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafelerinden ve yaratılış vasıflarından hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelebilen bütün tesirlerden tamamen uzak, milli seciye ve tarihimizle münasip bir kültür kastediyorum...”⁸⁴¹

3 Mart 1924 yılında yapılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile tüm okullar Maarif Vekaleti'ne bağlanmış ve medreseler kaldırılmıştır.⁸⁴² Eğitim alanında yapılan bir başka değişiklik de 2 Mart 1926 tarihinde kabul edilen Maarif Teşkilatı hakkındaki kanun ile gerçekleştirilmiştir. Bu kanunla da laik eğitime uygun bir anlayışla ilk ve orta öğretim esasları belirlenerek, eğitim hizmetleri modern hale getirilmiştir.⁸⁴³

Cumhuriyet döneminde eğitimin başlıca amacı, her düzeydeki okullarda Cumhuriyet rejiminin gerektirdiği ve yeni Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu Atatürk ilkelerine bağlı, laik, aktif nesiller yetiştirmektir.⁸⁴⁴

a. Anasınıfı

Eğitime büyük katkıları olan Ayhan Zeynep Hanım'ın 1925 yılında Akhisar'da anasınıfı açma girişimlerinde bulunmuştur. Ancak gerekli tahsisatın sağlanamadığından anasınıfı açılması gecikmiştir. Gerekli tahsisatın Maarif Müdüriyet'inden tedarik

⁸⁴¹ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II**, (1906 – 1938), 3. Baskı, Türk İnkılap Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997, s. 19 – 21; Turan, **a.g.m.**, s. 106.

⁸⁴² Akyüz, **a.g.e.**, s. 285; Kocatürk, **a.g.e.**, s. 410.

⁸⁴³ Turan, **a.g.m.**, s. 109.

⁸⁴⁴ Akyüz, **a.g.e.**, s. 284, 286.

edilmesi girişimleri sonucunda⁸⁴⁵ 1926 yılında anasınıfı açılmış ise de bir ay içinde kapanmıştır.⁸⁴⁶

b. Akhisar’da İlköğretim Alanındaki Gelişmeler

Cumhuriyetin ilk yıllarında Akhisar’ın merkezinde daha sonra inşa edilen Misak-ı Milli ve Gazi ilkokullarının temelini oluşturan, kız ve erkek iki numune mektebi mevcuttu.

Akhisar kazası ile Marmara nahiyesinde 1925 – 1926 ders yılında 18 adet resmi ilkokul ve 1.337 öğrenci vardı.⁸⁴⁷ 1926 – 1927 ders yılında ise Akhisar kazasında 20 ilkokul olup bu okullarda 392’si kız ve 1.026’sı erkek olmak üzere toplam 1.418 öğrenci öğrenim görmüştür.⁸⁴⁸

Akhisar merkezinde erkek ve kız numune mekteplerinde 1927 yılında 10 lira maaşlı 6 öğretmen ve 4 öğretmen muavini, 15 lira maaşlı 12, 17 lira 25 kuruş maaşlı 1, 19 lira 50 kuruş maaşlı 6, 20 lira maaşlı 1 olma üzere toplam 30 öğretmen görev yapmaktaydı.⁸⁴⁹

1931 – 1932 yılında Akhisar kaza merkezinde iki ilkokul mevcuttu. Bu okullarda 770’i erkek ve 457’si kız öğrenci olmak üzere toplam 1.227 öğrenci öğrenimine devam etmekte ve 28 öğretmen görev yapmaktaydı.⁸⁵⁰ Akhisar köylerinin ise 13 okul vardı. 18 öğretmeni olan bu okullarda 537 erkek ve 244 kız öğrenci bulunmaktaydı. Mektebi bulunan köyler şunlardır: Göl Marmara, Selendi, Beyoba, Yayakırıldı, Kapaklı, Karasonya, Selçekli, Saraçoğlu, Medar, Süleymanlı, Sünnetçiler, Çoban Hasan, Yatağan.⁸⁵¹ Basındaki haberler göre, 1933 yılında Akhisar merkezinde 2, köylerinde 14 olmak üzere Akhisar’da toplam 16 ilkokul vardı. Bu ilkokullarda 59

⁸⁴⁵ Anadolu, 7 Kânun-ı Evvel 1925, s. 2.

⁸⁴⁶ Anadolu, 1 Şubat 1926, s. 2.

⁸⁴⁷ T.C. Devlet Salnamesi 1925 – 1926, s. 668.

⁸⁴⁸ T.C. Devlet Salnamesi 1925 – 1926, s. 929.

⁸⁴⁹ Manisa Vilayeti Meclis-i Umumisi Zabıtnamesi (1927) III, s. 10.

⁸⁵⁰ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 154; Yenice, a.g.t., s. 155. Anadolu gazetesi’nin 13 Teşrin-i Evvel 1931 tarihli haberine göre ise; Akhisar okullarda 28 öğretmen eğitim vermekte ve 1 400 öğrenci de öğretim görmekteydi.

⁸⁵¹ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 154.

öğretmen görev yapmakta, köylerde 1 500 olmak üzere toplam 2 050 öğrenci öğrenim görmekteydi.⁸⁵²

Maarif İstatistiği'ne göre, 1932 – 1933 ders yılında Akhisar merkezinde ve köylerinde okul, öğrenci ve öğretmen sayısı aşağıdaki tabloda verilmiştir:⁸⁵³

	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı		
		Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Akhisar Merkez	2	820	442	1.262	15	13	28
Akhisar Köyleri	14	673	410	1.083	21	3	24

Yukarıdaki tabloya bakıldığında Akhisar merkezindeki 2 ilkokuldaki 1 262 öğrenci varken Akhisar köylerinde 14 okulda 1 083 öğrenci olması Akhisar'ın merkezinde okuyan öğrenci sayısının daha fazla olduğunu göstermektedir. Ayrıca Akhisar merkezinde ve köylerinde ilkokulu giden kız öğrencilerin sayısı ilkokula giden erkeklerin yarısı kadardır. Akhisar merkezinde 1 262 öğrencinin 485'i 1. sınıfa, 301'i 2. sınıfa, 248'i 3. sınıfa, 147'si 4. sınıfa, 80 kişisi de 5. sınıfa gitmekteydi. 5. sınıfa giden 55'i erkek ve 25'i kız toplam 80 öğrenciden 31'i erkek ve 14'ü kız olmak üzere toplam 45 kişi mezun olmuştur. Akhisar köylerinde ise 1 083 kişinin 570'i 1.sınıfa, 289'u 2. sınıfa, 150'si 3. sınıfa, 35'i 4. sınıfa, 39'u 5. sınıfa gitmektedir. 5. sınıfa gidenlerden 16'sı mezun olmuştur.⁸⁵⁴

Akhisar'ın merkezinde bulunan iki ilkokul da beton ve kârgirdan yapılmış olup 5 sınıflıydı. Bu ilkokullardan birinde kışlık teneffüs salonu vardı. Okulların kütüphanelerinde 1933 – 1934 yılında 85'i Türk harfli, 214'ü Arap harfli, 7'si diğer dillerden olan toplam 306 kitap bulunmaktaydı.⁸⁵⁵ 1933 – 1934 yılında Akhisar merkez ve köylerinde ilkokulda tahsil gören öğrenci⁸⁵⁶ ve öğretmen sayısı şöyledir:⁸⁵⁷

⁸⁵² Her Gün, 8 Teşrin-i Sâni 1933, s. 7

⁸⁵³ Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, **Maarif İstatistiği 1932 – 1933**, İstanbul 1934, sny.

⁸⁵⁴ **Maarif İstatistiği 1932 – 1933**, sny.

⁸⁵⁵ Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, **Maarif İstatistiği 1933 - 1934**, İstanbul 1935, s. 48 – 49. Kütüphanelerdeki kitapların toplamı düzeltilerek verilmiştir.

⁸⁵⁶ **Maarif İstatistiği 1933 – 1934**, s. 142 – 143.

⁸⁵⁷ **Maarif İstatistiği 1933 – 1934**, s. 60 – 61.

	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı		
	Erkek	Kız	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Akhisar Merkez	900	520	1.420	15	13	28
Akhisar Köyleri	731	452	1.183	21	3	24

1933 – 1934 ders yılında Akhisar’ın merkez ve köylerinde öğretmen sayıları değişmemiştir. İlkokula giden öğrenci sayılarında 1932 – 1933 ders yılına göre artış olmuştur. Akhisar’ın merkezinde 1932 – 1933 yılında ilkokula giden 1.262 öğrenci varken, 1933 – 1934 yılında bu rakam 158 kişi atarak 1.420 öğrenciyi bulmuştur. 1933 -1934 yılında Akhisar merkezinde 1.402 öğrencinin 486’sı 1. sınıfa, 385’i 2. sınıfa, 226’sı 3. sınıfa, 215’i 4. sınıfa, 138’i de 5. sınıfa gitmekteydi. 5. sınıfa giden 98’i erkek ve 40’i kız toplam 1938 öğrenciden 75’i erkek ve 33’ü kız olmak üzere toplam 108 kişi mezun olmuştur. Akhisar köylerinde ise 2.192 çocuk tahsil çağındaydı. Bu tahsil çağındaki çocukların 1.183’ü ilkokula gitmektedir. İlkokula gidenlerden 614’ü 1. sınıfa, 310’i 2. sınıfa, 188’i 3. sınıfa, 37’si 4. sınıfa, 43’ü 5. sınıfa gitmekteydi. 5. sınıfa gidenlerden 19’u mezun olmuştur.⁸⁵⁸

1937 yılında, Akhisar merkezde 15 dershaneli bir ilkokul ile Büknüş, Dere, Beyoba, Seydiköy, Arabacıboz, Çoban Hasan, Palamut köylerinde ilkokul açılmıştır.⁸⁵⁹

Gazi İlkokulu yapılana kadar çeşitli binalarda eğitim veren Kız Numune Mektebi’nin müdürü Ayhan Zeynep Hanım,⁸⁶⁰ müdür muavini Seniha Hanım,⁸⁶¹ öğretmenleri ise Atıfet Hanım,⁸⁶² Sacide Vasfi Hanım’dır. Sacide Vasfi Hanım’ın 1927 yılında ayrılmasında sonra bu göreve Fethiye Hanım getirilmiştir.⁸⁶³ 1926 yılında Kız Numune Mektebi’nde 78 çocuk vardı.⁸⁶⁴

⁸⁵⁸ Maarif İstatistiği 1933 – 1934, s. 142 – 143.

⁸⁵⁹ Cumhuriyetin 15. Yılında Manisa, Manisa 1938, s. 81.

⁸⁶⁰ Anadolu, 7 Kanun-ı Evvel 1925, s. 2.

⁸⁶¹ Anadolu, 3 Teşrin-i Evvel 1924, s. 3.

⁸⁶² Anadolu, 7 Teşrin-i Sâni 1924, s. 3.

⁸⁶³ Hizmet, 24 Teşrin-i Sâni 1927, s. 2.

⁸⁶⁴ Anadolu, 1 Şubat 1926, s. 2.

1. Misak-ı Milli İlkokulu

Misak-ı Milli İlkokulu'nun temelini, Cumhuriyet döneminden önce 1884 yılında Akhisar Paşa Mahallesi'nde kurulan Selimzade Mektebi oluşturmaktadır. Selimzade Mektebi Cumhuriyet'in ilanından sonra Saltanat-ı Milliye mektebi adını almıştır. İstasyon Caddesi'nde yeni bina yapılıncaya kadar bu ad ile erkek numune mektebi olarak eğitim ve öğretime devam etmiştir.⁸⁶⁵

Misak-ı Milli İlkokulu'nun yapımına İstasyon Caddesi'nde sebze bahçesi olan bir arsada, Kaymakam Talat ve General Fahrettin Altay'ın girişimleri ve Belediye Başkanı Mehmet Müderrisoğlu'nun yardımlarıyla başlanmıştır. Okulun yapımında Yunan esirleri çalışmıştır.⁸⁶⁶ Ayrıca okulun inşası için gerekli olan taş, kireç, kum Akhisar'ın arabacıları tarafında davul ve zurnalarla bir bayram havası içinde taşınmıştır. Bu halkın eğitime katkıdan kaçınmadıklarını, kendi okullarının kendilerinin yaptıklarını göstermektedir.⁸⁶⁷ Okuldan alınan bilgide okulun yapımının 1925 yılında bittiği ve erkek numune mektebi olarak hizmete açıldığını bildirilmekte ise de, Anadolu gazetesinin 22 Mart 1926 tarihli haberinde okul binasının iki gün sonra teslim edilecek dereceye geldiği ve kız ve erkek öğrencilere aynı elbise yaptırıldığı bildirilmiştir. Kız öğrencilere de elbise yaptırılıyor olmasında dolayı, okulun sadece erkek okulu olarak açıldığını söylemek doğru olmaz. Okulun açılışı ise Ekim 1926' da yapılmıştır.⁸⁶⁸ Vali Müştak Bey açılış töreninde bulunmak üzere 2 Ekim 1926 günü Manisa'dan hareket etmiştir.⁸⁶⁹

Okul 1938 yılında yeni yapılan Altı Eylül İlkokulu'na taşınmış, okul binasına da ortaokul yerleştirilmiştir. 1944 yılında Ayşe Hanım'ın hastane olarak yaptırdığı binaya ortaokul taşınınca Misak-ı Milli İlkokulu İstasyon Caddesi'ndeki ilk binasında 1947 yılında hizmete girmiştir.⁸⁷⁰

⁸⁶⁵ İzdem, a.g.e., s. 83.

⁸⁶⁶ Misak-ı Milli Ali Şefik İlköğretim Okulu'ndan alınan bilgiden.

⁸⁶⁷ **Türk Sesi**, 27 Eylül 1339 ,s. 2.

⁸⁶⁸ **Anadolu**, 22 Mart 1926, s. 2.

⁸⁶⁹ **Anadolu**, 3 Teşrin-i Sâni 1926, s. 2.

⁸⁷⁰ Misak-ı Milli Ali Şefik İlköğretim Okulu'ndan alınan bilgiden; **Akhisar'ın Yerel Tarihi**, s. 31.

Misak-ı Milli İlkokulu 10 dershaneli olup 1931 yılında 480 öğrencisi bulunmaktaydı.⁸⁷¹1930 yılında okulun Başmuallimi Niyazi Bey'di.⁸⁷² Niyazi Bey 1931 yılında Öğretmen Kevser Hanım ile birlikte tayin edilence, baş muallimliğe Salihli Namık Kemal Mektebi Başmuallimi tayin edilmiştir. Manisa Gazi Mektebi öğretmenlerinden Makbule Hanım 1931 yılında Misak-ı Milli İlkokulu'na nakledilmiştir.⁸⁷³

2. Gazi İlkokulu

Gazi İlkokulu'nun başlangıcı, Kaymakam Refet Bey tarafından Aynalı Camii karşısında 1876 yılında açılan ilk kız okuludur. Başlangıçtan beri Selimzade ailesine ait evlerde, Soğuk Tulumba mevkiinde Ahlatoğulları'na ait evde ve kilise binasında okul eğitim ve öğretimi sürdürmüştür.⁸⁷⁴

Gazi İlkokulu'nun yapılması kararı 6 Şubat 1926 tarihinde Manisa il meclisinde alınmış ve 1926 yılı il bütçesinden yalnız iskelet ve üzerinin örtülme masrafı olarak 30.000 lira ayrılmıştır.⁸⁷⁵ 1927 yılı bütçesinde ise, 50.000 lira okul inşasına tahsis edilmiştir.⁸⁷⁶ Arsası Selimzade Selim ve aynı aileden Avni Bey tarafından bağışlanan⁸⁷⁷ okulun temel atma töreni 8 Haziran 1927 günü yapılmıştır. Vali Müştak Bey'in hazır bulunduğu temel atma töreninde kurbanlar kesilmiş, fotoğraflar çekilmiş ve Vali Müştak Bey bir konuşma yapmıştır.⁸⁷⁸ 86.410 lira keşif bedeli

⁸⁷¹ **T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua**, s. 83; **Büyük Bayramda Akhisar**, s. 11. Anadolu gazetesinin 9 Haziran 1927 tarihli haberinde ise, Misak-ı Milli İlkokulu 12 dershaneli olduğu belirtilmiştir.

⁸⁷² **Anadolu**, 8 Kânun-ı Evvel 1930, s. 4.

⁸⁷³ **Anadolu**, 27 Eylül 1931, s. 4.

⁸⁷⁴ Gazi A. Vehbi Bakırhoğlu İlköğretim Okulu panosundaki bilgiden.

⁸⁷⁵ **Meclis-i Umumisi 1926 Zabıtnamesi**, s. 125.

⁸⁷⁶ **Manisa Vilayeti Meclis-i Umumisi Zabıtnamesi (1927) 3**, s.244.

⁸⁷⁷ Gazi A. Vehbi Bakırhoğlu İlköğretim Okulu panosundaki bilgiden.

⁸⁷⁸ **Anadolu**, 9 Haziran 1927, s. 2. Temel atma töreni tarihi, Gazi A. Vehbi Bakırhoğlu İlköğretim Okulu panosundaki bilgide 1926 yılı olarak verilmiştir. Baki Satış ise, okulun 1929 yılında inşa edildiğini söylemektedir. Bkz. Satış, **a.g.e.**, s. 436.

çıkarılan⁸⁷⁹ Gazi Mektebi 1928 yılının Eylül ayında tamamlanmıştır.⁸⁸⁰ Tamamlanan okul için 90. 000 lira harcanmıştır.⁸⁸¹

17 dershaneli⁸⁸² olan Gazi İlkokulu'nun ilk müdürü İsmail Hakkı Bey'di. İlk öğretmenleri ise Leman (Aytun), Şaziment (Özkaya), Hayrunisa (Kurtel) hanımlar ile Yusuuf ve Haydar beylerdi.⁸⁸³ Bu öğretmenler haricinde 1928 ile 1933 yılları arasında Muazzez Hanım,⁸⁸⁴ Sabriye Hanım,⁸⁸⁵ Müşerref Hanım,⁸⁸⁶ Hakkı Bey, Karman Bey,⁸⁸⁷ Hasan Bey de okulda görev yapmışlardır.⁸⁸⁸ 1933 yılında Gazi İlkokulu 18 dershaneli olup, okulda 770 öğrenci bulunmaktaydı.⁸⁸⁹

Gazi İlkokulu ilk mezunlarını 1931 – 1932 ders yılı sonunda vermiştir. Bu yıl 8'i kız ve 14'ü erkek olmak üzere toplam 22 kişi mezun olmuştur. 1932 – 1933 yılında 7'si kız 19 kişi, 1933 – 1934 yılında 21'i kız 63 kişi, 1934 – 1935 yılında 18'i kız 58 kişi, 1935 – 1936 yılında 21'i kız 69 kişi, 1936 – 1937 yılında 5'i kız 59 kişi, 1937 – 1938 yılında 26'sı kız 81 kişi mezun olmuştur.⁸⁹⁰ Mezun olan öğrenci sayısındaki artışlara bakarak Gazi İlkokulu'nda öğrenim gören öğrencilerin her sene bir artış gösterdiği söylenebilir.

1931 – 1932 yılı Gazi İlkokulu'nun ilk mezunlarına 16 Haziran 1932 günü bir diploma töreni düzenlenmiştir.⁸⁹¹ Belediye Başkanı Doktor Cemal Bey, Başmuallim Kâmrân Lütfü, Muallim Hakkı ve İlk Tedrisat Müfettişi Sami beylerin hazır bulunduğu diploma töreninde, Sami Bey bir konuşma yaptıktan sonra velilere ve törene katılan

⁸⁷⁹ **Hizmet**, 17, 18,20 Şubat 1927, s. 3.

⁸⁸⁰ Gazi A. Vehbi Bakırhoğlu İlköğretim Okulu panosundaki bilgiden.

⁸⁸¹ **Anadolu**, 23 Ocak 1928, s. 3; Hakkı Uyar, **Cumhuriyet Döneminde Manisa'da Eğitim (1923 – 1950)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1993, s. 19.

⁸⁸² **T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua**, s. 83.

⁸⁸³ Gazi A. Vehbi Bakırhoğlu İlköğretim Okulu panosundaki bilgiden.

⁸⁸⁴ **Anadolu**, 29 Mart 1931, s. 4.

⁸⁸⁵ **Anadolu**, 3 Mayıs 1931, s. 1.

⁸⁸⁶ **Anadolu**, 2 Şubat 1932, s. 4.

⁸⁸⁷ **Anadolu**, 4 Teşrin-i Sâni 1932, s. 5.

⁸⁸⁸ **Anadolu**, 24 Teşrin-i Sâni 1931, s. 4.

⁸⁸⁹ **Büyük Bayramda Akhisar**, s. 11.

⁸⁹⁰ **Gazi A. Vehbi Bakırhoğlu İlköğretim Okulu Arşivi, Gazi İlkokulu Diploma Defteri DN-159/1, DN-159/2.**

⁸⁹¹ **Gazi A. Vehbi Bakırhoğlu İlköğretim Okulu Arşivi, Gazi İlkokulu Ziyaret Defteri.**

kişilere bir ziyafet verilmiştir.⁸⁹² Diploma töreninde Belediye Başkanı Doktor Cemal Bey okulun ziyaret defterine duygu ve düşüncelerini belirten bir yazı yazmıştır: “*Bugün 16 Haziran 1932 Gazi Mektebi'nin son sınıf talebelerinin diploma tevzi merasiminde bulunduk. Akhisar'ın sessiz bir köşesinde vatanın irfan hayatına uzuvlar hazırlayan bir ilim mal etmek huşu ve memnuniyeti telkin eden kalbe bir yakınlık duyuluyor. İlimin, irfanın yarattığı hakikatleri burada dinlemek, görmek ne büyük bir zevk... İşte bunun misali yine burada canlı bir levha halinde görülüyor. Çok temiz ve nezih kalplerle birleşen bir vaziyete bütün hisleri, zevkleri çok nazik hislerle yaşattıyordu. Hayat yolunda gayelerine muvaffakiyetle ilerlemek için mektepten diploma alan yavrularımıza candan temenni ederken irfan ordusunun muallimlerini, bu nezih vaziyeti daha geniş sahalarda yaratmak, yaşatmak temennilerimde dilerim. Başta Müdür Kâmrân Bey ile diğer muallimlere, Halk Fırkası'na büyük muvaffakiyetlerinden dolayı ayrıca tebrik ederim*”⁸⁹³

c. Akhisar'da Ortaöğretim Alanındaki Gelişmeler

Saruhan Maarif Müdürü Cidar Bey ile Saruhan umumi meclis azalarının gayretleri ile 1923 yılında bir idadi mektebi açılmıştır.⁸⁹⁴ 1924 yılında bir müdür ve iki öğretmen ile eğitimi sürdürmüş ve bu yıl idadiye 20 öğrenci kayıt olmuştur.⁸⁹⁵ Aynı yıl bir müddet idadinin müdürlüğünü Hilmi Bey yapmıştır. Hilmi Bey'in Mart 1924'de Gördes, Alaşehir, Salihli, Akhisar mıntıkası ilk tedrisat müfettişliğine tayin edilmesinden sonra,⁸⁹⁶ müdürlüğe Salih Zeki Bey getirilmiştir. Salih Zeki Bey'de Eylül 1924 tarihinde Bursa Erkek Numune Mektebi'ne tayin edilmiştir.⁸⁹⁷ Okul, 1924 yılında muallimsizlik yüzünden faaliyetine ara vermiştir. Belediye Başkanı Rıza Bey bu durumu telgrafla Maarif Müdüriyeti'ne bildirmiş ve okulun müdürü ve öğretmenlerinin temin edileceği cevabını almıştır.⁸⁹⁸ Akhisar idadisi müdür ve öğretmensizlik sıkıntısı ile 3 yıl devam edebilmiş, 1926 yılında kapanmıştır.⁸⁹⁹

⁸⁹² Anadolu, 23 Haziran 1932, s. 2.

⁸⁹³ Gazi A. Vehbi Bakırhoğlu İlköğretim Okulu Arşivi, Gazi İlkokulu Ziyaret Defteri.

⁸⁹⁴ Anadolu, 7 Teşrin-i Sâni 1924, s. 3; İzdem, a.g.e., s. 82; Satış, a.g.e., s. 436.

⁸⁹⁵ Sada-yı Hak, 30 Mayıs 1924, s. 2.

⁸⁹⁶ Sada-yı Hak, 19 Mart 1924, s. 2

⁸⁹⁷ Anadolu, 12 Teşrin-i Evvel 1924, s. 2.

⁸⁹⁸ Anadolu, 7 Teşrin-i Sâni 1924, s. 3.

⁸⁹⁹ İzdem, a.g.e., s. 82.

Akhisar’da orta mektep bulunmaması ilkokuldan mezun olan çocuklar ve aileleri için sorun teşkil etmiştir. Çocukları ilkokuldan mezun olan aileler orta tahsil için çocuklarını başka memleketlere gönderme masrafına katlanmak zorunda kalmışlardır. Bazı ailelerde tahsil için çocuklarının Konya, Erzurum gibi uzak yerlerdeki leyli askeri okullarına göndermişlerdir.⁹⁰⁰ Akhisar’da bir ortaokul açıp, bu sorunları ortadan kaldırmak maksadı ile bir çok girişimde bulunulmuştur. 11 Kasım 1931 günü Akhisar istasyonundan geçen Maarif Vekili Esat Bey’e, CHF Başkanı, kazada bir ortaokul açılması isteklerini bildirmiştir.⁹⁰¹ Aynı şekilde 1932 yılında Başvekil İsmet Paşa’ya Akhisar’dan geçerken ortaokul ihtiyacını belirten bir rapor sunulmuştur.⁹⁰²

Cumhuriyet döneminde devlet, ancak binasının yaptıran kasabaların ortaokul açmasına izin vermektedir. Akhisar belediyesi de kendi imkanları ile ortaokul açabilmek için belediye dairesinde CHF Başkanı Sındırgılızade Mehmet Bey’in başkanlığında 40 – 50 kişi toplanmış ve bu kişiler 8 kişiden oluşan bir heyet seçmişlerdir. Bu heyet okulun açılması için gerekli olan çalışmalara başlamışlardır. Heyetin oluşturulduğu gün 1.000 lira para toplanmıştır.⁹⁰³ Ayşe Hanım’ım oğlu Ali Şefik adına yaptırdığı hastane binasının okul yapılması düşünülmüştür. Bunun için Akhisar’ın halkı başta müftü olmak üzere Ayşe Hanım’dan hastane binasını Milli Eğitime bağışlaması istenmiştir. Ayşe Hanım, okulun adının “ Ali Şefik “ olması şartıyla binayı Milli Eğitime bağışlaması üzerine ortaokul açılması kesinleşmiştir.⁹⁰⁴ Hastane binası, okul olarak düzenleninceye kadar ortaokul bugünkü Kaymakamlık evinde, 29 Eylül 1933 günü “İkmal İdadisi” adı ile eğitim- öğretime başlamıştır.⁹⁰⁵

⁹⁰⁰ **Vakit**, 4 Eylül 1932, s. 7.

⁹⁰¹ **Anadolu**, 12 Teşrin-i Sâni 1931, s. 2.

⁹⁰² **Vakit**, 4 Eylül 1932, s. 7.

⁹⁰³ **Cumhuriyet**, 18 Mart 1933, s. 5.

⁹⁰⁴ **Son Posta**, 8 Temmuz 1933, s. 4; Misak-ı Milli Ali Şefik İlköğretim Okulu’ndan alınan bilgiden

⁹⁰⁵ Misak-ı Milli Ali Şefik İlköğretim Okulu’ndan alınan bilgiden; İzdem, **a.g.e.**, s. 82; Satış, **a.g.e.**, s. 436. Ömer Karakaş orta okulun 15 Ekim 1933 tarihinde açıldığını söylemektedir. Bkz. Karakaş, **a.g.t.**, s. 150

Hastane binasının ortaokul haline getirilip tamamlanması maksadı ile Maarif Vekaleti'nden 30.000 lira tahsis edilmiş,⁹⁰⁶ 1933 yılı Akhisar belediye bütçesinden de 500 lira ayrılmıştır.⁹⁰⁷ Binada kömürlük, ahşap bölmeler, helalar ve çeşitli tamiratlar yapılmıştır.⁹⁰⁸ Tamiratları 290 lira ücret ile İbrahim Usta yapmıştır.⁹⁰⁹ Bir yıl içinde hastane binası tamamlanmış ve İkmal Ortaokulu, Ali Şefik binasına taşınmıştır. 21 Temmuz 1936 da resmi okul haline getirilen okul 1937 – 1938 ders yılı başında Misak-ı Milli İlkokulu'na taşınmıştır. Daha sonra tekrar eski binasına taşınmış ise de bugün 1992 yılında itibaren Ali Şefik Ortaokulu Misak-ı Milli İlkokulu'nda hizmet vermeye devam etmektedir.⁹¹⁰

1933 – 1934 ders yılında Akhisar ortaokuluna 4.080 lira tahsisat yapılmıştır. Okulun giderleri arasında 3.517 lira ile öğretmenlerin maaş ve ücretleri ve 562 lira okulun öğretim ve tesisat giderleri vardı.⁹¹¹ Aynı yıl Maarif İstatistiği'ne göre, okulda 1. ve 2. sınıf öğretime başlamıştır. Birinci sınıfta 51'i erkek 20'si kız 71 öğrenci, İkinci sınıfta 9'u erkek 4'ü kız 13 olmak üzere toplam 84 öğrenci ortaokulda öğrenim görmüş⁹¹² ve 5 öğretmen görev yapmıştır.⁹¹³ Akhisar Ali Şefik Ortaokulu sınıf geçme defterinden tespit edebildiğimize göre ise, 1933 – 1934 ders yılında ikinci sınıfta 16 öğrenci vardı ve bunların hepsi bir üst sınıfa geçmişti. Birinci sınıf A ve B olmak üzere iki şubeden oluşmaktaydı. A şubesinde 49, B şubesinde 42 toplam 91 öğrenci vardı. A şubesindeki öğrencilerin 10'u, B şubesindeki öğrencilerin ise 9'u sınıfta kalmıştır.⁹¹⁴ Bu durum aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

⁹⁰⁶ **Son Posta**, 8 Temmuz 1933, s. 4.

⁹⁰⁷ **A.B.H.K.D (1930-1934)**, Karar no: 64 Karar tarihi :27.04.1933; **A.B.E.İ.K.D (28.09.1931-14.03.1935)**, Karar no: 301 Karar tarihi:14.09.1933.

⁹⁰⁸ **A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933)**, Karar no: 840 / 931 Karar tarihi: 27.09.1933.

⁹⁰⁹ **A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935)**, Karar no: 304 / 942 Karar tarihi: 29.09.1933.

⁹¹⁰ Misak-ı Milli Ali Şefik İlköğretim Okulu'ndan alınan bilgidir; İzdem, **a.g.e.**, s. 82 – 83; **Akhisar'ın Yerel Tarihi**, s. 33.

⁹¹¹ **Maarif İstatistiği 1933 – 1934**, s. 297.

⁹¹² **Maarif İstatistiği 1933 – 1934**, s. 242 – 243.

⁹¹³ **Maarif İstatistiği 1933 – 1934**, s. 285.

⁹¹⁴ **Akhisar Lisesi Arşivi, 1933 – 1934 Ders Senesi Akhisar Ali Şefik Orta mektebi Sınıf Geçme Defteri.**

	Birinci Sınıf			İkinci Sınıf	Toplam
	A Şubesi	B Şubesi	Toplam		
Öğrenci Sayısı	49	42	91	16	107
Kalan Öğrenci Sayısı	10	9	19	0	19

1934 – 1935 ders yılında öğrenci sayısı ve öğrencilerin başarı durumları şöyledir:⁹¹⁵

	Birinci Sınıf			İkinci Sınıf			Üçüncü Sınıf	Toplam
	A Şubesi	B Şubesi	Toplam	A Şubesi	B Şubesi	Toplam		
Öğrenci Sayısı	65	67	132	38	38	76	16	224
Kalan Öğrenci Sayısı	13	28	41	1	6	7	0	48

1935 – 1936 ders yılı yılında öğrenci sayısı ve öğrencilerin başarı durumları şöyledir:⁹¹⁶

	Birinci Sınıf				İkinci Sınıf			Üçüncü Sınıf			Toplam
	A Şubesi	B Şubesi	C Şubesi	Toplam	A Şubesi	B Şubesi	Toplam	A Şubesi	B Şubesi	Toplam	
Öğrenci Sayısı	51	47	43	141	36	29	65	16	36	52	258
Kalan Öğrenci Sayısı	10	15	21	46	3	2	5	0	0	0	51

⁹¹⁵ Akhisar Lisesi Arşivi, 1934 – 1935 Ders Senesi Akhisar Ali Şefik Orta mektebi Sınıf Geçme Defteri.

⁹¹⁶ Akhisar Lisesi Arşivi, 1935 – 1936 Ders Senesi Akhisar Ali Şefik Orta Mektebi Sınıf Geçme Defteri.

1936 – 1937 ders yılı yılında öğrenci sayısı şöyledir:⁹¹⁷

	Birinci Sınıf				İkinci Sınıf			Üçüncü Sınıf			Toplam
	A Şubesi	B Şubesi	C Şubesi	Toplam	A Şubesi	B Şubesi	Toplam	A Şubesi	B Şubesi	Toplam	
Öğrenci Sayısı	49	50	40	139	45	47	92	28	30	58	289

Yukarıdaki tablolar incelendiğinde Ali Şefik Ortaokulu 1933 – 1934 yılı ilk ders yılıdır ve birinci ve ikinci sınıf ile ilk öğretime başlamıştır. Öğrenci sayısı her ders yılında giderek artmıştır. Öğrenci sayılarının artmasına paralel olarak okulda yeni sınıf şubeleri açılmıştır.

1933 – 1934 yılında birinci sınıfta, Türkçe, tarih, yurt, fen bilgisi, matematik, Fransızca, müzik, resim, jimnastik, tarz-ı hareket, dikiş dersleri; ikinci sınıfta Türkçe, tarih, yurt, fen , biyoloji, matematik, Fransızca, müzik, jimnastik, tarz-ı hareket dersleri okutulmuştur. Ayrıca erkek öğrenciler askerlik, kız öğrenciler dikiş dersleri okutulmuştur.⁹¹⁸

d. Kütüphaneler

Cumhuriyetin kurulduğu dönemde Akhisar’da Osmanlı döneminden beri var olan bir Zeynelzade Kütüphanesi mevcuttu. Zeynelzade Kütüphanesi, Akhisar’ın önemli ailelerinden Zeynelzade Hacı Ali Ağa oğlu Hacı Ali Efendi tarafından 1797 yılında yaptırılmıştır. Hacı Ali Efendi Hashoca Mahallesi’nde inşa ettirdiği bu kütüphaneyi, o dönemde matbu kitap bulamadığından hattatlar vasıtası ile çoğalttığı ve kısmen de yazılmış olarak satın aldığı kitapları tedarik ettikten sonra 1804’de halkın hizmetine

⁹¹⁷ Akhisar Lisesi Arşivi, 1936 – 1937 Ders Senesi Akhisar Ali Şefik Orta Mektebi Sınıf Geçme Defteri.

⁹¹⁸ Akhisar Lisesi Arşivi, 1933 – 1934 Ders Senesi Akhisar Ali Şefik Orta Mektebi Sınıf Geçme Defteri.

sunmuştur.⁹¹⁹ Kurucusu Hacı Ali Efendi, ölümünden sonra yaşayabilmesi için de bazı taşınmaz mallar vakfetmiş ve kütüphanenin nasıl yönetileceği hakkında da bazı eserler bırakmıştır. Taşınmaz mallar arasında, Akhisar çarşısında, üstünde 12 oda ve altında 3 mağaza, 4 dükkanı kapsayan bir han, bir bardakçı imalathanesi, 8 dükkan, Karaköy civarında Gördük deresi kenarında 50 dönüm tarla vardır.⁹²⁰

Kütüphanenin ilk tescil tarihindeki kitap mevcudu 923.5 cilt olarak belirtilmiştir. Kütüphanedeki bu kitaplardan birisinin yazımı tamamlanmadığından yarım cilt olarak gösterilmiştir.⁹²¹ Kütüphanede 1898 yılında 1 003, 1899 yılında 1 004 kitap bulunmaktaydı. 1899 yılındaki kitap sayısı 1903 yılına kadar aynı kalmıştır⁹²². Cumhuriyetin ilk yıllarında, 1926 – 1927 yılında 988 yazma, 30 basma olmak üzere toplam 1 018 kitap; 1931–1932 yılında ise 1 237 kitap Zeynelzade Kütüphanesi’nde yer almaktaydı. 1931–1932 yılında 141 kişi kütüphaneden yararlanmıştı.⁹²³ Zeynelzade Kütüphanesi 1941 yılına kadar mütevellisi Mehmet Emin Müderrisoğlu tarafından açık tutulmuştur. Günümüzde ise, Ekim 1966 yılında Belediye Park’ında açılan kütüphane binasında hizmet vermektedir.⁹²⁴

Bugün Kaymakamlık evi olarak kullanılan bina, Cumhuriyetin ilk yıllarında kütüphane olarak inşa edilmiştir. Kütüphanenin inşasına 1926 yılında başlanması düşünülmüş; ancak Manisa il bütçesinde açık çıkmasından dolayı inşaat ertelenmiştir.⁹²⁵ 1929 yılında Manisa il bütçesinden 10 000 lira ayrılması ile inşaata başlanmıştır.⁹²⁶ Şubat 1930’da Akhisar Kaymakamı, Akhisar’da inşa edilmekte olan kütüphanenin tesisat ve kitap bedeli için Özel İdare bütçesine ödenek konulmasını istemiştir. Manisa il Meclisi’nde yapılan görüşmelerde “Akhisar’da yeniden inşa olunan

⁹¹⁹ Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s. 86; İsmet Parmaksızoğlu, “Zeynelzade Kitaplığı”, **Gediz Dergisi**, Sayı: 97 – 98, Nisan Mayıs 1947, Halkevi Yayınları, s. 5; H. Sibel Ünal, **Akhisar ve Gölarmara’daki Türk Anıtları**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1998, s. 117.

⁹²⁰ Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s. 87; Sadık Karaöz, **Manisa İli Kütüphaneleri**, Manisa İli Kütüphaneleri Koruma ve Geliştirme Derneği Yayını, Ankara 1974, s. 43; Ünal, **a.g.t.**, s. 117.

⁹²¹ Müderrisoğlu, **a.g.e.**, s. 86; Karaöz, **a.g.e.**, s. 43; Satış, **a.g.e.**, s. 349; Karakaş, **a.g.t.**, s. 107.

⁹²² Karaöz, **a.g.e.**, s. 43; Yılmaz, **a.g.t.**, s. 107.

⁹²³ Karaöz, **a.g.e.**, s. 43.

⁹²⁴ Karaöz, **a.g.e.**, s. 75; **Cumhuriyetin 50. Yılında Manisa 1973 İl Yıllığı**.

⁹²⁵ **Manisa Vilayeti Meclis-i Umumi Tutanağı 1927**, s. 21.

⁹²⁶ **T.C. Manisa Vilayeti Meclisi Umumi 1929 Müzekkeratı ve Zabıtname**, s. 129; **Hizmet**, 29 Temmuz 1929, s. 3.

kütüphane için mali imkansızlıktan memur atanmasına ve maarif bütçesine halk kütüphaneleri için 1 000 lira ödenek konulduğu ve bu ödenekten Manisa, Muradiye, Akhisar, Kasaba (Turgutlu) ve Kula'daki kütüphanelerin faydalanması" karara bağlanmıştır. Ayrıca kütüphane için istimlak edilen yaklaşık 5 bin metrekareyi geçen alanın 2 bin metrekaresinin kütüphaneye yeterli geleceği, artan 3 bin metrekaresinin de Alizade Ayşe Hanım tarafından yapılacak memleket hastanesine bedel karşılığında tahsisi edilmesine, müzakere edilecek arsanın müteveli Tütüncüler Bankası Müdürü Halil Bey namına kanuni işlem yapılması kararlaştırılmıştır.⁹²⁷

Kütüphanen inşaatı devam ederken Manisa Valisi Fuat Bey, Ekim 1931'de inşaatı ziyaret etmiş ve eksikliklerin bir an önce bitirilmesini istemiştir.⁹²⁸ Kütüphanenin yapılmasında Belediye Başkanı Müderrisoğlu Mehmet Bey'in çok emeği geçmiştir. Ayrıca birçok kişi inşa edilen kütüphaneye kitap bağışlamıştır. Mübadil Hafız Ahmet Efendi vefat ederken, Yunanistan'dan getirmiş olduğu 50 000 cilt kitabın kütüphaneye bağışlanmasını vaziyet etmesi üzerine, kitaplar kütüphaneye teslim edilmiştir.⁹²⁹ Kütüphane hangi tarihte açıldığını tespit edememekteyiz. Ancak kütüphane açıldığında, çok fazla faaliyet içerisine girememiştir. Vakit gazetesinin 20 Ekim 1932 tarihli haberine göre kütüphanenin iki senedir bir görevlisi bulunmakta ise de, bir iki kişi haricince kimse kütüphaneye gitmemiştir.⁹³⁰ 1933 yılında da Ali Şefik Ortaokulu inşaatı tamamlanıncaya kadar ortaokul, bu kütüphane binasında hizmete girmiştir.⁹³¹

Akhisar'da bulunan Gazi ve Misak-ı Milli ilkokullarında öğrencilerin yararlanması için kütüphaneleri mevcuttu. Gazi İlkokulu'nun temelini oluşturan Kız Numune Mektebi'nde 1925 yılında çevre yerler içinde bir tane olan, bir kütüphane tesisi edilmiştir. Kütüphane Müdürü Zeynep Ayhan Hanım'ın gayretleri ile ve kısa zamanda oluşturulmuştur. Kütüphaneye ilk bağışı merhum oğlunun 60 adet kitabını bağışlayarak ve bazı masraflar için de 10 lira hediye ederek Zeynep Ayhan Hanım yapmıştır. Zeynep

⁹²⁷ T.C. Manisa Umumi Vilayet Meclisinin 1930 Müzakkeratına Ait Zabıtname, ss. 306 – 308; Karaöz, a.g.e., s. 45.

⁹²⁸ Anadolu, 13 Teşrin-i Sâni 1931, s. 4; Karakaş, a.g.t., s. 114.

⁹²⁹ Anadolu, 13 Teşrin-i Sâni 1931, s. 4.

⁹³⁰ Vakit, 20 Teşrin-i Evvel 1932, s. 3.

⁹³¹ İzdem, a.g.e., s. 82; Satış, a.g.e., s. 436.

Hanım haricinde Akhisar Kız Numune Mektebi kütüphanesine Halk Fırkası Mutemedi Murat Bey, eşraftan Raşit Bey, Selimzade Süleyman Bey ve aile fertleri, Kayalızade Ahmet Ağa, Yazıcızade Halit Bey, Kireççi Hayrettin, İnhisar İdaresi memurlarından İsmail Bey ve Leman Hanım da maddi ve manevi yardımlarda bulunmuşlardır.⁹³² Gazi ve Misak-ı Milli ilkokullarının kütüphanesinde 1933 - 1934 yılında 85'i Türk harfli, 214'ü Arap harfli, 7'si diğer dillerden olan toplam 306 kitap bulunmaktaydı.⁹³³ Ayrıca Türk Ocağı'nda da kütüphane mevcuttu. 1931 yılında Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey, Akhisar'dan geçerken ocak kütüphanesine 20 cilt kitap bağışlamıştır.⁹³⁴

e. Eğitim Alanında Teşkilatlanma ve Yardımlaşma

Muallimler Cemiyeti, ilk olarak 10 Mart 1918 tarihinde İstanbul'da açılmıştır. Ülkenin birçok il ve ilçesinde açılan bu cemiyet daha sonra Muallimler Birliği adını almıştır.⁹³⁵ Akhisar'da Muallimler Birliği, 1924 yılında köy muallimlerinin de katıldığı Numune Mektebi salonunda gerçekleştirilen toplantıda kurulmuştur. Kurulduğu gün seçim yapılarak idare heyeti oluşturulmuştur. İdare heyetine Müdür Naci, Muallim Şerif Necati, Ahmet Hamdi, Fuat beyler ile Kız Numune Mektebi Muallimi Atıfet Hanım seçilmiştir.⁹³⁶ 1930 yılında yapılan idare heyeti seçiminde ise, Muallimler Birliği başkanlığına Muallim Lütfü Bey, yazıcılığa Muallim Fuat Bey, muhasebe ve veznedarlığa Muallim Şaziment Ömer Hanım, azalıklara Muallim Refik Bey ve Yusuf Bey seçilmiştir.⁹³⁷

Akhisar Muallimler Birliği, 1925 yılında gece dersleri düzenlemiştir. Aralık 1925'te Akhisar Muallimler Birliği, bir "istirhamname" hazırlamıştır. Bu istirhamnamede öğretmenlere ev verilmesi ve mesken sorunlarının çözülmesi, ihtiyacı karşılamak için yeterli miktarda öğretmenevi yapılması, her yıl Avrupa'ya öğretmen gönderilmesi, öğretmenler için kurslar açılması, Maarif Vekilliği'nce okullara daha

⁹³² **Anadolu**, 18 Kânun-ı Evvel 1925, s. 2.

⁹³³ **Maarif İstatistiği 1933 - 1934**, s. 48 – 49.

⁹³⁴ **Anadolu**, 23 Kânun-ı Sani 1931, s. 1.

⁹³⁵ Uyar, **a.g.t.**, s. 44.

⁹³⁶ **Anadolu**, 7 Teşrin-i Sâni 1924, s. 3.

⁹³⁷ **Hizmet**, 20 Mart 1930, s. 3.

fazla sosyal ve mesleki eser gönderilmesi belirtilmektedir.⁹³⁸ Ocak 1931’de Muallimler Birliği ve Hilâliahmer menfaatine Akhisar’da ilk defa balo tertip edilmiştir. Baloda dans edebilmek için genç öğretmenler Alman ailesinden dans dersleri almıştır.⁹³⁹ Muallimler Birliği öğretmenleri, 1931 yılının Ekim ayında Kırkağaç’a gezi düzenlemişlerdir. Bu gezide Akhisar ve Kırkağaç muallim birlikleri bir araya gelerek tanışmışlar ve çeşitli eğlenceler düzenlemişlerdir.⁹⁴⁰ Muallimler Birliği ayrıca Akhisar’ı ziyarete gelen devlet adamlarını da karşılamıştır. 3 Kasım 1931 günü Akhisar’a gelen Manisa Valisi Fuat Bey’in şerefine Muallimler Birliği, bir çay ziyafeti vermiştir. Bu ziyafet esnasında Vali Fuat Bey öğretmenlerle konuşmuş, onların derdlerini dinlemiştir.⁹⁴¹ Ocak 1932 tarihinde de Manisa Milletvekili Turgut Bey, Akhisar Muallimler Birliği’nde öğretmenlerle görüşmüş ve öğretmenlerin sorunlarını dinlemiştir.⁹⁴²

Akhisar Muallimler Birliği 1924 yılından 1931 yılına kadar fazla faaliyette bulunmamıştır. Mart 1931 tarihinde yapılan Muallimler Birliği yıllık kongresinde, eski idare heyetinin raporları incelenmiş, daha faal ve etkin duruma getirebilmek için yollar aranmıştır. İlk olarak köyleri tanımak, köylüleri bugünün koşullarına hazırlamak, köylere götürecekleri doktor ve bakıcılarla köylülerin sıhhat ve hayatlarına yardım etmek gayesi ile köy kolları oluşturulmuştur.⁹⁴³

Gazi ve Misak-ı Milli ilkokulları öğrencileri 1931 yılında bir öğrenci kooperatifi kurmuşlardır.⁹⁴⁴ 1.400 öğrencinin kayıtlı olduđu⁹⁴⁵ kooperatifte her on hisse bir oya sahiptir. Oy sahipleri 8 Ekim 1931 günü Gazi mektebi’nde toplanarak 6 kişilik idare heyeti seçmiştir. Kooperatif öğrencilerin zaruri ihtiyaçlarını temin edebilecek şekilde faaliyet göstermiştir.⁹⁴⁶

Akhisar’da fakir öğrencilere kazanın ileri gelenleri çeşitli yardımlarda bulunmuşlardır. Kız Numune Mektebi öğretmenlerinden Zeynep Ayhan Hanım her

⁹³⁸ **Anadolu**, 30 Kânun-ı Evvel 1925, s. 2; Uyar, **a.g.t.**, s. 45.

⁹³⁹ **Anadolu**, 11 Kânun-ı Sâni 1931, S.4.

⁹⁴⁰ **Anadolu**, 21 Teşrin-i Evvel 1931, s. 3.

⁹⁴¹ **Anadolu**, 4 Teşrin-i Sâni 1931, s. 2.

⁹⁴² **Anadolu**, 25 Kânun-ı Sâni 1932, s. 4; Uyar, **a.g.t.**, s. 45.

⁹⁴³ **Anadolu**, 29 Mart 1931, s. 4.

⁹⁴⁴ **Anadolu**, 13 Teşrin-i Evvel 1931, s. 1,5.

⁹⁴⁵ Uyar, **a.g.t.**, s. 13.

⁹⁴⁶ **Anadolu**, 13 Teşrin-i Evvel 1931, s. 1,5.

sene okullar açıldığında öksüz ve kimsesiz çocuklara para yardımı yapmış ve hediyeler vermiştir.⁹⁴⁷ Misak-ı Milli İlkokulu Başmuallimi Niyazi Bey ile diğer öğretmenler ve hayır sahiplerinin yardımıyla okuldaki öğrencilere her gün sıcak yemek dağıtılmıştır. Bu uygulama Gazi İlkokulu'nda da uygulanmıştır. Yemek dağıtılması işinde Manisa Maarif Müdürü Faik Bey'in de emeği geçmiştir.

f. Okullardaki Kültürel Etkinlikler

Okullarda, belirli gün ve haftaların, bayramların kutlanması içim müsamere, oyun ve ziyafetler, yakın ilçeleri tanımak amacıyla ilçelere ve yakın köylere gezile düzenlenmiştir. 13 Mart 1930 Perşembe günü akşamı Tayyare Sineması'nda mektepler müsameresi verilmiş, müsamereye Soma, Kırkağaç ve köy öğretmenleri de katılmıştır. Müsamere İstiklal Marşı ile başlamış ve öğrencilerin oynadıkları çeşitli oyunlarla devam etmiştir. Ayrıca misafir öğretmenlere Gazi İlkokulu'nda bir süt ziyafeti verilmiştir.⁹⁴⁸ Gazi İlkokulu 4. sınıf öğrencileri, öğretmenleri Şaziment ile birlikte Süleymanlı ve Çobanhasan köylerine gitmişlerdir. Köylerde köy öğretmenleri Kemal ve Muhittin beyler tarafından gezdirilmişlerdir.⁹⁴⁹

29 Ocak 1931 günü Misak-ı Milli İlkokulu'nda yapılan öğrenci müsameresine Akhisar'ın Sünnetçiler köyü okulunun öğrencileri, öğretmenleri Enver Bey ile beraber katılmıştır. Müsamerede öğrencilerin yaptığı iki metre büyüklüğünde balon uçurulmuş ve Sünnetçiler köyü öğrencileri de iki oyun sergilemişlerdir.⁹⁵⁰ 18 Nisan 1931 tarihinde de, C.H.F ve belediye erkanı, bankacılar, doktorlar, avukatlar ve Manisa Jandarma Alay Kumandanı Binbaşı Ziya ve Akhisar Kumandanı Nadir beylerin hazır bulunduğu Gazi Mektebi 4. sınıf öğrencilerinin düzenlediği müsamere İstiklal Marşı ile başlamıştır. Müsamerede şiirler, şarkılar, türküler, marşlar söylenmiş; zeybek oyunları, içki aleyhtarı bir piyes, "Mumvimlidan" ve "Yaramaz" monologları oynanmıştır.⁹⁵¹ Akhisar öğretmenleri Ekim 1931 tarihinde Kırkağaç'a bir gezi düzenlemişlerdir. Kırkağaç'ta Akhisar öğretmenlerine öğle yemeği ve çay ziyafeti verilmiş ve çeşitli eğlenceler tertip

⁹⁴⁷ **Anadolu**, 18 Kânun-ı Evvel 1925, s. 2.

⁹⁴⁸ **Hizmet**, 17 Mart 1930, s. 3.

⁹⁴⁹ **Hizmet**, 11 Nisan 1930, s. 3.

⁹⁵⁰ **Anadolu**, 2 Şubat 1931, s. 4; **Yeni Asır**, 2 Şubat 1931, s.4.

⁹⁵¹ **Anadolu**, 22 Nisan 1931, s. 4.

edilmiştir. Kırkağaç Ziya Gökalp İlkokulu'nda öğretmenlere bir konferans verilmiştir.⁹⁵²

1932 yılı yerli malı haftası kutlamalarında Gazi ve Misak-ı Milli ilkokulları öğrencileri Tayyare Sineması'nda Aka Gündüz Bey'in "Mallar Meydanda" ve "Kumbara" piyeslerini oynamışlardır.⁹⁵³

Öğrenciler bayram kutlamalarında da ön safhalarda yer almışlardır. Özellikle Onuncu Cumhuriyet Bayramı kutlamalarındaki faaliyetleri taktir edilmiştir. Gazi İlkokulu öğrencileri bir okullarında bir sergi hazırlamışlardır. Hazırladıkları sergi Belediye Başkanı Enis Naci Bey ve Kaymakam Cavit Bey tarafından taktirle karşılanmıştır.⁹⁵⁴ Ayrıca Cumhuriyet'in on yıl içinde yaptığı inkılabın eserlerini grafik sureti ile filme alan İpekçi Karayir, eseri hususi bir seansta Akhisar öğrencilerine göstermiştir.⁹⁵⁵

g. Okuma Yazma Kursları ve Millet Mektepleri

Yeni Türk devleti kurulunca, yazı ve eğitimi ayrıcalıklı kesimin tekeline çıkarıp yaygınlaştırılması ve halkın çağdaş bir toplum meydana getirebilmesi isteği alfabede değişikliği zorunlu kılmıştır. 1 Kasım 1928 tarihinde de TBMM tarafından yeni Türk harfleri kabul edilmiştir. Yeni Türk harflerinin kabulü ile birlikte bütün yurtda eğitim seferberliği başlatılmıştır.⁹⁵⁶

Yeni Türk harfleri kabul edilmeden yeni Türk alfabesinin duyurulması ve öğretilmesi çalışmalarına Eylül 1928'den itibaren başlanmış; kurslar açılmış, gazetelerin bazı sayfaları yeni harflerle basılmış, konferanslar verilmiştir.⁹⁵⁷ Manisa Valisi Nusret Bey, kaza kaymakamlarına Eylül 1928'de yeni harfler hakkında tebliğ göndermiş ve yeni harflerin öğretilmesi için kurslar açılacağını bildirmiştir.⁹⁵⁸ Manisa

⁹⁵² Anadolu, 21 Teşrin-i Evvel 1931, s. 3.

⁹⁵³ Anadolu, 21 Kanun-ı Evvel 1932, s. 3.

⁹⁵⁴ Gazi A. Vehbi Bakırlıoğlu İlköğretim Okulu Arşivi, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Kayıt Defteri.

⁹⁵⁵ Anadolu, 26 Teşrin-i Sâni 1933, s. 2

⁹⁵⁶ Kocatürk, a.g.e., s. 485; Turan, a.g.m., s. 118-119.

⁹⁵⁷ Turan, a.g.m., s. 118.

⁹⁵⁸ Anadolu, 3 Eylül 1928, s. 2.

milletvekilllerinde Doktor Sami ve Kâni beyler Akhisar' gelerek yeni Türk harfleri hakkında bir konferans vermişler ve kursları teftiş etmişlerdir. Bu milletvekillerine Milletvekili Mustafa Fevzi ve Milletvekili Sabri beylerde katılmıştır.⁹⁵⁹ Yeni Türk harflerinin öğretilmesine, öncelikle memur ve öğretmenlerden başlanmıştır. İlk başta halka okuma yazma öğretecek olan öğretmenlerin kurslarına önem verilmiştir. Ekim 1928'de öğretmen kurslarında imtihanlar yapılmış, başarılı olan öğretmenler köylere gönderilerek halkın eğitilmesinde görevlendirilmişlerdir. Kaza merkezinde memurlara ve halka ait üçer okuma yazma kursu açılmış, kahve ve gazinolarda da yeni harflerin öğrenilmesi için faaliyete başlanmıştır.⁹⁶⁰ 1928 yılında yeni harflerin öğretimi için açılan kurslara 35 memur, halk dershanelerinde ise 32'si kadın ve 175'i erkek olmak üzere toplam 207 kişi devam etmiştir.⁹⁶¹

Yeni Türk harflerinin kabulü ile birlikte, bütün yurtda eğitim seferberliği başlatılarak yeni harflerin öğrenilmesi için 1 Ocak 1929'da "Millet Mektepleri" kurulmuştur.⁹⁶² Millet mektepleri talimatnamesinin 1. maddesinde, millet mekteplerinin amacı şu şekilde belirtilmiştir: " Türkiye halkının okuyup yazmaya muktedir bir hale getirmek ve onu hayat ve yaşamın gerektirdiği ana bilgileri kazandırmak maksadı ile millet mektepleri kurulmuştur."⁹⁶³ Millet mektepleri açılması ile 16 – 45 yaş arasındaki kadın ve erkek bütün vatandaşlara mektebe gitme zorunluluğu getirilmiştir. Halkın yeni Türk harflerine sevgi ve bağlılığını kazanmak ve arttırmak maksadı ile Mustafa Kemal Atatürk'ün millet mektepleri teşkilatının umumi başkanlığı ve baş muallimliği yanında, T.B.M M. Başkanı, Başvekil, İcra Vekilleri, Büyük Erkan-ı Harbiye Reisi ve CHF Umumi Kâtibi bu teşkilatın başkanları tayin edilmişlerdir.⁹⁶⁴

Sabit ve seyyar olarak ikiye ayrılan millet mekteplerinin A ve B olmak üzere iki sınıfı mevcuttu. A dershanesinin amacı; hiç okuma yazma bilmeyenler ve ya Arap harflileri öğrenmiş yetişkinlere yeni harfleri öğretmek okur yazar hale getirmektir. B dershanelerinde ise; A dershanelerini bitirmiş, okuma yazmayı öğrenmiş olan

⁹⁵⁹ **Anadolu**, 19 Eylül 1928, s. 2.

⁹⁶⁰ **Anadolu**, 4 Teşrin-i Evvel 1928, s. 4.

⁹⁶¹ **Anadolu**, 21 Teşrin-i Evvel 1928, s. 2.

⁹⁶² Mücteba İlgürel, **Millet Mektepleri**, Doğumunun Yüzüncü Yılında Atatürk'e Armağan, Ayır Basım, İstanbul 1981, s. 30; Kocatürk, **a.g.e.**, s. 486.

⁹⁶³ T.C. Maarif Vekaleti, **Millet Mektepleri Talimatnamesi**, Ankara 1929, s. 4.

⁹⁶⁴ **Millet Mektepleri Talimatnamesi**, s. 6; İlgürel, **a.g.e.**, s. 31.

vatandaşları hayat için gerekli olan bazı bilgilerle donatmaktı.⁹⁶⁵ Akhisar merkezde de millet mektepleri açılmış, halkın okur yazar oranı yükseltilmiştir. Belediye millet mektepleri için gerekli olan elektriği ücretsiz vermiştir.⁹⁶⁶ 1928, 1929, 1930 yıllarında Akhisar açılan millet mektepleri dershanelerine devam eden kişi sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:⁹⁶⁷

	A Dershanesi			B Dershanesi			Toplam
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	
1928	1 024	417	1 441	340	129	469	1 904
1929	977	275	1 252	168	112	280	1 532
1930	134	135	269	0	0	0	269

Yukarıdaki tablodan anlaşılacağı üzere millet mektepleri aracılığı ile yürütülen okuma yazma seferberliği 1928 ve 1929 yılında yoğun olarak uygulanmıştır.1930 yılına gelindiğinde ise millet mekteplerine devam eden kişi sayısı azalmıştır. Kadınların sayısı erkeklerin neredeyse yarısı kadarken, yapılan inkılaplar ve halkın düşünce sisteminin değişmesi ile birlikte 1930 yılında A dershanesine devam eden erkek ve kadın vatandaşların sayısı birbirine yakındır. Üç sene (1928, 1929, 1930) zarfında ise millet mekteplerini 2 200 kişi şahâdetname almıştır.⁹⁶⁸

Hizmet gazetesinin 16 Ocak 1929 tarihli haberine göre, aynı tarihte Akhisar’da A dershanesinde 995 erkek, 232 kadın olmak üzere toplam 1 227 kişi; B dershanesinde 894 erkek, 244 kadın 1 138 kişi öğrenim görmüştür.⁹⁶⁹ 1933 yılında 3 682 kişi millet mekteplerinde okuma yazma öğrenmiştir.⁹⁷⁰

⁹⁶⁵ Millet Mektepleri Talimatnamesi, s. 4 -5; Akyüz, a.g.e., s. 351.

⁹⁶⁶ A.B.H.K.D (1934 – 1936), Karar no: 93 Karar tarihi: 22.11.1934.

⁹⁶⁷ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 154; Yenice, a.g.t., s. 158.

⁹⁶⁸ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 154.

⁹⁶⁹ Hizmet, 16 İkinci Kânun 1929, S. 3.

⁹⁷⁰ Büyük Bayramda Akhisar, s. 12.

B. Sağlık

I. Sağlık Kuruluşları

Cumhuriyet öncesinde Akhisar’da Rumların çalıştırmakta olduğu, şimdiki devlet hastanesinin kuzeyinde çevre yolunun üzerinde “Spetalya” denilen hastane bulunmaktaydı. Türklere ait ilk hastane ise 1893 yılında Akhisar eşrafında Selimzade Ragıp Bey tarafından, belediyenin de katkısı ile Paşa Mahallesi’nde Paşa Cami yanında inşa ettirilmiştir. Hastanenin finansmanı için de Ragıp Bey kardeşi Raşit Bey ile ortak olduğu Tahta-Kale hanının gelirini hastaneye vakfetmiştir. Bu hastanenin o zamanki adı “Belediye ve Gureba-i Müslimin Hastanesi” idi.⁹⁷¹ 20. yüzyılın başlarında Akhisar’ın tüm sağlık sorunlarının merkezi halinde olan hastane iç donanım ve ihtiyaç bakımından durumu pek iyi değildi.⁹⁷² Milli Mücadele yıllarında, 1922’de hastane Atanasios’a tamir ettirilmiştir.⁹⁷³ Belediye meclisi, hastanenin gelirlerinin bir kısmını İzmir’de Osmanlı Bankası’na yatırılması amacı ile Georgio Prodromido ve Hafız Mehmet Efendi’yi görevlendirmiştir.⁹⁷⁴ Cumhuriyetin ilk yıllarında da bu hastane, Akhisar’ın sağlık sorunlarına cevap veren tek hastanesi olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında belediyeye ait hastane 10 yatak kapasitesine sahipti.⁹⁷⁵ Belediye tabibi aynı zamanda hastanenin de tabibiydi. Bir müddet belediye tabibi görevinde Cevdet Bey, ebe olarak da Ayşe Hanım bulunmuştur.⁹⁷⁶ Cevdet Bey ne zamana kadar belediye tabipliği görevinde kaldığını elimizdeki kaynaklardan çıkaramamaktayız. Ancak 1932 yılında belediye tabibi ve hastane tabibi görevinde Fehmi Haki Bey bulunmuştur. Doktor Fehmi Haki Bey, belediyedeki ve hastanedeki işlerini ihmal ettiği, daha çok özel muayenehanesinde zaman geçirdiği gerekçesi ile

⁹⁷¹ Satış, **a.g.e.**, s. 353, 437; **Manisa 2000 İl Yıllığı**, s. 285. Akhisar belediye encümeninde 27 Ekim 1930 tarihinde Tahta –Kala hanının hastane için belediye ait bir vakıf olup olmadığının tahkik edilmesi kararı alınmıştır. Bkz. **A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931)**, Karar no: 559 Karar tarihi: 27.10.1930.

⁹⁷² Yılmaz, **a.g.t.**, s. 88.

⁹⁷³ Gökdemir, **a.g.t.**, s. 80.

⁹⁷⁴ Gökdemir, **a.g.t.**, s. 68; Satış, **a.g.t.**, s. 396.

⁹⁷⁵ **A.B.H.K.D (1930-1934)**, Karar no: 26 Karar tarihi : 09.06.1931; **T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua**, s. 154. Akhisar’da belediyeye ait hastanenin yatak kapasitesi, 1926 – 1927 yılı Devlet Salnamesi’nde 25, 1927 – 1928 yılı Devlet Salnamesi’nde 13, 1929 – 1930 yılı Devlet Yılığında 14 olarak verilmiştir. Bkz. **T.C. Devlet Salnamesi 1926 – 1927**, s. 929; **T.C. Devlet Salnamesi 1927 - 1928**, s. 973; **T.C. Devlet Yılığ 1929 – 1930**, s. 164.

⁹⁷⁶ **Türkiye Salon ve İlanât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası**, s. 1.

Manisa Sıhhat Müdüriyeti'ne şikayet edilmiştir.⁹⁷⁷ Manisa Sıhhat Müdüriyeti, Fehmi Haki Bey'in vazifesine devam etmesi kararını almıştır. Ancak Fehmi Bey'in görevini yerine getirmemesi davranışı devam ettiği için belediye encümeni yeni bir belediye tabibinin atanmasına istemiştir.⁹⁷⁸ Belediye hastanesi, Manisa Memleket Hastanesi Eski Operatörü Doktor Orhan Bey'in Kasım 1933'de Akhisar belediye tabipliğine tayin edilmesi ile yeni doktoruna kavuşmuştur.⁹⁷⁹ Akhisar Belediye Tabibi Operatör Orhan Bey, bu görevinde bir yıl kaldıktan sonra Kasım 1934'de Tıp Talebe Yurdu İdare Tabipliği'ne tayin edilmiştir.⁹⁸⁰

1932 yılında hastane belediye doktorunun nezareti altında bir idare memuru, iki hasta bakıcı, bir hademe ile idare edilmekteydi ve hastanenin bir de eczanesi vardı.⁹⁸¹ 1933 yılında ise hastane kadrosunu 1 tabip, 1 ebe, 1 sıhhat memuru, 1 doktor, 1 idare memuru, 1 hemşire, 1 aşıcı, 1 çamaşırcı, 1 erkek hademe oluşturmaktaydı.⁹⁸²

Akhisar'ın sağlık ihtiyaçlarına tam olarak cevap veremeyen hastanede bazı iyileştirme ve tamirler yapılmıştır. Hastane karyoları tamir edilmiş,⁹⁸³ bahçesinde bozulan kaldırımlar 1.123 kuruşa döşemeci Halil Efendi'ye yaptırılmış,⁹⁸⁴ hastane duvarı 30 lira sarf edilerek tamir edilmiş;⁹⁸⁵ hastane tabibinin gösterdiği lüzum üzerine altı adet battaniye Akhisar Tütüncüler Bankası Müdürü Halil Bey vasıtası ile Ankara'dan getirilmiş; yatak, yorgan, çarşaf, uzun entari, gömlek, don, yapılmak üzere kaput bezi, havlu, su kupası gibi gerekli eşyalar satın alınmış;⁹⁸⁶ 1934 yılında 12 adet koher pensi, 4 adet düz ve eğri makas, 3 adet eğri iğne, 2 adet pense, 1 adet kulak aynası, 2 adet kulak muayenesi ispekülümü, 2 adet misma, 2 adet bisturi, 1 adet husta muayene doğum ve ameliyat masası sipariş edilmiştir.⁹⁸⁷ 1935 yılında hastanenin bitişiğindeki belediyeye ait bina hastaneye eklenerek dispanserin genişletilmesi

⁹⁷⁷ A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933), Karar no: 719 Karar tarihi: 06.09.1932.

⁹⁷⁸ A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933), Karar no: 891 Karar tarihi: 30.10.1932.

⁹⁷⁹ A.B.E.K.D 5 (19.10.1933 – 19.04.1934), Karar no: 1286 Karar tarihi: 04.12.1933.

⁹⁸⁰ Türkiye Cumhuriyeti Sıhhat ve İctima Muavenet Vekaleti, **Sıhhiye Mecmuası**, c. 10, sayı: 70 (Birinci Teşrin 1934), s. 362.

⁹⁸¹ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 154.

⁹⁸² A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 64 Karar tarihi : 27.04.1933 (Bütçe Cetveli).

⁹⁸³ A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931), Karar no: 573 Karar tarihi: 30.10.1930.

⁹⁸⁴ A.B.E.İ.K.D. (06.12.1930 – 24.09.1931), Karar no: 351 Karar tarihi: 13.08.1931.

⁹⁸⁵ A.B.E.İ.K.D (28.09.1931 - 14.03.1935), Karar no: 63 Karar tarihi: 15.02.1932.

⁹⁸⁶ A.B.E.İ.K.D (28.09.1931 - 14.03.1935), Karar no: 44 Karar tarihi: 25.01.1932.

⁹⁸⁷ A.B.E.K.D 6 (23.04.1934 – 27.12.1934), Karar no: 670 Karar tarihi: 19.07.1934.

amaçlanmıştır.⁹⁸⁸ Genişletme çalışmaları ile birlikte hastanenin bahçe tarafına bakan kısmı poliklinik, arka taraftaki odalarda erkek koğuşu olarak düzenlenmiştir.⁹⁸⁹ Akhisarlı Alime Hanım da hastaneye gelir olmak üzere Devetaş civarında bir zeytinliği hastaneye vakfetmiştir.⁹⁹⁰

Akhisar'da özel hastane bulunmadığından, hastanede özel olarak tedavi olmak isteyenler için hastanede dört yataklı bir oda tahsis edilmiştir.⁹⁹¹

Umumi Hıfzısıhha Kanununun 162. maddesi gereğince belediyelerin bir süt çocuğu muayene ve müşavere evi tesis etmeleri gerekmektedir. Akhisar belediyesi de 1931 yılında, Belediye Başkanı Cemal Bey ve Belediye Tabibi Fehmi Bey ile Haki Bey'in girişimleri ile hastane karşısında bulunan doğumhanede bir odada, süt çocuğu muayene ve müşavere evi açmıştır.⁹⁹² Fransa'da staj gören Çocuk Mütahassısı Belediye Başkanı Doktor Cemal Bey, süt çocuğu muayene ve müşavere evinde gönüllü olarak çalışmıştır.⁹⁹³ Süt çocuğu muayene ve müşavere evinin ihtiyacı olan bir adet çocuk terazisi satın alınmıştır.⁹⁹⁴

Belediyeye ait hastanede çeşitli iyileştirmeler yapılmasına rağmen ihtiyaca cevap verememekteydi. Bu durumu gören Akhisar zenginlerinde Alizade Ayşe Hanım, merhum oğlu Ali Şefik adına yirmi yataklı bir hastane yaptırmıştır. Hastane inşaatı 13.800 liraya Mustafa ve ortakları Abdullah ile Hayrullah beylere ihale edilmiş ve Tütüncüler Bankası Müdürü Halil Bey'in nezaretinde gerçekleştirilmiştir.⁹⁹⁵ Hastane binası olarak inşa edilen bina hastaneye dönüştürülemedi. 1934 yılında Ali Şefik Ortaokulu olarak hizmet vermiştir. Günümüzde ise Tekel binası olarak kullanılmaktadır.⁹⁹⁶

⁹⁸⁸ A.B.H.K.D (1934 – 1936), Karar no: 14 Kara tarihi: 11.11.1935.

⁹⁸⁹ A.B.E.K.D 7 (01.01.1935 – 28.11.1935), Karar no: 773 Karar tarihi: 22.08.1935

⁹⁹⁰ Sada-yı Hak, 29 Mayıs 1924, s. 2.

⁹⁹¹ A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931), Karar no: 756 Karar tarihi: 15.15.1930.

⁹⁹² A.B.E.K.D 2 (16.04.1931 – 09.11.1931), Karar no: 779 Karar tarihi: 06.08.1931.

⁹⁹³ Anadolu, 26 Kanun-ı Sani 1932, s. 4.

⁹⁹⁴ A.B.E.İ.K.D (28.09.1931 - 14.03.1935), Karar no: 396 Karar tarihi: 08.10.1931.

⁹⁹⁵ Anadolu, 8 Mart 1931, s. 4; Cumhuriyet, 12 Mart 1931, s. 4.

⁹⁹⁶ Hamdi Suphi Öztürk ile 20.03.2005 tarihinde yapılan görüşmeden.

Hastane ve belediye doktoru haricinde Akhisar’da hükümet doktoru ile özel muayenehaneye sahip doktorlarda bulunmaktaydı Resmi ve hususi 5 doktor, 2 dişçi vardı. Doktorlar dahiliye, çocuk, cilt mütehassısı Doktor Mehmet Cemal, kadın hastalıkları uzmanı Doktor Fuat Bey, dahiliye uzmanı Doktor şemsettin Bey, Röntgen uzmanı Doktor Cevdet Bey, Doktor Mehmet Ali Bey’di. Dişçiler Tahta-Kala hanında Ali Haydar Bey, Pamuk hanında Hüsnu Halil Bey’di.⁹⁹⁷ 1930 yılında Akhisar otelinde Tevfik Bey’de dişçilik yapmıştır.ancak ruhsatsız çalıştığı için adliyeye sevk edilmiştir.⁹⁹⁸ 1932 yılında resmi ve hususi 8 doktor üç dişçi bir diplomalı ebe mevcuttu.⁹⁹⁹ 1926 – 1930 yılları arasında mevcut devlet salname ve yıllıklara göre, bu tarihler arasında Akhisar’da hükümet doktorluğu görevinde şemsettin Bey bulunmaktaydı.¹⁰⁰⁰1932 yılında ise hükümet doktoru Ferhan Bey’di.¹⁰⁰¹

Akhisar’da Osmanlı döneminde Rum ve Ermenilere ait eczaneler bulunmaktaydı. İlk Müslüman eczanesi 1901 yılında halktan toplanan paralarla¹⁰⁰² Belediye ve Gureba-i Müslimin Hastanesi namına belediye tarafından açılan eczanedir. Eczanenin eczacılığına da Mekteb-i Tıbbiye-i şahane’nin eczacı sınıfından İzmirli Halil Fahrettin Efendi tayin olunmuştur.¹⁰⁰³Cumhuriyetin ilk yıllarında belediye hastanesine ait olan eczane varlığını korumuş, ayrıca şahıslara ait eczaneler de açılmıştır. Belediye eczacılığı görevinde Ocak 1930 tarihine kadar İlyas Sami Bey bulunmuştur.¹⁰⁰⁴ İlyas Sami Bey’in bu tarihteki istifasının kabulü üzerine belediye eczacılığına Eşme Eczacısı Nahit Bey atanmıştır. Akhisar’da Ahmet Esad ve Saffet beylere ait 2 eczane vardı. Esad Bey’e ait eczanenin adı “İzmir Eczanesi”, Saffet Bey’e ait eczanenin adı ise “Şark Eczanesi”dir.¹⁰⁰⁵ 1932 yılında da bu eczanelere Basri beye ait eczane de eklenmiştir.¹⁰⁰⁶

⁹⁹⁷ **Türkiye Salon ve İlanât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası**, s. 6

⁹⁹⁸ **Hizmet**, 22 Nisan 1930, s. 2.

⁹⁹⁹ **T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua**, s. 155.

¹⁰⁰⁰ **T.C. Devlet Salnamesi 1927 - 1928**, s. 968; **T.C. Devlet Yıllığı 1928 – 1929**, s. 728; **T.C. Devlet Yıllığı 1929 – 1930**, s. 546.

¹⁰⁰¹ **T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua**, s.165.

¹⁰⁰² **Satış, a.g.e.**, s. 353; **Manisa 2000 İl Yıllığı**, s. 285.

¹⁰⁰³ **Yilmazer, a.g.t.**, s. 88.

¹⁰⁰⁴ **Türkiye Cumhuriyeti Sıhhat ve İctima Muavenet Vekaleti, Sıhhiye Mecmuası**, c. 6, sayı: 34 – 35 (**Kanunu-ı Sani – Şubat 1930**), s. 98.

¹⁰⁰⁵ **Türkiye Salon ve İlanât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası**, s. 6.

¹⁰⁰⁶ **A.B.E.İ.K.D (28.09.1931 - 14.03.1935)**, Karar no: 441 Karar tarihi: 31.12.1932; **T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua**, s. 155.

II. Salgın Hastalıklar

Akhisar kazasında görülen en önemli salgın hastalık bataklıklardan kaynaklanan sıtma idi. Sıtma, sivrisineklerle insana geçen ve ölümcül olan bir hastalıktır. Rahmiye, Kovalık ve Çamaltı bataklıkları ve açıkta oluşan durgun sular ile Akhisar'ın kanalizasyon şebekesinin olmaması sıtmanın yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Kaza merkezinden ziyade ova köylerinde sıtma oranı daha fazlaydı.¹⁰⁰⁷ Milli Mücadele yıllarından beri sıtma hastalığı Akhisar'da yaygındı. Milli Mücadele döneminde Celal Bayar Akhisar'da iken sıtma hastalığına yakalanmış ve Sındırgılıoğlu Mehmet Bey'in evinde hasta olarak yatmıştır.¹⁰⁰⁸

Cumhuriyet ile birlikte sıtmaya karşı topyekûn bir sağlık savaşı verilmiştir. Sağlık Bakanlığı, 1925 yılından itibaren verem, frengi gibi ölümlü sonuçlanan hastalıkların yanında, sıtma ile mücadele için bir program hazırlamıştır. Program çerçevesinde , ülke sıtma mücadele mntıklarına ayrılmıştır. Manisa vilayeti 1929 yılının son aylarından itibaren sıtma ile mücadele mntıkası olarak ilan edilmiştir.¹⁰⁰⁹ Manisa mücadele mntıkası da 5 şubeye ayrılmıştır. Bu beş şubeden ikisi Akhisar'da oluşturulmuştur. İki şubeden biri Akhisar merkez şubesi, diğeri merkez köyleri şubesidir.¹⁰¹⁰ Akhisar sıtma mücadele şubesi Kasım 1929 yılında geçici olarak, 200 lira harcanarak onarılan eski Kız Mektebi binasına yerleştirilmiştir.¹⁰¹¹ 1930 yılında da Akhisar merkez şubesinin çalışmalarının sürdürebileceği bir sıhhat tesisi İstasyon civarında yapılmıştır.¹⁰¹²

Sıtma ile mücadele şubesi açılmadan önce Akhisar'da sıtma ile mücadele başlamıştır. 1926 yılının Mayıs ayında Akhisar'da 6.575 kişi sıtma muayenesinden geçirilmiştir.¹⁰¹³ Sıtma mücadele teşkilatının kurulmasından sonra köylerde teşkilatlanmanın yapılmasına hız verilmiş; sıtma mücadele memurları tarafından köyler

¹⁰⁰⁷ İzdem, **a.g.e.**, s. 88.

¹⁰⁰⁸ Satış, **a.g.e.**, s. 383.

¹⁰⁰⁹ Bilgi, **a.g.t.**, s. 459; Karakaş, **a.g.t.**, s. 127.

¹⁰¹⁰ Manisa sıtma mücadele mntıkasının şubeleri şunlardır: 1. Manisa merkez şubesi, 2. Manisa merkez kazası ve köyleri, 3. Akhisar merkez şubesi, 4. Akhisar merkez köyleri, 5. Alaşehir, Kırkağaç, Soma, menemen kazaları. Bkz. **Hizmet**, 26 Şubat 1930, s. 2; Karakaş, **a.g.t.**, s. 127.

¹⁰¹¹ **A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931)**, Karar no:784 Karar tarihi: 24.10.1929.

¹⁰¹² **A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931)**, Karar no:518 Karar tarihi: 05.10.1930.

¹⁰¹³ Yenice, **a.g.t.**, s. 126.

dolaşarak halk muayene edilmiş ve gerekli olan kinin halka ulaştırılmıştır. Temmuz 1931’de Manisa Mücadele Başhekimi Kâni Bey ile Akhisar Mücadele Hekimi Necip Bey köyleri dolaşarak teftişlerde bulunmuşlar, bazı köylerde mevcut olan çukur ve su birikintilerinin izalesi için gerekli tedbirleri almışlardır.¹⁰¹⁴ 1933 yılı Mayıs ayında da Sıtma Mücadele Şube Doktoru Necip Bey köyleri teftiş etmiştir. Bu yıl içinde 26.404 kişi sıtma muayenesine tabi tutulmuştur. Muayene edilen kişilerden 3.352 kişinin sıtmaya yakalandığı tespit edilmiştir. 1933 yılı Mart ayı içerisinde 102 kilo kinin dağıtılmış, sıtmadan zayıf düşenlere kuvvet ilaçları verilmiş, sivrisineklerin yumurta ve yavrularını öldürmek için de ilaçlar gereken yerlere dökülmüştür.¹⁰¹⁵

Sıtma mücadele heyeti tarafından Akhisar merkezde sıtmanın yayılmasını önlemek maksadı ile çeşitli su kanalları ve pis suların akması için dereler açılmıştır. İstasyon arkasında ve Nafız Paşa Caddesi’nde Doktor Fuat Bey’in hanesi önünden geçen sular için geniş bir dere açılmıştır.¹⁰¹⁶ Eski Fabrikada Gazi Mektebi’ne, Gazi Mektebi’nden Güplüce kaynakları mecrası ile Alacamescit köprüsüne, Alacamescit köprüsünden İstasyon civarındaki Kovalık Caddesi’ne, Gazi Mektebi’nden caddeyi takiben Alacamescit Mezarlığı yanındaki köprüsüne, Tayyare Sineması önünden mezbahaya , Yağ loncasından Fahrettin Paşa Caddesi’ni takiben Kıtırlı Kulesi civarına kadar olan yerlerde mücadele çerçevesinde su kanalları açılmış ve bu su kanalları her 15 günde bir kanallarının kıyısındaki halk tarafından temizlenmiştir.¹⁰¹⁷

Sıtma mücadele heyetinin yaptığı çalışmalar gün geçtikçe kendini göstermeye başlamıştır. 1938 yılında yapılan çalışmalar sonucunda sıtma hastalığının önüne geçilebilmiştir.¹⁰¹⁸

Cumhuriyetin ilk yıllarında Akhisar’da sıtma dışında, kızıl, tifo, grip, menenjit hastalıkları da görülmüştür. 1925 yılında Akhisar merkez kazada kızıl hastalığı baş göstermiştir. Kızıl hastalığının yayılmasını engellemek için hükümet doktorunun raporu

¹⁰¹⁴ Anadolu,13 Temmuz 1931, s. 4.

¹⁰¹⁵ Hizmet, 29 Mayıs 1933, s. 4; Karakaş, a.g.t., s. 129.

¹⁰¹⁶ A.B.E.K.D 2 (16.04.1931 – 09.11.1931), Karar no: 774 Karar tarihi: 06.08.1931

¹⁰¹⁷ A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933), Karar no: 433 Karar tarihi: 14.05.1933.

¹⁰¹⁸ İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Arşivi, Manisa’ya Ait Dosyalar, 1938 Yılında Manisa İlinden Gelen Rapor, s. 8.

ile okullar 15 gün müddetle tatil edilmiştir.¹⁰¹⁹ Ayrıca belediye, dükkanların, lokantaların, kahvehanelerin temizlenmesini ve bu yerlere badana yapılmasını sağlamıştır.¹⁰²⁰

1931 yılında sokaklarda akan pis sulardan kaynaklanan tifo hastalığı Akhisar'da yayılmıştır.¹⁰²¹ Tifo hastalığı 1934 yılında da ortaya çıkmıştı. Belediye, su kanallarının temizlettirerek, bozuk olan kısımlarını onararak hastalığın salgın haline gelmesini engellemiştir.¹⁰²²

Grip 1932 yılında Akhisar'da salgın haline gelmiş; kaza bir telgraf ve posta memuru hastalanmış, bir diğer telgraf memuru ise tedavi gördüğü hastanede ölmüştür.¹⁰²³ Gazi Mektebi'nde 135, Misakı Milli Mektebi'nde 70 öğrenci gribe yakalanmıştır. Salgının önüne geçmek için hem serbest hem de hükümet doktorları çalışmışlardır. Hükümet Doktoru Ferhan Bey Marmara nahiyesine giderek fakir hastaları parasız tedavi etmiştir.¹⁰²⁴ Salgının daha fazla yayılmaması için mektepler tatil edilmiştir.¹⁰²⁵

1932 yılında görülen bir hastalıkta menenjitti. Menenjitten bir kişinin ölmesi üzerine Akhisar Kaymakamı Zeki Bey, Manisa Valiliği'ne müracaat ederek hastalığın yok edilmesi için gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir. Müracaat üzerine Manisa'dan Doktor Bakteriyolog Şevket ve Manisa Umumi Meclisi azalarından Eski Kırkağaç Belediye Hekimi Doktor Hakkı Halil beyler hastalık hakkında tetkiklerde bulunmak üzere Akhisar'a gelmişlerdir.¹⁰²⁶

1938 yılında tifodan bir kişi kurtulmuş, bir kişi vefat etmiş; kızamıktan 1 kişi kurtulmuş, 2 kişi vefat etmiş, 3 kişide de kızamık hastalığı görülmüş; difteriden 1 kişi kurtulmuş, 1 kişi vefat etmiş, 2 kişide de difteri hastalığı görülmüş; kuduzdan 5 kişi

¹⁰¹⁹ **Anadolu**, 6 Teşrin-i Sani 1925, s. 2; Türk İli gazetesinin 15 Aralık 1925 günkü haberine göre, mektepler 10 gün müddetle tatil edilmiştir.

¹⁰²⁰ **Türk İli**, 15 Kânun-ı Evvel 1925, s. 2.

¹⁰²¹ **Yeni Asır**, 2 Şubat 1931, s. 5.

¹⁰²² **A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935)**, Karar no: 219 Karar tarihi: 16.07.1934.

¹⁰²³ **Anadolu**, 17 Şubat 1932, s. 3.

¹⁰²⁴ **Anadolu**, 18 Şubat 1932, s. 1

¹⁰²⁵ **Hizmet**, 25 Şubat 1932, s. 3.

¹⁰²⁶ **Anadolu**, 6 Mart 1932, s. 2; Karakaş, **a.g.t.**, s. 131.

kurtulmuş, 1 kişi vefat etmiş, 6 kişide de kuduz hastalığı görülmüş; tetanostan 2 kişi vefat etmiş, 2 kişide de tetanos hastalığı görülmüş; kızıldan 17 kişi kurtulmuş, 17 kişide de kızıl hastalığı görülmüş; veremden 1 kişi vefat etmiş, 11 kişide de verem hastalığı görülmüştür.¹⁰²⁷

C. Spor

I. Spor Kulüpleri

Cumhuriyet öncesinde örgütsüz bir şekilde yapılan spor faaliyetleri, Cumhuriyet'ten sonra yurt çapında yayılmaya başlayan futbol kulüpleri ile birlikte yaygın hale getirilmiştir.¹⁰²⁸ 31 Temmuz 1922 tarihinde Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın kurulması ile, spor faaliyetleri teşkilatlı şekilde yürütülmeye başlanmıştır.¹⁰²⁹ Manisa spor kulüpleri de bu ittifaka 1930 yılında bağlanmıştır. Akhisar'da da spor faaliyetlerinin örgütlenmesi Cumhuriyetle başlamıştır.¹⁰³⁰

Cumhuriyet'ten sonra kurulan spor kulüpleri C.H.F. ve Türk Ocakları himayesinde kurulmuşlar ve yöneticilerini de genellikle buldukları bölgenin öğretmen, memur ve yöneticileri arasından seçmişlerdir. Spor kulüplerine hem belediyeler hem de bölgede bulunan çeşitli kuruluşlar, kişiler, sporun gelişmesi amacıyla destek vermişlerdir. 1933 yılında Akhisar Belediyesi tarafından Akhisar Spor Kulübü'ne¹⁰³¹ ve Akhisar Gençler Birliği Kulübü'ne 25 liralık bir yardım yapılmıştır.¹⁰³² Akhisar İş Bankası da tenis kortu yaptırarak spor faaliyetlerinin çeşitli dallarda ilerlemesini sağlamıştır.¹⁰³³

¹⁰²⁷ İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Arşivi, Manisa'ya Ait Dosyalar, 1938 Yılında Manisa İliinden Gelen Rapor, s. 8.

¹⁰²⁸ Manisa Bölge Sporunda 50 Yıl (1923 – 1973), Manisa Beden Terbiyesi Bölge Başkanlığı, İzmir 1973, s. 15.

¹⁰²⁹ Kocatürk, a.g.e., s. 332.

¹⁰³⁰ Manisa Spor Albümü, Hazırlayan: Engin Özcan, Karınca Matbaacılık, İzmir (yty), s. 19.

¹⁰³¹ A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933), Karar no: 864 / 970 Karar tarihi: 03.10.1933.

¹⁰³² A.B.E.K.D 5 (19.10.1933 – 19.04.1934), Karar no: 1274 Karar tarihi: 02.12.1933.

¹⁰³³ Hizmet, 17 Eylül 1931, s. 4.

Spor Kulüpleri sadece spor faaliyetlerin de bulunmamışlar, aynı zamanda bünyelerinde bulundurdukları bando, müzik, tiyatro gibi şubeleri ile birlikte sosyal ve kültürel alanlara da katkıda bulunmuşlardır.

Akhisar'da Cumhuriyet'in ilk yıllarında üç spor kulübü mevcuttu. Bunlar; Akhisar Sanatkarlar İdman Yurdu, Akhisar Spor Yurdu ve Akın Gücü. Akhisar Sanatkarlar İdman Yurdu, Akhisar'ın ilk futbol kulübüdür. Kulüp Halit Kınay, Sındırgılı Mehmet, Muallim Şerif, Zeki, Sıhhiyeci Ali, Kemal ve Ziya Tepeci beyler tarafından 1923 yılında kurulmuştur.¹⁰³⁴ Asıl teşkilatlanmasını 1924 yılında hükümete verdiği beyanname ile gerçekleştirerek muntazam bir şekilde faaliyete geçmiştir. Kulübün kurulması ile birlikte fahri başkanlığa Reşat Bey getirilmiştir. Reşat Bey kulübün gelişmesi için 100 lira temin etmiş ve Türk Sinema Şirketi'nin bir günlük hasılatı da kulübe bağlanmıştır.¹⁰³⁵

1923 yılında “ Sanatkarlar İdman Yurdu” adıyla kurulan ve lacivert – kırmızı renkleri seçen kulüp, 1926'da “ Akhisar Gençlik Spor Kulübü” adını almış ve rengini siyah – beyaz olarak değiştirmiştir.¹⁰³⁶ 1932 yılında basındaki haberlerde kulübün adı “Akhisar Altı Eylül İdman Kulübü” olarak geçmektedir.¹⁰³⁷ Bu yılda kulüpte 27 kişi bulunmaktaydı.¹⁰³⁸ CHF himayesinde bulunan kulüp 1932 yılına kadar CHF binasında faaliyetini sürmüştür. Daha sonra Fırka binasının bitişiğinde iki oda inşa edilerek, kulüp bu odada çalışmalarına devam etmiştir.¹⁰³⁹

Akhisar İdman Yurdu Kulübü Akhisar'a bağlı köylerde de idman yurtları açarak gençleri spora teşvik etmiştir. Bu girişimlerinde birisi de 1931'de Süleymanlı köyünde kulübün bir şubesinin açılmasıdır.¹⁰⁴⁰

¹⁰³⁴ **Manisa Spor Albümü**, s. 68; Satış, **a.g.e.**, s. 446.

¹⁰³⁵ **Anadolu**, 28 Teşrin-i Sâni 1924, s. 2.

¹⁰³⁶ **Manisa Spor Albümü**, s. 68; Satış, **a.g.e.**, s. 446.

¹⁰³⁷ **Anadolu**, 13 Haziran 1932, s. 3.

¹⁰³⁸ **T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua**, s. 163.

¹⁰³⁹ **Anadolu**, 28 Haziran 1932, s. 1.

¹⁰⁴⁰ **Anadolu**, 27 Eylül 1931, s. 4; Uyar, **a.g.t.**, s. 46.

Akhisar Spor Yurdu, sporun bütün dalları dikkate alınarak 1930 yılında kurulmuştur.¹⁰⁴¹ Kulübün kurulduğu yıldaki başkanı Lütfü Bey, kaptanı ise Asım Bey'di.¹⁰⁴² 1932 yılında 44 mevcudu olan¹⁰⁴³ kulübün idare heyeti şu kişilerden oluşmaktaydı: Başkan Maarif Memuru Karman Bey; üyeler Muallim Hakkı, Bankacı Mucip, Tuhafiyeci Ali Rıza, Marangoz Kemalettin beyler; denetleyiciler Ziya ve Necip beyler.¹⁰⁴⁴ Akhisar Spor Yurdu diğer kulüplerle çeşitli temaslar kurmuş, başarılar göstermiş olmasına rağmen 1933 yılında disiplinsizlik yüzünden zor bir duruma düşmüştür.¹⁰⁴⁵

Akın Gücü Kulübü, 1933 yılında ilk olarak “Sebat Spor” ismiyle kurulmuştur. Ancak bu ismin Arapça ve yarı yabancı olması dolayısıyla, Türkçe isim olan “Akın Gücü” ismini almış ve kısa sürede diğer kulüplerin önüne geçmiştir.¹⁰⁴⁶

Akhisar’da bulunan üç spor kulübü arasında sürekli anlaşmazlık bulunmaktaydı. Anlaşmazlıkları önlemek maksadı ile, 1933’de Akhisar Kaymakamı Cavit Bey ve Cumhuriyet Başsavcısı Fevzi Bey’in girişimleri ile üç spor kulübünün birleştirilmesi kararı alınmıştır. 8 Ekim 1933 günü spor kulüplerinin katılımı ile yapılan toplantıda üç kulüp “Gençler Birliği” adı altında birleştirilmiş ve formasının da kırmızı – lacivert olması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁴⁷ Gençler Birliği Kulübü’nün yönetim kurulu başkanlığına da Savcı Fevzi Bey getirilmiştir.¹⁰⁴⁸ Kulübün resmi açılışı Onuncu Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının üçüncü günü yapılmıştır.¹⁰⁴⁹

II. Spor Sahası

Akhisar’da spor sahası 1930 yılında yapılabilmektedir. Akhisar Belediyesi tarafından, İstasyon Caddesi’ndeki kullanılmıy halde bulunan Tokatlı Mezarlığı’nın

¹⁰⁴¹ **Hizmet**, 4 Kânun-ı Evvel 1930, s. 1; Karakaş, **a.g.t.**, s. 187.

¹⁰⁴² **Anadolu**, 25 Nisan 1930, s. 4.

¹⁰⁴³ **T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua**, s. 163.

¹⁰⁴⁴ **Anadolu**, 6 Mart 1932, s. 2.

¹⁰⁴⁵ **Son Posta**, 30 Mart 1933, s. 8.

¹⁰⁴⁶ **Son Posta**, 30 Mart 1933, s. 8.

¹⁰⁴⁷ **Yeni Asır**, 10 Teşrin-i Evvel 1933, s. 4; Karakaş, **a.g.t.**, s. 187.

¹⁰⁴⁸ Uyar, **a.g.t.**, s. 46.

¹⁰⁴⁹ **Anadolu**, 3 Teşrin-i Evvel 1933, s. 6; Mevlüt Çelebi, **Atatürk ve Manisa**, Celal Bayar Üniversitesi Yüksek Öğretim Vakfı Yayınları, Manisa 1999, s. 77.

spor sahası haline getirilmesi ve mezarlığın arsası Türk Ocağı'na bağışlanarak sahanın Türk Ocağı tarafından yaptırılması düşünülmüştür. Ancak Kaymakam Zeki Bey'in karşı çıkması üzerine saha belediyeye ait olarak yapılmıştır.¹⁰⁵⁰ Spor sahasına 1931 yılında 20 lira harcanarak toprak düzeltme çalışması yapılmıştır.¹⁰⁵¹

İstasyon Caddesi'ndeki sahanın küçük ve dar olması sebebiyle, 1932 yılında Soğokkuyu civarında Kırta Tarlası denilen yerde, 30 dönümlük hazineye ait bir arazide, yeni bir saha yapılmıştır.¹⁰⁵² Yeni sahanın yapılmasının bir nedeni de İstasyon Caddesi'ndeki sahanın yerine çocuk bahçesi yapılmak istenmesiydi.¹⁰⁵³

III. Kulüplerin Faaliyetleri ve Futbol Müsabakaları

Akhisar'da yapılan futbol müsabakaları, 1933 yılında Manisa lig maçlarına Akhisar Spor Yurdu kulübü'nün katılımına kadar, düzenli ve periyodik karşılaşmalar değildir. İlk başlarda yapılan maçlar genellikle, karşı takımların oyun taktik ve tekniklerinin öğrenip kendi futbol oyunlarını geliştirmek, şehirlerarası iletişimi ve etkileşimi sağlamak ve bu etkileşimle birlikte cumhuriyet inkılaplarının ilerlemesini görmek ve göstermek amacı ile, bir kulübün diğer kulübü daveti üzerine gerçekleştirilmiştir. Müsabakalarda maçlarla birlikte kulüplerin oyuncuları tarafından tiyatro, müzik gibi kültürel etkinliklerde düzenlenmiştir. Dini ve milli bayramların kutlanmasında, gezilerin düzenlenmesinde de kulüplerin katkıları büyük olmuştur.

Akhisarlı futbolcular ilk maçlarını komşu kasabaların futbolcuları ile oyun taktiklerini tanımaya yönelik yapmışlardır. Bu gaye ile Soma ve Kırkağaç'a gitmişler ve oralarda çeşitli maçlar tertip etmişlerdir. Kasım 1925'de Akhisarlı gençler Salihli gençlerine maç yapmak isteklerini belirten bir telgraf çekmişler ve telgraflarına olumlu yanıt alınca Salihli'ye giderek Salihli İdmanıcılarla birlikte bir maç yapmışlardır.

¹⁰⁵⁰ A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 07 Karar tarihi : 10.11.1930.

¹⁰⁵¹ A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933), Karar no: 948 Karar tarihi: 12.11.1931.

¹⁰⁵² A.B.H.K.D (1930-1934), Karar no: 40 Karar tarihi : 14.02.1932; A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933), Karar no: 174 Karar tarihi: 14.03.1932.

¹⁰⁵³ Son Posta, 30 Mart 1933, s. 8.

Akhisar Spor Kulübü gençleri bu maç sonunda Salihli idmancılarını bir sıfır (1 – 0) mağlup etmişlerdir.¹⁰⁵⁴

Aynı amaç doğrultusunda Manisalı futbolcularla da maçlar yapmışlardır. Nisan 1928’de Manisa Türk Ocağı futbolcuları ile Akhisar Türk Ocağı futbolcuları arasında bir maç yapılmış, maç 2 – 2 berabere sonuçlanmışır.¹⁰⁵⁵ 1929 yılında Manisa Yıldız Spor Birliği de Akhisar’a gelerek Akhisarlılar ile yaptıkları maç 2 – 1 Akhisarlıların galibiyeti ile neticelenmiştir.¹⁰⁵⁶ 21 Ağustos 1931 günü Akhisar Spor Yurdu ile Manisa İdman Yurdu arasında kalabalık bir halk kitlesi karşısında yapılan maç 1 – 1 berabere bitmiştir.¹⁰⁵⁷

Civar kazalardaki spor kulüpleri ile müsabakalar yapmalarına rağmen tam olarak tatmin olamayan ve civardaki kulüplerin gayri faal bir vaziyette olmasından dolayı Akhisar gençleri, İzmir’deki kulüplerinin oyun sistemlerinden faydalanmak maksadı ile maç yapmak üzere İzmir kulüplerini Akhisar’a davet etmişlerdir. 19 Nisan 1930’da Altay İkinci Takımı, Akhisarlı sporcuların daveti¹⁰⁵⁸ üzerine Akhisar’a gelmişler ve Akhisar gençleri ile bir futbol karşılaşması yapmışlardır. Yapılan karşılaşma 9 – 5 Altay’ın galibiyeti ile neticelenmiştir. Altay bisikletçileri de İzmir – Akhisar yolunu bisikletleri ile kat ederek karşılaşmaya katılmışlardır.¹⁰⁵⁹ Altay Umumi Katipliği, Akhisarlılara gösterdikleri ilgi ve alakadan dolayı teşekkür telgrafı çekmiştir: “Geçen Cuma günü Akhisar’ı ziyaret eden kulübümüz (B) takımı futbolcuları ve bisikletçilerine göstermiş oldukları büyük misafirperverlikten dolayı Akhisar Spor Yurdu Başkanı Lütfü ve Kaptanı Asım beylere teşekkür ederiz.”¹⁰⁶⁰

İzmir şampiyonu Sakarya Spor Kulübü de Akhisar gençlerinin daveti üzerine Akhisar’a gelerek, İstasyon Caddesi’nde yeni spor sahasında bir maç yapılmıştır. Akhisar takımı Tuğrul, Suat, Rıza, Zeki, Hayri, Lütfü, Kemal, Mustafa, Asım, Hilmi, Fikri, beylerden; Sakarya Spor Kulübü ise Sami, Fethi, İsmail, Abdülkadir, Sabri,

¹⁰⁵⁴ **Yanık Yurd**, 11 Teşrin-i Sâni 1925, s. 2; **Anadolu**, 18 Teşrin-i Sâni 1925, s. 2.

¹⁰⁵⁵ **Anadolu**, 6 Nisan 1928, s. 3.

¹⁰⁵⁶ **Anadolu**, 5 Eylül 1929, s. 2.

¹⁰⁵⁷ **Hizmet**, 24 Ağustos 1931, s. 5.

¹⁰⁵⁸ **Anadolu**, 11 Nisan 1930, s. 4.

¹⁰⁵⁹ **Anadolu**, 20 Nisan 1930, s. 4.

¹⁰⁶⁰ **Anadolu**, 25 Nisan 1930, s. 3.

Ahmet, Ali, Mustafa, Ethem, Fevzi, Hikmet beylerden oluşmuştur. Maç 3–2 Akhisarlıların galibiyeti ile sonuçlanmıştır.¹⁰⁶¹

C.H.F himayesinde bulunan Akhisar İdman Yurdu Spor Kulübü futbol takımı, Ramazan Bayramı'nda (8,9,10 Şubat 1932) hem gezi hem de müsabaka amaçlı Balıkesir'e gitmek üzere Balıkesir futbolcularına müracaat etmişlerdir.¹⁰⁶² Müracaatlarının kabul edilmesi üzerine 1932 yılının Ramazan Bayramı'nın ikinci günü (9 Şubat 1932) Balıkesir'e gitmişler ve orada bir müsamere vermişlerdir. Bayramın üçüncü günü de (10 Şubat 1932) Balıkesir futbolcuları ile yapılan maç 1 – 1 berabere bitmiştir.¹⁰⁶³ Akhisarlı futbolcuların bu girişimlerine karşılık Balıkesirli futbolcular da 1933 yılında Akhisar'a gelerek Akhisar spor kulüpleri ile maç yaptıktan sonra bir müsamere sunmuşlardır.¹⁰⁶⁴

Kulüplerin müsabakalar dışında bayramlarda da müsamereler düzenlemişlerdir. 1932 yılı 23 Nisan Çocuk Bayramı'nda Akhisar Spor Yurdu ile Süleymanlı köyü Spor Yurdu kulüpleri birlikte gösteri hazırlamışlardır.¹⁰⁶⁵

Akhisar futbol kulüpleri 1933 yılına kadar Manisa lig maçlarına katılmamışlardır. Manisa mıntıkası lig maçlarına ilk defa 1933 yılında Akhisar'dan Spor Yurdu Kulübü katılmıştır.¹⁰⁶⁶ Akhisar Spor Yurdu Kulübü lig maçlarında Manisa Sakarya Kulübü¹⁰⁶⁷ Manisa Güç Spor Yurdu ile yaptığı maçlar 1 – 1 berabere,¹⁰⁶⁸ Manisa Altınordu Kulübü ile yaptığı karşılaşma 2 - 1 Akhisar Spor Yurdu'nun galibiyetiyle sonuçlanmıştır.¹⁰⁶⁹ Son lig maçları 1933 yılının Eylül ayında yapılmıştır.¹⁰⁷⁰ Akhisar Spor Yurdu bu son lig maçlarına katılmadığından yapılan maçlar Manisa Güç'ün galibiyeti ile neticelenmiştir.¹⁰⁷¹

¹⁰⁶¹ **Hizmet**, 1 Eylül 1930, s. 3.

¹⁰⁶² **Anadolu**, 26 Kânun-ı Sâni 1932, s. 4.

¹⁰⁶³ **Anadolu**, 16 Şubat 1932, s. 3.

¹⁰⁶⁴ **Anadolu**, 7 Ağustos 1933, s. 4; **Hizmet**, 7 Ağustos 1933, s. 4; **Son Posta** 10 Ağustos 1933, s. 8.

¹⁰⁶⁵ **Anadolu**, 25 Nisan 1932, s. 3; Uyar, **a.g.t.**, s. 46.

¹⁰⁶⁶ **Son Posta**, 29 Haziran 1933, s. 8.

¹⁰⁶⁷ **Anadolu**, 4 Temmuz 1933, s. 4; **Yeni Asır**, 3 Temmuz 1933, s. 5; **Son Posta**, 29 Haziran 1933, s. 8.

¹⁰⁶⁸ **Yeni Asır**, 10 Temmuz 1933, s. 5; **Anadolu**, 11 Temmuz 1933, s. 4.

¹⁰⁶⁹ **Yeni Asır**, 24 Temmuz 1933, s. 3; **Halkın Sesi**, 23 Temmuz 1933, s. 2.

¹⁰⁷⁰ **Yeni Asır**, 28 Ağustos 1933, s. 4.

¹⁰⁷¹ **Yeni Asır**, 4 Eylül 1933, s. 3.

IV. Diğer Spor Faaliyetleri

a. Güreş

Güreş, Türk milli sporu olup, Orta Asya göçebe hayatından beri Türklerin uğraştığı bir spor dalıdır. Türk güreşi, Osmanlı Devleti'nin son döneminde, özellikle Abdülaziz döneminde büyük bir mesafe katetmiştir. Cumhuriyet kurulduktan sonra güreş daha düzenli yapılmaya başlanmış ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Koca Yusuf, Adalı Halil, Kurtdereli Mehmet gibi pehlivanlar ön plana çıkmıştır.¹⁰⁷²

Akhisar'da pehlivan güreşleri eski dönemlere dayanmaktadır. Ancak diğer spor dallarında olduğu gibi, Cumhuriyet ile birlikte güreş de ivme kazanmıştır. Akhisar'da güreşler genellikle CHF himayesinde gerçekleştirilmiştir. 1932 yılında CHF himayesinde, İdman Yurdu ve diğer spor kulüpleri menfaatine bir pehlivan güreşi düzenlenmiştir. Düzenlenen bu güreş Türkiye çapında gerçekleştirilmiştir. Türkiye başpehlivanlarından Kara Ali, Manisalı Rıfat, Dinarlı Mehmet gibi pehlivanların güreşe iştirak etmesi sağlanmıştır.¹⁰⁷³ 11 Mart 1932 günü yapılan güreşe 7 – 8 bin kişi katılmıştır. Güreşler ayak - küçük orta, büyük orta, baş altı, baş namları ile beş kısma ayrılmıştır.¹⁰⁷⁴ Güreşe katılan 13 pehlivan arasından birinciliği Kara Ali ve Manisalı Rıfat paylaşmıştır.¹⁰⁷⁵

1932 senesinin Kurban Bayramı'nın ikinci gününe denk elen 17 Nisan 1932 günü, Akhisar'da CHF Kaza Heyeti Başkanı Sındırgılızade Mehmet Bey'in başkanlığında Hilâliahmer Cemiyeti menfaatine bir güreş daha düzenlenmiştir.¹⁰⁷⁶ Güreş Gazi İlkokulu'nun bahçesinde yapılmış, seyircilere yerler ayrılmıştır. Güreşte başpehlivana 100 lira, başaltıya 50 lira, büyük ortaya 25 lira, küçük ortaya 15 lira, desteye 10 lira ikramiye verileceği ilan edilmiştir.¹⁰⁷⁷

¹⁰⁷² Cem Atabeyoğlu, “Güreş”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c. 8, İstanbul 1980, s. 2219.

¹⁰⁷³ **Anadolu**, 9 Mart 1932, s. 3; **Hizmet**, 7 Mart 1932, s. 4.

¹⁰⁷⁴ **Anadolu**, 14 Mart 1932, s. 4; Karakaş, **a.g.t.**, s. 192.

¹⁰⁷⁵ **Hizmet**, 14 Mart 1932, s. 4; Karakaş, **a.g.t.**, s. 192.

¹⁰⁷⁶ **Anadolu**, 13 Nisan 1932, s. 3; Karakaş, **a.g.t.**, s. 193.

¹⁰⁷⁷ **Anadolu**, 14 Nisan 1932, s. 3; Karakaş, **a.g.t.**, s. 193.

b. Tenis

Tenis faaliyetleri özellikle İş Bankası memurları tarafından yürütülmekteydi. Akhisar İş Bankası Müdürü Ömer Bey, Manisa İş Bankası Müdürü Selim Köşklüzade Rağıp, Akhisar İş Bankası Muhasebecisi Ziya, Manisa İş Bankası Muhasebecisi Celil, Manisa İş Bankası Muamelat Memuru Ahmet, Fuat ve Nihat beylerin oluşturdukları bir tenis grubu vardı. Bu grup her akşam iş çıkışlarında tenis maçları düzenlemekteydi.¹⁰⁷⁸ Ayrıca Ağır Ceza Hakimi Adil Bey Akhisar'da tenis oyunların tanıtılmasında ve yaygınlaştırılmasında katkıda bulunmuştur.¹⁰⁷⁹

Tenis sporunun Akhisar'da yaygınlaştırılabilmesi ve maçların yapılabilmesi maksadı ile İş Bankası tarafından 1931 yılında bir tenis kortu yaptırılmıştır.¹⁰⁸⁰ Tenis kortu bugünkü Tahir Ün Caddesi'nde bulunan İstanbul Pasajı'nın yerinde yaptırılmıştı.¹⁰⁸¹

Tenis müsabakalarına 1931 yılından itibaren basından takip edebilmekteyiz. Akhisar tenisçileri genellikle İzmir tenisçileri ile müsabakalar yapmışlardır. Çünkü tenis diğer spor dallarına göre, daha yeni gelişen bir spor dalıydı ve İzmir bu spor dalında gelişmiş bir durumdaydı. 18 Eylül 1931 günü İzmir kulüplerinden KSK tenisçileri ile Akhisar tenisçileri arasında bir tenis maçı yapılmıştır.¹⁰⁸² 1932 yılının Kurban Bayramı'nda (16, 17, 18, 19 Nisan 1932), Akhisar tenisçileri, Karşıyaka tenisçileri ile bir maç üzere Karşıyaka'ya gitmişlerdir.¹⁰⁸³

Bu spor dallarının dışında Akhisar'da bisiklet yarışları, atletizm ve at yarışları da düzenlenmiştir. Bu faaliyetler çoğunlukla bir kurumun menfaatine gerçekleştirilmiştir. 30 Mayıs 1931 günü Hilâlahmer Cemiyeti menfaatine, atletizm müsabakası ile bisiklet

¹⁰⁷⁸ **Vakit**, 7 Teşrin-i Evvel 1931, s. 5.

¹⁰⁷⁹ **Satış, a.g.e.**, s. 447.

¹⁰⁸⁰ **Hizmet**, 17 Eylül 1931, s. 4.

¹⁰⁸¹ **Satış, a.g.e.**, s. 447.

¹⁰⁸² **Hizmet**, 17 Eylül 1931, s. 4.

¹⁰⁸³ **Anadolu**, 13 Nisan 1932, s. 3.

sürat koşuları gerçekleştirilmiştir.¹⁰⁸⁴ Yine 1925 ve 1926 yıllarında Türk Ocağı tarafından ilkbahar at yarışları düzenlenmiştir.¹⁰⁸⁵

D. Dernekler

I. Hilâiahmer Cemiyeti (Kızılay)

Hilâiahmer Cemiyeti, Osmanlı Döneminde, 1877 yılında kurulmuştur.¹⁰⁸⁶ Osmanlı Devleti döneminde cemiyet, yalnız harp sahnelerinde yaralıların imdatlarına koşmakla kalmamış; birçok yerlerde özellikle İstanbul'da hastalık, açlık, sefalet, afet gibi durumlarda birçok kişiyi kurtarmıştır. Bu dönemde Osmanlı Hilâiahmer Cemiyeti ismini taşıyan cemiyet, Milli Mücadele'den sonra 2 Kasım 1922'de merkezi İstanbul'dan Ankara'ya nakledilmiş, ismi "Türkiye Hilâiahmer Cemiyeti" olarak değiştirilmiştir.¹⁰⁸⁷

Akhisar'da Cumhuriyet'in ilk yıllarında Hilâiahmer Cemiyeti'nin bir şubesi bulunmaktaydı. Ancak şubenin Akhisar'da ne zaman açıldığı tespit edemedik. İlk kez 1927 – 1928 Devlet Salnamesi'nde, Akhisar'da bulunan diğer cemiyetler arasında geçmektedir.¹⁰⁸⁸ 1928 yılında Akhisar Hilâiahmer heyeti, Azize Cidar Hanım, Doktor Cevdet Hayri, Cemal, Kıbrıslızaade Kâmil, Ziraatçı Cevat, Çerçizade Süleyman, Selimzade Ali Fikri ve Eczacı Saffet beylerden oluşmaktaydı.¹⁰⁸⁹ 31 Mart 1931'de Türk Ocağı salonunda yapılan heyet seçimlerinde, Doktor Ziya Ali, Maarif Memuru Kâmran, Benlizade Ali Rıza, Yazıcızade Halit, Kırcalızade Şevket, Papağanzade Ahmet beyler ile Muallim Melahat Hanım şubenin idare heyetine seçilmişlerdir.¹⁰⁹⁰

¹⁰⁸⁴ **Anadolu**, 19 Nisan 1931, s. 3.

¹⁰⁸⁵ **Anadolu**, 15 Nisan 1925, s. 4; **Anadolu**, 29 Nisan 1926,s. 3; **Hizmet**, 26 Nisan 1926, s. 3; **Hizmet**, 27 Nisan 1926, s. 4.

¹⁰⁸⁶ **Türkiye Hilâiahmer Mecmuası**, Fevkalade Sayı No: 132, yıl: 13 (29 İlk Teşrin 1933), Ankara, s.693.

¹⁰⁸⁷ **Türkiye Hilâiahmer Mecmuası**, Fevkalade Sayı No: 132, yıl: 13 (29 İlk Teşrin 1933), 966 – 967; Kocatürk, a.g.e., s. 362.

¹⁰⁸⁸ **T.C. Devlet Salnamesi 1927 – 1928**, s. 973.

¹⁰⁸⁹ **Anadolu**, 13 Nisan 1928, s. 1.

¹⁰⁹⁰ **Anadolu**, 3 Nisan 1931, s.4.

22 Mart 1932 tarihinde CHF salonunda Hilâliahmer Cemiyeti'nin Akhisar şubesi kongresi toplanmıştır. Kongrede Şube Başkanı Doktor Ziya Ali Bey tarafından, şubenin bir senelik mesaisi ve gelecekte yapılması planlanan işler hakkında izahat verilmiş ve idare heyeti seçimleri yapılmıştır. Seçimler sonucunda idare heyetini, Doktor Ziya Ali, Tütüncüler Bankası Muamelat Müdürü Naci, Maarif Memuru Kâmran Lütfü, tüccardan Yazıcıoğlu Halit, Kırçalızade Şevket, Benlizade Ali Rıza, Hocazade Ahmet Rıfat beyler oluşturmuşlardır. Ayrıca kongrede Hilâliahmer Cemiyeti'nin Tayyare Sineması'nda senelik müsamesinin yapılması kararı alınmıştır.¹⁰⁹¹ 1 Nisan 1932 günü Tayyare Sineması'nda verilen Hilâliahmer Cemiyeti müsamesi çok ilgi görmüştür. CHF bandosunun çaldığı İstiklal Marşı ile başlayan müsamere, Şube Başkanı Doktor Ziya Bey'in Hilâliahmer Cemiyeti'nin tarihçesini, amacını ve yaptığı işleri dile getiren konuşmasıyla devam etmiştir. Müsamerede cemiyeti temsilen Akhisarlı Ressam Cevdet Bey'in tablosu asılmış ve cemiyete uygun bir film gösterilmiştir.¹⁰⁹² Belediye de müsamere münasebetiyle elektriklerin gece saat 2'ye kadar yakılmasına izin vermiştir.¹⁰⁹³

Hilâliahmer Cemiyeti menfaatine Akhisar'da çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Ocak 1931'de Muallimler Birliği ve Hilâliahmer menfaatine Akhisar'da ilk defa balo tertip edilmiştir. Baloda dans edebilmek için genç öğretmenler Alman ailesinden dans dersleri almışlardır.¹⁰⁹⁴ 30 Mayıs 1931 gününe denk gelen Ramazan Bayramı'nda, atletizm, bisiklet yarışları ve çuval, yumurta oyunlarını düzenlenmiştir. Yarışlarda dereceye girenlere gramofon, altın saat, konsol saati, altın yüzük, yazı takımı gibi hediyeler verilmiştir.¹⁰⁹⁵ 7 Haziran 1931'de Dar'ulbedayi (Konservatuar) tarafından iki temsil gösterilmiş ve Dar'ulbedayi artistlerine Hilâliahmer salonunda bir çay ziyafeti sunulmuştur.¹⁰⁹⁶ 17 Nisan 1932 günü CHF Kaza Heyet Başkanı Sındırgılızade Mehmet Bey'in başkanlığında, Gazi İlkokulu bahçesinde, Hilâliahmer Cemiyeti menfaatine

¹⁰⁹¹ **Anadolu**, 24 Mart 1932, s. 3.

¹⁰⁹² **Anadolu**, 4 Nisan 1932, s. 3.

¹⁰⁹³ **A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933)**, Karar no: 239 Karar tarihi: 31.03.1932.

¹⁰⁹⁴ **Anadolu**, 11 Kânun-ı Sâni 1931, S.4.

¹⁰⁹⁵ **Anadolu**, 19 Nisan 1931, s. 3; **Hizmet**, 19 Nisan 1931, s. 3; **Yeni Asır**, 19 Nisan 1931, s. 2.

¹⁰⁹⁶ **Hizmet**, 10 Haziran 1931, s. 3.

büyük pehlivan güreşleri yapılmıştır. Bu güreşe Türkiye Başpehlivanı Bandırmalı Kara Ali de katılmıştır.¹⁰⁹⁷

Cemiyetin Akhisar şubesinde yapılan etkinliklerden toplanan paralar ve yardımlardan elde edilen gelirler cemiyetin merkez şubesine gönderilmiştir. Akhisar şubesi 1 Ocak 1929'dan 31 Mart 1929 tarihine kadar 83 812 kuruş gelir elde etmiş ve bu gelirin 40 000 kuruşunu cemiyetin merkezine göndermiştir.¹⁰⁹⁸ 01.04.1929 – 30.09.1929 tarihleri arasında 22 678 kuruş hasılat sağlanmıştır. Bu hasılatın 3 000 kuruşu idare masraflarına, 2 340 kuruşu çeşitli yardımlara, 1 947 kuruşu pul masrafına olmak üzere toplam 7 287 kuruşu harcanmıştır.¹⁰⁹⁹ 1930 yılında 2 972 lira gelir sağlamış ve bu gelirin 964 lirasını da merkeze göndermiştir.¹¹⁰⁰ 01.01.1931 – 31.03.1931 tarihleri arasında geliri 26 600 kuruş, masrafı 3 765 kuruştur.¹¹⁰¹ 1931 yılının Eylül ayında ise 111 968 kuruş geliri vardır. Bu gelirin 90 000 kuruşunu merkeze gönderilmiş, 28 780 kuruşunu ise çeşitli masraflara harcanmıştır.¹¹⁰² 01.10.1932 – 30.09.1933 tarihleri arasında ise, 88 283 kuruş gelir elde etmiş; bu gelirin 70 000 kuruşunu merkeze göndermiştir. 19 702 kuruş da harcanmıştır.¹¹⁰³

II. Türk Ocağı

Türk Ocakları, resmen 25 Mart 1912 tarihinde kurulmuştur. Kuruluşuna Askeri Tıbbiye öğrencileri ve dönemin ulusçu aydınları önderlik etmiştir.¹¹⁰⁴ İttihat ve Terakki'nin desteği ile, Mütareke dönemine kadar İstanbul ve diğer yerlerde 28 Türk Ocağı açılmıştır.¹¹⁰⁵ Kurtuluş Savaşı yıllarında faaliyetlerine ara veren dernek, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılında yapılandırılarak yeniden açılmıştır. 23 Nisan 1924'te Ankara'da toplanan Türk Ocakları Umumi Kongresi'nde ülkede ocak sayısı

¹⁰⁹⁷ Anadolu, 13 Nisan 1932, s. 3.

¹⁰⁹⁸ Türkiye Hilâliahmer Mecmuası, no:93 yıl: 8 (15 Mayıs 1929), s. 269.

¹⁰⁹⁹ Türkiye Hilâliahmer Mecmuası, no: 100 yıl: 9 (15 Birinci Kânun 1929), s. 534.

¹¹⁰⁰ Türkiye Hilâliahmer Mecmuası, no: 110 yıl: 10 (15 Teşrin-i Evvel 1930, s. 147.

¹¹⁰¹ Türkiye Hilâliahmer Mecmuası, no: 119 yıl 10 (15 Temmuz 1931), s. 998.

¹¹⁰² Türkiye Hilâliahmer Mecmuası, no: 120 yıl: 10 (15 Eylül 1931, s. 1093.

¹¹⁰³ Türkiye Hilâliahmer Mecmuası, no: 133, yıl: 13 (15 Kânun-ı Evvel 1933, s. 788

¹¹⁰⁴ Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, II.Meşrutiyet Dönemi, C.1, 2. Baskı, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1984, s. 433, 434; Yusuf Sarımay, Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912 – 1931, Ötüken Yayınları, İstanbul 1994, s. 121, 127.

¹¹⁰⁵ Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, c.1 , s. 435.

71'e ulaşmıştır.¹¹⁰⁶ 1927 yılındaki yasa değişikliği ile CHF'nın bir kültür şubesi haline gelmiştir.¹¹⁰⁷ Kültür şubesi statüsünde olan ocakların siyasetle uğraşmaları ve başka nedenlerden dolayı 1931 yılında ocaklar kapatılması kararı alınmış ve bütün hakları CHF'na devredilmiştir.¹¹⁰⁸

Cumhuriyet döneminde Türk Ocakları sosyal, kültürel ve eğitim alanında faaliyetlerde bulunmuştur. Bu faaliyetleri arasında kitap ve dergi yayınları, konferanslar, kurslar, gece dersleri, müsamere, kütüphane, spor, müzik, tiyatro çalışmaları önemli yer tutmuştur.¹¹⁰⁹

Türk Ocakları'nın etkin şekilde çalışan şubelerinden birisi de Akhisar'da hizmet sunmuştur. 1923 yılında ocakların yeniden yapılandırılması ile birlikte Akhisar'daki Türk Ocağı faaliyet geçmiştir. Hatta faaliyete geçtiği yıl Akhisar Türk Ocağı etkinlik yönünden canlıydı ve ocak salonu Ocaklı gençlerle doluydu ve ocağın 300'ü aşkın kitabı vardı.¹¹¹⁰ 1925 yılından itibaren ocak için yeni bir bina yapımı çalışmalarına başlanmıştır.¹¹¹¹ Yapılan binanın arsa istimlaki için ocağın 1925 yılındaki içtimasında 750 lirayı aşkın para toplanmış;¹¹¹² bina yapımı için de Akhisar kireç tüccarlarından Hayrettin Bey 40 torba kireç göndermiştir.Yaptığımız araştırmalardan çıkardığımızıza göre, yeni yapılan Türk Ocağı binası 1929 yılında Yıldız Caddesi üzerindedir¹¹¹³ ve bugünkü Kız Meslek Lisesi'nin eğitim verdiği binadır.¹¹¹⁴

Akhisar Türk Ocağı, senede bir kez kongresini toplamıştır. Kongrede eski heyetin raporu okunmakta, çeşitli konular üzerinde konuşulmakta ve ardından da yeni idare heyeti seçimleri yapılmaktaydı. 1924 yılında ocak idare heyetine başkan olarak Doktor Şemsettin, azalıklara da Muallim Şerif Necati, Behçetzade Musa beyler seçilmişlerdir.

¹¹⁰⁶ Sarımay, **a.g.e.**, s. 242 – 243.

¹¹⁰⁷ Sarımay, **a.g.e.**, s. 308.

¹¹⁰⁸ Sarımay, **a.g.e.**, s. 324 – 325.

¹¹⁰⁹ Sarımay, **a.g.e.**, s. 309; Uyar, **a.g.t.**, s. 53.

¹¹¹⁰ Uyar, **a.g.t.**, s. 57.

¹¹¹¹ **Anadolu**, 2 Şubat 1925, s. 3.

¹¹¹² **Sada-yı Hak**, 12 Şubat 1925, s. 2.

¹¹¹³ **A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931)**, Grafikten çıkarılan bilgi.

¹¹¹⁴ Hamdi Suphi Öztürk ile 20.03.2005 tarihinde yapılan görüşmeden

Bu kişilerin Ekim 1924’de istifası üzerine Kayalızade Ahmet, Şerifzade Emin Ali ve Ahmet beyler idare heyetini oluşturmuşlardır.¹¹¹⁵

5 Şubat 1925 günü yapılan ocak senelik kongresinde Mektep Müdürü Naci, Muallim Ruhi, Şerif Necati, Savcı Kazım, Doktor Şemsettin, Reji Muhasebecisi Halit, Selimzade Mehmet beyler idare heyetine seçilmiştir. İdare heyeti de kendi içinde yaptığı seçimle Kazım Bey’i başkanlığa, Ruhi Bey’i murahhaslığa, Naci Bey’i veznedarlığa, Şerif Necati Bey’i katipliğe getirmiştir. Kongrede Sındırgılı Arif Bey 200 lira, Tirelizade İsmail Bey 133 lira, Sındırgılızade Mehmet Bey 50 lira, Keresteci Mehmet Bey 30 lira, Müderissoğlu Mehmet, Behçetzade Musa, CHF Mutemedi Murat beyler 20’şer lira, Simsar Asım, tüccardan Ethem ve Muhiddin, Müderrisoğlu Ruhi, Sıhhiyeci Ali Kemal, Doktor Şemsettin, Doktor Cevdet, Keresteci Ruhi, Selimzade Mehmet, Menzikizade Ahmet, Yazıcızade Halit, Gümölcinelizade Osman, İştıplizade Necati beyler 30’ar lira, Savcı Kazım, Jandarma Kumandanı İbrahim, Reji Müdürü Ali Şerif, Dava Vekili Necmettin, Müfettiş Neşet, Yazıcızade Tevfik, Yüzbaşı Vasfi, tüccardan Kırkağçlı Ahmet, tüccardan Demircili Emin, Şehirlizade Ali Kemal, Mülâzımzade Surûri, Göerdesli Hilmi, Reji Muhasebecisi Halit, Mal Müdürü Mehmet, Tuhafiyeci Süleyman, Sofuzade Süleyman, Kunduracı Nuri, Ali, Manisalı Keresteci Süleyman, Selimzade Halit, Sadık, Cevdet, Bakkal Derviş, Kahveci Ali, Eski İskan Memuru Reşat beyler 5’şer lira, Mektep Müdürü Naci Bey 4 lira, Muallim Şerif Necati, Eczacı Sırrı, Kırçalızade Mehmet, Saraçzade Haydar beyler 3’er lira, Eczacı Hakkı, Reji Ambar Memuru İsmail, Şerif, Rodovalı Kazım, tüccardan Hacı Ahmetzade Halit, Müftüzade Ziya beyler 2’şer lira Akhisar Türk Ocağı’na bağışta bulunmuşlardır.¹¹¹⁶

Türk Ocağı salonunda yapılan 1926 yılı, yıllık ocak kongresinde başkanlığına Tirelizade İsmail Bahri Bey, katipliği de Selimzade Mehmet ve Tütün İnhisar Memuru İsmail Kemal beyler seçilerek müzakereye başlanmıştır. İlk başta 1925 yılının idare heyetinin faaliyetleri hakkındaki raporu Ocak Reisi Şemsettin Bey tarafından okunmuştur. Bu rapora göre ocak bir yıl içinde şu çalışmaları yapmıştır: Ocağa gelir elde etmek için at yarışları, deve güreşleri, ve piyango çekişli düzenlenmiş; küçük bir rasathane kurulması için girişimlerde bulunulmuş; iki ayrı idman yurdu birleştirilerek

¹¹¹⁵ Anadolu, 14 Teşrin-i Evvel 1924, s. 2.

¹¹¹⁶ Sada-yı Hak, 12 Şubat 1925, s. 2.

Türk Ocağı İdman Yurdu kurulmuş; ocak bünyesinde biri bando, diğeri orkestra olmak üzere bir müzik şubesi açmış; ocak kütüphanesine bazı kişilerin yardımı ile Arapça kitaplar temin edilmiş; sıtma hastalığının önlemek maksadı ile bataklık kurutma çalışmaları yapmış olmasına rağmen gelir azlığı nedeniyle başarılı olunamamıştır. Rapordan anlaşılacağı üzere Akhisar Türk Ocağı sanattan spora, sağlıktan eğitime çeşitli alanlarda faaliyet göstermiştir.¹¹¹⁷

Raporun okunmasının ardından daha önce üyelik için başvuruda bulunan Azize Cidar, Zeynep Ayhan, Leman, Şaziment Ömer, Münevver Sıdika hanımlarla Mehmet Ali, Eczacı Saffet, Mektep Müdürü Macit, Muallim Naci, Kütüphaneci Halil, Tahsildar Mehmet beyler ocak üyeliğine kabul edilmişlerdir. Daha sonra yapılan idare ve murakabe heyeti seçimleri sonucunda Doktor Şemsettin, Tirelizade İsmail Bahri, Selimzade Mehmet, Tütün İnhisar Muhasebecisi Halit, Ambar Memuru İsmail Kemal beyler idare heyetine; Müderriszade Mehmet, Tütün İnhisar Müdürü Ali Şerif, Behçetzade Musa beyler de murakabe heyetine seçilmişlerdir. Kongrede Belediye Muhasibi Reşat ve Tütün İnhisar Muhasebecisi Halit beylerin Türklüğün ilerlemesi için çalışmış olan merhum Reşat Beyefendi'nin heykel ve resimlerini ocak salonuna asılması önerileri kabul edilmiştir.¹¹¹⁸ Ayrıca Ziya Gökalp'in kabrine yapılacak abideye yardım olarak 50 lira toplanarak Türk Ocağı merkez şubesine gönderilmiştir.¹¹¹⁹

3 Mart 1927 günü yapılan ocak yıllık kongresinde idare heyetine seçilenler Eski Reis Şemsettin Bey, Müderriszade Mehmet Bey, Muhasebe Memuru Halit, Belediye Muhasebe Mesulü Reşat Bey, Muallim Osman Nuri Bey, Selimzade Kemal Bey , Reji Ambar Memuru İsmail Kemal Bey; mükemmelliğe seçilenler Muallim Leman Hanım, Muallim Şaziment Hanım, Mehmet Bey, Yazıcızade Tefvik Bey, Kantarcızade Cevdet Bey, Kantarcızade Ahmet Bey, Simsar Asım Bey; murakabe heyetine seçilenler Behçetzâde Musa Bey, Reji Müdürü Ali Şevket Bey, tüccardan Muhittin Bey'di.¹¹²⁰

¹¹¹⁷ Anadolu, 12 Mart 1926, s. 2; Uyar, a.g.t., s. 57.

¹¹¹⁸ Anadolu, 12 Mart 1926, s. 2; Yanık Yurd, 9 Mart 1926, s. 2.

¹¹¹⁹ Yanık Yurd, 12 Mart 1926, s. 2.

¹¹²⁰ Anadolu, 8 Mart 1927, s. 1.

1930 yılı idare heyeti başkanlığına Kaymakam Refik Bey, azalıklara Tütün İnhisar Müdürü Halit, Yazıcızade Tevfik , Halit, Ziraat Fen Memuru Cevat, Belediye Muhasibi Reşat, Tütün İnhisar memurlarından Kemal beyler; murakabe heyetine Tayyare Muhasebecisi Mehmet Ali , Bankacı Şükrü ve Faik beyler seçilmişlerdir.¹¹²¹

Türk Ocağı şubelerinde verilen konferanslarda, tarih, edebiyat, kültür, iktisat, eğitim, gençlik, sağlık, medeniyet, demokrasi ve inkılapların halka anlatılması gibi konular ağırlıktaydı.¹¹²² Türk Ocağı Akhisar şubesinde de çeşitli konularda konferanslar verilmiştir. 10 Ocak 1927 gecesi Türk Ocağı'nda Hakim Recep Bey tarafından eski kanunla yeni kanun arasındaki farkları izah eden bir konferans yapılmış ve konferansta halkın fikirleri alınmıştır.¹¹²³ 1931 yılında her Cuma günü gecesi Ocak salonunda konferanslar vermeye başlanmıştır. Tütüncüler Bankası Müdürü Halil Bey iktisat hakkında, Doktor Ziya Bey frengi ve bel soğukluğu hakkında verdikleri konferanslarda halkı aydınlatmışlardır.¹¹²⁴ Cuma günleri düzenlenen konferanslardan birisi de, 1931'de İlk Tedrisat Müfettişi Sami Bey'in Türkiye'de yenileşme ve inkılaplar hakkındaki konferansıydı.¹¹²⁵

Konferansların yanı sıra çeşitli dallarda gece dersleri ve kurslar düzenlemiştir. Kurslar ve gece dersleri mesleki konularda ve yabancı dil öğretimi alanında yoğunlaşmıştır. Akhisar'da Türk Ocağı tarafından açılan gece dersleri meslek kursları yöneliktir. Bu kurslara esnaf çırakları çok ilgi göstermiştir. Manisa Maarif Müdürü de gece derslerine bütçeden kafi miktarda para aktarmıştır.¹¹²⁶ Ocak 1928'de Fransızca ve İngilizce kursu açmıştır. Yeni neslin yabancı dil öğrenmesi amacıyla açılan bu kurslara devam eden gençlerin büyük bir bölümü ticaretle uğraşmaktaydı.¹¹²⁷

Türk Ocakları'nın kuruluş günü ocak bayramı olarak kutlanmıştır. 1926 yılı ocak bayramı Akhisar Türk Ocağı salonunda kutlanmıştır. Bütün ocaklıların iştirak ettiği bayramda Reis Şemsettin Bey Türk Ocağı'nın tesisinden bugüne kadar geçirdiği

¹¹²¹ **Hizmet**, 13 Mart 1930, s. 2.

¹¹²² Sarımay, **a.g.e.**, s. 309.

¹¹²³ **Hizmet**, 11 Kânun-ı Sâni 1927, s. 2.

¹¹²⁴ **Anadolu**, 27 Kânun-ı Sâni 1931, s. 5.

¹¹²⁵ **Anadolu**, 2 Mart 1931, s. 4.

¹¹²⁶ **Anadolu**, 2 Teşrîn-i Sâni 1924, S.2.

¹¹²⁷ **Anadolu**, 8 Kânun-ı Sâni 1928, s. 3.; Uyar, **a.g.t.**, s. 57 – 58.

safhaları ve ocağın o zamana kadar yaptığı hizmetleri, yenileşme yollarında gösterdiği rehberliği anlatan bir konuşma yapmıştır. Bundan sonra erkek ve kız mektep talebeleri tarafından milli marşlar söylenmiş ve ocak azasından Azize Cidar Hanım, Türk kadınlığı hakkında konuşma yapmıştır.¹¹²⁸ 1931 yılında kuruluş günü ocak salonunda kalabalık bir topluluk huzurunda gerçekleştirilmiştir. Ocağın orkestrası güzel parçalar çalmış ve Ocak Reisi Tefik Bey'in zeybek oyunu ile milli oyunlara başlanmıştır.¹¹²⁹

Akhisar Türk Ocağı bünyesinde bulundurduğu müzik, tiyatro grupları sayesinde çeşitli temsil ve müsamereler vermiş ve belirli günlerin kutlanmasında öncülük etmiştir. Yılbaşı nedeniyle, 31 Aralık 1930 akşamı Türk Ocağı'nda eğlence düzenlenmiştir.¹¹³⁰ 1931'de Himaye-i Etfal Cemiyeti menfaatine Türk Ocağı gençleri tarafından Tayyare Sineması'nda düzenlenen müsamere çok ilgi görmüştür.¹¹³¹ 6 Şubat 1931 günü Tayyare Sineması'na ocağın senelik temsillerinden biri gerçekleştirilmiştir. Bu temsilde "İbret Dersi" isimli piyes sahneye konulmuştur.¹¹³²

Spor faaliyetlerinde bulunan ocak, 1925 ve 1926 yıllarında at koşuları düzenlemiştir. 16 Kasım 1925 günü¹¹³³ ve 30 Nisan 1926 günü yapılan koşullarda dereceye girenlere ödüller dağıtılmıştır.¹¹³⁴ Nisan 1928'de Manisa Türk Ocağı futbolcuları ile Akhisar Türk Ocağı futbolcuları bir maç yapmışlardır.¹¹³⁵

1931'de Akhisar Türk Ocağı'nın tüm menkul ve gayrimenkulleri CHF'na devredilerek ocak kapatılmıştır.¹¹³⁶

III. Türk Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu)

Savaştan yeni çıkmış Türkiye Cumhuriyet'in mali kaynakları kısıtlı olduğu için var olan bütçeyle uçak almak olanaksızdı. Büyük yatırımlara ihtiyaç vardı. Bu durum

¹¹²⁸ **Anadolu**, 22 Mart 1926, s. 2.

¹¹²⁹ **Anadolu**, 29 Mart 1931, s.4.

¹¹³⁰ **Anadolu**, 2 Kânun-ı Sâni 1931, S. 4; Uyar, **a.g.t.**, s. 58.

¹¹³¹ **Hizmet**, 29 Temmuz 1930, S. 4.

¹¹³² **Anadolu**, 9 Şubat 1931, s. 4.

¹¹³³ **Anadolu**, 12 Teşrin-i Sâni 1925, S. 1.

¹¹³⁴ **Anadolu**, 29 Nisan 1926, S. 3; **Hizmet**, 26 Nisan 1926, S. 3; **Hizmet**, 27 Nisan 1926,S. 4.

¹¹³⁵ **Anadolu**, 6 Nisan 1928, s. 3.

¹¹³⁶ **Anadolu**, 22 Nisan 1931, s. 4; Uyar, **a.g.t.**, s. 58.

yurt çapında yardım etmeyi amaçlayan para toplama kumpanyalarının açılmasına neden olmuştur. Bağışların çoğalması, bu etkinliklerin tek elden yönetimini zorunlu kılmıştır. Böylece Türk Tayyare Cemiyeti'nin kurulması ulusal bir gereksinim olarak ortaya çıkmıştır. 16 Şubat 1925'te Atatürk'ün yönlendirmesi ile Türk Tayyare Cemiyeti kurulmuştur. İl tüzüğüne göre cemiyetin amacı, Mustafa Kemal Paşa tarafından; Türkiye'de havacığın askeri, iktisadi ve sosyal önemini tanıtmak, havacılığa gerekli olan personel ve malzemeyi sağlamak ve Türk gençliğine havacılığı sevdirmek olarak belirlenmiştir.¹¹³⁷ Cemiyet, Tayyare Piyangosu, Gazi M. Kemal'in tarihi nutuk, yağlıboya renkli tabloları, büstleri, bir kuruşluk Tayyare Cemiyeti dilekçe pulu, fitre, zekat ve kurban derileri, iki civa madeninin işletilmesinden elde edilen tüm gelirleri, sigara paketlerindeki tek bir sigaradan , gelir sağlamıştır.¹¹³⁸

Cumhuriyetin ilk yıllarında Akhisar'da faaliyet gösteren cemiyetlerden birisi de Tayyare Cemiyeti idi. Cemiyetin Akhisar'da kuruluş tarihini tespit edemedik. Tayyare Cemiyeti ilk olarak 1926 – 1927 Devlet Salnamesi'nde Akhisar'da faaliyet gösteren cemiyetler arasında yer almıştır.¹¹³⁹ Cemiyet şubesinin Akhisar'da ilk açıldığı yıllarda faaliyette bulunduğu bina hakkında bir bilgiye ulaşamadık; ancak Eylül 1929'da belediye tarafından cemiyet binası inşası için bir arsa bağışlanmıştır.¹¹⁴⁰ Bu arsa cemiyetin 1929 yılında faaliyette bulunduğu binasından geniş, Türk Ocağı bitişiğinde, belediye parkı ile Tayyare Sineması karşısındadır.¹¹⁴¹ Bağışlanan arsaya, yapılan binaya, Hamdi Suphi Öztürk'ün bildirdiğine göre Tayyare Cemiyeti 1937 – 1938 yılında taşınmıştır. Bu binada, günümüzde de Türk Hava Kurumu hizmet vermektedir.¹¹⁴² 1932 yılında şube binası olarak kullanılmak üzere İzmir Oteli cemiyete icar edilmiş ve otelin alt kısmı ambar olarak kullanılmıştır.¹¹⁴³

¹¹³⁷ İhsan Tayhani, **Atatürk'ün Bağımsızlık Politikası ve Uçak Sanayi (1923 – 1950)**, Türk Hava Kurumu Başkanlığı, Ankara 2001, s. 189.

¹¹³⁸ Tayhani, **a.g.e.**, s. 190; **Havacılık ve Spor Mecmuası**, Fevkalade Nüsha, sayı: 6 yıl: 1 (30 Ağustos 1929), s. 114.

¹¹³⁹ **T.C. Devlet Salnamesi 1926 – 1927**, s. 930.

¹¹⁴⁰ **A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931)**, Karar no: 801 Karar tarihi: 24.10.1929.

¹¹⁴¹ **A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931)**, Karar no: 37 Karar tarihi: 27.01.1930.

¹¹⁴² Hamdi Suphi Öztürk ile 20.03.2005 tarihinde yapılan görüşmeden.

¹¹⁴³ **A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933)**, Karar no: 316 Karar tarihi: 09.05.1932.

Tayyare Cemiyeti'nin Akhisar şube başkanı 1931 yılına kadar Murat Bey'di. Bu tarihten sonra başkanlığa Yüzbaşı oğlu Halit Bey,¹¹⁴⁴ ikinci başkanlığa Jandarma Kumandanı Naki Bey, muhasipliğe Eczacı Saffet Bey getirilmiştir.¹¹⁴⁵ Belediyeden de cemiyete aza tayin edilmiştir: Aralık 1930'da Nüzhet Işık,¹¹⁴⁶ Mart 1931'de¹¹⁴⁷ ve Ocak 1933'de Yazıcızade Tevfik,¹¹⁴⁸ Eylül 1933'de Eczacı Basri cemiyet azalığına tayin edilmiştir.¹¹⁴⁹

Akhisarlılar Tayyare Cemiyeti'ne çeşitli yardımlarda bulunmuşlardır. 1925 yılında Akhisar kahvecileri birer cumalık hasılatlarını tam olarak,¹¹⁵⁰ tütüncüler satmakta oldukları tütün mahsulünün yarısını,¹¹⁵¹ Türk Ocağı cemiyet menfaatine düzenlediği milli sahnenin gelirini cemiyete bağışlamıştır.¹¹⁵² Aynı yıl Tayyare Cemiyeti'ne, tüccardan Dramalı Hacı Şevket 300 lira, Tirelizade İsmail Bahri 200 lira, Tirelizade oğlu Ali Rıza 150 lira, İmamzade Adil 150 lira, Belediye Başkanı Emin Ali Bey 100 lira, Kıbrıslı zade Kâmil 100 lira, Geri kumpanyasından Makus 100 lira, Behçetzade Musa 75 lira, Behçetzade Süleyman 50 lira, Moralı zade Süleyman 75 lira, Selimzade Yahya Hayati 50 lira, Kantarcı zade Ahmet 50 lira, Yılan zade Mehmet 150 lira, Gümülcünelizade Osman 150 lira, Tepeköylü Hacı Mehmet 100 lira, Boncukluzade Hafız Mehmet 100 lira, Müftü zade Adil 75 lira, Kırçalı zade Mustafa 150 lira, Dramalı Emin 100 lira, Elbiseci Ali Haydar 25 lira, Asım Büncü ve oğlu 510 lira, Musa oğlu 50 lira, Yakup Hasan 50 lira, Nesim Mercan 25 lira, D. Gorgi 50 lira, Manifaturacı Halil 40 lira, İsak Aşar 110 lira, Uncu Evram 25 lira, Evram Benissi 25 lira, Manifaturacı Hacı Muhittin ve Süleyman 50 lira, Sarızabın zade Mustafa 50 lira Manifaturacı Hacı Seyfi 50 lira, Dramalı Abdülrahim 20 lira, Manifaturacı Hamdı 20 lira, Manifaturacı Hacı

¹¹⁴⁴ **Anadolu**, 2 Kânun-ı Sâni 1931, s. 4.

¹¹⁴⁵ **Anadolu**, 7 Kânun-ı Sâni 1931, s. 3.

¹¹⁴⁶ **A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931)**, Karar no:759 Karar tarihi: 15.2.1930.

¹¹⁴⁷ **A.B.E.K.D 2 (16.04.1931 – 09.11.1931)**, Karar no: 448 Karar tarihi: 16.04.1931.

¹¹⁴⁸ **A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24.01.1933)**, Karar no: 6 Karar tarihi: 07.01.1933.

¹¹⁴⁹ **A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933)**, Karar no: 846 / 938 Karar tarihi: 27.09.1933.

¹¹⁵⁰ **Anadolu**, 18 Teşrin-i Sâni 1925, s. 2.

¹¹⁵¹ **Anadolu**, 27 Teşrin-i Sâni 1925, s. 2

¹¹⁵² **Anadolu**, 29 Kânun-ı Evvel 1925, s. 2.

Hüseyin 20 lira, Ayakkabıcı Osman 50 lira, Marmara'dan Berberzade Mustafa 50 lira, Çavuşzade Hacı Hüseyin 20 lira, Münadizade Seyit 50 lira, Gördesli Hilmi 25 lira, Tepeköylü Hacı İbrahim 50 lira, Hacı Hasanzade Muharrem ve oğlu Şükrü 50 lira, Hacı Osmanzade Mehmet ve oğlu Fahrettin 100 lira, Kaymakamzade Mustafa 25 lira, Kireççi Hayrettin 20 lira, Boncukluzade Ahmet 40 lira, Aktar Mustafa ve oğlu Süleyman 25 lira, Hüseyin 100 lira, Bakkal Ali Osman 10 lira, Sepetoğlu Hafız Mehmet 30 lira, Yemişçi Hacı Hasan 20 lira, Hacı Tevfikzade Hilmi 30 lira, Ahmet Niyazi 25 lira, Oruçoğlu İbrahim 25 lira, Yemişçi İsmail Çavuş 25 lira, Rıza Pehlivan 3 lira, Şerif oğlu Hakkı 5 lira, Kocaoğlu Hüseyin 2 lira, Çorak karyesinden Hacı Ahmet oğlu Ahmet 5 lira, Müdürden Mahmut oğlu Nuri 5 lira, Çoban Hasan'dan Süleyman oğlu Hasan 5 lira, Seydiköy'den Hacı Ahmet 5 lira, yardımında bulunmuşlardır.¹¹⁵³

1926 yılında 30 100 lira cemiyet genel merkezine gönderilmiştir.¹¹⁵⁴ Anadolu gazetesinin 21 Ocak 1927 tarihli haberine göre, Akhisar tayyare yardımı için diğer kazalardan daha çok faaliyette bulunmuştur. Akhisar şubesinin kurulduğu yıldan 1927 yılına kadar cemiyete gelir olarak 101 496 lira, ev piyango hasılatı olarak da 7 389 buçuk lira toplam 108 885 buçuk lira temin etmiştir. Çeşitli etkinlikler düzenlenerek de cemiyete yardım toplanmıştır. Ocak 1927'de Zafer Sineması'nda cemiyet menfaatine bir film gösterilmiştir. Filmin gösterildiği akşam Akhisar Tayyare Cemiyeti Başkanı Murat Bey, Uşak Fabrikası'nın ilk mahsulünden olan bir kilo şekeri cemiyet namına müzayedeye koymuş ve 147 lira vererek Kantarcızade Halil İbrahim Bey şekeri almıştır.¹¹⁵⁵ Akhisarlıların merkeze gönderdiği yardımlarla Tayyare Cemiyeti tarafından bir tayyare satın alınmış ve tayyareye “ Akhisar” ismi verilmiştir.¹¹⁵⁶

Cemiyetin Akhisar'da yaptığı en önemli faaliyetlerden birisi 1929 yılında 30 000 liraya sinema binası inşa ettirmesidir. Bugün Akhisar'da varlığını sürdüren bu Tayyare Sineması'nın içine Gazi'nin büstleri yerleştirilmiştir.¹¹⁵⁷ Sinema binasının yapım kararı 1927 yılında alınmış ve bu iş ile uğraşacak bir komisyon oluşturulmuştur. Komisyonda Eski Belediye Başkanı Emin Ali, Eczacı Esat, Saimzadelerden Mehmet

¹¹⁵³ **Türk İli**, 14 – 15 Teşrin-i Sâni 1925, s. 2.

¹¹⁵⁴ **Anadolu**, 2 Temmuz 1926, s.1.

¹¹⁵⁵ **Anadolu**, 21 Kânun-ı Sâni 1927, s. 1.

¹¹⁵⁶ **Yeni Ses**, 3 Ağustos 1926,s. 4.

¹¹⁵⁷ **Havacılık ve Spor Mecmuası**, sayı: 2 yıl: 1(1 Temmuz 1929), s. 24.

Hulusi, Yazıcızade Tevfik, tüccardan Kâmil beyler yer almıştır.¹¹⁵⁸ Sadık, Veysel ve Halit beyler tarafından yapılan¹¹⁵⁹ sinema inşaatı Haziran 1929'da son bulmuştur.¹¹⁶⁰ Sinema binasından 14 loca, 100 balkon ve 425 zemin katındaki toplam 525 sabit kolonları, yazlık ve kışlık büfe kısımları, içinde ayrıca dört hela ve yangına karşı türlü su tertibatı, asli şekilde sahne ve dekorları mevcut olup ve sahnenin zemininde büyük bir deposu mevcuttu.¹¹⁶¹ Akhisar'ın kurtuluş günü (6 Eylül 1929) kutlamalarında da Tayyare Sineması'nın açılışı yapılmıştır.¹¹⁶²

Akhisarlılar satın aldıkları 2 ve 3 numaralı kara tayyarelerini orduya hediye etmişlerdir. Bu tayyarelere ad koyma merasimi, 30 Ağustos 1932 günü saat 8'de İzmir Gaziemir Tayyare Karargahı'nda İzmir Tayyare Cemiyeti'nin hazırladığı bir program dahilinde gerçekleştirilmiştir.¹¹⁶³ Merasime Akhisar'ı temsilen belediye meclisi azasından Halit Bey gitmiştir.¹¹⁶⁴ Ad koyma töreninde İzmir Tayyare Cemiyeti Müdürü ve İzmir Vilayeti Müfettişi Asaf Bey tarafından bir konuşma yapılmıştır:

“ Aziz vatandaşlarım;

Bugünkü mesut varlığımızı yaratan büyük günün yıl dönümündeyiz. Bütün cihanın ölmüş ve yaşamak hakkını kaybetmiş zannettiği Türkiye, on yıl evvel yeni bir medeniyet, yeni ve kudretli bir varlık halinde güneşle beraber doğarken Tayyare Cemiyeti'nin de temel taşları atılmış bulunuyordu.

İşte bu tarihi günde hava kuvvetlerimizin kahraman tayyarecilerine Tayyare Cemiyeti'miz tarafından milletimiz namına daha 40 tayyare hediye edilirken, Milli Mücadelemizin mukaddes hedefini teşkil eden İzmir'imizin tarihi toprakları üstünde bu tayyarelerden ikisinin ad koyma merasimini yapıyoruz. Bunlar Akhisar'ın 2 ve 3 numaralı tayyareleridir.

¹¹⁵⁸ **Anadolu**, 21 Nisan 1927, s. 2.

¹¹⁵⁹ **Anadolu**, 27 Eylül 1928, S. 3.

¹¹⁶⁰ **Anadolu**, 14 Haziran 1929, S. 1.

¹¹⁶¹ **Anadolu**, 5-12-19 -26 Mayıs 1932, S. 3; **Cumhuriyet**, 16 Mayıs 1932, s. 6; **Cumhuriyet**, 26 Mayıs 1932, s. 8.

¹¹⁶² **Anadolu**, 9 Eylül 1929, S.2.

¹¹⁶³ **Cumhuriyet**, 31 Ağustos 1932, s. 6.

¹¹⁶⁴ **A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933)**, Karar no: 698 Karar tarihi: 31.08.1932.

İstiklal mücadelesinde şerefli vazifeler alan mesut Akhisar'ımız hamiyetli çocuklarını şu anda aramızda bulunan mümessillerinin şahsiyetlerinde takdirle tebrik ederken, biraz sonra semalarımızı neşelendirerek Akhisar'a uçacak olan azizi tayyarecilerimizden selam götürmelerini rica ederim."¹¹⁶⁵

IV. Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu)

Himaye-i Etfal Cemiyeti, sosyal yardımlaşma konusunda ön safhalarda yer alan bir kuruluştur. Cemiyet kimsesiz çocukların bakımı, eğitimi ile ilgilenen onlar yiyecek, giyecek, kitap, defter ve para yardımı yapmaktadır. Cemiyet Ankara'da 30 Haziran 1921 tarihinde kurulmuştur.¹¹⁶⁶ Akhisar'da Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin bir şubesi 1926 yılında Akhisar gençleri tarafından kurulmuştur.¹¹⁶⁷ Şube, ilk salnamede (1925 –1926), Akhisar'da bulunan cemiyetler arasında yer almamaktadır.¹¹⁶⁸ İlk kez 1926–1927 devlet salnamesinde cemiyetler arasında geçmektedir.¹¹⁶⁹ 1928 yılında Akhisar Himaye-i Etfal heyeti, Muallim Leman Fuat Hanım, Doktor Cevdet, Jandarma Kumandanı Kenan, Doktor Fuat ve Eczacı Cemil beylerden oluşmaktaydı.¹¹⁷⁰ 1931 yılında Türk Ocağı salonunda yapılan idare heyeti seçimlerinde, idare heyetine Doktor Cevdet, Eczacı Saffet, Muallim Leman Fuat Hanım, Kıbrıslıade Kâmil, Belediye Muhasibi Reşat, Dramalı Ali Raşit, Simsar Asım beyler seçilmişlerdir.¹¹⁷¹ 1932 yılındaki senelik içtimai Ocak ayında belediyede yapılmıştır. İçtimada yapılan seçim neticesinde idare heyetine, Muallim Leman Fuat Hanım, Doktor Cevdet ve Fuat, Yüzbaşı Nadir, Eczacı Esat, Belediye Muhasebecisi Reşat, Asım beyler; yedek azalıklara da Eczacı Basri ve Kıbrıslıade Kâmil beyler seçilmişlerdir.¹¹⁷²

Cemiyet menfaatine çeşitli faaliyetler gerçekleştirilmiştir ve cemiyet özellikle 23 Nisan Bayramı kutlamalarında kimsesiz ve öksüz çocukları sevindirmiştir. Temmuz

¹¹⁶⁵ **Halkın Sesi**, 30 Ağustos 1932, s. 1.

¹¹⁶⁶ Kocatürk, **a.g.e.**, s. 263.

¹¹⁶⁷ **Anadolu**, 1 Şubat 1926, S. 2.

¹¹⁶⁸ **T.C. Devlet Salnamesi 1925 – 1926**, s. 668.

¹¹⁶⁹ **T.C. Devlet Salnamesi 1926 – 1927**, s. 930.

¹¹⁷⁰ **Anadolu**, 13 Nisan 1928, s. 1.

¹¹⁷¹ **Anadolu**, 3 Nisan 1931, s. 4.

¹¹⁷² **Anadolu**, 26 Kanun-ı Sani 1932, S. 4.

1930'da Himaye-i Etfal menfaatine Türk Ocağı gençleri tarafından Tayyare Sineması'nda bir müsamere verilmiş ve müsamere çok ilgi görmüştür.¹¹⁷³ 1930 yılında 23 Nisan Çocuk Bayramı'nı kutlamak için o gece Tayyare Sineması'nda bir müsamere vermek üzere Himaye-i Etfal Cemiyeti Reisi Doktor Fuat Bey'in başkanlığında bir komite teşekkül edilmiş ve faaliyete başlanmıştır.¹¹⁷⁴ Bayram kutlamasında öksüz çocuklarla birlikte okul talebeleri, Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından otomobillerle çarşıda dolaştırılmış; gündüz çocuklara Tayyare sinemasında bedava sinema gösterilmiş ve parkta bir akşam ziyafeti verilmiştir. Öksüz çocukların yararına bayram gecesi bir müsamere düzenlenmiştir.¹¹⁷⁵

1931 yılında cemiyetin idare heyeti yararlı çalışmalar içerisinde bulunmuştur. Heyet kış ve bayram münasebetiyle seksen beş fakir çocuğa ayakkabı, bere, yün çorap, yün kazak yaptırmıştır.¹¹⁷⁶ 1931 yılının 23 Nisan Bayramı'nda, Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafında 100 fakir talebeye elbise diktirilmiş ve öksüz çocuklar menfaatine Tayyare Sineması'nda bir müsamere verilmiştir.¹¹⁷⁷ Cemiyet, 1934 yılında yoksul öğrencilere kitap ve yiyecek yardımında bulunmuş ve 1940 yılında Akhisar Çocuk Esirgeme Kurumu, tarlalarda çalışan işçilerin çocukları için bir yuva yaptırmıştır.¹¹⁷⁸

V. Kadınlar Cemiyeti

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kadınlara ve kadın haklarına büyük önem vermiştir. 17 Şubat 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanununun ile kadın-erkek tüm Türk vatandaşları, en ileri ve uygar ülke vatandaşları ile aynı haklara kavuştular. Türk kadınının hak ve özgürlükleri artık güvence altında idi. İlk olarak Türk Kadın Birliği 7 Şubat 1924 tarihinde İstanbul'da kurulmuştur.¹¹⁷⁹

Akhisar kadınları da kanunları kendilerine verdiği hak ve özgürlükleri kullanmak ve Milli Mücadele'deki fedakar faaliyetlerinin sürdürmek maksadı ile teşkilatlanma

¹¹⁷³ **Hizmet**, 29 Temmuz 1930, S. 4.

¹¹⁷⁴ **Hizmet**, 15 Nisan 1930, S. 3.

¹¹⁷⁵ **Hizmet**, 26 Nisan 1930, S. 3.

¹¹⁷⁶ **Anadolu**, 26 Kânun-i Sâni 1932, S. 4.

¹¹⁷⁷ **Anadolu**, 27 Nisan 1931, S. 4; **Yeni Asır**, 27 Nisan 1931, S. 4; Uyar, **a.g.t.**, s. 49.

¹¹⁷⁸ Uyar, **a.g.t.**, s. 49 – 50.

¹¹⁷⁹ Kocatürk, **a.g.e.**, s. 408.

yoluna gitmişlerdir. Alioğulları'nın Ayşe Hanım, Süleyman Bey'in eşi Emine Hanım, Sındırgılı Mehmet Bey'in eşi Nefise Hanım, C.H.F. Mutemedi Murat Bey'in eşi Pakize Hanım, Kayalı Ahmet Bey'in eşi Nefise Hanım, İki Numaralı Mektep Başmuallimi Zeynep Ayhan Nuri Hanım ile birlikte Akhisarlı birçok hanım, fakir kızlara ücretsiz, zenginlere ücretli olarak dikiş ve ev idaresi öğretmek, çocuk bakımının fenni bir şekilde yapılmasını temin etmek, kız çocuklarını himaye etmek, kadın medeni hukukunun yerleşmesini ve kadınların medeni hukukun kendilerine getirdiği haklarını farkında olmasını sağlamak amacıyla bir cemiyet kurmaya karar vermişlerdir.¹¹⁸⁰ Cemiyet 5 Mayıs 1927 günü "Akhisar Kadınlar Birliği" adı ile kurulmuştur. Aynı gün birlik nizamnamesini bir dilekçe ile hükümete göndermiştir. Birlik riyasetine Ali oğulları'nın Ayşe Hanım, kitabete Başmuallim Ayhan Nuri Hanım, veznedarlığa Pakize Hanım, idare heyeti azalıklarına Emine Süleyman Hanım, Belediye Reisi İsmail Bey'in eşi Samiye Hanım, Köşklü Mehmet Bey eşi Nefise Hanım ve Sındırgılızade Mehmet Bey eşi Nefise Hanım; denetleme heyetine de Muallim Şaziment Ömer Hanım, Muallim Leman Fahri Hanım, Nadire Nusret Hanım seçilmiştir. Cemiyete kurulduğu gün hanımlar tarafından 98 lira bağışlanmış ve bir dikiş hane kurulması planlanmıştır.¹¹⁸¹ Ancak cemiyetin kurulduktan sonraki faaliyetleri hakkında bir bilgiye ulaşamadık.

VI. Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti

Ticari açığı kapatmak ve milli sanayiye teşvik etmek için 12 Aralık 1929 tarihinde İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurularak yerli mallarını koruma faaliyetleri bir araya toplanmıştır. TBMM Başkanı Kazım Paşa'nın başkanlığı altında oluşan cemiyet memleketin her yerinde şubeler açmıştır. Cemiyet, kuruluşundan 1931 yılının sonuna kadar ülkenin çeşitli yerlerinde 231 şube açmıştır.¹¹⁸²

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin en başta gelen amaçlarından biri halkta tasarruf düşünce ve terbiyesini uyandırmaktır. Bunu çeşitli çarpıcı sloganlar kullanarak propaganda yoluyla gerçekleştirmeye çalışmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliğine

¹¹⁸⁰ Anadolu, 5 Mayıs 1927, s. 2.

¹¹⁸¹ Anadolu, 6 Mayıs 1927, s. 1.

¹¹⁸² M. Zeki Doğanoglu, "İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin Tarihçesi", T.C. İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 6 sayı: 11 – 12 (Teşrin-i Sani – Kanun-ı Evvel 1931), s. 581 -582.

girmiş, okullarda yerli mallarının kullanılmasını çocuklara öğretmek maksadı ile çeşitli faaliyetler ve konferanslar düzenlenmiştir. Yerli mallarını tanıtmak amacıyla çeşitli yöntemler izlenmiştir: Ülkenin belli başlı şehirlerinde yerli malları sergileri açılmıştır. Bu sergiler bir yandan halkımıza yerli mallarımızı tanımaya yararmış, diğer yandan da yerli malı üretenlerin mallarını satmalarını kolaylaştırmıştır. Yerli malını teşvik eden afişler hazırlanarak küçük yerleşim birimlerine gönderilmiş; “İktisat ve Tasarruf” adlı aylık dergi çıkarılmıştır. Cemiyetin kuruluş tarihi olan 12 Aralık gününden başlamak üzere her sene bir hafta (12 – 19 Aralık) Türkiye’de “ Tasarruf ve Yerli Malı Haftası” olarak kutlanmaktaydı. Bu hafta içinde cemiyetin çalışmaları daha yoğunlaşmaktaydı.¹¹⁸³

Akhisar’da Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti 1930 yılında kurulmuştur. Cemiyet başkanlığında İş Bankası Müdürü İzzet Bey, azalıklara da Belediye Başkanı Mehmet Emin Bey, Selimzade Selman Bey, Belediye Muhasebecisi Reşat Bey, Bankacı Fahri Bey getirilmiştir. Cemiyet başkanlığına 1931 yılında Maarif Memuru Kâmran Bey,¹¹⁸⁴ 1932 yılında ise, Maarif Memuru Rahmi Bey seçilmiştir.¹¹⁸⁵

Cemiyetin Akhisar’da en önemli faaliyeti Yerli Malı Haftası kutlamalarına önderlik etmesiydi. 1931 yılı Yerli Mali Haftası’nda, CHF binası salonunda yerli malı sergisi açılmıştır. Serginin hazırlanmasında Kâmran ve Suphi beylerin emeği büyüktü.¹¹⁸⁶ Sergiye, Marangoz Salih Zeki, Saraç Mustafa, Perlepeli Hasan Tahsin , Manifaturacı Yazıcızade Halit, Kırkağaçzade Mehmet Naci, Mehmet Emin, Müftüzade Adil, İzzet ve Ömer, Gazozcu Ahmet Şevki, Eczacı Saffet Cemil, Esat, Basri, Akhisar Kunduracılar Birliği , Bakkal Suat, Sabuncu Hacı Hasan ve Osman Nuri , Çiftlik Şarabı Amili Mithat, Tuhafiyeci Hilmi ve Şuuri kardeşler, Benlizade Ali Rıza, Boncukluzade Ahmet, Sevim Kolonyalar Amili Mustafa Galip ve Sobacı Hamit Efendiler ile birçok tüccar ve esnaf iştirak etmişlerdir. Birçok manifaturacı da sergi için İzmir’den yerli mallar getirmiştir. Akhisar’da imal edilen mallar ilaç,şarap, sabun, kolonya, ayakkabı ve çoraplar çok rağbet görmüştür. Serginin kapanmasından sonra cemiyet tarafından, Gazi

¹¹⁸³ Doğan Duman, **Milli İktisat Ve Tasarruf Cemiyeti**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü Yüksek Lisan Tezi, İzmir 1990, s. 66 – 102.

¹¹⁸⁴ **Anadolu**, 10 Kânun-ı Evvel 1931, s. 5.

¹¹⁸⁵ **Anadolu**, 23 Teşrin-i Sâni 1932, s. 6.

¹¹⁸⁶ **Anadolu**, 23 Kânun-ı Evvel 1931, S.4; **Hizmet**, 21 Kanun-ı Evvel 1931, S. 4.

Mektebi'nden Nazmi Beyazıt, Saffettin Abdürrahim, Nurhan Ömer'in görev aldığı bir müsamere verilmiştir.¹¹⁸⁷

1932 yılı Yerli Mali haftası kutlamaları da çok parlak geçmiştir. CHF salonunda yerli malı sergisi açılmış ve bir müsamere düzenlenmiştir. Sergiyi bir hafta zarfında 3 851 kişi ziyaret etmiş ve sergilenen malların çoğu satılmıştır. Kahvelerde de yerli malı üzüm ve incir satışı yapılmaya başlanmıştır. Serginin 19 Aralık'ta kapanmasının ardından cemiyetin hazırladığı müsamere, Tayyare Sineması'nda Gazi ve Misak-ı Milli ilkokulları öğrencileri tarafından verilmiştir. Öğrenciler, Aka Gündüz Bey'in "Mallar Meydanda" ve "Kumbara" piyeslerini sahnelemişler; zeybek, Kafkas, kelebek danslarını oynamışlar; şiirler okumuşlardır. Müsamereye CHF bandosu da katılmıştır. Müsamere sonunda bir öğrenci ve Doktor Ziya Bey tarafından yerli malları hakkında konuşma yapılmıştır.¹¹⁸⁸

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından Cemiyet tarafından Gazi'nin bir büstü yaptırılmıştır.¹¹⁸⁹ Manisa Vilayeti'nde yetişen malların sergileneceği büyük bir sergi 1933 yılında Akhisar'da açılmıştır.¹¹⁹⁰ Akhisar Belediyesi bu sergi için 520 lira harcamıştır.¹¹⁹¹

Yukarıda adı geçen cemiyetler dışında Mübadiller Cemiyeti¹¹⁹² ve Muallimler Birliği de Akhisar'da faaliyet göstermiştir. Mübadiller cemiyeti hakkında bir bilgiye ulaşamadık. "Eğitim Alanında Teşkilatlanma ve Yardımlaşma" başlığı altında, Muallimler Birliği hakkında bilgi verdiğimizden, burada tekrar bilgi vermeye gerek görmedik.

¹¹⁸⁷ Anadolu, 23 Kânun-ı Evvel 1931, S.4.

¹¹⁸⁸ Anadolu, 21 Kânun-ı Evvel 1932, s. 6.

¹¹⁸⁹ A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933), Karar no: 604 Karar tarihi: 27.06.1933.

¹¹⁹⁰ Halkın Sesi, 21 Teşrin-i Sâni 1933, s. 6.

¹¹⁹¹ A.B.E.K.D 5 (19.10.1933 – 19.04.1934), Karar no: 1260 Karar tarihi: 02.12.1933.

¹¹⁹² T.C. Devlet Salnamesi 1925 – 1926, s. 668; T.C. Devlet Salnamesi 1926 – 1927, s.930

E. Kültürel Ortam ve Faaliyetler

I. Türk İnkılâbı ve Akhisar

Kurtuluş Savaşı ile Anadolu işgal altından kurtarıldıktan sonra, Kurtuluş Savaşı'nın temel felsefesi olan, Osmanlı enkazından millet egemenliğine dayalı, milli, laik, çağdaş bir Türk devleti kurmak ve Türkiye'yi "muasır medeniyet seviyesine çıkarmak" amacı ile inkılâplar yapılmıştır. Batı örnek alınarak yapılan inkılâplarda Türk milletinin değerleri dikkate de dikkate alınmıştır. Halktan bir talep gelmeden halk adına hareket edilmiştir. Köklü değişiklikler bir geçiş aşaması içersin de değil, en kısa sürede yapılmasına rağmen, yapılan inkılâplara karşı ufak tefek karşı çıkmalar dışında, halktan büyük bir tepki olmamıştır. Akhisar'da da Türk inkılâpları kolay benimsenmiş, bir iki küçük olay dışında bir sorun yaşanmamıştır. İnkılâpların halka anlatılması ve inkılâpların yerleşmesi için, Akhisar Türk Ocağı salonunda konferanslar verilmiştir. 10 Ocak 1927 gecesini Hakim Recep Bey, eski kanun ile yeni medeni kanun arasındaki farkları anlatan bir konferans vermiştir.¹¹⁹³ 1931 yılında da İlk Tedrisat Müfettişi Sami Bey tarafından Türkiye'de yapılan yenilikler hakkında verilen konferans halkın katılımı ile gerçekleşmiştir.¹¹⁹⁴

Türk milletinin görüntüsü ile de çağdaş bir görünüme kavuşması için kılık kıyafet konusunda yenilikler yapılmıştır. Bu yeniliklerin başında, fesin atılarak şapkanın giyilmesine ilişkin 25 Kasım 1925 yılında kabul edilen yasadır. Başlık, Türk toplumunda inanç ve siyasal düşüncenin sembolü durumundaydı ve toplumda eşitsizlik yaratıyordu. Şapka yasası ile geleneklerin bırakılması, giyside özlü biçimin uyumu sağlanmıştır. Mustafa Kemal Paşa, yapacağı yeniliklerin yasallaşmasından önce halkın yeniliklere karşı vereceği tepkileri ölçmeye çalışır ve halka bizzat yenilikleri kendi gösterirdi. Mustafa Kemal Paşa, Şapka inkılâbının Kastamonu'da Türk halkı tarafından benimsendiğini gördükten sonra bir yurt gezisine daha çıkmıştır.¹¹⁹⁵ Bu yurt gezisi sırasında, 10 Ekim 1925 günü Akhisar'ı da ziyaret etmiştir. Gazi, daha şapka inkılâbı

¹¹⁹³ **Hizmet**, 11 Kânun-ı Sâni 1927, s. 2.

¹¹⁹⁴ **Anadolu**, 2 Mart 1931, s. 4.

¹¹⁹⁵ Çelebi, **a.g.e.**, s. 26.

kabul edilmeden önce Akhisar halkı tarafından, Akhisar CHF Başkanı Murat Bey'in, Boncuklu Ahmet Efendi'ye İzmir'den aldırıldığı şapka ve kasketler ile karşılanmıştır. Akhisarlıların şapka devrimine desteği, Gazi'ye yanılmadığını göstermiş ve bu davranış üzerine şunları söylemiştir: “ *Akhisarlılar bu kerede büyük teveccüh gösterdiler. Kanundan önce şapka giymekle medeni hislerinizi ihzar ettiniz. Teşekkür ederim. Arkadaşlar! Biz dünyanın en eski medeni insanlarıyız. Dünya medeniyetini Türkler kurmuşlardır. Garp medeniyetine uymak mecburiyetindeyiz. Cihana ışık salmış medeniyetimizi ihya edeceğiz. Türk milleti hiçbir zaman yürüdüğü yoldan dönmeyecektir. Daha çok büyük inkılaplar olacaktır.* ”¹¹⁹⁶

Şapka yasası çıkarılmasına karşın, kadınların kılık kıyafeti hakkında, büyük tepkiler yaratmamak amacı ile peçe ve çarşafın yasaklanması gibi herhangi bir resmi karar alınmamıştır. Ancak Mustafa Kemal Paşa, kalabalıklar önünde çarşafın ne kadar aşağılayıcı olduğuna dair söylevler vermiştir. 30 Ağustos 1925 günü, Kastamonu'daki konuşmasında fes kadar çarşafa da hücum etmiştir: “ *Bazı yerlerde kadınlar görüyorum ki, başına bir bez ya da bir peştamel veya buna mümasil bir şeyler alarak yüzünü göziünü gizler ve yanından geçen erkeklere karşı ya arkasını çevirir veya yere oturarak yumulur. Bu tavrın mana ve medlülü nedir? Efendiler medeni bir millet anası, millet kızı bu garip şekle, bu vahşi vaziyete girer mi? Bu hal milleti gülünç gösteren bir manzaradır. Derhal tahsisi lazımdır.* ”¹¹⁹⁷ Bu söylevlere rağmen, çarşafın yasaklanması konusunda bir yasa çıkarılamamış çarşafın atılması bir geçiş sürecine bırakılmıştır. 1935'te Halk Fırkası'nın bir kurultayında çarşafın yasaklanması için bir teklif yapılmış, ancak harekete geçilememiştir.¹¹⁹⁸ Bununla beraber bazı yerlerde çarşafa karşı belediye yasakları konmuştur.¹¹⁹⁹ Belediye yasakları konan yerlerden birisi de Akhisar'dır. Akhisar Belediyesi, sosyal hayata bir düzen vermek, ulusal bir kıyafet oluşturmak, kadınların medeni hayatın gerektirdiği şekilde yaşamalarına olanak sağlamak amacı ile kadınların kıvrak, peçe, çarşaf, yaşmak, ile dolaşmalarını belediye zabıta talimatnamesi ile yasaklanmıştır. Bu talimatnameye göre; (EK-IV)

¹¹⁹⁶ İzdem, a.g.e., s. 107; Karaöz, a.g.e., s. 65; Gökdemir, a.g.e., s. 56; Satış, a.g.e., s. 429 – 430, Akhisar'ın Yerel Tarihi, s. 29; Akhisar Ticaret ve Sanayi Odası Rehberi 2001, s. 46.

¹¹⁹⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, s. 234.

¹¹⁹⁸ Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, 8.Baskı, TTK, Ankara 2000, s. 270.

¹¹⁹⁹ Lewis, a.g.e., s. 270, Dipnot 62.

1. Belediye sınırları içinde kadınların kıvrak, peçe, her türlü sargı ve yaşmak ile gezmeleri ve görünmeleri yasaktır.
2. Bu yasaya aykırı giyinenler 1608 sayılı Belediye Ceza Kanunu gereğince cezalandırılacaktır.
3. Bu yasa buyruğuna uygunsuz giyimdeki kadınları işlerinde kullanan mağaza ve iş sahipleri de 2. maddedeki cezaya çarptırılırlar.
4. Ulusal giyimde gezen ve görülen kadınları üzecek, incitecek ve dirliksizliğe düşürecek her türlü çirkin görünen şeyleri yapanlar da yukarıdaki yazılı cezayı görürler.
5. Bu yasağın uygulanması 1 Mayıs 1935 gününden başlar.¹²⁰⁰

Mustafa Kemal Paşa, kadınların sosyal hayat içerisinde yer almasını istemiştir. Bu gerekçe ile yurt gezilerinde yanında eğitim görmüş kadınları da götürerek kadının sosyal hayattaki yerini vurgulamıştır. 17 Şubat 1926'da kabul edilen Medeni Kanun ile kadın erkek eşitliği getirilerek kadının statüsü değiştirilmiştir. Akhisar halkı da Yeni Türk devleti ile değişmeye, yapılan yeniliklere ayak uydurmaya başlamıştır. Cumhuriyetin ilanına kadar kadınlar, ev dışındaki hayatta pek yer almazlardı. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte, 1925 yılında Zafer Sineması'nda düzenlenen müsamerayı kadınların da izlemesi için yerler ayrılmıştır.¹²⁰¹ Tüm gelişmelere rağmen, kadınlarla ilgili değerleri zorla kabul ettirme yoluna gidilmemiş, sadece geleneğin temellerini zayıflatma yolu tercih edilmiştir. Bu bağlamda ilk kez 1929 yılında düzenlenen "Türkiye Güzellik Yarışması" önemli bir adımdır.¹²⁰² 1933 yılında düzenlenen güzellik yarışması, Akhisar'da da büyük ilgi uyandırmıştır. Yarışmaya katılacak güzellerin fotoğrafını çekme işini Fotoğrafçı Bayram Ömer üstlenmiştir.¹²⁰³

3 Mart 1924 yılında yapılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile tüm okullar Maarif Vekaleti'ne bağlanmış ve medreseler kaldırılmıştır. Eğitim alanında yapılan bir başka değişiklik de 2 Mart 1926 tarihinde kabul edilen Maarif Teşkilatı hakkındaki kanun ile gerçekleştirilmiştir. Bu kanunla da laik eğitime uygun bir anlayışla ilk ve orta öğretim esasları belirlenerek, eğitim hizmetleri modern hale getirilmiştir.¹²⁰⁴ Akhisar'da da

¹²⁰⁰ A.B.H.K.D (1934 – 1936), Karar no: 101 Karar tarihi: 29.04.1935.

¹²⁰¹ Anadolu, 24 Eylül 1925, s. 3; Yanık Yurd, 24 Eylül 1925, s. 3.

¹²⁰² Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, 3. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2002, s. 108.

¹²⁰³ Cumhuriyet, 29 Teşrin-i Sâni 1932, s. 4.

¹²⁰⁴ Turan, **a.g.m.**, s. 109.

medreseler kaldırılarak, eğitim Gazi ve Misak-ı Milli ilkokullarının açılmasına kadar kız ve erkek numune okulları ile sürdürülmüştür.

1 Kasım 1928’de yeni Türk harflerinin kabulünden sonra Akhisar’da okuma yazma kursları açılmıştır. Manisa milletvekillerinde Doktor Sami ve Kâni beyler Akhisar’ gelerek yeni Türk harfleri hakkında bir konferans vermişler ve kursları teftiş etmişlerdir. Bu milletvekillerine Milletvekili Mustafa Fevzi ve Milletvekili Sabri beylerde katılmıştır.¹²⁰⁵ Kaza merkezinde memurlara ve halka ait üçer okuma yazma kursu açılmış, kahve ve gazinolarda da yeni harflerin öğrenilmesi için faaliyete başlanmıştır.¹²⁰⁶ Yeni Türk Harflerinin kabulü ile birlikte, bütün yurttaki eğitim seferberliği başlatılarak, her Türk vatandaşına yeni harflerin öğretilmesi için 1 Ocak 1929’da “Millet Mektepleri” kurulmuştur.¹²⁰⁷ Akhisar merkezde de millet mektepleri açılmış, halkın okur yazar oranı yükseltilmiştir. 1928 yılında 1 904, 1929 yılında 1 532, 1930 yılında 269 kişi millet mekteplerine devam etmiştir.¹²⁰⁸ Akhisar belediyesi de millet mektepleri için gerekli olan elektriği ücretsiz vermiştir.¹²⁰⁹

Yeni harflerin kabul edilmesi Akhisar halkı tarafından açılan kurslar vasıtası ile çabuk benimsenmiştir. Ancak, Arap harfleri ile okuyup yazmak isteyen, yenilikleri kabul edemeyen kişilerce çıkarılan bir iki olay yaşanmıştır. Akhisar’ın Camii Kebir Mahallesi’nde İsmail Bahri Bey Sokağı’nda oturan Mehmet kızı Emine Mualla ismindeki kadın, evinde çocuklara Arap harfleri ile eğitim verdiği gerekçesi ile yakalanmıştır.¹²¹⁰ 4 – 8 Eylül arasında İzmir seyahati¹²¹¹ dönüşünde 11 Eylül günü Akhisar’a da uğrayan Fethi Bey’i istasyonda karşılayan birkaç yüz kişi arasında ellerinde Arap harfleri ile “ La İlahe İllallah” yazılı bir bayrak taşıyanlarda vardı. Bu olay Anadolu gazetesinde “ Akhisar’da İrtica mı Var?” başlığı ile verilmiştir.¹²¹² Bu olay Ankara’da ve memleketin her yerinde üzüntü ile karşılanmış;¹²¹³ olayla ilgili

¹²⁰⁵ **Anadolu**, 19 Eylül 1928, s. 2.

¹²⁰⁶ **Anadolu**, 4 Teşrin-i Evvel 1928, s. 4.

¹²⁰⁷ İlgürel, **a.g.e.**, s. 30; Kocatürk, **a.g.e.**, s. 486.

¹²⁰⁸ **T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua**, s. 154; Yenice, **a.g.t.**, s. 158.

¹²⁰⁹ **A.B.H.K.D (1934 – 1936)**, Karar no: 93 Karar tarihi: 22.11.1934.

¹²¹⁰ **Anadolu**, 16 Kânun-ı Sâni 1931, s. 2; Karakaş, **a.g.e.**, s. 63.

¹²¹¹ Okyar, **a.g.e.**, s. 72; Tuncay, **a.g.e.**, s. 266.

¹²¹² **Anadolu**, 12 Eylül 1930, s. 2; **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1930, s. 4; Yetkin, **a.g.e.**, s. 183, Dipnot 46; Karakaş, **a.g.t.**, s. 31.

¹²¹³ **Cumhuriyet**, 15 Eylül 1930, s. 4.

birkaç kişi sulh ceza mahkemesinde cezalandırılmıştır. Ayrıca olay yeni Türk harflerine muhalif bir olay olarak da değerlendirilmiştir.¹²¹⁴ Bir kaç kişinin yaptığı bu hareketlerden dolayı bütün Akhisar halkını zan altında bırakmak doğru olmaz.zaten bu iki olay haricinde muhalif bir olay da yaşanmamıştır. Akhisarlılar her zaman Atatürk ilke ve inkılâplarına sahip çıkmışlar, yenilikleri uygulamışlardır.

Dilde Türkçe'ye dönüşün doğal sunucu olarak 18 Temmuz 1932'de İstanbul Müftülüğü'ne yazılan bir yazı ile ezanın Türkçe okunacağı bildirilmiştir. 30 Ocak 1932'de de Ayasofya Camii'nden ilk kez Türkçe ezan okunmuştur.¹²¹⁵ Arapça ezanın yerine Türkçe ezanın, diğer yeniliklerden daha geniş bir kızgınlığa neden olmasına rağmen, Akhisar'da böyle bir kızgınlık yaşanmamıştır. Belediye Başkanı Doktor Cemal Bey'in girişimi ile, Kadir gecesi meclis azalarından Yazıcızade Tefik ve Belediye Katibi Sadi beyler tarafından camilerde Türkçe ezan okunmuştur.¹²¹⁶

II. Bayramlar ve Diğer Kutlamalar

a. Cumhuriyet Bayramı

Cumhuriyetin 29 Ekim 1923'de ilanı ile birlikte egemenlik kişi iradesinden alınarak millete verilmiş, yeni kurulan Türk devleti yeni bir kimlik kazanmış ve çağın gereklerine uygun bir yapıya dönüşmüştür. Bu önemli gün, Türkiye Cumhuriyet'inin ulusal bayramı olarak, cumhuriyetin ilanından altı ay sonra, 19 Nisan 1924'te çıkarılan 628 sayılı yasayla kabul edilmiştir. Yurt içi ve yurt dışı Türkiye temsilciliklerinde devlet töreni yapılması şartını getiren bu yasa, 1931 yılında çıkarılan 2305 sayılı yasayla genişletilmiştir. Böylece, kutlamalarda, 21 pare top atılması kuralı getirilmiştir.¹²¹⁷ Akhisar'da da Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına özenle hazırlanmış ve bayramlar coşkuyla kutlanmıştır. 1924 yılındaki ilk bayram kutlamaları hükümet ve belediye önünde kutlanmıştır. Kaymakam Vekili Fuat Bey, belediye, CHF, Türk Ocağı heyetleri ile okulların öğrencileri ve halkın hazır bulunduğu kutlamalar, hükümet önünde

¹²¹⁴ **Hizmet**, 26 Mart 1931, s. 5; Karakaş, **a.g.t.**, s. 32.

¹²¹⁵ Lewis, **a.g.e.**, s. 411.

¹²¹⁶ **Anadolu**, 5 Şubat 1932, s. 4.

¹²¹⁷ M. Vehbi Tanfer, "*Atatürk'ün Türk Milletine Armağan Ettiği Milli Bayramlar*", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c. XIII sayı : 39 (Kasım 1997), s. 1051.

öğrencilerin söyledikleri şarkı ve marşlar ile başlamıştır. Erkek Numune Mektebi öğrencilerinden Nuri ve Kaymakam Vekili Fuat Bey'in günün anlam ve önemini belirten konuşmalarından sonra kutlamalara belediyede devam edilmiştir. Belediyede Kız Numune Mektebi öğrencilerinden Melahat tarafından bir şiir okunmuştur. Daha sonra Tütüncüler Bankası ve Erkek Numune Mektebi'nde kutlamalar yapılmıştır. Mektepte öğrencilerin çeşitli etkinliklerinden ve Saruhan Mebusu Reşat Bey ile Tütüncüler Bankası Müdürü Celil Bey'in öğrencileri nasihatlerde bulunmasıyla kutlamalar sona ermiştir.¹²¹⁸ Büyük heyecanla kutlanan bayrama Akhisar'ın Musevi vatandaşları katılmamıştır.¹²¹⁹

Bayramın 1926 yılı İzmir kutlamalarına Akhisar'dan bir heyet de katılmıştır. Bu heyet Kaymakam Cidar, Belediye Başkanı İsmail Bahri, CHF azasından Ali, Türk Ocağı Başkanı Hacı Şevket beylerden oluşmuştur.¹²²⁰

1928 yılında, bayram münasebeti ile belediye ve hükümet önüne taklar dikilmiş, her taraf süslenmiştir. 29 Ekim günü Hükümet binasında yapılan resmi kabulde 5 kişiye hizmetlerinden dolayı İstiklâl Madalyası verilmiştir. Esnaf cemiyetleri ile okullardan oluşan tören alayı Türk Ocağı önünde etkinliklerde bulunmuşlardır. Akhisar sporcuları saat 15'de, bazı cemiyetlerin katılımı ile bir otomobil alayı düzenlemişler ve kazanın her yerinde gezmişlerdir.¹²²¹

Gündüz hükümet ve belediye önünde, gece de fener alayları ile kutlanan 1929 yılı Cumhuriyet Bayramı Akhisar'da Manisa'dan daha renkli geçmiştir. Akhisar Savcısı Münir Bey bayram şerefine Palas Lokantası'nda arkadaşlarına bir ziyafet vermiştir.¹²²² Cumhuriyeti temsilen bir araba süslenmiş ve bayram akşamı belediye başkanı ve fırka mutemedi, belediyede bir ziyafet düzenlemiştir.¹²²³

¹²¹⁸ **Anadolu**, 31 Teşrin-i Evvel 1924, s.2.

¹²¹⁹ **Anadolu**, 2 Teşrin-i Sâni, s. 2.

¹²²⁰ **Anadolu**, 31 Teşrin-i Evvel 1926, s. 1.

¹²²¹ **Hizmet**, 30 Teşrin-i Evvel 1928, s. 2.

¹²²² **Anadolu**, 3 Ekim 1929, s. 2.

¹²²³ **Anadolu**, 31 Ekim 1929, s. 1.

Sokaklara takların kurulduğu, öğrencilerin, cemiyet temsilcilerinin ve halkın katılımı ile bir resmi geçit törenin yapıldığı 1931 yılı kutlamaları da parlak geçmiştir.¹²²⁴

Onuncu Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına diğer bayram kutlamalarından ayrı bir özen ve önem verilmiştir. Kutlama komiteleri kurulmuştur. Kaymakamlık dairesinde 2 Ekim 1933 günü toplanan kutlama komitesi, komiteye yardımcı üyeleri seçmiştir. 4 Ekim 1933 günü de CHF kaza merkezinde partiye bağlı örgütler bir araya gelerek kaza ve köylerde yapılacak kutlama törenlerini görüşmüştür. Bayram günü yapılacak resmi geçite çevre köylerin halkı ile partinin teşkilatları katılacaklardır. Akhisar'ın çeşitli yerlerinde zafer takları inşa edilecek, evler ve dükkanlar süslenecektir.¹²²⁵

Bayram günü yakılmak üzere fişekler ve top alınmış,¹²²⁶ ilk belediye binasının tamir ettirilmesi düşünülmüş,¹²²⁷ ancak bayram münasebetiyle başka masrafların da olacağı düşünülerek binanın tamiri ertelenmiştir.¹²²⁸ Yıldız Caddesi'nde Dernek Pazarı'ndan Tayyare Sineması önüne kadar olan yol 80 lira 15 kuruşa kum ve taş dökmek sureti ile tamir edilmiştir.¹²²⁹ Belediye meydanına asılmak üzere saçtan "Yaşasın Cumhuriyet" levhası yaptırılmış ve bu levhanın bayramda aydınlatılması planlanmıştır.¹²³⁰ İstanbul'dan çeşitli ebatlarda 200 adet bayrak Ali Rıza Bey'e aldırılmıştır.¹²³¹ Belediye bayraklar için 68 lira harcamıştır.¹²³² (EK-V) Ayrıca CHF tarafından köylere hediye edilen bayraklar Akhisar CHF kaza idare heyeti tarafından köylere mazbata karşılığı dağıtılmıştır.¹²³³ Kazanın çeşitli yerlerine, zafer takları inşa edilmiştir: Hükümet, belediye, CHF, askerlik şubesi binalarına taklar yapılmıştır.Yapılan takların aydınlanma tesisatı için gerekli olan malzeme Belediye

¹²²⁴ Hizmet, 30 Teşrin-i Evvel 1931, s. 4.

¹²²⁵ Anadolu, 6 Teşrin-i Evvel 1933, s. 4; Çelebi, a.g.e., s. 67; Karakaş, a.g.t., s. 180.

¹²²⁶ A.B.E.K.D 5 (19.10.1933 – 19.04.1934), Karar no: 1243 Karar tarihi: 26.11.1933; A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no:369 / 1243 Karar tarihi: 26.11.1933.

¹²²⁷ A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933), Karar no: 866 / 972 Karar tarihi: 03.10.1933; A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no: 309 / 972 Karar tarihi: 03.10.1933.

¹²²⁸ A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933), Karar no: 922 / 1048 Karar tarihi: 16.10.1933.

¹²²⁹ A.B.E.K.D 5 (19.10.1933 – 19.04.1934), Karar no: 1176 Karar tarihi: 12.11.1933; A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no: 349 / 1176 Karar tarihi: 12.11.1933.

¹²³⁰ A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933), Karar no: 308 Karar tarihi:01.10.1933.

¹²³¹ A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933), Karar no: 889 / 994 Karar tarihi: 03.10.1933..

¹²³² A.B.E.K.D 5 (19.10.1933 – 19.04.1934), Karar no: 1115 Karar tarihi: 03.11.1933; A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no: 333 / 111 Karar tarihi: 03.11.1933.

¹²³³ Anadolu, 20 Teşrin-i Evvel 1933, s. 3; Çelebi, a.g.e., s. 68; Karakaş, a.g.t., s. 180.

Zabıta Amiri Asım Bey tarafından alınmıştır.¹²³⁴ Bu takların ve minarelerin aydınlatılmasında kullanılacak elektrikten bayram şerefine ücret alınmamıştır.¹²³⁵ İş Bankası'nın önüne diğer taklardan daha büyük bir tak yapılması düşünülmüştür. Bayramın ilk günü Misak-ı Milli İlkokulu'nda bir balo verilmesi için bir komite oluşturulmuştur. Bayramın ikinci günü de Faruk Nafiz'in " Kahraman" isimli piyesi temsil edilecektir.¹²³⁶

Akhisar Kutlama Komitesi tarafından tespit edilen programa göre; bayram süresince bütün resmi ve özel kuruluşlarla bankalar kapalı olacaktır. Belediye dairesi ve evler elektrikle aydınlatılacaktır. Belediye, elektrik idaresine verdiği emirle, bayram geceleri elektrik kesintisi olmaması için gerekli önlemlerin alınmasını istemiştir. Belediye tarafından bayram için büyük bir tak yaptırılacaktır. Bu taka CHF arması elektrikle yapılacak ve her okun anlamı renkli ampullerle yazılacaktır. Tütüncüler Bankası da bir tak yaptıracaktır.¹²³⁷ Elektrik Fabrikası belediyeden aldığı emirle, elektrik kesintisine meydan vermemek için elektrik hatlarını güçlendirilmiştir. Güçlendirme işlemi için 6 444 kuruşluk malzeme kullanılmıştır.¹²³⁸ Hükümet binası , askerlik şubesi, Gazi İlkokulu ve Misak-ı Milli İlkokulu bayram şenlikleri dolayısıyla elektrik verilmiş¹²³⁹ ve elektrik ücreti bu kurumlardan alınmamıştır.¹²⁴⁰ **(Ek-V)** Ayrıca Elektrik Fabrikası da aydınlatılacaktır.¹²⁴¹

CHF salonunda Akhisar halkı akşamları toplanarak, Cumhuriyet'in 10. Yıl Marşı'nı öğrenmeye başlamıştır. Marş, öğretmenler Münir ve Ziya beyler tarafından öğretilmiştir.¹²⁴²

Akhisar'da yapılan hazırlılıkla layık bir Onuncu Cumhuriyet Bayramı kutlamaları gerçekleştirilmiştir. Akhisar günlerdir yapılan hazırlıklarla baştan başa

¹²³⁴ **A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935)**, Karar no: 320 / 1083 Karar tarihi: 17.10.1933.

¹²³⁵ **A.B.E.K.D 5 (19.10.1933 – 19.04.1934)**, Karar no: 182 Karar tarihi: 17.10.1933; **A.B.H.K.D (1930-1934)**, Karar no: 76 Karar tarihi : 19.12.1933.

¹²³⁶ **Yeni Asır**, 23 Teşrin-i Evvel 1933, s. 4; Çelebi, **a.g.e.**, s. 67.

¹²³⁷ Çelebi, **a.g.e.**, s. 68.

¹²³⁸ **A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933)**, Karar no: 918 / 1044 Karar tarihi: 11.10.1933.

¹²³⁹ **A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933)**, Karar no: 871 / 978. Karar tarihi: 03.10.1933.

¹²⁴⁰ **A.B.H.K.D (1930-1934)**, Karar no: 71 Karar tarihi : 19.11.1933.

¹²⁴¹ **A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935)**, Karar no: 310 / 983 Karar tarihi: 03.10.1933.

¹²⁴² **Anadolu**, 20 Teşrin-i Evvel 1933, s. 3; Çelebi, **a.g.e.**, s. 68; Karakaş, **a.g.t.**, s. 180.

süslenmiştir. 29 Ekim günü sabahı Cumhuriyet Meydanı'nda bir geçit töreni , ikinci günü de Marmara Yatılı Okulu'nun temel atma, aynı günün öğleden sonrası da toprak atma törenleri yapılmıştır. ¹²⁴³ Bayramın üçüncü günü de bayram heyecanı devam etmiştir: Gençler Birliği Spor Kulübü'nün açılışı gerçekleştirilmiştir.¹²⁴⁴ Kulübün açılışında, Kulüp Başkanı Savcı Feyzi Bey bir konuşma yapmıştır. Üçüncü günün akşamı fener alayı, Akhisar'da bir gezinti yapmıştır. Cumhuriyet Meydanı'nda oyunlar sergilenmiş ve havai fişek atılmıştır. Tayyare Sineması'nın üstüne konulan projektör ile ortalık geç vakitlere kadar aydınlatılmıştır.¹²⁴⁵

Onucu Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında, köylülerden biri ilk defa kürsüye çıkarak Cumhuriyet'in büyüklüğü hakkında bir konuşma yapmıştır.¹²⁴⁶ Bayram münasebeti ile çıkarılan Af Kanunu'ndan Akhisar hapisanesinde yatan 36 kişi istifade etmiş ve serbest bırakılmışlardır.¹²⁴⁷ Akhisar Ticaret Odası tarafından bayram münasebetiyle, Akhisar'ın Cumhuriyetin on yıllık sürecinde geçirdiği aşamaları dile getiren “ Büyük Bayramda Akhisar” adlı bir broşür yayınlanmıştır.¹²⁴⁸

Akhisar Gazi İlkokulu'nda cumhuriyet sergisi açılmıştır. Bu sergiyi başta kaymakam ve belediye başkanı olmak üzere birçok kişi ziyaret etmiştir. Gazi İlkokulu Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Kayıt Defteri'nde, ziyaretçiler serginin kendilerinde uyandırdığı izlenimi dile getirmişleridir. Bu defterde yazıları yer alan Belediye Başkanı Enis Naci Bey, Kaymakam Cavit Bey, Zahide Nüzhet, Orta Mektep Musiki Muallimi Münir Bey'in sergi hakkındaki izlenimleri şöyledir: **(EK-VI)**

“Gazi Mektebi'nde Gazi yavrularının yüksek eserlerini takdir ve hayranlıkla gördüm.Yavruları ve yetiştiricilerini öz candan kutlarım.

31. 10.1933

Zahide Nüzhet”

¹²⁴³ **Anadolu**, 3 Teşrin-i Sâni 1933, s. 3; Çelebi, **a.g.e.**, s. 77.

¹²⁴⁴ **Anadolu**, 3 Teşrin-i Sâni 1933, s. 3; **Yeni Asır**, 5 Teşrin-i Sâni 1933, s. 7; Çelebi, **a.g.e.**, s. 77.

¹²⁴⁵ **Yeni Asır**, 5 Teşrin-i Sâni 1933, s. 7.

¹²⁴⁶ **Halkın Sesi**, 3 Teşrin-i Sâni 1933, s. 3.

¹²⁴⁷ **Yeni Asır**, 5 Teşrin-i Sâni 1933, s. 3.

¹²⁴⁸ **Büyük Bayramda Akhisar.**

“Küçük yavruların ellerinden çıkan büyük sanat cidden yavrularımızı ve değerli meslek arkadaşlarımızın hizmetlerinin bariz bir hakikatleridir. Arz-ı tebrikât ile muvaffakiyetler temenni ederim.

Orta Mektep Musiki Muallimi Münir”

“Mekteplerimizi fırsat buldukça ziyaret benim için taze bir iman kaynağıdır. Gazi Mektebimiz büyük kurtarıcının namına layıktır ve layık olmak için durmadan her gün ilerlemekte, koşmaktadır.

Cumhuriyetin dayanacağı yeni nesli Gazi neslini yetiştiren himmetli muallimlerimizi takdirle severim. Onuncu Cumhuriyet Bayramımız için hazırladıkları istifadeli sergi ve bayram şenliklerinde muallim ve talebelerin gösterdikleri alaka ve heyecan tebriğe şayandır. Saygı size ey istikbalimizin ümitleri yavrular. Saygı size ey istikbalimizi nurlandıran muallimler.

3.11.93 Akhisar Belediye Reisi ve Tütüncüler Bankası Muamele Müdürü

Enis Naci”

“ Onuncu Cumhuriyet Bayramımızın kutlamaları hazırlığına günlerden beri büyük bir feragat ve içten gelen bir ateşle çalışan çok eğerli Gazi Mektebi muallimlerimizin genç Cumhuriyet nesli için vücuda getirdikleri inkılap ve Gazi köşeleri bugün Cumhuriyet meydanında toplana beş bine yakın halkın iştiraki ile birlikte ziyaret edilmiş ve candan kaynaşmalara, yürekten sevinçlere ve heyecana sebep olmuştur. Herkes Gazisini ve öz inkılabını adım adım bu itina ve intizam ve mesai köşelerinde doya doya iftihar ve takdirle takip etmiştir. Her an fazilet ve feragatte örnek olan muallimlerimize daima muvaffakiyetler...daima muvaffakiyetler...

31.10.1933

Akhisar Kaymakamı Cavit”¹²⁴⁹

¹²⁴⁹ Gazi A. Vehbi Bakırhoğlu İlköğretim Okulu Arşivi, Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Kayıt Defteri.

b. 23 Nisan Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramı

Atatürk, 23 Nisan gününü “Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı” olarak, 1928 yılında, Türk çocuklarına armağan etmiştir. Ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışı, 1921 yılından beri “ Ulusal Egemenlik” bayramı olarak kutlanıyordu. Bu önemli günü, “ Ulusal Egemenlik” yanında, “ Çocuk Bayramı” olarak kutlanışı, Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin kendi teşkilatına yayınladığı genelge ile gerçekleşmiş ve uygulamaya konulmuştur. Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nın ilk kutlamalarına, Atatürk, Pera Palas’ta verilen bir baloya gelerek katılmıştır.¹²⁵⁰ 27 Mayıs 1935’te çıkarılan bir yasa ile de, “Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı” yasal bir zemine oturtulmuştur.¹²⁵¹ Akhisar’da 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlamaları çok hareketli ve coşkulu geçmiştir. 1930 yılı bayram kutlamalarında, Tayyare Sineması’nda bir müsamere düzenlemek için Himaye-i Etfal Cemiyeti Başkanı Doktor Fuat Bey’in başkanlığında bir komite oluşturulmuştur.¹²⁵² Bayram günü süslenen Akhisar’da, okul öğrencileri Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından otomobillerle dolaştırılmış, gündüz çocuklara Tayyare Sineması’nda ücretsiz sinema gösterilmiş, parkta bir akşam ziyafeti verilmiş, gecede oluşturulan komitece düzenlenen müsamere ile öksüz çocuklara yardım toplanmıştır. Türk Ocağı bandosu da çeşitli yerlerde güzel parçalar çalmıştır.¹²⁵³

Çocuk Bayramı 1931 yılında çok parlak geçmiştir. Bir gün önceden kutlamalara başlanmış; 22 – 23 Nisan gecesini Misak-ı Milli İlkokulu’nda çocuk balosu yapılmıştır. Saat 21.30’da bando sesiyle başlayan balo, çocuklar tarafından oynanan çeşitli oyunlarla devam etmiş ve tombala ile son bulmuştur. 23 Nisan günü, Gazi ve Misak-ı Milli ilkokullarının hazır bulunduğu tören hükümet önünde başlamıştır. Kaymakam Zeki Bey törende bir konuşma yapmış, öğrencilerde şiirler okumuştur. Tören alayının gittiği CHF, belediye, Himaye-i Etfal Cemiyeti, askerlik şubesi binalarında törene devam edilmiş; buralarda çocuklara şeker dağıtılmış, belediye namına Doktor Cemal, CHF namına da Doktor Ziya beyler tarafında birer konuşma yapılmıştır. Öğleden sonra okullar, İstasyon civarındaki futbol sahasında toplanarak beden hareketleri ve müsabakalar düzenlemişleridir. Bayrak müsabakasında Gazi

¹²⁵⁰ Kocatürk, a.g.e., s. 489; Tanfer, a.g.m., s. 1048.

¹²⁵¹ Tanfer, a.g.m., s. 1048.

¹²⁵² **Hizmet**, 15 Nisan 1930, s. 3.

¹²⁵³ **Hizmet**, 26 Nisan 1930, s. 3.

İlkokulu'ndan 10 kişilik bir grup birinci gelmiştir. Bayram münasebeti ile Himaye-i Etfal Cemiyeti 100 fakir öğrenciye elbise diktirtmiş ve öksüz çocuklar menfaatine Tayyare Sineması'nda bir müsamere vermiştir.¹²⁵⁴

CHF önünde toplanan tören alayının hükümet önüne gelmesi ile başlayan 23 Nisan 1932 Çocuk Bayramı kutlamaları, konuşma ve öğrenciler tarafından okunan şiirlerle devam etmiştir. Öğleden sonra sporcular ve öğrenciler kalabalık bir halk kitlesi huzurunda resmi geçit merasimi ve spor hareketleri yapmışlardır. Spor Yurdu Kulübü ile Süleymanlı Spor Yurdu Kulübü arasında bir eksersiz maçı oynanmıştır. Gece fener alayı düzenlenmiş ve Tayyare Sineması'nda Himaye-i Etfal menfaatine bir müsamere verilmiştir.¹²⁵⁵

1933 yılında bayram için her yer bayraklarla süslenmiştir. Halk ve sporcular 19.30'da CHF salonunda toplanmıştır. CHF'nin bandosunun da hazır bulunduğu salonda milli oyunlar oynanmıştır. Akhisar öğretmenleri Gazi İlkokulu'nda toplanarak geç vakitlere kadar kutlama yapmışlardır. Akhisar'ın Maarif Memuru ve Maarif Cemiyeti Temsilcisi Rahmi Bey, günü şerefine öğrencilere ve köylerden gelen halka cemiyetin rozetlerini dağıtmıştır.¹²⁵⁶

c. Kurtuluş Bayramı

Milli Mücadele Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi Akhisar'da da büyük fedakarlıklarla kazanılmıştır. Akhisar halkı işgal yıllarında çektiği sıkıntı ve eziyetleri unutmadıklarını göstermek için, diğer yerlerde olduğu gibi Akhisar'ın kurtuluş günü olan 6 Eylül günü, her yıl büyük bir sevinç ve gurur içinde kutlamıştır ve kutlanmaktadır.

6 Eylül 1924 Akhisar'ın kurtuluş töreni son derece anlamlı ve coşkulu geçmiştir. Bayram programı Türk Ocağı tarafından hazırlanmış ve halka duyurulmuştur. Tören sabahı Akhisar'daki dükkan ve mağazalar kapanmış, tüm halk ve kız ve erkek numune

¹²⁵⁴ Anadolu, 27 Nisan 1931, s. 4; Yeni Asır, 27 Nisan 1931, s. 4.

¹²⁵⁵ Anadolu, 25 Nisan 1932, s. 3.

¹²⁵⁶ Anadolu, 9 Temmuz 1933, s. 5.

mektepleri izcileri Namazgah'ta toplanmıştır. Namazgah'ta Dava Vekili İsmail Hakkı Bey'in yaptığı konuşma ardından Müftü tarafından dua okunmuştur. Namazgah'tan Hükümet önüne gelinmiş ve burada öğrenci Zeki ve Kaymakam Bey'in nutukları dinlendikten sonra Belediye'ye gidilmiştir. Belediye'de, Belediye Başkanı'nın yaptığı bir konuşma sonrası, tören alayı Yunanlılara karşı kurulan ilk cephenin şehidi Halit Paşa'nın kabri ziyaret edilmiştir ve kabre Kız Mektebi öğrencileri çelenk koymuştur. Türk Ocağı'nda Ocak Başkanı Doktor Şemsettin Bey'in halka verdiği nutuk ile törene son verilmiştir. Kurtuluş günü akşamı Türk Ocağı önünde günün şerifine ziyafetler verilmiş ve oyunlar oynanmıştır.¹²⁵⁷

Akhisar'ın kurtuluşunun üçüncü yıldönümünde, 6 Eylül 1925'de her taraf bayraklarla donatılmış¹²⁵⁸ ve gece Türk Ocağı meydanlığında fener alayı düzenlenmiştir. Halkla birlikte jandarma birliklerinin de katıldığı fener alayı “ Yaşasın Cumhuriyet”, “ Yaşasın Büyük Gazi”, “ Yaşasın Halk Fırkası”, “ Kahrolsun İrtica” nidalarıyla Akhisar sokaklarında dolaşmıştır. Türk Ocağı meydanlığında ince saz ekimi, davul ve zurnalarla halk eğlenmiştir.¹²⁵⁹

1927 yılı kutlamaları parlak geçmiştir. Kurtuluş günü ev ve dükkanlar bayraklarla süslenmiş, sabah saat 8.30'da dükkanlar kapatılarak Türk Ocağı meydanında toplanılmıştır. Askerlik şubesine gidilerek şükranlar bildirilmiş ve Şube Başkanı Refet Bey tarafında bir konuşma yapılmıştır.¹²⁶⁰

1929 yılı kurtuluş merasiminin ardında Tayyare Sineması'nın açılışı yapılmıştır.¹²⁶¹ 1930 yılında da kurtuluş günü akşamı belediye binasında bir eğlence düzenlenmiştir.¹²⁶²

1932 yılı kutlamaları CHF bandosunun belediye binası önünde marşlar, şarkılar çalması ile başlamıştır. CHF binası ve İstasyon Caddesi'ne birer tak yapılmıştır. Bütün

¹²⁵⁷ **Anadolu**, 8 Eylül 1924, s. 2.

¹²⁵⁸ **Türk İli**, 6 – 7 Eylül 1925, s. 1.

¹²⁵⁹ **Türk İli**, 8 – 9 Eylül 1925, s. 1.

¹²⁶⁰ **Hizmet**, 9 Eylül 1927, s.3.

¹²⁶¹ **Anadolu**, 9 Eylül 1929, s. 2.

¹²⁶² **Hizmet**, 10 Eylül 1930, s.4.

esnaf cemiyetlerinin de katıldığı halk kitlesi Marmara Caddesi üzerinde Tayyare Sineması önüne kadar yürüdüktan sonra burada, 6 Eylül 1922 günü bir bölük askerin şehri düşmandan teslim alışı jandarma birlikleri tarafından canlandırılmıştır. Jandarma Kumandanına bir kız tarafından Akhisar namına bir buket verilmiştir. Daha sonra şehitliğe gidilerek çelenkler konulmuştur. CHF önüne gelen tören alayına Doktor Ziya Bey bir konuşma yapmıştır. Hükümet Konağı'ndaki merasimde göndere bayrak çekilmiş ve Kaymakam Zeki Bey bir nutuk vermiştir. Belediye önünde Belediye Başkanı Cemal Bey'in nutku ile merasime son verilmiştir. Belediyede misafirlere sigara ve ayran ikram edilmiştir.¹²⁶³

1933 yılı kutlamalarında belediye binası süslenmiş ve ışıklandırılmıştır. Bu iş için 68 lira 45 kuruş harcanmıştır.¹²⁶⁴ CHF gençlik bandosu Akhisar'ın çeşitli yerlerinde konserler vermiştir.¹²⁶⁵

d. Anma Törenleri

Akhisar'ın Yunanlılar tarafından işgal günü olan 22 Haziran günü de işgal gününü kınayan bir matem töreni yapılmaktaydı. 1924 yılında Türk Ocağı'nın dağıttığı beyannameler ile bütün Akhisarlılar matem törenine davet edilmiştir. 22 Haziran günü saat 8'de Bütün dükkan ve mağazalar kapatılmış, bir sükunet ile Namazgah'ta toplanılmıştır. Havai fişek ve tekbir sesleri ile başlayan törene numune okulları izcileri de katılmıştır. Ocak Başkanı Şemsettin Bey kürsüye çıkarak kara günü yad eden bir konuşma yapmış, Erkek Numune Mektebi izcileri “ Bak Ufka Güneş Doğdu.” marşını söyledikten sonra Müftü Efendi şehitler için dua okumuştur. Gece de Türk Ocağı salonunda tüccardan Muhittin Efendi tarafından Mevlit okunmuştur.¹²⁶⁶

Akhisar'da yapılan başka bir tören de Hava Şehitleri'ni Anma günüdür. 1928 yılında Türk Ocağı binası önünde yapılan törene kaza kaymakamı, savcı, ceza hakimi, askerlik şubesi, Türk Ocağı Başkanı ile birçok kişi katılmıştır. Tören bayrağı selamlama ile başlamıştır. Askerlik Şubesi Başkanı ve Türk Ocağı Başkanı Şemsettin

¹²⁶³ Anadolu, 8 Eylül 1932, s. 5; Vakit, 14 Eylül 1932, s. 7.

¹²⁶⁴ A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933), Karar no: 798 / 814 Karar tarihi: 10.09.1933; A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no: 280 Karar tarihi: 10.09.1933.

¹²⁶⁵ Anadolu, 5 Eylül 1933, s. 4.

¹²⁶⁶ Anadolu, 25 Haziran 1924, s. 2.

beyler birer konuşma yapmışlardır. Konuşmalardan sonra resmi geçit merasimi ile törene son verilmiştir.¹²⁶⁷ 1932 yılı hava şehitlerini anma merasiminde Akhisar Maliye Sandık Emni Abdurrahman Bey'e Milli Mücadele gösterdiği yararlılıklardan dolayı İstiklâl Madalyası verilmiştir.¹²⁶⁸

e. Mahalli Kutlamalar ve Festivaller

1. Akhisar'da Bahar Bayramı ve Çağlak Mesiresi

Günümüzde uluslararası bir nitelik kazanarak “Çağlak Festivali”ne dönüşen bahar bayramı ve Çağlak mesiresi, Anadolu'nun eski kültürüne uzanan köklü bir geleneğin ürünüdür. İlk olarak, Akhisar'a ilk yerleşen Selçuklu Türklerinden Taşgun Bey'in oğlu Mecdüddini İsa (Şeyh İsa) H. 875 yılında Bursa Medresesi'nden diplomasını aldıktan iki yıl sonra Akhisar'a dönüşünde, Akhisar'ın 4 kilometre doğusunda Çağlak deresi etrafında düzenlenen karşılama töreni ile başlamıştır. Tören 17 gün sürmüştür; törende kurbanlar kesilmiş, yemekler pişirilmiş, çeşitli eğlenceler düzenlenmiştir. Daha sonra bahar bayramı olan Nevruz kutlamaları ile özdeşleşen Çağlak, insan-doğa ilişkisini yaşama sevincine dönüştüren bir gelenektir.

Çağlak kutlamalarına halkın büyük çoğunluğu katılır, kutlamalarda herkes en yeni ve en güzel elbiselerini giyer; mesire yerine gitmek için araçlar temizlenir, süslenir; yöresel yemekler pişiril; cirit, kalkan, güreş gibi kahramanlığı simgeleyen gösterişli oyunların yanında kalaylama, muhacir sabanı ve domuz avcılığı gibi oyunlar da sergilenirdi. Ayrıca mesire evlenecek olanlara bir tanışma olanağı sağlardı.¹²⁶⁹

Cumhuriyet döneminde de nevrüz kutlamaları olan Çağlak devam etmiştir. 9 – 22 Mart 1924 tarihleri arasında kutlanan Nevruz gününde Çağlak mesiresinde at

¹²⁶⁷ **Hizmet**, 1 Şubat 1928, s. 3.

¹²⁶⁸ **Anadolu**, 27 Kânun-ı Sâni 1932, s. 3.

¹²⁶⁹ Mehmet Emin Müderrisoğlu, **Akhisar'da Bahar Bayramı ve (Çağlak Mesiresi)**, Dört yüz doksan birinci Yıldönümü Münasebeti ile, Marifet Basımevi, İzmir,(ytk), ss. 8 – 25; Satış, **a.g.e.**, s. 483; **Akhisar'ın Yerel Tarihi**, s. 45 – 46; Dündar, **a.g.t.**, s. 83 – 84; Engin Kayalar, “Akhisar'da Çağlak Festivali Yaşamak Bir Ayrıcalıktır.”, **Genç Akhisar**, Akhisar Genç İş Adamları Derneği, yıl: 1 sayı : 1 (Haziran 2005).

koşuları ve pehlivan güreşleri düzenlenmiştir.¹²⁷⁰ 1930 yılı kutlamaları 21 Mart'ta yapılmıştır.¹²⁷¹ Nevruz günü şerefine pehlivan güreşleri ve cirit oyunları gösterilmiş ve belediye oyunların masraflarını karşılamıştır.¹²⁷² 1931 yılında ise mesirede düzenlenen pehlivan güreşlerinde belediye tarafından davul çaldırılmıştır.¹²⁷³ 1932 yılı Nevruz günü 22 Mart tarihine denk gelmesine rağmen, civar kaza ve vilayet haklarının katılmasını sağlamak maksadı ile Akhisar belediyesi tarafından Çağlak mesiresinin 25 Mart tarihinde kutlanması kararlaştırılmıştır. Mesire'de cirit ve değnek oyunları, güreş müsabakaları tertip edilmiş; Güvenlik masadı ile jandarma birlikleri ve Hilâiahmer heyetinden bir sıhhiye heyeti, sıhhiye çadırı hazır bulundurulmuştur.¹²⁷⁴ 25 Mart günün de havanın kar yağışlı olası nedeniyle mesire 1 Nisan 1932 Cuma günü gerçekleştirilebilmiştir.¹²⁷⁵

Çalışmamıza konu olan dönemde, Akhisar'da Çağlak kutlamalarının nasıl yapıldığını bir örnek olarak 1933 yılı yapılan kutlamaları ile ilgili Halil Hilmi Bey'in Son Posta gazetesindeki yazısı aşağıdadır:

“Akhisar'da Çağlak Günü Nasıl Geçer?”

Şehrimizde öteden beri icra edilmekte olan bir senelik günü vardır: Nevruz. Akhisar'a on beş yirmi dakika mesafede Çağlak boğazı denilen yerde kutlanan Nevruz burada “Çağlak” ismindedir. Çağlak yaklaşıncak Akhisarlılar birkaç gün evvelsinden büyük bir telaşa düşerler. Mahalle fırınlarında tavalar, güveçler dolusu tavuklar ve etler pişer. Artık et kokusundan fırın önlerinden geçilmez. Evlerde sırf Çağlak için yeni elbiseler dikilir, hazırlıklar yapılır. Beş on sene evvelsi yapılan Çağlak günlerinde nişanlanan çiftler birbirlerini tanurlar. O gün sabahı erkek tarafından nişanlısının evine araba veya otomobil gönderilir ve nişanlı Çağlak yerine celb edilir. Orada güzel bir

¹²⁷⁰ Sada-yı Hak, 19 Mart 1924, s. 2.

¹²⁷¹ Hizmet, 16 Mart 1930, s. 4.

¹²⁷² A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931), Karar no: 108 Karar tarihi: 19.03.1930.

¹²⁷³ A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931), Karar no: 279 Karar tarihi: 23.03.193.

¹²⁷⁴ Anadolu, 23 Mart 1932, s.3.

¹²⁷⁵ Anadolu, 27 Nisan 1932, s.1; Anadolu, 27 Mart 1932, s. 1.

seçilir ve yemek daveti yapılır.Hava Nevruz'da iyi olmazsa Çağlak günü ileri bir tarihe bırakılır ve günü belediye tarafından ilan edilir.”¹²⁷⁶

2. Hıdrellez

6 Mayıs günü yapılan Hıdrellez günü kutlamalarına Akhisar'da “martifal” adı verilmektedir. Hıdrellezden bir gün önce herkes duaları gerçekleşsin diye dilekte bulunur. Hıdrellez günü de çeşitli eğlencelerin düzenlendiği pikniğe gidilir.¹²⁷⁷ 1932 yılında hıdrellez kutlamaları 6 Mayıs Cuma günü yapılmıştır. Aynı gün Kasaba Demiryolu Kumpanyası tarafından Akhisar-Çiftlik gezisi düzenlenmiştir. Gezide Akhisarlılar ve geziye katılan çevre yerlerin halkı piknik yapmıştır.¹²⁷⁸

III. Akhisar'a Yapılan Ziyaretler

a. Atatürk'ün Akhisar'ı Ziyaretleri

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın 14 Ocak 1923 günü, zaferden sonra ordunun durumunu görmek ve halkla çeşitli temaslarda bulunmak üzere bir yurt gezisine çıkmıştır.¹²⁷⁹ Bu yurt gezisinde İzmir'deki incelemelerde bulunup Latife Hanım ile evlenen Mustafa Kemal Paşa, Akhisar'a 5 Şubat 1923 eşi Latife Hanım ile birlikte gelmiştir. Akhisar'a ilk gelişinde Mustafa Kemal Paşa ve eşi Latife Hanım halk tarafından sevinç ve heyecan içinde istasyonda karşılanmıştır. Gazi ve gezide yanında bulunanlar bir süre komutanlık binasında dinlendikten sonra belediyeye giderek ilçenin ileri gelenleri ve halkı ile temaslarda bulunmuştur. Temaslar sırasına Hoca İsmail Hakkı Efendi tarafından şu konuşma yapılmıştır:

“Biz öyle kara günler geçirdik ki, cämilerimizde ibadet edemez olduk. Mustafa Kemal'e dua ediyorsunuz diyerek nihayetsiz eziyetlere mâruz kaldık. Cihadınızla tekmil âlem-i İslâmı zillet ve sefaletten kurtardınız. Allah razı olsun. Zât-ı samilerine karşı

¹²⁷⁶ Halil Hilmi, “Akhisar'da Çağlak Günü Nasıl Geçer?”, **Son Posta**, 20 Nisan 1933, s. 4.

¹²⁷⁷ Satış, **a.g.e.**, s. 484-485; Dünder, **a.g.t.**, s. 84.

¹²⁷⁸ **Anadolu**, 9 Mayıs 1932, s. 2.

¹²⁷⁹ Kocatürk, **a.g.e.**, s. 374; Çelebi, **a.g.e.**, s. 11.

*duyduğumuz, emniyet, itimat ve minnetlerimiz nihayetsizdir. Şu anda memleket namına ilaveten arz ederim ki, son günlerde bazı erbâb-ı fesad din perdesi altında hilafet meselelerini mevzu-u bahs ederek efkar-ı milleti teşviş ve ifsada başlamıştır. Paşa Hazretleri! Tekmil millet şuna emindir ki, Türkiye Büyük Millet Meclisi, onun hükümeti şerr-i şerif-i İslamiyet'e ziyade muvafık olarak teşekkül etmiştir. Bugünkü idareemiz her ne suretle meşru ve muvafık-ı dindir. Öyle ifsâdât bizim aramızda mevki bulamaz.”*¹²⁸⁰

Bu konuşmadan sonra Mustafa Kemal Paşa şu cevabı vermiştir: “*Hoca Efendi Hazretlerinin sözlerine çok derin, çok ciddi surette mütehassıs oldum. İzhar olunan hissiyâta teşekkür ederim. Cihan bilir ki, memleketimizin bazı aksamı düşmanın zulümlerine ve işkencelerine mâruz kaldı. Sizi kurtarmak için çalışan orduya milletle beraber Akhisar ahalisinin de bir an duadan fâriğ olmadıklarını biliyorum. Efendiler! Yalnız biz zulüm görmedik, bütün ehl-i İslâm zulüm gördü ve esaret altında kaldı. Düşmanlar bizi esaret zinciri altında bırakmak istediler, fakat milletimizin azm ve hamiyeti bu zincirleri parçaladı, istiklâlini elde etti. Ehl-i islâmın dûçar olduğu zulüm ve sefaletin elbette bir müsebbipleri vardır. Âlem-i İslâm hakikat-ı diniye dairesinde Allah'ın emrini yapmış olsaydı, bu âkibetlere mâruz kalmazdı. Allah'ın emri çok çalışmaktır. İtiraf ederim ki, düşmanlarımız çok çalışıyor. Biz de onlardan ziyade çalışmaya mecburuz. Çalışmak demek, boşuna yorulmak, terlemek değildir. İcabât-ı zamana göre ilim ve fen her türlü ihtirâât-ı medeniyeden azami derecede istifade etmek zaruridir. Hepimiz itirafa mecburuz ki, bu husutaki hatalarımız çok büyüktür. Sizin de anladığınız ve şimdi beyan ettiğiniz üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti en meşrû ve en muvafık bir surette teşekkül etmiştir. Dinimizin talep ettiği çalışmak sayesindedir ki, üç buçuk senelik az bir müddet zarfında pek mühim netice elde edilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, pek alâ bilirsiniz ki, eski Bâbîâli hükümeti değildir, eski Osmanlı Devleti değildir. Onlar artık tarihe karışmıştır. Düşmanlarımız Osmanlı Devleti'ni de yıkarak unsur-u asli olan Türk milletini de imha etmek istiyorlardı. Halbuki Türk milleti yeni bir iman ve katî bir azm-i milli ile yeni bir devlet kurmuştur. Bu devletin istinat ettiği esaslar “istiklâl-i tam” ve bilâkayd ü şart*

¹²⁸⁰ Sadık Karaöz, **Atatürk Manisa'da**, Manisa Turizm Derneği Yayınları, İzmir 1983, s. 46 – 47; **İzmir Yollarında** Yayına Hazırlayan: Mehmet Önder, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1989, s. 79 – 80; Gökdemir, **a.g.e.**, s. 51, Satış, **a.g.e.**, s. 425; Çelebi, **a.g.e.**, s.19 – 20; **Akhisar'ın Yerel Tarihi**, s.28; **Akhisar Ticaret ve Sanayi Odası Rehberi 2001**, s. 44.

hakimiyet-i milliye'den ibarettir. Millet bu hakimiyetten bir zerresini feda etmeyecektir, gözünü açmıştır. Bizim dinimiz milletimize hâkir, miskin ve zelil olmayı tavsiye etmez. Bilakis, Allah da peygamber de insanların ve milletlerin izzet ve şerefini muhafaza etmelerini emrediyor. Her yerde olduğu gibi buradaki temastan da anladım ki, millet, hakimiyetini muhafaza hususunda büyük bir azim ve kudret göstermektedir. Hakikati gören ve anlayan milletimiz elbette bundan sonra ve candan ve gönülden çalışacak, nâil-i refah ve saadet olacaktır.”¹²⁸¹

5 Şubat akşamı Akhisar Türk Ocağı'nda Mustafa Kemal Paşa onuruna, sivil ve askeri erkân ile ileri gelenlerin katıldığı bir yemek verilmiştir. Yemekte Türk Ocağı Başkanı Doktor Şemsettin Bey tarafından Gazi'ye hitaben bir konuşma yapılmıştır: “ *Dünya yüzünde hür ve müstakil bir Türkiye görmek istemeyen düşmanlar mütarekeden sonra meşum ve emellerinin tahakkuku hülyasıyla bir an sevindiler. Parçalanmış bir Türkiye , esir ve köle olmuş bir millet.. İşte onların asırlardan beri her gün biraz daha kuvvet bulan emelleri ve kendilerince yaklaştıkları gaye bu idi.*

Fakat onlar kendi emellerine inandıkları kadar Türk'ün lâyezâl kudret ve kuvvetine inanmadılar, inanamadılar. İşte Türklük yaşıyor, bugün ve her zamankinden fazla feyz ve kudretle yaşıyor ve yaşayacaktır. Çünkü Türklük öyle bit talia mahzardır ki, ne zaman onun hayat ve mematı ile alakadar, müşkil ve felaketli bir gün olursa, onun Göktanrı'sı, ona evlatlarından birinin dehasını halk ve bahşeder ve o deha kâh dağınk milleti bir bayrak altında zaferden zafere götürür ve kâh demir dağları eriterek necat ve kurtuluş yollarını bulur. O deha zamanına göre herhangi bir Türk oğlunda tecelli etmiştir. Bugün tehlikeye düşen istiklâl ve hayat-ı milletin halâsı senin şahsında tecelli etti. Kitapların bize naklettiği Ergenekon Masalı üç sene evvel, üç sene mütemadiyen bir hakikat oldu. Sen ey aziz Münci! Bugün Türkleri kurtaran hakiki bir dehasın, sen milletin siyah gecelerini nurlu sabahlara çıkaran, feryat ve figanı susturan, neşe ve sevinç günlerine kavuşturan ve bütün dünyanın husumetine karşı istiklâl ve hayatını

¹²⁸¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, s. 95-96; İzmir Yollarında, s. 80 -81; Karaöz, a.g.e., s. 47 -48; Gökdemir, a.g.e., s. 51 – 52; Satış, a.g.e., s. 426; Çelebi, a.g.e., s. 20 – 21; Akhisar'm Yerel Tarihi, s. 28; Hakkı Avan, Manisa Mektupları, Celal Bayar Üniversitesi Yüksek Öğretim Vakfı Yayınları, Manisa 2001, s. 103 – 104; Akhisar Ticaret ve Sanayi Odası Rehberi 2001, s. 44.

kurtaransın. Akhisar halkı bugün halaskârına kavuştuğundan dolayı bî-pâyân bir sevinç içindedir.”¹²⁸²

Türk Ocağı Başkanı Doktor Şemsettin Bey’in bu sözlerine karşı Mustafa Kemal Paşa şu konuşmayı yapmıştır: “*Muhterem Efendiler! Beyefendinin memleket namına söylediği sözlerden fevkalâde mütehasıs oldum. Şahsıma ait olan teveccühkâr kelimelere karşı suret-i mahsusada beyan-ı teşekkür ederim. Efendiler! Dünyada hiçbir millet yoktur ki, büyük veya küçük, zulümlere maruz kalmamış olsun. Çünkü her millet yaşamak mecburiyetindedir. Yaşamak için mücadele şarttır. Şimdiye kadar pek çok milletler bir çok darabata maruz kalmışlardır. Bu darabadın neticesi iki manzara arz eder. Birincisi, bu darbeler bir milletin benliğini, mevcudiyetini mahveder. İkincisi, bu darabat şekl-i hazırı yıksa bile unsur-u asliyi imha edemez. Bu gibi darbelere maruz kalan bir memlekette ikinci neticenin husule gelmesi için o memleketin istinad ettiği milletin çok kuvvetli olması lazımdır. İşte Türk milleti böyledir. Türk milleti maruz kaldığı darbeler karşısında muhafaza-i mevcudiyet etmiştir. Gerçi hariçten gelen bu darabadın sonuncusu Osmanlı Devleti’ni yıktı, fakat unsur-u asli olan Türk milletini mahvedemedi. Türk milleti idame-i mevcudiyet edebilmenin ne gibi esbâb ve şeraite mütevakkıf olduğunu takdir ederek onları izhar ve yeni bir devlet vücuda getirdi. Efendiler! Filhakika Akhisar düşman darbelerinin ilk hedeflerinden birini teşkil etti, fakat bu darbe karşısında dağılmadı. Der-akab bir namus cephesi vücuda getirerek mücadeleye fedakârane bir surette devam etti. Bundan dolayı bütün Akhisarlılar milletin tahsinine sezadır. Bugün Akhisarlılarla yakından tema etmeliğim vesilesi ile ben de kendilerini tebrik ederim.”¹²⁸³ Daha sonra 4 Şubat günü kesintiye uğrayan Lozan Barış görüşmelerine dikkati çekerek konuşmasına devam etmiştir: “*Sulhun tesisi lüzumu kabili inkâr bir hakikattir. Biz bunu samimi olarak takdir etmiş bulunuyoruz. Muhataplarımızdan aynı samimiyeti memûl ederek muzaffer ordularımızı Teyfik ve heyeti murahhasımızı Lozan Konferansı’na izam eyledik. Fakat hakikatin tasavvur ettiğimiz gibi tezahürünü görmek henüz mümkün olmadı. Heyeti murahhasımızdan her**

¹²⁸² Karaöz, a.g.e., s. 49 – 50; İzmir Yollarında, a.g.e., s. 81 -82; Çelebi, a.g.e., s. 21 – 22. Konuşma bazı eserlerde kısaltılarak verilmiştir. Bkz. Gökdemir, a.g.e., s. 52 – 53, Satış, a.g.e., s. 427; Akhisar’ın Yerel Tarihi, s. 28; Akhisar Ticaret ve Sanayi Odası Rehberi 2001, s. 45.

¹²⁸³ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II, s. 96 – 97; İzmir Yollarında, s. 82 – 83; Karaöz, a.g.e., s. 50-51; Gökdemir, a.g.e., s. 53; Satış, a.g.e., s. 427 - 428; Çelebi, a.g.e., s.22 -23; Akhisar’ın Yerel Tarihi, s. 28 – 29; Akhisar Ticaret ve Sanayi Odası Rehberi 2001, s. 45.

gün aldığımız malumattan tasavvuratımızı teyit etmesini beklerken, aksi neticeye şahit oluyoruz. Konferansta gördüğümüz bütün hâr niyetlere ve samimiyetlere rağmen, muhataplarımız hâlâ bizi imha etmek istemekte ve bize müstakil bir devlet muamelesi yapmamak zihniyetinden uzaklaşmadıklarını göstermektedirler. Hâlâ bize muhili istiklâl olan imtiyazatı kabul ettirmek ısrarında bulunuyorlar. Bu ısrarda ileri gidenlerin İtalyanlar ve bilhassa Fransızlar olduğunu hayretle görüyoruz. Nihayet Lozan müzakeratı mesaili iktisadi yeden dolayı inkıtaa uğramıştır. Bunu bittabi gazetelere yazacak ve hepiniz okuyacaksınız. Bundan zerre kadar hayrete düşmemekliğimiz icap eder. Mesuliyeti bize ait olmayan ve olmayacak olan muhasebatın safahatı, ne olursa olsun, bizim, hukuku meşruamızı her suretle temine muvaffak olacağımıza mutmainiz. Milletın azmi, kuvvet ve kabiliyeti bunu kâfildir ve zamindir.”¹²⁸⁴

Türk Ocağı’nda verilen yemekten sonra Gazi, eşi Latife Hanım ile birlikte Zafer Sineması’nda düzenlenen geceyi izlemişlerdir.¹²⁸⁵ Kadınların ve erkeklerin o güne kadar aynı sosyal ortam içinde bulunmamışlar, sinema binasında kadınlarla erkekler yan yana yer almamışlardır. Gazi şerifine düzenlenen gecede kadın ve erkekler aynı ortamda, öğrenciler tarafından sergilenen oyunları Gazi ile birlikte izlemişlerdir.¹²⁸⁶ Gazi geceyi Akhisar’da geçirdikten sonra, 6 Şubat günü Balıkesir’e gitmek üzere Akhisar’dan ayrılmıştır.¹²⁸⁷

Mustafa Kemal Paşa, yapacağı yeniliklerin yasallaşmasından önce halkın yeniliklere karşı vereceği tepkileri ölçmeye çalışır ve halka bizzat yenilikleri kendi gösterirdi. Şapka inkılabının Kastamonu’da Türk halkı tarafından benimsendiğini gördükten sonra bir yurt gezisine daha çıkmıştır. Manisalılar, bu seyahatte Gazi’yi ziyaret etmesi için davet etmişlerdir.¹²⁸⁸ Gazi bu Manisa seyahati sırasında Akhisar’ı da 10 Ekim 1925 ikinci defa ziyaret etmiştir. Gazi, Akhisarlılar tarafından Akhisar-Kırkağaç arasındaki Harta (Bakır) istasyonunda karşılanmıştır. Karşılama töreninde

¹²⁸⁴ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II, s. 97– 98; İzmir Yollarında, s. 83; Karaöz, a.g.e., s. 51-52; Gökdemir, a.g.e., s. 54; Çelebi, a.g.e., s.23 -24. Konuşmanın özeti için. Bkz. Avan, a.g.e., s.104.

¹²⁸⁵ Karaöz, a.g.e., s. 52; İzdem, a.g.e., s. 106; Gökdemir, a.g.e., s. 54; Satış, a.g.e., s. 428; Çelebi, a.g.e., s. 24.

¹²⁸⁶ Karaöz, a.g.e., s. 55.

¹²⁸⁷ Karaöz, a.g.e., s. 52; Gökdemir, a.g.e., s. 54; Çelebi, a.g.e., s. 24.

¹²⁸⁸ Çelebi, a.g.e., s. 26.

Saruhan Mebusu Reşat Bey, Serv Antlaşması'nı konu edinen şu konuşmayı yapmıştır: *“Bütün dünyanın gözleri önünde parçaladığın Sevr paçavrasının Türk'e hudut olarak gösterdiği hat üzerindesin. Sen olmasa idin, senin dehan olamasa idi, senin dehanın ışığı gözlerimizi nurlandırmasa idi. Şimdi şu karşı tepelerde mağruru ve emin dalgalanan Türk bayrağı yerine mavi-beyazlı Yuna bayrağı görünecekti. Bu hududun ötesi Türk mezarı olacaktır. Hududun içinde de hiç şüphe yok ki, muhtasar bir Türklük bulunacaktı. Sen tarihin zillet ve felaket gibi kelimelere hatta hiçbir kelime ile tespiti kabil olmayan muazzam bir hâile-i tarihin kaydına mani oldun. Buna karşı teşekkür için ne bir ferdin ne bir heyetin, hatta ne de bir neslimizin lisanı kâfi değildir. Türk tarihinin hülasasıdır ki, sana bizim ifade edemeyeceğimiz kadar söyleyebilecektir. Var ol paşam.”*¹²⁸⁹

Akhisarlılar Gazi'nin şapka devrimine destek olmuşlardır. Akhisar halkının, Akhisar CHF Başkanı Murat Bey, Boncuklu Ahmet Efendi'ye İzmir'den aldırıldığı şapka ve kasketler ile karşılama töreni yapması Mustafa Kemal Paşa'ya bir kez daha yanılmadığını göstermiş ve çok sevindirmiştir. Bu davranış üzerine şunları söylemiştir: *“Akhisarlılar bu kerede büyük teveccüh gösterdiler. Kanundan önce şapka giymekle medeni hislerinizi ihzar ettiniz. Teşekkür ederim. Arkadaşlar! Biz dünyanın en eski medeni insanlarıyız. Dünya medeniyetini Türkler kurmuşlardır. Garp medeniyetine uymak mecburiyetindeyiz. Cihana ışık salmış medeniyetimizi ihya edeceğiz. Türk milleti hiçbir zaman yürüdüğü yoldan dönmeyecektir. Daha çok büyük inkılaplar olacaktır.”*¹²⁹⁰

Harta istasyonundan sonra Akhisar'a gelen Gazi Türk Ocağı binasında dinlendikten sonra ocak bahçesinde Türk Ocağı Başkanı Doktor Şemsettin Bey'in nutkunu dinlemiştir. Doktor Şemsettin Bey'in nutkuna karşılık şu konuşmayı yapmıştır: *“Akhisar'ın Muhterem Ahalisi! Cümlelerinizi kemal-i hürmeti ve samimiyetle selamlarım. Gözlerinizde pek büyük bir samimiyet okuyorum. Coşan tezahüratı görüyorum. Suret-i mahsusada arz-ı teşekkür ederim. Arkadaşlar benim buradan geçişim sizlere maziye,*

¹²⁸⁹ Yanık Yurd, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1; Karaöz, a.g.e., s. 64; Gökdemir, a.g.e., s. 55; Çelebi, a.g.e., s. 27; Satış, a.g.e., s. 429; Akhisar'ın Yerel Tarihi, s. 29; Akhisar Ticaret ve Sanayi Odası Rehberi 2001, s. 45-46.

¹²⁹⁰ İzdem, a.g.e., s. 107; Karaöz, a.g.e., s. 65; Gökdemir, a.g.e., s. 56; Satış, a.g.e., s. 429 – 430, Akhisar'ın Yerel Tarihi, s. 29; Akhisar Ticaret ve Sanayi Odası Rehberi 2001, s. 46.

mazinin karanlık günlerini olduğu kadar aydınlık günleri de hatırlatır, mazinin kara günleri ,ıstıraplı dakikaları aydınlığa vesile olmuştur. Fakat şunu unutmayınız ki, yapılacak çok şeyler vardır. Bilhassa bunları izhar etmek isterim. Mazinin kara günlerini öldürebilmek için vazifelerimiz henüz bitmedi. Bugüne kadar yaptığımız zaferlerle inkılaplarla iktifa edemeyiz. İnkılabın temellerini her gün derinleştirmek, takviye etmek lazımdır. Muhterem Ahali! Birbirimizi aldatmayalım. Medeni cihan çok ileridedir. Buna yetişmek, medeniyete dahil olmak mecburiyetindeyiz. Bütün softaları bertaraf etmek lazımdır. Türk milleti artık şapka giymeli mi, giymemeli mi gibi manasız şeylerle meşgul olamaz; vakit kaybedemez. Medeniyet aleminde bir ve beraber olmak için şapka da giyeceğiz, diğer icap eden her şeyi de yapacağız. Şunu katiyen bilmek lazımdır ki medeni milletlerin gittiği yoldan gitmeyenler ayaklar altında kalmak tehlikesine maruzdurlar.”¹²⁹¹ Ocağın hatıra defterine de şunları yazmıştır:¹²⁹² “Akhisar Türk Ocağı’nda muhterem Akhisarlıların hissiyat ve telkinatına tercüman olan bir hitabeyi dinlemekle çok mütehassıs ve memnun oldum. Bu mukaddes hasret ocağın muhiti için faydalı olmakta azim ile devamını temenni ederim.

10.10.1925 Çarşamba

G.M. Kemal”

Akhisar Belediyesi ziyaretinde öğle yemeği yenilmiştir.Yemekte, Akhisar Belediye Başkanı Emin Bey’in konuşmasına Gazi şu karşılığı vermiştir: “ Muhterem Arkadaşlar! Bu defa vuku bulan davetinizle bendenize bundan evvel mahzar ettiğiniz şeref ve saadete tekrar kavuştuğunuzdan teşekkür ederim. Çok mütehassıs oldum. Söylediklerinizde bana karşı çok lütfekar sözlerdir. Ne yolda mukabele edeceğimi bilemem. Yalnız şurasını bilhassa kayıt etmek istiyorum ki, gösterdiğiniz yol benim yolum değildir. Gidilmesi zaruri olan yoldur, bizim işaretimiz mâlumu ilâm kabilindedir. Malum alinizdir ki, büyük ve mukaddes hedefler vasıl olunamayacak

¹²⁹¹ Yanık Yurd, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1; Anadolu, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2; Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II, s. 234; Karaöz, a.g.e., s.65; Gökdemir, a.g.e., s. 56, Satış, a.g.e., s. 430; Çelebi, a.g.e., s. 28.; Akhisar’ın Yerel Tarihi, s. 29; Avan, a.g.e., s. 106;Akhisar Ticaret ve Sanayi Odası Rehberi 2001, s. 46.

¹²⁹²Yanık Yurd, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1; Anadolu, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2; İzdem, a.g.e., s. 107, Çelebi, a.g.e., s. 29.

*hedeflerdir. Binaenaleyh herhangi bir hedefe muvasalatla kanaat etmeyeceğiz. Daima daha ilerisine varmak için mesai sarf edeceğiz.”*¹²⁹³

Saruhan Mebusu Reşat Bey’in konuşmasına verdiği cevapta şunları söylemiştir: “*Muhterem Arkadaşlar! Bu sefer sözler beni çok mesut ve bahtiyar etmiştir. Muhterem arkadaşlarımla alicenap arkadaşların vuku bulan beyanatı şahsıma taltiften ibarettir. Bir millet, bir heyet-i içtima, bir adamın gayreti ve mesaisiyle bir hatve bile atamaz. Riyaseti taşımakla iftihar ettiğim Cumhuriyet Halk Fırkası diğer memleketlerde olduğu gibi alelade sokak politikası yapan bir fırka değildir. Hürmetle tekrar edeceğim ki, Halk Fırkası, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti idi. Uzman gibi bütün milleti aydınlatan ve millete delalet vazifesiyle mükelleftir. Fırkamıza sokak politikacılığı atıf edenler nankör insanlardır. Alelade politikacılıkla milleti parçalamak cinayettir. Fırkamız temiz yürüyüşleri ile maksadını her gün yeni vasıtalarla dünyaya tanıtacaktır. Bundan çok memnun bahtiyarım.”* Türk Ocağı Başkanı Doktor Şemstin Bey’in , “*Sen yalnız bir şahıs değil, bütün bir milletsin, senin şahsın ve senin fırkan bütün milletin şahsı ve fırkasıdır. Yaşa Gazi, var ol!*” sözleri karşısında Mustafa Kemal şöyle cevap vermiştir: “*Genç arkadaşlarımızın söylediklerine yalnız bir şey ilave edeceğim. Halk Fırkası’nın gücü bütün efrat-ı milletindir. Bu hakikati düşünmeyenler henüz dimağlarını düşündürmeye alıştırlmayan bedbahtlardır.”*¹²⁹⁴

Akhisar Belediyesi’nin hatıra defterine de şunları yazmıştır: ¹²⁹⁵(**EK-VII**)

“10 Teşrin-i Evvel 1925. Akhisar’da geçirdiğim birkaç saatlik çok uzun zamanlarda ancak vücut bulunabilecek çok kuvvetli, çok kıymetli bir hatıra yaratmaya kâfi gelmiştir. Memleket güzeldir. Halk temiz, samimi ve münevverdir. Hiss-i vefa bu muhitin havasında ne kadar derin bir imtizâcla mündemicdir.

Gazi M. Kemal”

¹²⁹³ Yanık Yurd, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1; Anadolu, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2; Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II, s. 234; Karaöz, a.g.e., s.65; Gökdemir, a.g.e., s. 56-57; Satış, a.g.e., s. 430; Çelebi, a.g.e., s. 29; Akhisar’ın Yerel Tarihi, s. 30; Akhisar Ticaret ve Sanayi Odası Rehberi 2001, s. 46.

¹²⁹⁴ Yanık Yurd, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 1; Anadolu, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2; Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri II, s. 235; Karaöz, a.g.e., s.66; Gökdemir, a.g.e., s. 57; Çelebi, a.g.e., s. 30.

¹²⁹⁵ Akhisar Belediyesi Hatıra Defteri, s. 1; Anadolu, 11 Teşrin-i Evvel 1925, s. 2; Karaöz, a.g.e., s. 68; Çelebi, a.g.e., s. 31.

1926 yılında Mustafa Kemal Paşa, yeni bir yurt gezisine çıkmıştır. 16 Haziran 1926 günü Balıkesir'den İzmir'e gelirken yolunun üzerindeki bazı yerlere uğramıştır. 16 Haziran günü saat 11.20'de Akhisar'a üçüncü kez gelmiştir.¹²⁹⁶ Gazi'yi kaymakam, belediye başkanı, Halk Fırkası, Türk Ocağı başkanları, Tütüncüler Bankası temsilcileri ve halk karşılamıştır. Vagondan indikten sonra önce Akhisar'ın hanımları ile tanışmış ve Kız Mektebi tarafından bir buketi kabul etmiştir. İstasyon bahçesinde on dakika dinlendikten sonra heyetleri kabul etmiştir. İsteği üzerine Kız Mektebi öğrencilerinden Necibe Hanım bir manzume okumuştur. Okul tarafından kendisine verilen karta "Akhisar İlk Kız Mektebi" yazarak altını imzalamış ve geri vermiştir. Aynı gün Akhisar'dan ayrılmıştır.¹²⁹⁷

1934 yılında beraberinde İran Şahı Rıza Pehlevi, İran Dışişleri Bakanı Baghir Kazımi, Dışişleri Bankı Tefvik Rüştü Aras ile birlikte yurt gezisine çıkan Mustafa Kemal Paşa'yı taşıyan ve İzmir'e doğru hareket eden tren, Akhisar istasyonundan geçerken, Gazi ve İran Şahı Akhisar halkı tarafından sevgi gösteriyle karşılanmıştır.¹²⁹⁸ İzmir'de çeşitli temaslarda bulunan Gazi ve İran Şahı, 24 Haziran günü dönüşlerinde, Akhisar istasyonunda durmuşlardır. 25 Haziran 1924 tarihli Yeni Asır gazetesi istasyondaki karşılamayı şöyle anlatmaktadır: “ *Tren daha ilerden gözükmüştü ki, bandomuz İran Marşı'nı çalmaya başladı. Halk da coşkun bir alkış tufanı içinde “Yaşa” evazeleriyle alanı çınlatmaya başladı. İstasyonda yoğun bir kalabalık vardı. Binlerce insan bir dalga halini alıyordu. Tren durduğu vakit halk, Gazi ve haşmetli misafirini görebilmek hevesi ile sonsuz sabırsızlık gösteriyordu. Cumhurbaşkanı hazretlerinin uykuda oldukları anlaşıldı ve kompartımanın balkonundan ayakta halkı selamlamakta olan İran Şahı hazretlerine “ Yaşasın azizi ve büyük misafirimiz” diye gösteriler yapıp hoş geldiniz, denildi. Gazi ve İran Şahı'na hazırlanan buketler sunuldu. Kendilerine büyük sevgi gösterileri yapan İran Şahı hafifi gülümseme ile ellerini sallayarak mukabelede bulundu. Üç dakikalık duraklamadan sonra tren hareket etti.*”¹²⁹⁹

¹²⁹⁶ Anadolu, 17 Haziran 1926, s. 1; Karaöz, a.g.e., s. 85; Gökdemir, a.g.e., s. 58; Çelebi, a.g.e., s. 45.

¹²⁹⁷ Hizmet, 17 Haziran 1926, s. 1; Çelebi, a.g.e., s. 45 – 46.

¹²⁹⁸ Çelebi, a.g.e., s. 59.

¹²⁹⁹ Yeni Asır, 25 Haziran 1934, s. 3; Karaöz, a.g.e., s. 104; Gökdemir, a.g.e., s. 59; Satış, a.g.e., s. 433.

b. Diğer Kişilerin Akhisar'ı Ziyaretleri

TBMM Başkanı Kazım Özalp, 7 Temmuz 1926 günü Akhisar'a gelmiştir. Ziyareti sırasında Akhisar Belediyesi hatıra defterine şunları yazmıştır: ¹³⁰⁰ (EK-VIII)

“ 7 Temmuz 1926 Çarşamba günü Akhisar'ı ziyaret ettim. Çok sevdiğim bir kasabadır. İstiklâl Harbi esnasında çok büyük fedakarlıklar iltiham etmiş olan Akhisarlıların çok kıymetli hatırasını daima takdirle yad ettim ve edeceğim. Yunanlılara karşı en büyük kuvvetli cepheyi teşkil eden Akhisar'ın cesur ve fedakar ahalisini ve vatanperverliğinde numuneyi intisar olmuştur. Ben Akhisarlıların bu eşiğ ve mezaliyatını bizzat gördüm. Bu gün ziyaret ettiğim Akhisar yine aynı ruh faziletini taşımakta ve gayet mütevazı ve sakin mesaisine fikri ve içtimai istiklâliyetini takip ve iktisap ettirmektedir. Memleketin servet ve ümrânında ahalisinin faaliyet ve kabiliyeti sayesinde günden güne teceyüh etmekte olduğunu memnuniyetle görüyorum. Her zaman sevdiğim ve daima millete refah olduğunu memnuniyetle görüyorum. Akhisar'ı bu vesile ile de takdire fırsat bulduğumdan dolayı büyük bir haz ve memnuniyet hissediyorum.

7 Temmuz 1926

TBMM Başkanı Kazım Özalp”

17 – 21 Ekim 1927 tarihleri arasında manevra gezisine çıkan Fevzi Çakmak 21 Ekim günü Akhisar'a da uğramıştır. Akhisar Belediyesi hatıra defterine şunları yazmıştır: ¹³⁰¹ “ 17 – 21 Teşrin-i Evvel 1927'de yapılan manevrada Akhisar Belediyesi tarafından mahzar olduğumuz hüsnü kabulden dolayı teşekkür ederim.

21 Teşrin-i Evvel 1927

Müşir Fevzi Çakmak”

¹³⁰⁰ Akhisar Belediyesi Hatıra Defteri, s. 2.

¹³⁰¹ Akhisar Belediyesi Hatıra Defteri, s. 3.

Akhisar'ı kumandanlar ve askerlerde ziyaret etmişlerdir. 1929 yılında II. Ordu Kumandanı Fahrettin (Altay) Paşa ile beraberindeki askerler Akhisar'ı ziyaret etmişlerdir. Fahrettin Paşa ve beraberindekilere Akhisar'da kaldıkları iki gün zarfında belediye tarafından bir otomobil tahsis edilmiş¹³⁰² ve şereflerine belediyede bir ziyafet verilmiştir.¹³⁰³ 31 Ağustos 1929 günü de kumandanlarımızdan Basri, Sami, Sabit, Arif ve Sabri paşalarla birlikte yanlarında bulunan Harp Akademisi'ne mensup bir heyet Akhisar'a gelmişleridir. Kumandanlar 3 Ağustos'a kadar Akhisar'da kalmışlar ve şereflerine belediye tarafından 100 kişilik bir ziyafet düzenlenmiştir.¹³⁰⁴

Celal Bayar, İş Bankası Umumi Müdürü görevinde iken, Temmuz 1928'de İzmir'de tetkiklerini bitirdikten sonra Akhisar'a ziyarette bulunmuştur. İzmir Mebusu Osmanzade Mehmet ve İstanbul İş Bankası İkinci Müdürü Fazıl beyler ile birlikte Akhisar'a gelen Celal Bayar istasyonda sevgi gösterileri ile karşılanmıştır. İstasyondan Tütüncüler Bankası'na giderek şerefine verilen yemekte hazır bulunmuştur. Yemekten sonra CHF Mutemedi Mehmet Bey'in evinde biraz dinlendikten sonra, Celal Bayar ve yanındaki heyet Akhisar'ın imar sahalarını, Belediyeyi, Türk Ocağı'nı ziyaret ederek çeşitli temaslarda bulunmuşlardır. Akşam Tütüncüler Bankası idare meclisi azasından Selimzade Ali Kemal Bey'in tütün çardağında bir ziyafet verilmiştir. Ziyafet gece yarısına kadar devam eden ziyafete misafirlerle birlikte Akhisar'dan, Kaymakam Refik, CHF Mutemedi Mehmet Nuri, Tayyare Cemiyeti Şube Başkanı Murat, Belediye Başkanı İsmail Bahri, Ticaret ve Ziraat Odası ve vilayet meclisi azasından Yahya Hayati beyler ile banka müdürler ve memurları katılmıştır. Ziyafetten sonra Celal Bayar, trenle Balıkesir'e hareket etmiştir.¹³⁰⁵ Celal Bayar, bu gelişinden bir sene sonra, 13 Temmuz 1929 günü yapılan Akhisar İş Bankası'nın açılış merasimine katılmak üzere Akhisar'a gelmiştir.¹³⁰⁶

İktisat Vekili Celal Bayar 29 Ocak 1934 günü akşamı refakatinde İzmir Valisi Kazım Paşa, Ziraat Bankası Umumi Müdürü Kemal Zaim, Ziraat Bankası Muamelatı Umumiye Müdürü İsmail Hakkı, Kalemî Mahsusu Müdürü Cahit beyler ile birlikte

¹³⁰² A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931), Karar no: 783 Karar tarihi : 24.10.1929.

¹³⁰³ A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931), Karar no: 42 Karar tarihi : 03.02.1930.

¹³⁰⁴ Hizmet, 3 Ağustos 1930, s. 1.

¹³⁰⁵ Anadolu, 29 Temmuz 1928, s. 2.

¹³⁰⁶ Hizmet, 14 Temmuz 1929, s. 1

Akhisar'a gelmiştir.¹³⁰⁷ Celal Bayar, Akhisar Kaymakamı ve yanında bulunan heyet tarafından Saruhanlı İstasyonu'nda karşılanmıştır. Celal Bayar bu heyetten, Akhisar'da tütün mahsulünün 1934 senesinde geçen seneden daha fazla olduğunu ve daha yüksek fiyatla satıldığını, 3 milyon kilo tütünden ancak 300 bin kilosunun kaldığını, bunun da satılabileceğini öğrenerek memnun olmuştur. Karşılama töreninde halk namına Doktor Ziya Ali Bey bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada, Celal Bayar ve refakatindeki heyeti ümitsizliğe ve buhrana karşı tedbir getiren bir imdat heyeti olarak değil, Türk milletini Büyük Gazi'nin işaret ettiği hedefe çıkaracak yolda çalışan bir bilgi heyeti olarak gördüklerini ve Akhisarlıların Celal Bayar'ı aralarında görmekten mutluluk duyduklarını belirttikten sonra konuşmasına şöyle devam etmiştir: “ *Sizinle Akhisar'ı bağlayan hatıranın 14 senelik bir tarihi vardır. Akhisarlılar sizi milli cidalin başlangıcında düşmana karşı kurulan ilk mukavemet cephesinin kumandanı olarak tanımıştır. Sizi bugün milli iktisadın kuruluşunda da fedakârlıkla çalışır görmekten seviniyoruz.* ”¹³⁰⁸

Celal Bayar, Doktor Ziya Ali Bey'in konuşmasına verdiği cevapta şunları söylemiştir: “ *Buhran, iktisadı hayatta bir dereceden diğerine intikal etmektedir. Buhranın maddi şekline şuurla mukabele edilerek galebe edilir. Fakat kuvve-i maneviye noksanlığı ile buhran kafalarda baş gösterirse hezimet muhakkaktır. Fakat memleketimizin hayat-ı umumiyesi itibarı ile bundan az müteessir olduğu gibi burası ve bu havalı memleketin diğer mntıkalarına nispetle daha az müteessirdir. Hatta bütün cihandaki şartları tetkik etmiş bitaraf bir müşahit bizim buhranlardan bahsettiğimizi görürse hayret edebilir ve şikayete hakkınız yoktur, diyebilir. Ben en ümitsiz zamanlarda sizin içinizde yaşadım. Görüyorsunuz ki, tarihin kaydetmediği bir zaferle dünyayı kışkırdık. İktisadı mücadele çok çetin olmakla beraber birinci kadar müşkül değildir. Onu da kazanacağız. Bütün memleket için refahı fethedeceğiz.* ”¹³⁰⁹

Akhisar ve Manisa milletvekilleri de tetkiklerde ve temaslarda bulunmak üzere Akhisar'ı ziyaret etmişleridir. Mebus Osmanzade Hamdi Bey, halkın ihtiyaç ve

¹³⁰⁷ **Yeni Asır**, 30 Kânun-ı Sâni 1934, s. 2.

¹³⁰⁸ **Yeni Asır**, 31 Kânun-ı Sâni 1934, s. 2.

¹³⁰⁹ **Yeni Asır**, 31 Kânun-ı Sâni 1934, s. 2.

arzularını tespit etmek için Ekim 1931’de Akhisar’da bulunmuştur.¹³¹⁰ Manisa Mebusu Turgut Bey de Ekim 1932 yılında Akhisar’a tetkik seyahati düzenlemiştir. Seçmenleri ile çeşitli temaslarda bulunmuş, köyleri gezmiş ve 20 Ekim gecesi de Tayyare Sineması’nda seçmenlere bir konferans vermiştir.¹³¹¹

Gazete baş yazarları 1924 yılında Balıkesir, Akhisar, Manisa, Menemen ve İzmir’e seyahat düzenlemişlerdir. Akhisar’da yazarlar iyi karşılanmış ve şereflerine Türk Ocağı’nda çay ziyafeti verilmiştir.¹³¹²

IV. Diğer Kültür ve Sanat Faaliyetleri

Kültürel faaliyetlerin yapıldığı merkez Akhisar’da bulunan Zafer ve Tayyare sinemalarıydı. 1929 yılında Tayyare Sineması açılışına kadar, Zafer Sineması tek başına Akhisar’ın kültürel faaliyetlerine cevap vermiştir. Zafer Sineması Müdürü Namık Bey, dönemin en iyi filmlerini getirerek halkın izlemesini sağlamıştır.¹³¹³ “Esir-i Melike”,¹³¹⁴ “Gülnehal Sultan”,¹³¹⁵ “Dünyanın En Güzel Kadını”, “Şarka Doğru” filmler gösterilmiştir.¹³¹⁶ Sinema tarafından 1925 yılında bir müsamere düzenlenmiş ve müsamerede kadınlara da yerler ayrılmıştır.¹³¹⁷

Tayyare Cemiyeti tarafından yaptırılan Tayyare Sineması’nın 6 Eylül 1929 günü açılışından sonra bütün kültürel etkinlikler bu sinemada yapılmaya başlanmıştır. Tayyare Sineması, Zafer Sineması’na göre daha gelişmiş özelliklere sahipti. 1932 yılında ise Tayyare Sineması İpekçi kardeşle ihale edilmiştir.¹³¹⁸ Cemiyetler tarafından düzenlenen konferanslar, müsamereler, bayram kutlamaları münasebeti ile yapılan müsamereler, tiyatro gösterileri için Tayyare Sineması tercih edilmiştir.

¹³¹⁰ **Anadolu**, 8 Teşrin-i Evvel 1931, s. 2.

¹³¹¹ **Anadolu**, 20 Teşrin-i Evvel 1932, s. 2.

¹³¹² **T.C.B.C.A. 30.10.0.0 / 83.546.1**

¹³¹³ **Anadolu**, 25 Mart 1925, s. 2.

¹³¹⁴ **Anadolu**, 1,3 Nisan 1925, s. 3.

¹³¹⁵ **Anadolu**, 5 Nisan 1925, s. 3.

¹³¹⁶ **Anadolu**, 9 Nisan 1925, s. 2.

¹³¹⁷ **Anadolu**, 24 Eylül 1925, s. 3; **Yanık Yurd**, 24 Eylül 1925, s. 3.

¹³¹⁸ **Halkın Sesi**, 31 Ağustos 1932, s. 4.

Eylül 1928’de Eski Dâr-ül-bedâyi sanatkârlarından Adil, Celal, Muammer, Yaşar beylerden oluşan kumpanya Akhisar’a gelmiş ve Zafer Sineması’nda bir tiyatro gösterisi sunmuşlardır. Cumhuriyet döneminde Akhisar’da aile çay bahçesi bulunmadığından erkeklerle kadınlar bir arada gazinoda oturamıyorlardı. Ancak Genç Viyolonist Fehmi Bey Tayyare Sineması gazinosunu açarak erkeklerle kadınların aynı yerde oturduğu ortamda konser vermiştir.¹³¹⁹ 1930 Hafız İbrahim idaresindeki Ankara operet heyeti Akhisar’da bir hafta boyunca Tayyare Sineması’nda temsiller düzenlemiştir.¹³²⁰ 31 Aralık 1930 yılbaşı akşamı Muallimler Birliği ve Hilâiahmer Cemiyeti menfaatine olmak üzere ilk defa balo yapılmıştır.¹³²¹ Vedat Urfi Bey ve arkadaşları tarafından Mayıs 1931’de piyes sahnelenmiştir. Tayyare Sineması’nı halk piyesi izlemek için doldurmuşsa da piyes beğenilmemiştir.¹³²² İzmir’de birçok temsil veren Raşit Bey ve arkadaşları Akhisar’da da üç gün boyunca temsillerini sunmuşlardır.¹³²³ 6 Eylül 1931 Kurtuluş günü kutlamalarında Vedat Urfi ve Nurettin beyler tarafından bir tiyatro oynanmıştır.¹³²⁴ Bu sefer Vedat Urfi Bey’in tiyatro heyeti tam kadro ile gelmiş ve bu heyete “Koreli” adındaki kumpanyada katılmıştır.¹³²⁵ Akhisar gençlerinden oluşan 15 kişilik orkestra heyeti, Tayyare Sineması’nda 1932 yılında bir konser vermiştir. Orkestrayı Akhisar öğretmenlerinden M. Yeğen idare etmiştir.¹³²⁶ 1933 yılında da Azizi Bey bir tiyatro oyunu sahnelemiştir.¹³²⁷

1926 yılında haftada bir defaya mahsus olmak üzere “Akhisar” namı ile edebi ve iktisadi bir mecmua çıkarılmaya başlanmıştır.¹³²⁸ Yeni Ses gazetesine göre ise bu mecmuanın adı “Güzel Akhisar”dır ve Tayyare Cemiyeti için toplanan yardımlara kadınların da katılmasını istemiştir.¹³²⁹ Ancak bu mecmua hakkında başka bilgiye ulaşamadık.

¹³¹⁹ **Hizmet**, 27 Nisan 1930, s. 3.

¹³²⁰ **Anadolu**, 3 Kânun-ı Evvel 1930, s. 5.

¹³²¹ **Anadolu**, 11 Kânun-ı Sâni 1931, s. 4.

¹³²² **Hizmet**, 11 Mayıs 1931, s. 3.

¹³²³ **Anadolu**, 9 Ağustos 1931, s. 3.

¹³²⁴ **Anadolu**, 6 Eylül 1931, s. 5.

¹³²⁵ **Yeni Asır**, 13 Teşrin-i Evvel 1931, s. 6.

¹³²⁶ **Hizmet**, 27 Nisan 1932, s. 3.

¹³²⁷ **A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933)**, Karar no: 491 Karar tarihi: 27.05.1933.

¹³²⁸ **Hizmet**, 25 Nisan 1926, s. 2.

¹³²⁹ **Yeni Ses**, 3 Ağustos 1926, s. 4.

Belediye, 1933 yılında Türkiye'deki ve dünyadaki haberleri yakından takip edebilmek için Hakimiyet-i Milliye gazetesine abone olmuştur.¹³³⁰

Akhisar'ın Cumhuriyet'in ilk yıllarında en önemli fotoğrafçılarından birisi Beyza Hanım'dır.¹³³¹ Fotoğrafçının kadın olması kadınların sosyal hayatın içinde yer almaya başladığının göstergesidir. Bayram Ömer Bey'de fotoğrafçılık yapmaktadır. 1933 yılında Cumhuriyet ve Anadolu gazeteleri tarafından düzenlenen güzellik müsabakası Akhisar'da da büyük ilgi uyandırmıştır. Akhisar'dan müsabakaya katılmak isteyen güzellerin fotoğrafını çekme işini Bayram Ömer üstlenmiştir.¹³³²

İzmir – Kasaba Şimendifer Kumpanyası tarafından her sene ilkbahar ve sonbahar mevsimlerinde çeşitli geziler düzenlenmiştir. Bu geziler sayesinde komşu vilayet ve kasaba halkları, birbirleriyle memleketin ilerlemesi yolunda bilgi alış verişinde bulunmuşlar ve iktisadi temaslar gerçekleştirmişleridir.¹³³³ 5 Haziran 1931 günü yapılan Çiftlik ve Akhisar gezisine, İzmir'den 2 gezi treni kalkmıştır. Bu trenlerden A treni İzmir'den saat 6.05'te hareketle Bayraklı, Karşıyaka, Menemen, Manisa ve o gün Salihli ve Kasaba'dan 8 Numaralı trenle gelecek yolculara; B treni de İzmir'den saat 6.45'te hareket ile yalnız Bornova, Halkapınar ve İzmir yolcularına tahsis edilmiştir. Akhisar Belediyesi de Çiftlik'te lokanta ve büfeler hazırlamıştır.¹³³⁴ Akhisar Hilâiahmer Cemiyeti de gezi gününe mahsus olmak üzere bir eşya piyangosu hazırlamıştır.¹³³⁵ İzmir'den kalkan trenler gezi günü Çiftlik İstasyonu'na geldiğinde Akhisar halkı misafirlerini karşılamıştır. İstasyonun her yanı bayraklarla süslenmiştir. Misafirlerin bazıları Çiftlik'e bazıları da Akhisar'a gitmişlerdir.¹³³⁶ Geziden istifade eden Sanatkarlar Mektebi Takımı ile Hilal Kulübü arasında iki maç yapılmıştır. İlk maç Akhisar İdman Yurdu ile İzmir Hilal Kulübü arasında yapılmış ve Hilal Kulübü 4-1 galip gelmiştir. Saat 15.00'te Akhisar Spor

¹³³⁰ A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933), Karar no: 584 Karar tarihi: 17.06.1933.

¹³³¹ A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933), Karar no: 59 Karar tarihi: 20.06.1933.

¹³³² Cumhuriyet, 29 Teşrin-i Sâni 1932, s. 4.

¹³³³ Hizmet, 7 Haziran 1931, s. 1.

¹³³⁴ Anadolu, 2 Haziran 1931, s. 7; Hizmet, 1,2,4 Haziran 1931, s. 5; Yeni Asır, 1, 2 Haziran 1931, s. 5.

¹³³⁵ Hizmet, 1 Haziran 1931, s. 2.1

¹³³⁶ Anadolu, 7 Haziran 1931, s. 3.

Yurdu ile İzmir Sanat Mektebi arasında oynanan ikinci maçı 5-2 Sanatkarlar Mektebi kazanmıştır.¹³³⁷

16 Ekim 1931 Cuma günü de Çiftlik, Soma ve Kırkağaç'ın her birinin diğerinin manzarasından istifade etmeleri için İzmir'den Soma'ya kadar gidip gelen bir gezi treni düzenlenmiştir.¹³³⁸ 6 Mayıs 1932 günü Çiftlik ve Akhisar gezisi için İzmir ile Akhisar ve Soma ile Çiftlik arasında bir gezi katarı tahrik edilmiştir.¹³³⁹ Geziye katılanlar hem eğlenmişler hem de Hıdrellez'i kutlamışlardır.¹³⁴⁰ Aynı gezi 4 Ekim 1932 günü de yapılmıştır.¹³⁴¹ 1933 yılında da İzmir – Kasaba Demiryolu Şirketi tarafından 28 Nisan günü Çiftlik ve Akhisar'a,¹³⁴² 12 Mayıs günü de Kırkağaç'a gezi yapılmıştır. Kırkağaç gezisine 25 kişilik Akhisar şehir bandosu katılmıştır.¹³⁴³

Akhisar tarihin başlangıcından beri yerleşim yeri olması nedeniyle arkeolojik zenginliği fazladır. Cumhuriyet döneminde yapılan inşaat çalışmaları sırasında arkeolojik eserler ortaya çıkarılmıştır. 1927 yılında Belediye dairesi civarında temel kazılırken eski eserler çıkarılmıştır. Eserlerin döneminin saptanması için İzmir Eski Eserler Müfettişi Aziz Bey Akhisar'a gelmiştir.¹³⁴⁴ Çeşitli tetkiklerden sonra bu eserler sergilenmek üzere İzmir müzesine götürülmüştür.¹³⁴⁵ Akhisar Tepe Mezarı civarında bir binanın temeli açılırken bazı eski eserlere rastlanmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda eserlerin Aspro Kastro (Beyaz Kale) enkazına ait olduğu anlaşılmıştır.

F. Asayiş – Güvenlik

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında, devletin zayıflamasıyla birlikte eşkıyalık olayları çoğalmış, asayiş zor sağlanmıştır. 1908 yılında Akhisar Jandarma Dairesi'nde bir binbaşı, bir kolağası, bir tabur kâtibi, dört tane piyade bölüğü, her bölüğün bir

¹³³⁷ **Hizmet**, 7 Haziran 1931, s. 1.

¹³³⁸ **Anadolu**, 13 Teşrin-i Evvel 1931, s.6.

¹³³⁹ **Hizmet**, 2,5 Mayıs 1932, s.2; **Yeni Asır**, 1,5 Mayıs 1932, s. 4; **Yeni Asır**, 3 Mayıs 1932, s. 5; **Halkın Sesi**, 1,2 Mayıs 1932, s. 2; **Halkın Sesi**, 3 Mayıs 1932, s. 3.

¹³⁴⁰ **Anadolu**, 9 Mayıs 1932, s. 2.

¹³⁴¹ **Anadolu**, 1 Teşrin-i Sâni 1932, s. 7.

¹³⁴² **Hizmet**, 27 Nisan 1933, s. 5; **Halkın Sesi**, 26, 27 Nisan 1933, s. 4.

¹³⁴³ **Hizmet**, 10 Mayıs 1933, s. 2.

¹³⁴⁴ **Anadolu**, 3 Şubat 1927, s. 2; **Hizmet**, 11 Şubat 1927, s. 2.

¹³⁴⁵ **Hizmet**, 18 Şubat 1927, s. 2.

yüzbaşısı, teğmen ve üsteğmen, bir süvari görev yapmaktaydı. Jandarma dairesinin piyade efradı 14, süvari efradı 3 kişiden olmaktadır. Aynı yıl polis teşkilatı bir komiser ve bir polis memurundan oluşmakta idi.¹³⁴⁶ Polis ve jandarma tarafından yakalanan suçlular ise Akhisar'da bulunan bidayet ve ticaret mahkemelerinde yargılanmaktaydı.¹³⁴⁷

Kurtuluş Savaşı yıllarında belediye güvenliği artırmak maksadı ile çeşitli önlemler almıştır. Maaşları ahalice ödenmek üzere her mahalleye hem fenerleri yakma hem de mahalleyi korumak amacı ile birer mahalle bekçisi atanmıştır.¹³⁴⁸

Cumhuriyet ile birlikte asayişsizliğin temel nedeni olan eğitimsizliğin giderilmesi, eğitimin yaygınlaştırılmasıyla asayiş sorunları en aza indirilmeye çalışılmıştır. 1924 yılında Akhisar'da Jandarma Kumandanı Yüzbaşı İbrahim Bey'in mahiyetinde 45 jandarma görev yapıyordu. Kaza merkezinde ise dört polis mevcuttu.¹³⁴⁹ 1924 yılının Kasım ayına kadar polis komiseri olarak Azizi Bey görev yapmıştır. Aziz Bey'den sonra Şahap Aziz Efendi bu göreve getirilmiştir.¹³⁵⁰ 1926 yılında eksik olan zabıta kadrosuna rağmen tayin olunan Komiser Hasan Bey'in gayret ve fedakarlıkları ile çeşitli olayların çıkması engellenmeye çalışılmıştır.¹³⁵¹ 1928 yılında polis komiseri olarak Mustafa Bey görevlendirilmiştir. Mustafa Bey yanında iki polis memuru ile 28 Temmuz 1928 vazifesine başlamıştır.¹³⁵² Mustafa Bey'in vazifesine başlaması ile asayiş işleri düzelmiş ve işe başladığı birkaç gün zarfında bir iki hadise haricinde bir olay olmamıştır.¹³⁵³ Akhisar polisi, komiserlerin gayretlerine rağmen asayişin sağlanmasında yetersiz kalmaktaydı. Bir çok olaya, polislerin yerine jandarma kuvvetleri müdahale etmekteydi. 29 Ekim 1929 günü Kaymakam Refik Bey'in evine yapılan saldırıya, jandarmalar müdahale etmişlerdir. Polisler olay yerine bile gelmemişlerdir.¹³⁵⁴ 1931 yılında Akhisar polis teşkilatı lağvedilerek, görevleri

¹³⁴⁶ **Aydın Vilayeti Salnamesi 1326**, s. 599 – 600.

¹³⁴⁷ **Aydın Vilayeti Salnamesi 1326**, s. 597.

¹³⁴⁸ Gökdemir, **a.g.t.**, s. 86.

¹³⁴⁹ **Sada-yı Hak**, 29 Mayıs, 1924, s. 2.

¹³⁵⁰ **Anadolu**, 9 Teşrin-i Sâni 1924, s. 2.

¹³⁵¹ **Anadolu**, 1 Şubat 1926, s. 2.

¹³⁵² **Anadolu**, 29 Temmuz 1928, s. 2.

¹³⁵³ **Anadolu**, 31 Temmuz 1928, s. 2.

¹³⁵⁴ **Anadolu**, 3 Teşrin-i Sâni 1929, s. 1.

jandarmaya devredilmiştir. Manisa Ser komiseri Zeki Bey 4 Kasım 1931 günü Akhisar'a gelerek polise ait evrakı jandarmaya teslim etmiştir.¹³⁵⁵

Akhisar'da adli olaylar sulh ceza, asliye ceza, asliye hukuk, sulh hukuk mahkemelerinde görülmekteydi. 1925 – 1926 yılı devlet salnamesine göre, bu mahkemelerin kadrosunda Asliye Mahkemesi Başkanı Recep Bey, Savcı Tevfik Bey, Asliye Mahkemesi Azası Faik Bey, Sulh Hakimi Mehmet Hulusi Bey, Müstantik Abdullah Bey görev yapmaktaydı.¹³⁵⁶ 1926 – 1927 yılı salnamesine göre ise, Asliye Mahkemesi Başkanı Recep Bey, Savcı Mahzar Bey, Asliye Mahkemesi Azası Yusuf Ziya Bey, Asliye Mahkemesi Azası Süleyman Şevki Bey, Asliye Mahkemesi Mülazımı Ahmet Şükrü Bey, Sulh Hakimi Mehmet Hulusi Bey, Müstantik Abdullah Bey Akhisar'ın adli kadrosunu oluşturmaktaydı.¹³⁵⁷ 1926 – 1927 yılında asliye mahkemesi aza sayısı artmış ve mahkeme kadrosuna mahkeme mülazımı dahil edilmiştir. 1928 – 1929 yılından itibaren sulh ve asliye hakimi ayrımı yerine hukuk ve ceza hakimi ayrımına gidilmiştir. Buna göre, S. Şevki Bey hukuk, Ragıp Bey ceza hakimi olarak Akhisar adliyesinde görev yapmışlardır. Ayrıca savcı Saffet Bey, müstantik A. Şevki Bey'di.¹³⁵⁸ 1919 – 1930 yılında ise, hukuk hakimi Tahsin Bey, ceza hakimi Âdil Bey, savcı Nuri Bey, müstantik Şevket Bey'di.¹³⁵⁹

1927 – 1928 yılında 3 gasp, 14 katl, 5 silah çekme, 34 hırsızlık, 7 hayvan hırsızlığı, 25 ırza geçme, 15 kız kaçırma, 3 çocuk düşürme, 1 haneye taarruz, 37 yaralama, 20 darp, 1 sahtekarlık, 4 dolandırıcılık, 7 emniyeti suiistimal, 3 zabıtaya hakaret, 1 otomobil ile yaralama, 5 çeşitli cinayetler olma üzere toplam 185 olay meydana gelmiştir.¹³⁶⁰ 1930 yılında 4 silah çekme, 11 silahlı yol kesme, 16 ırza geçme, 11 kız kaçırma, 4 tecavüz, 58 yaralama, 27 katl, 11 emniyeti suiistimal, 4 hükümete muhalefet, 14 ruhsatsız silah taşımak, 14 hırsızlık, 285 darp, 13 zabıtaya hakaret, 7 haneye taarruz olayı gerçekleşmiştir.¹³⁶¹ Basına yansıyan olaylar arasında ise, soygunlar, evleri ve mağazaları yağmalama, rakı ve sigara kağıdı kaçakçılığı,

¹³⁵⁵ Hizmet, 6 Teşrin-i Sâni 1931, s. 3.

¹³⁵⁶ T.C. Devlet Salnamesi 1925 – 1926, s. 678.

¹³⁵⁷ T.C. Devlet Salnamesi 1926 – 1927, s. 932.

¹³⁵⁸ T.C. Devlet Yıllığı 1928 – 1929, s. 727 – 728.

¹³⁵⁹ T.C. Devlet Yıllığı 1929 - 1930, s. 545 – 546.

¹³⁶⁰ T.C. Devlet Salnamesi 1927 – 1928, (sny)

¹³⁶¹ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 162.

hayvan hırsızlığı gibi olaylar çoğunluktadır. 1926 yılında Kızılcabölük köyünde Hasan oğlu Ahmet ile Yağcı oğullarından Mehmet oğlu Ali sigara kağıdı kaçakçılığı yaparlarken yakalanmışlar ve 16.344 lira ile cezalandırılmışlardır.¹³⁶² 1928 yılında Akhisar'ın Sünnetçiler köyünde yapılan bir aramada 100.000 cilt sigara kağıdı ele geçirilmiştir.¹³⁶³ 1929 yılında basına yansıyan en önemli olay 29 Ekim 1929 günü akşamı Kaymakam Refik Bey'in evine silah atılması¹³⁶⁴ ve Akhisar Tayyare Cemiyeti Başkanı Murat Bey'e posta ile tehdit mektubu gönderilmesidir.¹³⁶⁵ Aynı yıl Akhisar Müskirat İnhisar Memuru Şükrü ile Komiser Kaşif beylerin mücadeleleri sonucunda 40 kilo kaçak rakı yakalanmıştır.¹³⁶⁶ 1930 yılında Paşa Mahallesi'nde Arabacı Raif Ağa'nın evine giren hırsız 100 TL. mücevher çalmıştır. Hırsızın Dramalı Ali oğlu Hasan olduğu anlaşılmış, adliyeye teslim edilmiştir.¹³⁶⁷ 9 Haziran 1930 günü Akhisarlı Hasan namındaki şahıs Akhisar'a dört deste sigara kağıdı ile bir çuval kaçak tütün getirirken Kapaklı köyü civarında yakalanmıştır.¹³⁶⁸ Yine Deli Mehmet'in dükkanında kaçak sigara kağıdı ele geçirilmiş¹³⁶⁹ ve Şeyhlere Mahallesi'nde Altındış Niyazi'nin evinde yapılan baskın neticesinde 707 defter kaçak sigara kağıdı bulunmuştur.¹³⁷⁰ 1931 yılında Akhisar'ın Sünnetçiler köyünde, Kürt Hüseyin ile Eskişehirli Bayram Çavuş'un evlerinde rakı imal ettikleri inhisar idaresine ihbar olunmuştur. Bunun üzerine, jandarma adı geçen köye gitmiş ve yapılan arama sonucunda 48 okka kaçak rakıya el konulmuştur.¹³⁷¹ Efendi Mahallesi'nde Emekli Remzi Efendi'nin evinde gizli bir imalathane ortaya çıkarılmış; 92 kilo kaçak rakı, 1450 kilo incir müsadere edilmiştir.¹³⁷² Kethüda Mahallesi'nde oturan Arif Efendi'nin evi soyulmuş¹³⁷³ ve 1931 yılında Akhisar'da 5 torba esrar da ele geçirilmiştir.¹³⁷⁴ 1932 yılında kaçak sigara kağıdı kaçakçılığı yapan Kırkağaçlı Abdullah tevkif edilmiştir.¹³⁷⁵ Kapaklı köyü civarındaki sigara kağıdı kaçakçılarına operasyon düzenlenmiş ve operasyon sonucunda

¹³⁶² **Hizmet**, 16 Temmuz 1926, s. 2.

¹³⁶³ **Anadolu**, 14 Nisan 1928, s. 2; Karakaş, **a.g.t.**, s. 141.

¹³⁶⁴ **Anadolu**, 3 Teşrin-i Sâni 1929, s. 1.

¹³⁶⁵ **Anadolu**, 1 Kânun-ı Evvel 1929, s. 1.

¹³⁶⁶ **Hizmet**, 25 Birinci Kânun 1929, s. 3.

¹³⁶⁷ **Anadolu**, 18 Mayıs 1930, s. 2.

¹³⁶⁸ **Anadolu**, 13 Haziran 1930, s. 3.

¹³⁶⁹ **Anadolu**, 23 Temmuz 1930, s. 3.

¹³⁷⁰ **Hizmet**, 29 Temmuz 1930, s. 4.

¹³⁷¹ **Anadolu**, 27 Eylül 1931, s. 4.

¹³⁷² **Anadolu**, 1 Teşrin-i Evvel 1931, s. 4.

¹³⁷³ **Yeni Asır**, 2 Şubat 1931, s. 3.

¹³⁷⁴ **Yeni Asır**, 14 Mayıs 1931, s. 5.

¹³⁷⁵ **Anadolu**, 2 Şubat 1932, s. 4.

Kaçakçı Çeşmeli Hasan ve arkadaşı yakalanmıştır.¹³⁷⁶ Kethüda Mahallesi'nde Kepenekli Hüseyin'in evinde 720 defter sigara kağıdı ele geçirilmiş ve Hashoca Mahallesi'nde ikamet eden Gördesli Şakir kaçak rakı sattığı gerekçesi ile yakalanmıştır.¹³⁷⁷ Beyoba köyünde Bektaşoğlu Hüseyin ve ortağı Ali Çavuş evlerinde kaçak rakı imal ettikleri için tutuklanmışlardır.¹³⁷⁸ Ayrıca Akhisar Tütün İnhisar İdaresi memurlarında Kemal Bey'in evi soyulmuştur.¹³⁷⁹ 1933 yılında sabikalı Hasan, Abdullah oğullarından Mehmet'i bıçakla öldürmüştür.¹³⁸⁰ Aynı yıl basına yansıyan ilginç olay yolsuzluktur. Akhisar'da bir fabrika sahibinin maliyeye 52.00 TL. borcu vardır. Maliye memurları ile fabrika sahibi anlaşarak borcu 25.00 TL. indirmeyi planlamışlardır. Bu olay sonucunda maliye memurları hakkında dava açılmıştır.¹³⁸¹

Hükümete hakaretten dolayı da Akhisar'da bazı kişiler hakkında takibat yapılmıştır. Takibat yapılan kişiler şunlardır: Süleymanlı köyünden Mustafa Çavuş oğlu Mehmet,¹³⁸² Zeliha,¹³⁸³ Hashoca Mahallesi'nden Çakır Hasan.¹³⁸⁴ Ayrıca Kanunlara hakaret eden Keresteci Ruhi hakkında da soruşturma açılmıştır.¹³⁸⁵

¹³⁷⁶ **Anadolu**, 21 Şubat 1932, s. 3.

¹³⁷⁷ **Anadolu**, 25 Mart 1932, s. 3

¹³⁷⁸ **Anadolu**, 22 Kânun-ı Evvel 1932, s. 2.

¹³⁷⁹ **Cumhuriyet**, 9 Temmuz 1932, s. 4.

¹³⁸⁰ **Son Posta**, 29 Nisan 1933, s. 4.

¹³⁸¹ **Son Posta**, 27 Eylül 1933, s. 4; Karakaş, **a.g.t.**, s. 145.

¹³⁸² **T.C.B.C.A.** 30.10.0 / 33.192.11

¹³⁸³ **T.C.B.C.A.** 30.10.0 / 36.216.7.

¹³⁸⁴ **T.C.B.C.A.** 30.10.0 / 37.221.18.

¹³⁸⁵ **T.C.B.C.A.** 30.10.0 / 34.198.7.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AKHISAR'DA İKTİSADİ VE TİCARİ HAYAT

A. Ziraat

I. Tütün ve Tütüncülük

a. Tütün Üretimi

Tütün, Amerika'nın keşfedilmesi ile birlikte Avrupa'ya, oradan da Türkiye'ye yayılmıştır.¹³⁸⁶ Osmanlı Devleti 16 – 17 yüzyıllar arasında tütün ile tanışmış ve ilk tütün ekimine Rumeli'de başlamıştır. Anadolu'da ilk tütün ekimi yapılan yerlerden birisi ise Ege Bölgesi olmuştur.¹³⁸⁷

Akhisar'da uzun zamanlardan beri tütün ekimi yapılmasına rağmen ilk ekim tarihi bilinmemektedir. Bununla birlikte 17. yüzyıldan itibaren Saruhan Sancağı'nda tütün ekimi yapıldığına göre,¹³⁸⁸ Akhisar'da da bu tarihlerde ekim yapıldığı söylenebilir. Tütünün gelişmesini sağlamak amacı ile 1874 yılında Mithat Paşa Akhisar ve Söke'de ilk mahalli ortaklıkları kurdu muştur.¹³⁸⁹ Ancak 1877 – 1878 yıllarında meydana gelen Osmanlı – Rus Savaşı'ndan sonra, Rumeli'deki Drama, Kavala, İskeçe, Gümölcine'den Türklerin gelerek Akhisar'a yerleşmesi ile birlikte Akhisar tütüncülüğü

¹³⁸⁶ H. Nezih Erkson, **Türkiye Tütünleri**, Yeni Matbaa, İstanbul 1954, ss. 12 – 22; İzdem, **a.g.e.**, s. 54 – 55.

¹³⁸⁷ Erkson, **a.g.e.**, s. 111 – 112; **Manisa 2000 İl Yıllığı**, s. 309.

¹³⁸⁸ Çağatay Uluçay, **17. Yüzyılda Manisa'da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilatı**, Manisa Halkevi Yayınları, İstanbul 1942, s. 42; Yılmaz, **a.g.t.**, s. 145.

¹³⁸⁹ **Manisa 2000**, s. 302.

yeni bir boyut kazanmış ve gelişme göstermiştir.¹³⁹⁰ 1900 ve 1901 yılları Aydın Salnamesi'nde de Akhisar'da yetişen ürünler arasında tütün de yer almıştır.¹³⁹¹

Cumhuriyet ile birlikte, İzmir İktisat Kongresi'nde tütün ziraatı ve ticaretinin serbest bırakılması, ihraç edilecek ürünlerin işlenmiş olması kararı alınması ile tütün ve tütüncülüğün gelişmesi ve geliştirilmesi amaçlanmıştır.¹³⁹² Cumhuriyet döneminde Akhisar tütünü Ege menşesinin asıl temsilcilerinden biri olmuştur. Akhisar tütünün yaprak ve boyutları küçük ve kısmen orta boyuttadır. Dokusu, sağlam, esnek ve orta boyutta olup , açık sarı, sarı, yeşilimsitrak açık kırmızı renklindedir.¹³⁹³ En önemli özelliği ise kokusudur.¹³⁹⁴ Bu özellikleri ile Akhisar tütünü Cumhuriyet dönemi ile birlikte şöhret kazanmış; üretim miktarı, tütün ekilen alan ve tütün yetiştiren çiftçi miktarı giderek artmıştır. Bu artışı aşağıdaki istatistikten takip etmek mümkündür.¹³⁹⁵

Sene	Mahsulün Kilosu	Ekilen Dönüm	Çiftçinin Adedi	Dönüm Başına Kilo
1916	18 495	2 501	296	74
1917	396 255	4 198	420	94
1918	447 560	6 317	652	71
1919	290 995	3 010	508	97
1920	421 980	4 260	970	100
1921	485 615	5 599	1 020	86
1922	754 545	10 623	1 339	71
1923	979 902	12 438	2 200	81
1924	3 382 370	39 372	4 981	81
1925	2 484 994	35 558	5 610	71
1926	3 206 085	47 912	5 947	67
1927	3 500 000	75 000	6 686	60

¹³⁹⁰ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 46 – 47; İzdem, a.g.e., s. 55; Karakaş, a.g.t., s. 75; Yılmaz, a.g.t., s. 145; Osman Yalçın, Manisa, 2.Baskı, Özyürek Yayınları, İstanbul 1971, s. 46.

¹³⁹¹ Aydın Vilayeti Salnamesi 1317, s. 356; Aydın Salnamesi 1320, s. 318.

¹³⁹² Gündüz Ökçün, Türkiye İktisat Kongresi, SBF Yayınları, Ankara 1981.

¹³⁹³ Dünder, a.g.t., s. 54.

¹³⁹⁴ 1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları, Hazırlayan: Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara, s. 9

¹³⁹⁵ Salih Zeki, Türkiye'de Tütün, Ziraat, Sanat ve Ticaret, Cumhuriyet Basımevi, İstanbul 1928, s. 405.

Akhisar'da tütün yetiştiriciliğinin yaygın olduğu yerler şunlardır:

Birinci derecede tütün yetiştiren mevkiler; Çamaltı, Karacakaya, Balhar, Çağlak deresi, Hasköy, Sufat, Karasonya, Durasil, Çorak, Kırlaralayı, Görenez, Karaköy, Pekmezci, Kömürcü, Günas, Kavak, Alaki, Boyalılar, Kulaksızlar, Fırınlı, Saraçoğlu karyeleri.

İkinci derecede tütün yetiştiren mevkiler; Yel Değirmeni, Araplar Mezarı, Suyolu, Balcı kuyusu, Hamamlı, Geriz, Devetaş, Karayer, Seydiköy, Soğukkuyu, Erkili, Değirmen, Kamil Bey Çiftliği, Kırbağlar, Çınaraltı, Musaca, Kömürcü, Yayakırıldı, Harmandalı, Sarıçalı, Akça Alan, Beyoba, Musalar, Çobanisa, Süleymanlı, Dayıoğlu, Eroğlu, Doğça karyeleri.

Üçüncü derecede tütün yetiştiren mevkiler; Akhisar ovası ile Bölçeksaz, Ayvalıgöl, Çayıçi, Orta Değirmen, Kovalık, kiremit ocağı, Dağdeviren Çiftliği, Moralılar, Rahmiye, Beyza Hanim Çiftliği, Selendi karyeleri.¹³⁹⁶

Tütün ziraatı ile uğraşan Akhisar çiftçilerinin başlıcaları şunlardır: İsmail Bahri Efendi, Kayalızade Ahmet Ağa, Garnıkzade Ahmet Efendi, Çavuşzade Hacı Hasan Efendi, Şakşakzade Efendi, Müftizade Mehmet Efendi, Kapaklılızade Muhiddin Efendi, Selimzade Hayati Efendi, Selimzade Ali Kemal Efendi, Mahami İsmail Hakkı Efendi, Rağıp Beyzade Süleyman Efendi, Sındırgılı Mehmet Nuri Efendi, Haşımzade İsmail Efendi, Müderiszade Emin Efendi, Sarı Zeybekzade Mustafa Efendi, Keresteci Mehmet Nuri Efendi, Fabrikatör Ramazan Efendi, Murat Bey, Urgancızade Efendi, Hafız Mehmet, Yenişehirizade Mahzar, Şahbaz oğlu İsa Efendi, Kantarcızade Cevdet, Hacı Osmanzade Mehmet Ali Efendi, Mal Müdürrüzade Haydar Efendi, Dramalı Emin Efendi, Menzilezade Ahmet Efendi, Ayan oğlu Mehmet Ağa, Kerim oğlu Hüseyin Ağa, Kerim oğlu Halil Ağa, Ali Kuşçuzade Osman Efendi, Elhad oğlu Mehmet Efendi, Mehmet oğlu Mehmet Tevfik, Lallakçı İbrahim Ağa, Sarraf İsmail Vasıf Efendi, Eczacı Esat Bey, Halil Kadir oğlu Mehmet Ağa, Perükar Midhat Efendi, İdriszade Mehmet Efendi, Mehmet oğlu Halil Efendi, Mal Müdürü Şükrü Efendi, Helvacı Emir Ağa, Kadir

¹³⁹⁶ Zeki, a.g.e., s. 405.

Pehlivan, Hasan oğlu Muharrem Ağa, Kalaycı oğlu Mehmet Çavuş, Kilislizade Ali Efendi.¹³⁹⁷

Akhisar'ın iyi tütünleri, genellikle Amerika kumpanyaları tarafından satın alınmaktaydı. 1925 ve 1926 yıllarında en büyük müşteriler arasında Amerika ve Almanya yer almaktaydı. Daha sonra Hollanda, İtalya ve diğer ülkeler gelmekteydi. Amerika iyi cins tütün satın alırken, Almanya tamamen ucuz olan tanga cinsinden satın almaktaydı.¹³⁹⁸ 1930 yılında Almanya ve Amerika kumpanyalarının dışında Macaristan'dan da tütün satın almak amacı ile kumpanyalar gelmiştir.¹³⁹⁹ 1933 yılında ise, en çok tütün satın alan firmalar İsveç Monopolu, Di Amerikan ve Glen firmalarıydı.¹⁴⁰⁰

Akhisar'ın Cumhuriyetin İlk on yılındaki tütün üretim miktarları , aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:¹⁴⁰¹

Sene	Tütün Üretim Miktarı (Kilo)
1924	3 382 370
1925	2 627 488
1926	3 261 825
1927	4 132 839
1928	4 170 130
1929	1 325 651
1930	2 337 700
1931	3 800 000
1932	1 726 000
1933	3 000 000

¹³⁹⁷ Türkiye Salon ve İlânât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası, s. 5.

¹³⁹⁸ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 1 sayı: 2 (Şubat 1926), s. 107.

¹³⁹⁹ Hizmet, 11 Temmuz 1930, s. 1.

¹⁴⁰⁰ Hizmet, 30 Teşrin-i Sani 1933, s. 3 .

¹⁴⁰¹ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Cumhuriyetin 10. Yıldönümü, s. 342; Büyük Bayramda Akhisar, s. 18. Başka bir esere göre, 1924'te 2 111 664 , 1925'de 2 654 258, 1926'da 3 261 825, 1927'de 4 233 009, 1928'de 5 169 960, 1929'da 1 311 325, 1931'de 4 892 845, 1932'de 1 718 892, 1933'de 3 401 509 kilo tütün istihsal edilmiştir. Bkz. İzdem, a.g.e., s. 61-62. İstatistik Yıllığı'na göre, 1930 yılında 35 .893 dönümden 2 155 182 kilo tütün üretilmiştir. Bkz. T.C. Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, İstatistik Yıllığı 1931 – 1932, İstanbul 1932, s. 199.

Farklı kaynaklara göre, 1924- 1933 tarihleri arasında tütün ekimi yapılan alan, tütün üretim miktarı, satılan miktar ve satış fiyatları şöyledir:

	Tütün Ekimi Yapılan Alan (Dönüm)	Üretim Miktarı (Kilo)	Üretim Miktardan Satılan Miktar (Kilo)	Satış Fiyatları (Kuruş)
1924		3 000 000 ¹⁴⁰²		195-120 ¹⁴⁰³
1925		2 300 000 ¹⁴⁰⁴		100-225 ¹⁴⁰⁵
1926		1 500 000 ¹⁴⁰⁶		70-180 ¹⁴⁰⁷
1927	65 000 ¹⁴⁰⁸	4 487 000 ¹⁴⁰⁹	4 358 800	80-120 ¹⁴¹⁰
1928	60 000 ¹⁴¹¹	4 800 000 ¹⁴¹²	3 000 000 ¹⁴¹³	20-200 ¹⁴¹⁴
1929		1 300 000	1 300 000 ¹⁴¹⁵	60-180 ¹⁴¹⁶
1930	35 000 ¹⁴¹⁷	2 400 000	2 300 000 ¹⁴¹⁸	
1931	36 000 ¹⁴¹⁹	3 500 000 ¹⁴²⁰	2 700 000 ¹⁴²¹	
1932	34 000 ¹⁴²²	1 500 000 ¹⁴²³	1 000 000	35-125 ¹⁴²⁴
1933	45 000	3 400 000		20-85 ¹⁴²⁵

¹⁴⁰² İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 1 sayı: 2 (Şubat 1926),s. 106.

¹⁴⁰³ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 1 sayı: 2 (Şubat 1926),s. 107.

¹⁴⁰⁴ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 1 sayı: 2 (Şubat 1926),s. 106; İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 1 sayı: 11 (Teşrin-i Sâni 1926),s. 724.

¹⁴⁰⁵ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 1 sayı: 2 (Şubat 1926),s. 107.

¹⁴⁰⁶ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 1 sayı: 7 (Temmuz 1926), s. 436.

¹⁴⁰⁷ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 4 sayı: 1 (Kânun-ı Sâni 1929), s. 24.

¹⁴⁰⁸ T.C Devlet Salnamesi 1927 – 1928, s. 965.

¹⁴⁰⁹ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 4 sayı: 1 (Kânun-ı Sâni 1929), s. 23.Haziran 1928 tarihli mecmuada ise, istihsal miktarı 3 350 000 kilo olarak verilmiştir.Bkz. İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl: 3 Sayı: 6 (Haziran 1928),s. 244..

¹⁴¹⁰ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 4 sayı: 1 (Kânun-ı Sâni 1929), s. 23-24.

¹⁴¹¹ T.C Devlet Yılığ 1928 – 1929, s. 719.

¹⁴¹² İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 6 sayı: 3 (Mart 1931),s. 136.

¹⁴¹³ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 4 sayı: 1 (Kânun-ı Sâni 1929), s. 23; İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 4 sayı: 10 (Teşrin-i Evvel 1929),s. 314; İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 6 sayı: 3 (Mart 1931),s. 136.

¹⁴¹⁴ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 4 sayı: 10 (Teşrin-i Evvel 1929), s. 314.

¹⁴¹⁵ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 6 sayı: 3 (Mart 1931),s. 136.

¹⁴¹⁶ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 6 sayı: 3 (Mart 1931),s. 136; İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 4 sayı: 10 (Teşrin-i Evvel 1929), s. 314.

¹⁴¹⁷ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 258; Yenice, a.g.t., s. 49.

¹⁴¹⁸ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 6 sayı: 3 (Mart 1931),s. 135.

¹⁴¹⁹ Anadolu, 22 Mayıs 1931, s. 3; Hizmet, 22 Mayıs 1931, s. 4.

¹⁴²⁰ Hizmet, 20 Eylül 1932, s. 2.

¹⁴²¹ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 6 sayı: 9-10 (Eylül – Teşrin-i Evvel 1931),s. 443; Anadolu, 11Teşrin-i Evvel 1931,s. 3; Hizmet, 12 Teşrin-i Evvel 1931, s. 2; Yeni Asır, 12 Teşrin-i Evvel 1931, s. 2.

¹⁴²² İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 7 sayı: 10-11 (Birinci Teşrin – İkinci Teşrin 1932), s. 424; Yeni Asır, 22 Teşrin-i Sani 1932, s. 4.

¹⁴²³ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 7 sayı: 10-11 (Birinci Teşrin – İkinci Teşrin 1932), s. 424; Anadolu, 18 Teşrin-i Evvel 1932, s. 5; Yeni Asır, 18 Teşrin-i Evvel 1932, s. 2.

¹⁴²⁴ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 8 sayı: 1-2 (Kânun-ı Sâni - Şubat 1933),s. 13.

¹⁴²⁵ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 9 sayı: 1-2 (Kânun-ı Sâni – Şubat 1934), s. 27.

1931 Birinci Ziraat Kongresi Raporlarına göre ise, 1925 – 1929 yılları arasında tütün ekilen alan ve tütün üretim miktarları farklı olarak verilmiştir.¹⁴²⁶

Sene	Tütün Ekilen Alan (Dönüm)	Tütün Üretim Miktarı (Kilo)
1925	35 825	2 684 258
1926	48 656,1	3 261 825
1927	63 960,3	4 233 009
1928	68 551	5 169 960
1929	23 250	1 311 325

Akhisar’da Cumhuriyet döneminde en az tütün ekimi 1929 yılında yapılmıştır. Buna rağmen elde edilen tütünlerin hepsi satılmış, çiftçinin elinde tütün kalmamıştır. Tütün satış fiyatları ise, 100 – 225 kuruş arasında, en yüksek 1925 yılındadır. Hatta 1925 yılında satış işlemlerinin başladığı zamanlarda, tütünler 230 – 220 kuruş arasında satılmıştır. Satış işlemleri devam ettikçe bu fiyatların düşmesi çiftçiler tarafından şikayete neden olmuştur. Akhisar’da Drama mübadillerinden Servet ve Ziya efendiler basına verdikleri bilgide bu durumdan şikayetçi olduklarını dile getirmişlerdir. Aynı şekilde Olston Tütün Kumpanyası’na “*Bundan üç ay evvel 230 – 220 kuruşa çıkmış olan piyasayı devam ettirmezseniz, durumu Gazi Hazretleri’ne arz edeceğiz*” şeklinde telgraf çekmişlerdir.¹⁴²⁷

Kalitesi iyi olan ve çok alıcı bulan Akhisar tütünlerinde 1928 yılında tripstobasi haşeresinin sebep olduğu akdamar hastalığı baş göstermiştir. 1929 yılında da devam eden bu hastalık tütünlerin nefasetini ve kıymetini düşürdüğünden tütün satımı zorlaşmış ve ürününü satamayan çiftçiyi borçlu duruma düşmüştür.¹⁴²⁸ Bakanlar Kurulu 26 Aralık 1928 günkü toplantısında tütün hastalığına karşı mücadele edilmesi için mücadelenin hastalığın baş gösterdiği her tarafta aynı zamanda başlaması kararı alınarak, bu iş için İnhisar İdaresi’ni görevlendirmiştir.¹⁴²⁹ İnhisar İdaresi de mücadeleye başlayarak, ilk iş olarak mücadele işleri ile meşgul olması için Ziraat Fen

¹⁴²⁶ 1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları, s. 58 – 59.

¹⁴²⁷ Anadolu, 12 Teşrin-i Sâni 1925, s. 1.

¹⁴²⁸ T.C. Manisa Umumi Vilayet Meclisinin 1930 Müzakkeratına Ait Zabıtname, s. 42; Anadolu, 17 Ağustos 1928, s. 1; T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 157.

¹⁴²⁹ T.C.B.C.A 26.12.1928 / 1.10.33.

Memuru Nasip Bey görevlendirilmiştir.¹⁴³⁰ 1929 yılında Akhisar'ın merkez kazası ile birkaç köyünde mücadele yapılmıştır.¹⁴³¹

Her bir okka tütün için 50 kuruşluk ilaç harcanmıştır. Ürün kaldırılana kadar bu para hükümetin mücadele teşkilatı tarafından karşılanmıştır.¹⁴³² Ancak hastalıkla mücadele için harcanan ilaç parasının, mahsul kaldırıldıktan sonra alınacak olması çiftçiye telaşa düşürmüştür. Bu durum basında da yer etmiş ve inhisar idaresi, çiftçiye zor durumda bırakacak ödemelerden sakınılması gerektiği konusunda uyarılmıştır.¹⁴³³

Tütün İnhisar İdaresi'nin ve halkın mücadelesi sayesinde, akdamar ve telli basur hastalığı iki yıl içinde tamamen yok olmuştur. Mücadelenin ilk verimi, 1931 yılında alınmış ve bu yıl tütünlerden eski kıymet ve verimlik alınmıştır.¹⁴³⁴ 1931 yılında tütün verimini artıran başka bir faktörde mevsimlerin güzel gitmesiydi.¹⁴³⁵

1933 yılında ise ilk defa Turgutlu'da görülen vahşi ateş hastalığı Akhisar tütünlerinde görülmüştür.¹⁴³⁶

b. Tütün ve Tütüncülüğün Gelişimi İçin Yapılan Girişimler

1. Akhisar Tütüncüler Birliği

Akhisar Tütüncüler Birliği 21 Ekim 1925 günü resmen kurulmuştur. Akhisar Türk Ocağı binasında faaliyetlerini sürdürmüş olan birlik, Saruhan Milletvekili Reşat, Tütüncüler Bankası Müdürü Celil, Akhisar tütüncülerinden Süleyman, Dramalı Ziya, Servet, Sıtkı, Dramalı Murat, Osman, Mehmet, Ali, Osman Nuri, Muallim Nuri, Şerif Necati, Reşat beyler tarafından oluşturulmuştur. Nizamnamesine göre, birlik tütün yetiştiricisini maddi olarak takviye etmek, tütün ziraatının ilerlemesi için bütün çiftçilerin çıkarlarının korunmak ve haklarının muhafazası etmek maksadı ile kurulmuş

¹⁴³⁰ **Anadolu**, 6 Haziran 1929, s.1.

¹⁴³¹ **T.C. Manisa Umumi Vilayet Meclisinin 1930 Müzakkeratına Ait Zabıtname**, s. 42; Yenice, **a.g.t.**, s. 50.

¹⁴³² **Vakit**, 1 Temmuz 1929, s. 4.

¹⁴³³ Mehmet Asım, "Akhisar Tütüncüleri", **Vakit**, 2 Temmuz 1929, s. 1.

¹⁴³⁴ **Anadolu**, 13 Temmuz 1931, s. 4.

¹⁴³⁵ **Hizmet**, 12 Eylül 1931, s. 3.

¹⁴³⁶ Yenice, **a.g.t.**, s. 50.

ve birliğin siyasetle uğraşması yasaklanmıştır; ayrıca tütün alıcıları ile alakası olmayan bütün çiftçiler üç kişinin tavsiyesi ile birliğe üye olabilirler, birlik 9 kişilik bir heyet tarafından idare edilir ve bu heyet bir sene müddetle seçilir, seçimle 3 kişilik bir de denetleme heyeti oluşturulur.¹⁴³⁷

Tütüncüler Birliği ilk genel toplantısını 30 Ekim 1925 günü, çiftçilerin büyük alakası ile gerçekleştirmiştir. Bu ilk toplantıda çiftçilerin eksiklikleri ve ihtiyaçlar ortaya çıkarılıp, nasıl bir yol izlenmesi gerektiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.¹⁴³⁸ Ayrıca Türkiye tütün üreticilerinden oluşan bir “Tütüncüler Kongresi” toplanmasına karar vermişlerdir.¹⁴³⁹

Tütüncüler Birliği daha ilk toplantıdan itibaren çevre kasabaların tütün üreticilerinin dikkatini çekmiştir. Salihli, Alaşehir, Kula ve bazı komşu kazaların tütün üreticileri birlik ile ilişki kurabilmek için girişimlerde bulunmuşlardır.¹⁴⁴⁰

Akhisar Tütüncüler Birliği nizamnamesine göre, denetleme ve idare heyetlerini, 4 Kasım 1925 günü belediye salonunda yapılan bir toplantıda seçmiştir. Bu seçim toplantıya, Saruhan Milletvekili Reşat Bey, Kaymakam Hakkı Cidar Bey, Belediye Başkanı Emin Ali Bey, Türk Ocağı Başkanı Doktor Şemsettin ve Tütüncüler Bankası Müdürü Halil Bey katılmışlardır. Yapılan seçim sonucunda idare ve denetleme heyetleri oluşturulmuştur. İdare heyetine, Dramalı Ali Refik, Müderriszade Mehmet, Türk Ocağı Başkanı Doktor Şemseddin, Ziraat Fen Memuru Cevat, Türk Ocağı gençlerinden Reşat, tütün üreticilerinden Dramalı Süleyman, Dramalı Servet, Ali Kuşzade Osman beyler; denetleme heyetine, Kaymakam Hakkı Cidar, Belediye Başkanı Emin Ali, Halk Fırkası Mutemedi Murat, Selimzade Süleyman beyler seçilmişlerdir.¹⁴⁴¹

¹⁴³⁷ **Anadolu**, 30 Teşrin-i evvel 1925, s. 1.

¹⁴³⁸ **Anadolu**, 6 Teşrin-i Sâni 1925, s. 2.

¹⁴³⁹ **Anadolu**, 12 Teşrin-i Sâni 1925, s. 1.

¹⁴⁴⁰ **Anadolu**, 18 Teşrin-i Sâni 1925, s. 1.

¹⁴⁴¹ **Anadolu**, 7 Kânun-ı Evvel 1925, s. 1; **Türk İli**, 6 Kânun-ı Evvel 1925, s. 1. Türk İli gazetesinin aynı günkü haberine göre, idare heyetini oluşturan kişiler arasında Toprak Mahsulleri Memuru Sadık Bey de yer almaktadır.

Saruhan Milletvekili Reşat Bey, Ocak 1926 tarihinde Tütüncüler Birliği'ni ziyaret etmiştir. Ziyareti sırasında, tütünlerde baş gösteren hastalık dolayısıyla birliğe Ziraat Bakanlığı'ndan bin lira tahsisat temin etmeye çalışacağı sözünü vermiştir.¹⁴⁴²

Tütüncüler Birliği, girişimlerini genişleterek 1926 yılının ilkbaharında Almanya'nın "Leipzig" şehrinde açılacak olan sergiye katılmak maksadı ile çalışmalarda bulunmuştur.¹⁴⁴³

2. Akhisar Tütün Sergisi ve Tütüncüler Kongresi

Türk tütüncülüğünün önemini ve gelişimini, Türk tütünlerinin, diğer memleketlerin tütünlerinden daha nefis ve kaliteli oluşunu dünyaya duyurmak ve tütüncülük sorunlarını tartışıp çözümler bulmak amacı ile bir tütün sergisi açılmış ve tütüncüler kongresi toplanmıştır. Sergi ve kongrenin açılması fikri ilk kez Akhisar Belediye Başkanı İsmail Bahri Bey tarafından ortaya atılmıştır.¹⁴⁴⁴ Belediye 19 Haziran 1927 tarihinde sergi ve kongre için kaymakamlığa bir dilekçe ile başvuruda bulunmuştur. Başvurudan sonra 20 Haziran 1927 günü belediye dairesinde Kaymakam Hakkı Haydar, Halk Fırkası Mutemedi Murat Bey, Ticaret Odası Başkanı Müderiszade Mehmet, eşraftan Sındırgılızade Mehmet, Selimzade Ali Kemal, Selimzade Yahya Hayati, Tütüncüler Bankası Müdürü Halil, Tütün İnhisarı Müdürü Ali Şerif ve Ziraat Memuru Cevat beylerle Zeynep Hanım'dan oluşan bir komisyon ilk toplantısını yapmıştır.¹⁴⁴⁵

Sergi ve kongrenin gerçekleştirilmesi için, İsmail Bahri Bey tarafından TBMM'ne telgraf çekilerek yardım ve destek istenmiş ve TBMM Başkanı Kazım Paşa sergiye, davet edilmiştir. Kazım Paşa serginin fahri başkanlığını kabul etmiştir. Aynı şekilde Ziraat ve Ticaret Bakanlığı ile Tütün İnhisar Genel Müdürlüğü'nden de yardım istenmiştir.¹⁴⁴⁶

¹⁴⁴² Anadolu, 7 Kânun-ı Sâni 1926, s. 2.

¹⁴⁴³ Anadolu, 12 Kânun-ı Sâni 1926, s. 2.

¹⁴⁴⁴ Zeki, a.g.e., s. 464.

¹⁴⁴⁵ Satış, a.g.e., s. 439 .

¹⁴⁴⁶ Satış, a.g.e., s. 440.

İlk başta sergi ve kongrenin 15 Ekim 1927 günü açılması planlanmıştır.¹⁴⁴⁷ Kazım Paşa ve onunla birlikte gelecek olan devlet erkanında yer alan kişilerin, 15 Ekim günü Ankara'da toplanması planlanan CHF kongresinde bulunmaları dolayısıyla, sergi ve kongrenin açılışı bir ay sonraya, 16 Kasım 1927 tarihine ertelenmiştir.¹⁴⁴⁸

Sergi için çeşitli hazırlıklar yapılmıştır. Eski kasap hali sergi binası olarak düzenlenmiş, binanın çevresi Türk bayrakları ile süslenmiş,¹⁴⁴⁹ sergi müddetince ziyaretçileri eğlendirebilmek maksadı ile bir saz takımı temin edilmiştir.¹⁴⁵⁰ Saz takımı İstanbul'dan getirilen Tamburi Mesut, Cemil, Nurettin ve arkadaşlarından oluşmuştur.¹⁴⁵¹ İzmir – Kasaba (Turgutlu) Demiryolu Müdüriyeti, sergi ve kongreye katılan kişilere , ticaret odalarından sergiye katılacaklarına dair vesika aldıkları takdirde, 16 - 30 Kasım tarihleri arasında ulaşım ücretlerini yüzde elli indirmiştir.¹⁴⁵² Gelen misafirler için serginin yanında bir de lokanta açılmıştır.¹⁴⁵³

Kasım'ın üçüncü gününden itibaren Akhisar'da yoğun faaliyetler ve misafirler gelmeye başlamıştır. 15 Kasım 1927 günü Ziraat ve Ticaret Bakanı Rahmi Bey, beraberinde milletvekillerinde Saim, Mustafa Fevzi ve Haydar beyler Manisa'dan Akhisar'a gelmişler ve Belediye Başkanı Bahri Bey ve Halk Fırkası Mutemedi Murat Bey tarafından karşılanmışlardır.¹⁴⁵⁴

Akhisar Tütüncüler Sergisi, 16 Kasım 1927 Çarşamba günü saat 11'de Ziraat ve Ticaret Bakanı Rahmi Bey tarafından açılmıştır. Açılış sırasında Rahmi yanında milletvekillerinden Mustafa Fevzi, Salih Vahit, Doktor Saim, Bahri, Kemal, Yaşar, Osman, Kâni beylerle, İzmir'i temsilen İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı Balcızade Hakkı, İzmir Ticaret ve Sanayi Odası İdare Heyeti Başkanı Eczacı Süleyman

¹⁴⁴⁷ **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, yıl: 2 sayı: 7 (Temmuz 1927), s. 366.

¹⁴⁴⁸ **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, yıl: 2 sayı: 9 (Eylül 1927), s. 461; **Ahenk**, 2 Teşrin-i Evvel 927, s. 2.

¹⁴⁴⁹ **Satış, a.g.e.**, s. 441.

¹⁴⁵⁰ **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, yıl: 2 sayı: 9 (Eylül 1927), s. 461.

¹⁴⁵¹ **Ahenk**, 2 Teşrin-i Evvel 927, s. 2.

¹⁴⁵² **Ahenk**, 15 Teşrin-i Sâni 1927, s. 3.

¹⁴⁵³ **Satış, a.g.e.**, s. 440.

¹⁴⁵⁴ **Satış, a.g.e.**, s. 440-441.

Ferit, Ziraat Başmüdürü Reşat, İzmir Ziraat Odası Başkanı Rahmi, Borsa Komiseri Kemal, Ticaret bahriye Müdürü Hikmet, Âlaiyeli Mahmut beyler de vardı.¹⁴⁵⁵

Bakan Rahmi Bey açılış kurdelesini kesmeden önce sergide hazır bulunan misafirlere ve Akhisarlılara aşağıdaki konuşmayı yapmıştır:

“Muhterem hemşerilerim! Güzel şehrinizi görmek şimdiye kadar bana nasip olmamıştı. Çeşitli iktisadi alanlardaki çalışmalarınızı görmek istiyordum. Serginin açılışı vesilesi ile nihayet sizleri ve kasabanızı görmek saadetine kavuştum. Cümlemenizi selamlarım.

Bazıları Akhisar’daki bayındırlık işlerini, herhangi bir kasabadaki birkaç gelişim adımları ile ölçer. Ben de öyle hayal ediyordum. Fakat aziz hemşerileri, dünden beri gördüklerim beni hayretler içinde bıraktı. Milli bir zafer karşısındaki gibi derin bir sevinç içindeyim. Bu söyleyeceğim bir iki taktir ve tebrik cümlesi duygularıma tercüman olacaktır.

Her yerde ve her fırsatta söyleyeceğim ki, vatandaşlarım, Akhisar’ı bir defa görsünler; Türk nasıl bir cevher ve nasıl bir kudrettir... İdari ismi kaza, fakat hakiki ve iktisadi derecesi birçok vilayetten daha yüksek bir kasabadır. Burada neler yok ki; vurgunculuğu boğmak için açılmış bir banka köylünün bütçesini kapatmakta ve köylünün istifade etmesine imkan vermektedir. Üretimin değerini ve üretimin Cumhuriyet’in temellerinden biri olduğunu bilen Akhisarlılar ziraatta başarılar göstermişlerdir. Bilhassa büyük bir çiftliği örneği pek az olan çalışma ile çağdaş bir duruma getirmişlerdir. Parlak bir istikbal taşıyan tütüncülüğü ve onun kazançlarını siz Akhisarlılar az bir zamanda rağbet derecesine çıkarmışsınız. Dünyada emsali yetişmeyen Samsun ve İzmir tütünleri yanında Akhisar kırmasının da yer etmesi için ne büyük emekler harcanmaktadır. İşte bugün açılışını yapmakta olduğumuz sergi, bu çalışma ve emeğim kıymetli bir meyvesidir, Türkiye’nin ilk tütün sergisidir.

¹⁴⁵⁵ **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, yıl: 2 sayı: 11-12 (Teşrin-i Sâni – Kânun-ı Evvel 1927), s. 580.

İhracatta mallarımızın başında bulunan tütünün memlekette daha büyük menfaatler temin etmesi için yapılacak pek çok iş vardır. Bu hususta Akhisarlılara büyük vazifeler düşmektedir. Çeşitli milli ürünlerimizin, özellikle tütünlerimizin dış pazarlarda yer etmesi ve batının birçok şehirlerinde satılması lazımdır. Bu da üretim ve ihracatımıza ait kuruluşlarla olur. Bu gibi kuruluşların az olmasından dolayı zararlarımız çoktur. Çok kuvvetle ümit ederim ki, toplayacağımız kongre böyle bir kuruluşun oluşmasına vesile olsun. Ayrıca bu sene tütün ziraat ve ticaretini bazı durumlarda zorluğa sokan nizamnameyi değiştirip tütüncülüğümüzün gelişmesine çalışacağız.

Akhisar'ın belediye işleriyle kültür alanındaki çalışmalarının göğüslerimizi kabartacak bir seviyede olduğunu görüyorum. Akhisar'ı seri şekilde yükselmeye sevk eden programınızı görmedim. Fakat anlıyorum ki, Akhisarlı hemşerilerim her yıl yeni bir eserle vatanın imar yarışına girmeye azim etmişlerdir Bu şerefli vazifelerindeki başarılarını hürmet ve şükranla yad etmeyi vecibe addeyleyler ve serginin millet ve memlekete hayırlı hizmetler ifa etmesini temenni ve girişimcilerini tebrik ederim.”¹⁴⁵⁶

Konuşmadan sonra açılış kurdeleleri kesilerek sergi ziyarete açılmıştır. Ayrıca açılış sırasında, Başbakan İsmet Bey, TBMM Başkanı Kazım Paşa, Giresun Milletvekili Hakkı Tarık, İzmir Valisi Kazım (Dirik) Bey ve Manisa Valisi Nusret Bey'in sergi için gönderdikleri tebrik telgrafları okunmuştur.¹⁴⁵⁷

Sergi de tütün perisini temsil eden, tütün yapraklarından yapılmış bir genç kadın heykeli,¹⁴⁵⁸serginin onur köşesinde ise Gazi Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve Kazım Paşa'nın portreleri bulunmaktaydı. Tütün tekeli, bu fuar adına özel sigaralar hazırlatmış ve üzerine “1927 Fuar Anısı” yazılmıştır.¹⁴⁵⁹

¹⁴⁵⁶ **Hizmet**, 17 Teşrin-i Sâni 1927, s.1, **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, yıl: 2 sayı: 11-12 (Teşrin-i Sâni – Kânun-ı Evvel 1927), s. 580 – 581; Satış, **a.g.e.**, s. 441 – 442; **Akhisar'ın Yerel Tarihi**, s. 36.

¹⁴⁵⁷ Satış, **a.g.e.**, s. 442 – 443; **Akhisar'ın Yerel Tarihi**, s. 37.

¹⁴⁵⁸ Zeki, **a.g.e.**, s.464; Satış, **a.g.e.**, s. 443.

¹⁴⁵⁹ Satış, **a.g.e.**, s. 443.

Sergide oluşturulan pavyonlar soldan itibaren şu şekilde sıralanmışlar: Soldan itibaren 1 numaralı pavyon, Akhisar Tütüncüler Bankası'na ayrılmıştır. Akhisar'ın en iyi tütünlerin meydana gelmiş üç adet camekan ile Akhisar çiftçi ve tüccarlardan Çavuşzade Hacı Hüseyin Efendi'ye ait iki adet denk bu pavyonda sergilenmiştir. 3 numaralı pavyon Akhisar Ticaret Odası'na ayrılmıştır. Burada Hayrettin adlı bir göçmenin yaptığı saban sergilenmiştir. Pavyonun önünde ise, Salih Zeki adlı zanaatkarın yaptığı bir döküm kalıbı sergilenmiştir.4 numaralı pavyon İstanbullu Tütün Tüccarı Hüseyin Sabri Bey'e ayrılmıştır. Burada ekstra kaliteli tütünler ve Akhisar'ın Çamaltı'ndan dört büyük tütün balyası yer almıştır. 5 numaralı pavyon Derince tütünlerine , 6 numaralı pavyon Akhisar Türk Ocağı tarafından armağan edilmiş olup bu pavyonda Bursa ve Gemlik tütünleri yer almıştır. 7 ve 8 numaralı pavyonlarda ise tütün ve sigara ile ilgili yazılar ile tütün araç ve gereçleri sergilenmiş, altı adet pavyon ise büyük tütün kumpanyalarında tutulmuştur. Tekel idaresi vitrinlerinde Adapazarı, Bursa, Bafra, Artvin, Erbaa, Balıkesir, Trabzon, Alaçam, Çarşamba, Maden, Taşova, Samsun, Merzifon tütünleri sergilenmiştir.¹⁴⁶⁰Bu pavyonlarda sergilenen tütünlerden, Düzce, Soma, Hendek, Kırkağaç, Ayıntap (Gaziantep) numuneleri çok taktir almıştır.¹⁴⁶¹

Sergide sergilenen tütün numuneleri, Avrupa'daki ticaret temsilcilerine gönderilmek üzere İzmir Ticaret ve Sanayi Odası'na gönderilmiştir. Bunun için İzmir Ticaret ve Sanayi Odası bir tütün heyeti oluşturmuştur. Ancak yapılan incelemeler sonucunda numunelerin Avrupa'ya gönderilmesi uygun bulunmamıştır.¹⁴⁶²

Kongre ise 17 Kasım 1927 Perşembe günü Belediye Reisi İsmail Bahri Bey tarafından açılmıştır. Kongre başkanlığına Milletvekili Mustafa Fevzi Bey seçilmiş ve Gazi Mustafa Kemal Paşa ile İsmet Paşa'ya saygı telgrafları çekilmiştir. Kongrede İzmir'i Ziraat Odası Başkanı Rahmi Bey temsil etmiş ve diğer kaza ve vilayetlerden de altmışa yakın temsilci bulunmuştur.¹⁴⁶³ Bu vilayet ve kazalar arasında Akhisar, Salihli, Soma, Demirci,, Kasaba, Kula, İzmir, Buca, Kuşadası, Söke, Bergama, Çeşme,

¹⁴⁶⁰ Satış, a.g.e., s. 443 – 444.

¹⁴⁶¹ **Hizmet**, 17 Teşrin-i Sâni 1927, s.1.

¹⁴⁶² **Ahenk**, 4 Kânun-ı Evvel 1928, s. 2.

¹⁴⁶³ **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, yıl: 2 sayı: 11-12 (Teşrin-i Sâni – Kânun-ı Evvel 1927), s. 581-582.

Karaburun, Foça, Ödemiş, Tire, Yayaköy, Muğla, Milas, Denizli, Tavas, Çal, Aydın, Bozdoğan, İzmit, Hendek, Karamürsel, Küre, Düzce, Samsun, Balıkesir, Sındırgı, Bandırma, Edremit, Balya, Mudanya, Tekirdağ, Biga, Isparta, Eskişehir vardı.¹⁴⁶⁴ Kongrede Türk tütünün bütün problemleri ele alınmıştır. Özellikle tütünler üzerinde Fransız rejisinin ve yabancı egemenliğinin tamamen kaldırılması gündeme getirilmiştir.¹⁴⁶⁵ Katılan üyelerin neredeyse ülkenin genelini temsil ettiği göz önüne alınırsa kongrenin başarılı olduğu söylenebilir.

Kongrede, Tekel İdaresi'nin yurt dışına yaprak tütün satmaması, dışarıda satılan Türk tütünlerinin fiyatlarının denetim altına alınması, tütün ekili toprak, kullanılan ilaçlar üzerinde çalışmalar yapılması konularında kararlar alınmıştır. Ayrıca alım merkezleriyle üretim merkezleri arasındaki uzaklıkların yarattığı sorunlar, satılmayan tütünlerin durumu, tapu ve ruhsat sorunları, fiyatların ve kalitenin belirlenmesinde tahriri, memurlarının rüşvete açık olmaları konuları üzerinde de durulmuştur.¹⁴⁶⁶

İkinci tütün kongresi 67 yıl sonra 16 – 18 Kasım 1994 tarihleri arasında Akhisar'da yapılmıştır.¹⁴⁶⁷

3. Akhisar Tütüncüler Alım ve Satım Ortaklık Kooperatifi

Tütünün değer fiyatından satılmasının sağlamak, çiftçiye nakit yardımında bulunarak, çiftçiye zor durumdan kurtarmak maksadıyla, Akhisar Tütüncüler Bankası Müdürü Halil Hilmi Bey'in girişimi sayesinde bir satış kooperatifi kurulmuştur. Kooperatifin kurulma kararı Eylül 1932'de tütün yetiştiricileri ve banka müdürlerinin katılımıyla, Manisa Milletvekili Mustafa Fevzi başkanlığında yapılan bir toplantıda alınmıştır. Toplantıda kooperatifin nasıl işleyeceği konusuna da açıklık getirilmiştir: 1. Kooperatife ortak olan her tütüncü beş lira vererek kayıt olunur. 2. Senevi tütün satışından yüzde iki lira kooperatif hissesi verecektir. 3. İstihsal ettiği tütünden ayrıca

¹⁴⁶⁴ Zeki, a.g.e., s. 464.

¹⁴⁶⁵ Satış, a.g.e., s. 440.

¹⁴⁶⁶ Manisa 2000 İl Yıllığı, s. 310.

¹⁴⁶⁷ Manisa 2000 İl Yıllığı, s. 310.

yüzde on tütün verecektir. Bu tütünleri kooperatif işleterek satacaktır. 4. Bu taahhüt on sene devam edecektir. Ayrıca kooperatifin esas mukavelenamesi de oluşturularak İktisat Vekaleti'nin gönderilmiştir.¹⁴⁶⁸

Akhisar Tütüncüler Alım ve Satım Ortaklık Kooperatifi, 18 Haziran 1934 tarihinde İktisat Vekaleti'nin esas mukavelenameyi onaylaması ile resmen kurulmuştur.¹⁴⁶⁹ Esas mukavelenamesinde ortaklığın müddeti otuz sene olarak açıklanmış ve mukavelenamenin üçüncü maddesinde de kooperatifin amacı açıklanmıştır: “1. Üretimi takviye etmek ve tütünün değerini arttırmak, ortaklığa dahil olanların mahsullerini gerek ham, gerek işlenmiş olarak satmak ve ortaklık namına üretim ve imalatta bulunmak. 2. Ortakların mesleklerine ve üretime ait araç gereçleri satın alıp ortaklara satmak. 3. Ortakların gayri meslek erbabının mahsullerini ortaklık hesabına satın almak veya satma6ya aracılık etmek ve bu mahsulleri muhafaza için depolar inşa etmek ve işletmek. 4. Tütün mahsulünün dahil ve hariç piyasalardaki vaziyetini tetkik, rekolte ve ihraç edilecek ürünler hakkında ortaklarını aydınlatmak ve bu maksatla girişimlerde ve işlemlerde bulunmak.”¹⁴⁷⁰

Tütüncülüğün gelişimi için Akhisar Tütüncüler Bankası da kurulmuştur. Akhisar Tütüncüler Bankası ile ilgili ayrıntılı bilgi “ Bankalar” başlığı altında verildiğinden burada bir kez daha vermeye gerek görmedik.

II. Hububat

Halkın temel besin kaynağı tahıl ve bakliyata dayandığından, halk her şeyden önce kendi ihtiyaçlarının karşılamak maksadı ile tahıl ve bakliyat üretiminde bulunmuştur. Akhisar'da da tahıl bakliyat üretimi ikinci derecede önemli bir üretimdir. Kazada üretilen buğday ve arpa sadece halkın ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamış, aynı zamanda ülke ihracatına da katkıda bulunmuştur

¹⁴⁶⁸ **Hizmet**, 12 Eylül 1932, s. 5; **Halkın Sesi**, 14 Eylül 1932, s. 4; **Vakit**, 21 Eylül 1932, s. 9.

¹⁴⁶⁹ **Akhisar Kazası Tütüncülerinin İstihsal ve Alım ve Satım Ortaklık Kooperatifi Esas Mukavelenamesi**, İzmir 1934, s. 20.

¹⁴⁷⁰ **Akhisar Kazası Tütüncülerinin İstihsal ve Alım ve Satım Ortaklık Kooperatifi Esas Mukavelenamesi**, s. 3.

Cumhuriyet döneminde Akhisar'ın nüfusunun artması ve tarım alanında yapılan yeniliklerle birlikte tahıl ekim alanları artmıştır. Cumhuriyet döneminde tahıl ve bakliyat ekim alanları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Sene	Buğday (Dönüm)	Arpa (Dönüm)	Yulaf (Dönüm)	Mısır (Dönüm)	Darı (Dönüm)	Çavdar (Dönüm)
1924 ¹⁴⁷¹	150 568	91 320	2 102	2 484	150	3 000
1925 ¹⁴⁷²	61 000	32 000	2 000	7 000		
1926 ¹⁴⁷³	101 554	93 246	200			600
1927 ¹⁴⁷⁴	112 000	93 246	2 000	7 000	80	6 000
1928 ¹⁴⁷⁵	120 000	42 000	600	1 500		500
1929 ¹⁴⁷⁶	63 549	26 000	1 000			
1930 ¹⁴⁷⁷	50 840	20 800	400			
1932 ¹⁴⁷⁸	32 390	15 00	600			
1933 ¹⁴⁷⁹	50 320	25 550	25 460			730
Sene	Bakla (Dönüm)	Nohut (Dönüm)	Haşhaş (Dönüm)	Burçak (Dönüm)	Susam (Dönüm)	
1924						
1925						
1926	3 200		1 200			
1927	3 200		2 300		3 500	
1928	2 700		4 000	2 600	3 200	
1929	1 600		6 230			
1930	1 200		8 900			
1931						
1932	2 250		2 000			
1933	45 46	3 820	11 370	13 640		

¹⁴⁷¹ Ziraat Vekaleti Mecmuası, yıl: 3 sayı: 5 (Ağustos 1925), Tablo 8.

¹⁴⁷² Ziraat Vekaleti Mecmuası, yıl: 3 sayı: 5 (Ağustos 1925), Tablo 8.

¹⁴⁷³ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 2 sayı: 6 (Mayıs 1927), s. 220

¹⁴⁷⁴ T.C Devlet Salnamesi 1927 – 1928, s. 965.

¹⁴⁷⁵ T.C. Devlet Yılığ 1928 – 1929, s. 718 – 719.

¹⁴⁷⁶ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 6 sayı: 4 – 5 (Nisan – Mayıs 1931), s. 245. Başka bir kaynağa göre 1929 yılı ekim miktarı; buğday 55 052, arpa 15 375, yulaf 1 200, bakla 2 200, haşhaş 6 500 dönümdür. Bkz. Anadolu, 24 Mart 1929, s. 2; Hizmet, 20 Mart 1929, s. 3; Hizmet, 24 Mart 1929, s. 2.

¹⁴⁷⁷ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 6 sayı: 4 – 5 (Nisan – Mayıs 1931), s. 245. Anadolu gazetesinin 19 Şubat 1930 tarihli haberine göre, 1930 yılında 64 549 dönüm buğday, 26 000 dönüm arpa, 1 000 dönüm yulaf, 2 600 dönüm bakla, 8 900 dönüm haşhaş ekimi yapılmıştır.

¹⁴⁷⁸ Hizmet, 29 Mart 1933, s. 2

¹⁴⁷⁹ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 9 sayı: 7 – 8 (Temmuz – Ağustos 1934), s. 145 – 146. Hizmet gazetesinin 29 Mart 1933 günkü haberine göre, tahıl ekim miktarları şöyledir: Buğday 53 350, arpa 28 000, yulaf 1 400, bakla 3 200, haşhaş tohumu 470, çavdar 800 dönüm.

Kazanın on senelik tahıl ve bakliyat üretim miktarı ise şöyledir:¹⁴⁸⁰

Sene	Buğday (Kilo)	Arpa (Kilo)	Yulaf (Kilo)	Bakla (Kilo)	Nohut (Kilo)
1924	2 528 400	1 438 000	40 212	112 600	35 025
1925	4 800 000	2 400 000	120 000	120 000	36 000
1926	6 760 000	3 880 000	180 000	160 000	27 600
1927	6 500 000	2 500 000	60 000	370 000	25 200
1928	5 500 000	2 100 000	45 000	153 000	24 000
1929	4 500 000	1 430 000	24 000	49 000	19 200
1930	3 500 000	1 500 000	25 000	230 000	640 000
1931	4 300 000	2 662 000	19 000	180 000	600 000
1932	5 750 000	1 920 000	8 000	303 360	22 200
1933	6 802 000	3 153 000	140 000	194 000	64 500
Sene	Mısır (Kilo)	Susam (Kilo)	Haşhaş (Kilo)	Burçak (Kilo)	Pirinç (Kilo)
1924	196 712	10 000	700 000	38 160	
1925	120 000	37 400	40 300	42 400	
1926	132 000	67 900	62 500	85 000	
1927	100 000	170 000	180 000	50 000	
1928	150 000	200 000	130 000	190 000	
1929	200 000	270 000	300 000	180 000	30 000
1930	150 000	180 000	640 000	200 000	
1931	127 000	122 000	242 000	165 000	
1932	85 000	75 000	35 000	115 000	72 800
1933	123 000	148 000	47 000	182 000	40 000

Yukarıdaki istatistiklerden anlaşılacağı üzere Akhisar’da Cumhuriyet döneminde en fazla buğday, arpa , yulaf, bakla, nohut, burçak, mısır, susam, yetiştirilmekteydi. Pirinç ise 1929 yılından sonra az miktarda yetiştirilmeye başlanmıştır. En fazla ekim alanı halkın besin maddesi olan buğday ve arpaya ayrılmıştır.

İtalya’da yetişen ve adına “Mussolini Buğdayı” denilen tohumluk buğday, 1933 yılında Akhisar’da kaliteli ve daha fazla verim alınabilen buğday üretim sağlayabilmek amacı ile, Akhisar Ziraat Bankası Müdürü İshak Bey’in girişimi getirilmiş ve 220 000 kiloluk olan tohumluk buğday zirai kredi kooperatifi ortaklarına

¹⁴⁸⁰ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Cumhuriyetin 10. Yıldönümü, s. 342; **Büyük Bayramda Akhisar**, s.18. 1927- 1928 devlet salnamesine göre, buğday 9 500 000 , arpa 2 500 000 , yulaf 6 000, çavdar 3 000, burçak 5 000, mısır 100 000, bakla 200 000, susam 170 000, afyon 3 000 kilo istihsal edilmiştir. Bkz. **T.C. Devlet Salnamesi 1927 – 1928**, s. 965. 1928 – 1929 Devlet Yılığ’ına göre, buğday 9 500 000, arpa 2 500 000, yulaf 3 000, mısır 200 000, çavdar 5 000, bakla 150 000, burçak 190 000, susam 170 000, afyon 3 000 kilo istihsal edilmiştir. Bkz. **T.C. Devlet Yılığ 1928 – 1929**, s. 720 – 721.

verilmiştir.Böylece “Mussolini Buğdayı” Türkiye’de ilk defa Akhisar topraklarına ekilmiştir.¹⁴⁸¹

III. Üzüm

İklimin ve toprağın elverişli olması Akhisar’da üzüm mahsulünün üretiminin yapılmasına olanak sağlamıştır. Osmanlı Devleti zamanında bağlardaki floksera hastalığı üretimi olumsuz etkilemiş. Hastalıktan kurtulmak amacı ile 25 000 adet Amerika’dan yeni asma çubukları getirilmiştir. Bu uygulama ile birlikte önceleri 12 000 bin dönüm bağa sahip olan Akhisar 20. yüzyılda 15 000 dönüm bağa sahip olmuştur.¹⁴⁸² Bağ mevcudu, Cumhuriyet döneminde de aynen devam etmiştir.¹⁴⁸³ Hatta Cumhuriyet döneminde tütün mahsulünde baş gösteren akdamar hastalığının tütün fiyatlarının düşürmesi sonucunda çiftçiler üzüm üretimine yönelmişlerdir. 15 000 dönümlük bağların 1 700 dönümü kumsal arazideki yerli bağlar, 9 250 dönümü floksera hastalığından kurtarılarak Amerikan çubuğu ile yenilenen bağlar, 250 hastalıktan sonra kumsal arazide dikilen bağlar, 3 800 dönümü harap olup yenilenmeyen bağlardan oluşmaktaydı.¹⁴⁸⁴

Akhisar’da bağcılık ile uğraşanlar arasında, Alizade Reşid, Sındırgılı Mehmet, Selimzade Ali Kemal, Şerifzade Reşid ve Emin, Kemerlizade Mehmet, Yahya, Hacı Osmanzade Osman, Kırçalızade Bezirgan Mustafa beyler vardı.¹⁴⁸⁵

1924 – 1933 yılları arasında üzüm hasılat miktarı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:¹⁴⁸⁶

¹⁴⁸¹ **Yeni Asır**, 26 Teşrin-i Sâni 1933, s. 5; **Son Posta**, 27 İkinci Teşrin 1933, s. 4; **Akşam** 15 Kânun-ı Evvel 1933, s. 6.

¹⁴⁸² Yilmazer, **a.g.t.**, s. 138 – 139.

¹⁴⁸³ **T.C. Devlet Yıllığı 1928 – 1929**, s. 719; **T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua**, s. 155.

¹⁴⁸⁴ **T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua**, s. 155 – 156.

¹⁴⁸⁵ **Akhisar Rehberi 1927**, s. 5.

¹⁴⁸⁶ **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, Cumhuriyetin 10. Yıldönümü,s. 342; **Büyük Bayramda Akhisar**, s.18. 1925 – 1926 Devlet Salnamesi’ne göre, üzüm hasılatı 1 500 000 kilodur. Bkz. **T.C. Devlet Salnamesi 1925 – 1926**, s. 618.Türküye salnamesine göre, 1927 yılında üzüm hasılatı 1 200 000 kilodur.Bkz. **Türkiye Salnamesi Birinci Sene 1927**, s. 456.

Sene	Üzüm Üretim Miktarı (Kilo)
1924	1 569 520
1925	1 289 300
1926	1 800 202
1927	1 100 000
1928	1 652 000
1929	2 200 000
1930	1 892 000
1931	2 100 000
1932	2 200 000
1933	1 200 000

Akhisar’da yetiştirilen üzüm şehir dışına ve yurt dışına sevk edilmekteydi. 1925 yılında Akhisar’dan İzmir’e 2 600 çuvalda 360 000 okka çekirdeksiz üzüm sevk edilmiştir.¹⁴⁸⁷ 1927’de ise Rusya’ya 20 000 kilo üzüm ihraç edilmiştir.¹⁴⁸⁸ 1930 yılında ise elde edilen 65 000 kilo mahsulün hepsi ihraç edilmiştir.¹⁴⁸⁹

Üzümlerin bir kısmı da, bilhassa çekirdeksiz olanları kurutulmuştur. 1928 – 1935 yılları arasında kuru üzüm miktarı şöyledir:¹⁴⁹⁰

Sene	Kuru Üzüm Miktar (Ton)
1928	1 300
1929	375
1930	650
1931	170
1932	2 500
1933	1 175
1934	1 590
1935	1 600

¹⁴⁸⁷ Anadolu, 6 Teşrin-i Sâni 1925, s. 2.

¹⁴⁸⁸ Hizmet, 11 Ağustos 1927, s. 2.

¹⁴⁸⁹ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 156.

¹⁴⁹⁰ Orkon, a.g.e., s. 159.

1931 yılında bağcılar parasızlık yüzünden sıkıntı içene girmişlerdir. Bu durum Ziraat Bankası'nın borç para vereceğini açıklayıp parayı vermemesinden kaynaklanmıştır.¹⁴⁹¹ Bankanın sözüne güvenen bağcılar üzüm mevsimi geldiğinde, evvelce kükürt temin etmediklerin zor durumda kalmışlardır.¹⁴⁹² Üzüm fiyatları 1931 yılında 50 kuruşa kadar yükselmiştir.¹⁴⁹³ Ancak 1932 ve 1933 yıllarında üzüm fiyatları çok fazla düşmüştür. 1932'de birinci kalite üzüm 20 kuruşa kadar satılırken,¹⁴⁹⁴ 1933'de üzüm fiyatları 8 kuruşa kadar düşmüştür.¹⁴⁹⁵

IV. Pamuk

Akhisar'da pamuk ekimi Osmanlı döneminden itibaren vardı. Hatta 1860'larda pamuk üretiminde makine kullanılmaya başlanmıştır. İngilizlerin girişimi sonucunda Amerikan pamuğu ve yerli pamuk olmak üzere iki tür pamuk ekimi yapılmıştır.¹⁴⁹⁶

Cumhuriyet döneminde de Akhisar için pamuk üretimi önemli bir geçim kaynağı olmuştur. 1925 yılında pamuk fiyatlarının düşük olması dolayısıyla pamuk 1926 yılında az ekilmiştir.¹⁴⁹⁷ 1927 – 1928 yılları arasında 3 300 dönüm pamuk ekimi yapılırken, 1928 – 1929 yılları arasında ise, 4 000 dönüm pamuk ekimi yapılmıştır. Her iki ekim döneminde de 150 000 kilo pamuk elde edilmiştir.¹⁴⁹⁸ Cumhuriyetin ilk on yılında pamuk üretim miktarı şöyledir:

¹⁴⁹¹ **Hizmet**, 10 Nisan 1931, s. 6.

¹⁴⁹² **Hizmet**, 17 Haziran 1931, s. 3.

¹⁴⁹³ **Anadolu**, 20 Eylül 1931, s. 4.

¹⁴⁹⁴ **Hizmet**, 4 Eylül 1932, s. 1.

¹⁴⁹⁵ **Yeni Asır**, 14 Kânun-ı Evvel 1933, s. 2.

¹⁴⁹⁶ Yilmazer, **a.g.t.**, s. 143 – 144.

¹⁴⁹⁷ **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, yıl: 1 sayı: 7 (Temmuz 1926), s. 437.

¹⁴⁹⁸ **T.C.Devlet Salnamesi 1927 - 1928**, s. 965; **T.C. Devlet Yılığ 1928 – 1929**, s. 719, 721.

Sene	Pamuk Üretim Miktarı (Kilo)
1924	297 180
1925	353 000
1926	290 300
1927	150 000
1928	240 000
1929	320 000
1930	220 000
1931	135 000
1932	195 000
1933	327 000

Başka bir esere göre ise 1928 – 1935 yılları arasında pamuk üretim miktarı şöyledir: ¹⁴⁹⁹

Sene	Pamuk Üretim Miktarı (Ton)
1928	60
1929	550
1930	171
1931	135
1932	135
1933	327
1934	420
1935	450

V. Zeytin

Akhisar ziraatında zeytin de önemli bir yere sahipti. Akhisar zeytinleri daha çok yağ çıkarmaya elverişlidir. Osmanlı döneminde zeytin yetiştiriciliği yapılan yerleri Çobanhasan, Milenga, Süleymanlı ve Medar köyleriydi.¹⁵⁰⁰ Cumhuriyet döneminde ise Yayaköy, Selçikli, Süleymanlı, Çobanhasan, Sünnetçiler, Yatağan ve Medar köylerinde zeytincilik daha yaygındı.¹⁵⁰¹

¹⁴⁹⁹ Orkon, **a.g.e.**, s.126.

¹⁵⁰⁰ Yılmaz, **a.g.t.**, s. 141.

¹⁵⁰¹ İzdem, **a.g.e.**, s. 63.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Akhisar’da 14.695 adet zeytin ağacı bulunmaktaydı.¹⁵⁰² 1924 yılında 2 000 000 kilo zeytin elde edilmiştir.¹⁵⁰³ 1930 yılında zeytin ağaçlarında 6 000 000 kilo zeytin çıkarılmıştır. Bu zeytinlerin 173 370 kilosu salamura olarak yemeklik olarak ayrılırken, 5 826 635 kilosu yağlık için ayrılmıştır.¹⁵⁰⁴ 1927’de 900 ton, 1928’de 2 750 ton, 1929’da 2 913, 1931’de 708 ton, 1932’de 1 550 ton, 1933’de 6 700 ton, 1934’de 500 ton, 1935’de 2 000 ton zeytin elde edilmiştir.¹⁵⁰⁵ Akhisar zeytinleri en çok yağ şeklinde tüketildiğine göre, 1924 – 1933 yılları arasında zeytin yağ miktarları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Sene	Zeytin Yağı Miktarı (Kilo)
1924	361 000
1925	241 000
1926	384 000
1927	180 000
1928	950 000
1929	234 000
1930	1 000 000
1931	292 000
1932	1 282 000
1933	1 062 000

VI. Meyvecilik

Cumhuriyet döneminde kaza dahilinde meyve bahçeleri bulunmamaktaydı. Var olan bahçeler ve meyve ağaçları sadece sahiplerinin ihtiyacını karşılamaktaydı. Kazanın meyve ihtiyacı kaza dışından ve Akhisar’a bağlı Ozanca ve Yayakırıldı köylerinden de armut ihtiyacı karşılanmaktaydı. Buna rağmen 1930 yılında, 2 000 kilo ceviz, 800 kilo

¹⁵⁰² T.C. Devlet Yılığ 1928 – 1929, s. 719; İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 5 sayı: 9 – 10 (Eylül - Teşrin-i Evvel 1930), s. 554.

¹⁵⁰³ Ziraat ve Ticaret Gazetesi, 8 Kanun-ı Sani 1924, s. 486.

¹⁵⁰⁴ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 5 sayı: 9 – 10 (Eylül – Teşrin-i Evvel 1930), s. 554.

¹⁵⁰⁵ Orkon, a.g.e., s. 132.

armut, 10 000 kilo nar, 1 200 kilo ayva, 10 000 kilo incir üretilmiştir. İncirin 7 000 kilosu yaş olarak kullanılırken 3 000 kilosu kurutulmuştur.¹⁵⁰⁶

Akhisar'ın Süleymanlı, Çobanhasan köylerinde kavun ve karpuz üretimi de yapılmaktaydı.¹⁵⁰⁷ 1932 yılında 4 200 ton karpuz, 3 000 ton kavun; 1933 yılında ise tahmini olarak 2 300 ton karpuz, 2 000 ton kavun üretilmiştir.¹⁵⁰⁸

VII. Zirai Kredi Kooperatifleri

Akhisar'da Marmara nahiye merkezi'nde Mart 1931 tarihinde Ziraat Bankası tarafından esas mukavelenamesi İktisat Vekaleti'ne gönderilen¹⁵⁰⁹ ve Temmuz 1931 tarihinde açılan 46 ortaklı ve 10 000 lira sermayeli bir zirai kredi kooperatifi vardı.¹⁵¹⁰ 1932 yılına gelinceye kadar Akhisar'da dört zirai kooperatifi bulunmaktaydı. Zirai kooperatifçiliğin yaygınlaşması Ziraat Bankası'nın girişimleri ile olmuştur. Akhisar Ziraat Bankası Müdürü İshak Bey, kooperatifçiliği köyler de yaygınlaştırabilmek maksadı ile köylere giderek temaslarda bulunmuştur. Bu temaslardan birincisi merkezi Selendi köyü olmak üzere Kennes, Sarıçalı, Harmanlı köylerine içine alan; ikincisi Kapaklı köyü merkez olmak üzere Beyoba, Sazoba, Rahmiye, Çiftlik köylerine içine alan iki zirai kooperatif kurmayı planlamıştır.¹⁵¹¹

1932 yılında ise, bu kooperatiflere bir kooperatif daha eklenmiştir. 62 ortaklı kurulan kooperatif, Ziraat Bankası'nın düzenleme ve kontrolüne tabi idi. Bu yeni kooperatifin açılışı Mart 1932 tarihinde, Halk Fırkası salonunda Kaymakam Zeki, Halk Fırkası İdare Heyeti Başkanı Mehmet Nuri beyler ile çiftçiler katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Açılıştaki Ziraat Bankası Müdürü İshak Bey bir kooperatifin amacını belirten bir konuşma yapmıştır:

¹⁵⁰⁶ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 157 – 158

¹⁵⁰⁷ Anadolu, 13 Temmuz 1931, s. 4.

¹⁵⁰⁸ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 8 sayı: 12 (Kânun-ı Evvel 1933), s. 296.

¹⁵⁰⁹ Anadolu, 2 Mart 1931, s. 4.

¹⁵¹⁰ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 160.

¹⁵¹¹ Hizmet, 19 Teşrin-i Evvel 1931, s. 3

“Akhisar’da teşekkül eden kooperatiflere biri daha ilave ediliyor.Kazamızın kooperatifleri bununla birlikte beşe çıkmıştır. Bu sayede Türkiye’deki kooperatiflerin adedi 371’e ulaşmıştır. Akhisar merkez kooperatifinin umumi heyetinin içtimaina davetle övünüyoruz. Ziraat Bankası çiftçinin tohumundan tutunuz da bütün istihsal masraflarını hafifleten halkımızı arazi sahibi yapan ve nihayet mahsulün değer fiyatıyla satılması imkanını hazırlayan bir müessesedir. Fakat pek geniş bir ziraat memleketi olan yurdumuzda çiftçinin kredi işlerini tatmin edecek derecede Ziraat Bankası mali kuvvetle donanmış değildir .Bu vaziyetler dolayısıyla son zamanlarda kredi işlerinin düzenlenmesinin lüzum ve zarureti hasıl olmuştur. Herhangi bir banka kredisinin mahalline sarf edilmemesi fayda yerine zarar verebilir. En sıkı bir banka disiplininin bile verdiği kredinin faydasız bir tarzda kullanılıp kullanılmadığı denetleme kontrol etme imkanı yoktur. Bu bapta en müessir denetleme ancak mahalli teşekküller ile yapılabilir. Bugün başka memleketlerde zirai kredilerin düzenlenmesi etrafında sarf edilen çabaların, bu sahada elde edilen tecrübelerin verdiği neticeler, çiftçinin birleşmesi ve ihtiyaçlarını da bu müşterek birleşmelerin vücuda getirdiği teşekküller vasıtası ile temin ve tatmin eylemelerini amir bulunuyor.

Kredi kooperatiflerinin hedefi çiftçiye temin edeceği faydalardan bir kısmı tohum, gübre, zirai aletleri satışı, çift hayvanı, masraflarla rençper ve amele ücretlerinin teminine yöneliktir.”¹⁵¹²

İshak Bey’in konuşmasından sonra kooperatifin idare heyeti seçimleri yapılmıştır. Tayyareci Kuru oğlu Mehmet Ali, Belediye Muhasebecisi Reşet, tüccardan Kırızâde Mustafa, Münadi oğlu Sait,Yazıcıoğlu Ömer Suat beyler asil; Köleoğlu Tevfik Efendi ve Demirhisarlı Raif Ağa da yedek azalıklara seçilmiştir.¹⁵¹³

Cumhuriyetin ilk on yılı içinde, 1933 yılına gelindiğinde, Akhisar’da küçük, büyük yirmi köyün dahil olduğu yedi adet köy kooperatifi ve merkezde kurulan büyük bir kooperatif bulunmaktaydı. Kooperatiflerin giderek çiftçiye kredi verme kapasiteleri büyümüş ve 1933 yılı içerisinde 153 878 lira kredi vermiştir.¹⁵¹⁴

¹⁵¹² Anadolu, 17 Mart 1932, s. 1,3.

¹⁵¹³ Anadolu, 17 Mart 1932, s. 1,3.

¹⁵¹⁴ Büyük Bayramda Akhisar, s. 16.

B. Hayvancılık

Hayvancılık, Akhisar'da Osmanlı döneminden beri tarıma kıyasla ikinci derecede bir geçim kaynağıydı ve tarıma destek bir uğraş alınıyordu. Daha çok halk kendi ihtiyaçlarının karşılamak ve topraklarını işlemek, ürünlerinin satış yerlerine ulaştırılmasını sağlamak amacıyla hayvancılıkla uğraşmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından sonra makineleşme ile birlikte et ve süt üretimine yönelik hayvan yetiştiriciliği önem kazanmıştır.¹⁵¹⁵

Osmanlı Devleti'nde 1890 yılında Akhisar kazasında yetiştirilen hayvan türleri ve bunların sayıları şöyle idi:¹⁵¹⁶

Hayvan Türleri	Hayvan Sayısı
Koyun	23 814
Keçi	32 036
Manda	1 045
İnek	5 072
Öküz (Boğa)	2 769
At	1 458
Eşek	2 259
Katır	149
Deve	464
Toplam	69.066

Yukarıdaki tabloya göre, 19. yüzyılın sonlarında Akhisar'da küçük baş hayvancılığın yaygın olduğunu söyleyebiliriz. Büyük baş hayvancılık ise az miktarda olmakla birlikte ova köylerde yetiştirilmekteydi. Bu durum büyük baş hayvanların

¹⁵¹⁵ Yurt Ansiklopedisi, c. 8, s. 5540; Manisa 2000 İl Yıllığı, s. 325.

¹⁵¹⁶ 1307 Aydın Vilayeti Salnamesi, s. 520 – 521; Yurt Ansiklopedisi, c. 8, s. 540, 541; Yılmaz, a.g.t., s. 149.

tarımda yardımcı olarak kullanılmasından kaynaklanmıştır. Ayrıca bu dönemde ipek böceği yetiştiriciliği de yapılmıştır.¹⁵¹⁷

Cumhuriyetin ilk yıllarında da küçük baş hayvan sayısı büyük baş hayvan sayısına kıyasla daha fazladır. Bu durum hayvan türleri ve sayıları verilen aşağıdaki tabloda da görülebilmektedir.

Hayvan Türleri	1927 ¹⁵¹⁸	1928 ¹⁵¹⁹	1931 ¹⁵²⁰	1933 ¹⁵²¹
Koyun	30 200	39 999	39 500	22 180
Keçi	35 000	37 070	44 000	33 609
Tiftik Keçisi			16	55
At	918	1 269	1 350	
Kısrak	1 175	958	1 450	
Eşek	4 560	4 235	4 800	
Katır	150	130	120	
İnek	6 740	5 625	6 700	
Manda	1 070	1 029	1 350	
Öküz	6 150	6 291	7 000	
Deve	380	379	400	

Hayvanların ürünlerinden de yararlanılmıştır. 1927 yılında mevcut hayvanlardan 150 000 kilo süt, 40 000 kilo yün ve yapağı, 15 000 kilo keçi kılı;¹⁵²² 1932 yılında 80 ton yün ve yapağı, 10 ton keçi kılı, 1933 yılında 39, 8 ton yün ve yapağı, 8,3 ton keçi kılı elde edilmiştir.¹⁵²³

Hayvan cinslerinin ıslahına önem verilmiş ve 1930 yılında faaliyet başlatılmıştır.¹⁵²⁴ Akhisar'ın Beyoba, Ozanca, Haveliler köylerinde damızlık boğa

¹⁵¹⁷ Yılmaz, a.g.t., s. 150.

¹⁵¹⁸ Türkiye Salnamesi Birinci Sene 1927, s. 457.

¹⁵¹⁹ T.C. Devlet Salnamesi 1927 – 1928, s. 966; T.C. Devlet Yılığ 1928 – 1929, s. 722.

¹⁵²⁰ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 77 – 78, 159.

¹⁵²¹ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 8 sayı: 12 (Kânun-ı Evvel 1933), s. 400.

¹⁵²² Türkiye Salnamesi Birinci Sene 1927, s. 457.

¹⁵²³ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 8 sayı: 12 (Kânunu-ı Evvel 1933), s. 401.

¹⁵²⁴ Anadolu, 22 Nisan 1930, s. 4.

yetiştirilmiştir. Manisa İl İdaresi bu damızlık boğaları 1932 yılında satın alacağını açıklamıştır.¹⁵²⁵

Arıcılıkta yaygın olarak yapılmıştır. Osmanlı döneminde Akhisar ballarının değerli olmasından dolayı, üretilen ballar İstanbul, Aydın, İskenderiye ve Odessa'ya ihraç edilmiştir.¹⁵²⁶ Cumhuriyetin ilk yıllarında da arıcılık önemini korumuştur. Bu dönemde 5 034 adet eski kovan, 1 adet fenni kovan mevcuttu. Bal hasılatı 8 037 kilo, balmumu hasılatı 4 750 kiloydu.¹⁵²⁷

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde hayvan hastalıkları ihmal ve mücadele eksikliği yüzünden zararlara neden olmuştur. 1905 yılında Akhisar'da baş gösteren veba hastalığından kısa sürede 20 hayvan ölmüştür.¹⁵²⁸ Cumhuriyet ile birlikte hastalıklara karşı mücadele başlatılmış ve Akhisar Belediyesi ayrıca baytar görevlendirmiştir. Bu dönemde hayvanlar arasında şarbon, çiçek, şap hastalığı görülmüştür. Akhisar'ın Beyoba köyü sığır ve koyunlarında çiçek hastalığı zuhur etmiş ve Akhisar Kaymakamlığı'ndan yardım istenmiştir.¹⁵²⁹ Hastalıkla mücadele için Baytar Vekili Recep Bey Beyoba köyüne giderek çiçek hayvanlara çiçek aşısı uygulamıştır. Karasonya köyü koyunlarında ve Araoğlu, Danaoğlu, Bakirler köyleri sığırlarında ise şarbon hastalığı görülmüştür.¹⁵³⁰ 1929 yılında da Selendi köyü ve Hanım çiftliği sığırlarında şap hastalığı baş gösterdiği için buralardan satılmak üzere Manisa'ya getirilen hayvanlar geri gönderilmiştir.¹⁵³¹

Hayvanlarda başka hastalıklar da görülmüştür.. Yatağan köyü sığırlarında yanıkara hastalığı ile Palamut nahiyesine bağlı Işık köy koyunlarında dalak hastalığı görülmüştür.¹⁵³²

¹⁵²⁵ Karakaş, a.g.t., s. 87.

¹⁵²⁶ Yilmazer, a.g.t., s. 151.

¹⁵²⁷ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s.158.

¹⁵²⁸ Yilmazer, a.g.t., s. 152.

¹⁵²⁹ Anadolu, 11 Eylül 1928, s. 3.

¹⁵³⁰ Anadolu, 25 Eylül 1928, s. 2; Karakaş, a.g.t., s. 88.

¹⁵³¹ Hizmet, 120 Birinci Teşrin 1929, s. 2.

¹⁵³² Anadolu, 13 Eylül 1932, s. 3.

Akhisar Belediyesi, Akhisar'ın halkının manda, sığır ve keçi gibi hayvanlarının Kovalık merasında toplu olarak otlatılmasını uygun bulmuştur. Bu iş için iki sığırtaç ve ile keçi çobanını görevlendirmiştir. Sığırtaçların hayvan işlerinde ehli ve doğum işlerini bilen kişiler olmasına dikkat edilmiştir. Sığırtaçlar hayvanların hastalanmasına sebep olurlar, hayvanlara kötü muamele yaparlarsa hayvanlara yapılacak tüm masraflar sığırtaçlardan karşılanmıştır.¹⁵³³

C. Ticaret ve Sanayi Faaliyetleri

I. Ticari Faaliyetler

Akhisar'ın kara ve demiryolları kavşak noktasında yer alması, İzmir'e yakın olması ve tarımın gelişmiş olması sebebi ile ticari faaliyetleri yoğundur. Halkın büyük kısmı tarım ile uğraştığı için tarım ürünlerinin ticareti ağırlıktaydı. Osmanlı döneminden itibaren manifatura, şeker, kahve, petrol, züccaciye gibi ürünleri dışarıdan alırken, buna karşılık dışarıya tütün, üzüm, afyon, palamut, buğday, susam satmaktaydı.¹⁵³⁴ İhracatının büyük kısmını tütün oluşturmaktaydı. Akhisar tütünleri bilhassa Amerika ve Almanya'ya sevk olunmaktaydı. 1924 yılında 1 461 108 kilo üzüm, 3 120 000 kilo tütün, 119 380 kilo pamuk, 250 000 kilo zeytin, 50 000 kilo zeytin yağı, 7 527 kilo susam, 1 378 kilo afyon, 704 433 kilo buğday, 655 153 kilo arpa, 26 272 kilo nohut, 82 834 kilo bakla, 2 369 kilo fasulye ihraç edilmiştir. Ayrıca mühim miktarda işlenmiş ham deri, badem, kavun palamut ihracatı da yapılmıştır.¹⁵³⁵ 1930'da 650 000 kilo kuru üzüm ihraç edilmiştir.¹⁵³⁶ İhracat genellikle İzmir yolu ile yapılmıştır.¹⁵³⁷ İthalat ve ihracat ile uğraşan Akhisar tüccarları arasında en önemlileri Kayalızade Ahmet Ağa, Kırkağaçlızade Ahmet Şükrü, Boyalı Ali oğulları, Gevgili Hasan Avni, Dramalı Hacı Şevket, Kapaklızade Muhyiddin Fehmi, Behçet Efendi ve oğullarıydı. Aynı zamanda en büyük ticarethaneler bu kişilere aitti.¹⁵³⁸

¹⁵³³ A.B.E.İ.K.D (28.09.1931- 14.03.1935), Karar no: 5 Karar tarihi: 07.01.1933; A.B.E.K.D 5 (19.10.1933 – 19.04.1934), Karar no: 63 Karar tarihi: 21.01.1934

¹⁵³⁴ Türkiye Salnamesi Birinci Sene 1927, s.457.

¹⁵³⁵ Türkiye Salon ve İlânât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası,s. 1.

¹⁵³⁶ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 73.

¹⁵³⁷ Dündar, a.g.t.,s. 77.

¹⁵³⁸ Türkiye Salon ve İlânât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası,s. 3 – 4.

Osmanlı Devleti döneminde Akhisar'da salı ve çarşamba günleri olmak üzere haftada iki gün pazar kurulmuştur.¹⁵³⁹ Cumhuriyetin ilanından sonra da salı günleri hayvan satışı için hayvan pazarı, çarşamba günleri umumi pazar, perşembe günleri de tabak pazarı kurulmuştur.¹⁵⁴⁰

Akhisar'da 1932 yılında 308 bakkal, 41 ekmekçi, 45 kasap, 52 kunduracı, 18 kavaf, 6 semerci, 12 saraç, 42 manifaturacı, 15 tuhafiyeci, 17 aşçı, 32 sebzeçi, 5 keçeçi, 15 uncu, 12 yorgancı, 38 berber, 21 yemişçi, 3 şekerci, 6 elbiseci, 3 tabakçı, 23 helvacı, 4 hamamcı, 2 eskici, 2 sarraf, 23 arabacı, 31 yapıcı, 2 fotoğrafçı, 1 çorapçı, 1 sabuncu, 6 gazozcu esnafı vardır.¹⁵⁴¹ Esnaf ve tüccarların isimleri şöyledir:

Bakkallar; Tahtakale Caddesi'nde Ahmet Şükrü'ye ait Kanaat Bakkaliyesi Akhisar'ın en baş bakkallarından birisiydi. Bakkalda tüm bakkaliye ürünlerini satılmakla birlikte tütün, sigara ile İstanbul ve İzmir'den getirdiği içki, konyak satışı da yapılmaktaydı. Hacı Hasanzade Mehmet Ali'ye ait bakkal ticarethanesinde, bakkal ürünlerinin yanında susam, badem ve kendi üzümünün satışı yapılmaktaydı. Bu bakkalların haricinde, Münadzade Said, Ahmet Raşid, Ali Osman, Gümülcineli Hacı Salih, Arnavut, Feyzi, Sirozlu Hüsnü, Tirelizade İsmail Bahri,¹⁵⁴² Tahtakale Caddesi'nde İştıpli İsmail ve Dramalı Hüseyin Avni, Hafaflar Caddesi'nde İştıpli Hasan, Hükümet Caddesi'nde Urgancı İbrahim, Uzunçarşı Caddesi'nde Ahmet Reşat, Tepeköylü Mustafa, Hacı Osman Hafız Mehmet, Hacı Osmanzade Akif, Hacı Hasan, Dramalı Hacı Şevket, Dramalı Ahmet Hulusi, Helvacılar Caddesi'nde Hacı Osmanzade Refet beylere ait bakkal dükkanları bulunmaktaydı.¹⁵⁴³

Manifaturacılar; Ulalızade İbrahim Naci, İsak Aşer, Müftizade Hasan ve ortağı Hacı Seyfi, Mustafa Nazmizade Mehmet Emin ve ortağı Sofuzade Süleyman Fehim, Sarı Zeybekzade Mustafa Hıfzı, Yenişehirli Kaymakzade Mustafa Fehmi, Sepetoğlu Hafız Mehmet, Boncukluzade Hafız Mehmet, Gümülcineli Osman, Gördesli Hilmi,

¹⁵³⁹ Aydın Vilayeti Salnamesi 1311, s. 288; Aydın Vilayeti Salnamesi 1312, s.400.

¹⁵⁴⁰ Türkiye Salon ve İlânât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası, s. 1; T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 164.

¹⁵⁴¹ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 161.

¹⁵⁴² Türkiye Salon ve İlânât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası, s. 3.

¹⁵⁴³ Türkiye Salnamesi Birinci Sene 1927, s.458

Hacı Emin ve oğulları, Filibeli Hacı Hüseyin, Yazıcızade Enver;¹⁵⁴⁴ Odunpazarı Caddesi'nde Oruçoğlu Ahmet, Tepeköylü Hacı Mehmet, Hacı Eminzade Nabi, Hafız Mehmet, Davut Gargir, Kasabzade Gördesli Hilmi, Gümülcineli Yusuf, Müftüzade Adil, Müftüzade Hafız Hasan, Yakup Hızır; Hükümet Caddesi'nde Boncukluzade Mehmet Reşat, Halil Hulki, Kırçelizade Mustafa, Gördesli Mustafa Şevket; Süleyman Bey Caddesi'nde Razıklı Mustafa, Gümülcineli Sermet; Kundakçılar Caddesi'nde Sarızibenzade Mustafa, Yazıcızade İzzet; Uzunçarşı Caddesi'nde Gördesli Mustafa.¹⁵⁴⁵

Keresteciler; Paşa Mahallesi'nde Kemerlizade Mehmet Hulusi, Kayalızade Halit, Mehmet ve ortağı Süleyman.¹⁵⁴⁶ Kemerlizade Mehmet Hulusi Bey'e ait olan kereste ticarethanesinin adı "İstikbal Kereste Şirketi" idi. Bu şirket kerestelerin hem ithalatını hem de ihracatını ve aynı zamanda da çelik boru üretimi yapmaktaydı.¹⁵⁴⁷

Kunduracılar; Helvacılar Caddesi'nde İbrahim Cevdet; Tahtakale Caddesi'nde İштиpli Mustafa; Çınarlı Kahve Caddesi'nde Onur, Dramalı Ahmet, Selanikli Hüseyin; Odunpazarı Caddesi'nde Halil Vehbi; Uzunçarşı'da Süleyman oğlu Mehmet; Çıkırıkçılarda Manisalı Süleyman.¹⁵⁴⁸

Tuhafiyeciler ve Hırdavatçılar; Hükmet Caddesi'nde Selanikli Kazım, Mustafa Nazmizade Süleyman Niyazi; Odunpazarı Caddesi'nde Trabluslu Ahmet Hamdi; Uzunçarşı Caddesi'nde Muhiddin; Çınarlı Kahve Caddesi'nde Kapalızade Ahmet Ağa;¹⁵⁴⁹ Musacalı Hacı Tefkizade Halil Hilmi ve ortağı Ahmet Tefvik, Çerçi Mustafa Efendi oğulları, Boncukluzade Ahmet Efendi.¹⁵⁵⁰

Un ve Zahire tüccarları; Emin Şerif ve ortakları, Abdülkadir Şükrü, Selimzade Mehmet Hulusi, Yamalızade Mehmet Hulusi, Mustafa oğlu Mehmet, Dramalı Hafız

¹⁵⁴⁴ Türkiye Salon ve İlanât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası, s. 10.

¹⁵⁴⁵ Türkiye Salnamesi Birinci Sene 1927, s.457 – 458.

¹⁵⁴⁶ Türkiye Salnamesi Birinci Sene 1927, s.457; Türkiye Salon ve İlanât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası, s. 9.

¹⁵⁴⁷ Türkiye Salon ve İlanât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası, s. 9.

¹⁵⁴⁸ Türkiye Salnamesi Birinci Sene 1927, s.457.

¹⁵⁴⁹ Türkiye Salnamesi Birinci Sene 1927, s.457.

¹⁵⁵⁰ Türkiye Salon ve İlanât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası, s. 5 – 6.

Hüseyin, Kırkağaçlı Ali Rıza, Seyyid Ali Ağa,¹⁵⁵¹ Tahtakale Caddesi'nde İştıpli Mehmet, Süleyman Bey Caddesi'nde Çankırlı Hacı Mehmet, Çınarlı Kahve Caddesi'nde Yenişehirli Mehmet Cemal, Uzunçarşı'da Dramalı Mustafa¹⁵⁵²

Tütün tüccarları; Kantarcızade hanında Tirelizade İsmail Bahri, Tahtakale Caddesi'nde Dramalı Emin Ağa, Dernek Pazarı Caddesi'nde Kırkağaçlızade Ahmet Şükrü, Poyrazoğlu hanında Kırkıkzade Ahmet, Hükümet Caddesi'nde Ali Kemal, Kavalalı Adil, Kapaklılı Muhiddin.¹⁵⁵³

Terziler; Münir İlhami, Manisalı Paralızade, Eski Eytam Müdürü Kamil Bey oğlu.¹⁵⁵⁴ Akhisar'ın en büyük elbise tüccarı Necip İlyas Bey'di. Necip İlyas Bey 1930 yılında iflas etmiş ve İstanbul'a gizlice kaçmıştır.¹⁵⁵⁵

Demirciler; Adem Hüseyin, Kantarcıoğlu Hasan ve oğlu Halil İbrahim, Kıbrıslızade Mehmet Kamil. Adem Hüseyin'in İstasyon Caddesi'ndeki "Sanat Yurdu" atölyesinde karyola somyalar yapılmaktaydı.¹⁵⁵⁶ Bu somyalar İzmir'de bile büyük ün yapmıştır.¹⁵⁵⁷

Sarrafcılar; Hükümet Caddesi'nde Sarraf İsmail Vasıf, Salomon Kohenge.¹⁵⁵⁸

II. Sanayi Faaliyetler

Sanayi daha çok zirai üretim ile paralel olarak gelişmiştir. Tarım ürünlerine, pamuk, buğday, zeytine, dayalı sanayi kuruluşlar bulunmaktaydı. Aynı zamanda bir fabrikada birden çok çeşit ürün üretilmekteydi.

¹⁵⁵¹ Türkiye Salon ve İlanât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası, s. 7.

¹⁵⁵² Türkiye Salnamesi Birinci Sene 1927, s.457.

¹⁵⁵³ Türkiye Salnamesi Birinci Sene 1927, s.457.

¹⁵⁵⁴ Türkiye Salon ve İlanât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası, s. 5.

¹⁵⁵⁵ Hizmet, 6 Mart 1930, s. 3.

¹⁵⁵⁶ Türkiye Salon ve İlanât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası, s. 6.

¹⁵⁵⁷ Sada-yı Hak, 30 Mayıs 1924, s. 2.

¹⁵⁵⁸ Türkiye Salon ve İlanât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası, s. 8.

Osmanlı Devleti döneminde Akhisar'da değirmenler basit sanayi kuruluşlarıydı. 1890–1891 yıllarında Akhisar merkezde 8, nahiye ve köylerde 20 olmak üzere toplam 28 değirmen olup çoğu su ile çalışmaktaydı.¹⁵⁵⁹ Geçmiş 16. yüzyıla kadar götürülen dokuma sanayide çok gelişmiştir. 1570 – 1571 yılları arasında Akhisar'dan 7610 kıta,¹⁵⁶⁰ 11 400 zira¹⁵⁶¹ yelken bezi gönderilmiştir.¹⁵⁶² 19. yüzyılda da dokuma önemini korumuştur. 1890 – 1891 yıllarında 2 pamuk fabrikası mevcuttu.

Zeytin yağına dayalı olarak yağhaneler de mevcuttur. Ayrıca dericilik ve tuğla sanayide gelişmiş durumdaydı. 1890 – 1891 yıllarında 10, nahiye ve köylerde 9 olmak üzere toplam 19 yağhane, merkezde 1, nahiye ve köylerde 2 olmak üzere toplam 3 kiremit fabrikası; merkezde 46, nahiye ve köylerde 3 olmak üzere toplam 49 debbağhane vardı.¹⁵⁶³

Osmanlı Devleti döneminde kurulan bu fabrika ve sanayi kuruluşlarının bir kısmı varlığını Cumhuriyet döneminde de devam ettirmiştir. Cumhuriyetle birlikte bu fabrikalara bir çok fabrika eklenmiş ve Akhisar'ın kendisini sanayi alanında da göstermesi sağlanmıştır. 1927 yılına gelindiğinde Akhisar'a 3 adet un fabrikası, 1 zeytin yağı yağhanesi, 1 kereste fabrikası, 1 pamuk makinesi ile zirai aletler ve otomobil tamirhanesi bulunmaktaydı.¹⁵⁶⁴ Bulunan fabrikalar ve özellikleri ise şöyledir:

Akhisar'ın en önemli fabrikalarının başında 1924 yılında Paşa Mahallesi'nde kurulmuş olan Elektrik Fabrikası gelmekteydi. Elektrik Fabrikası buharla çalışmakta ve belediyeye aitti.¹⁵⁶⁵ 1931 yılında kuvveti 115 beygir gücünde olup bu sene zarfında 55 000 kilovat elektrik üretmiştir.¹⁵⁶⁶ Fabrikanın gelişimini elektrik işlerinin ele alındığı bölümde ayrıntılı olarak verilmiştir.

¹⁵⁵⁹ **Aydın Vilayeti Salnamesi 1307**, s. 435; Yılmaz, **a.g.t.**, s. 155.

¹⁵⁶⁰ **Kıta**: Bir parça, bölüm. Bkz. Ferit Develioğlu, **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 19. Baskı, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara 2002, s. 517.

¹⁵⁶¹ **Zira**: Dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluk ölçüsü. Bkz. Ferit Develioğlu, **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, s. 51188-1189.

¹⁵⁶² Emecen, **a.g.e.**, s. 252; Yılmaz, **a.g.t.**, s. 154.

¹⁵⁶³ **Aydın Vilayeti Salnamesi 1307**, s. 435; Yılmaz, **a.g.t.**, s. 154 – 155.

¹⁵⁶⁴ **Türkiye Salnamesi Birinci Sene 1927**, s. 457.

¹⁵⁶⁵ **T.C. Devlet Salnamesi 1927 – 1928**, s. 220.

¹⁵⁶⁶ **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, yıl: 6 sayı: 4 – 5 (Nisan – Mayıs 1931), s. 220.

Hacı İshak Mahallesi'nde Kayalızade Ahmet ve ortaklarına ait, 1920 yılında kurulmuş bir un fabrikası vardı .Bu fabrika gaz ile çalışan 40 beygir kuvvetindeki Nasyonel İngiliz motoru ile çalışmaktaydı.¹⁵⁶⁷ Fabrikada 1926 yılında 8 işçi çalışmakta ve fabrika içinde 2 pamuk çıkırığı, 3 taş silindir, 1 zeytin yağı presi mevcuttu.¹⁵⁶⁸ Kapasitesinin 1931 yılında artması ile birlikte çalışan işçi sayısı 2 255 kişiye yükselmiştir.¹⁵⁶⁹ İlk başta sadece un fabrikası olarak kurulmasına rağmen, zamanla zeytin yağı üretiminde bulunmuş ve pamuk temizleme işlemleri de yapmıştır. Aynı zamanda Cumhuriyetin ilk yıllarında Akhisar'da tek pamuk temizleme fabrikasıydı.¹⁵⁷⁰ Fabrika 1927 – 1928 yıllarında 300 000 kilo,¹⁵⁷¹ 1930 yılında 450 000 kilo un üretiminde bulunmuştur. Yine 1930 yılında 25 000kilo zeytin yağı, 3 500 kilo pamuk üretimi yapmıştır.¹⁵⁷²

Paşa Mahallesi'nde buluna Şerif Ağazade Emin Ali Bey'e ait un fabrikası 1920 yılında kurulmuştur. Fabrika gaz ile çalışmakta olup 30 beygir kuvvetinde¹⁵⁷³ ve 2 500 lira kıymetindeydi.¹⁵⁷⁴1926 yılında fabrika 2 işçi ile çalışarak 1 300 kilo un üretiminde bulunmuştur.¹⁵⁷⁵1927 yılında ise 150 000 kilo un imal etmiştir.¹⁵⁷⁶

Hükümet Caddesi'nde Ethem Ağa'ya ait, 20 beygir kuvvetindeki fabrika 1926 yılında kurulmuştur. Reşat Bey Mahallesi'nde de Dereköylü Mehmet Bey'e ait zeytin yağı fabrikası 1926'da tesis edilmiştir. Fabrikanın Ruston marka, 12 beygir kuvvetinde gaz ile çalışan bir motoru vardı. 1927'de 35 000 kilo zeytin yağı çıkarmıştır. Reşat Bey mahallesinde emlak-ı metrukeye ait bir zeytin yağı fabrikası mevcuttu. Bu fabrika 1921 yılında kurulmuş olup 33 beygir kuvvetindeydi.¹⁵⁷⁷

1926 yılında devlete ait 25 beygir kuvvetinde, 2 işçi ile çalışan zeytin ve un fabrikası mevcuttu ve fabrikada 4 000 kilo un, 2 000 kilo da zeytin yağı üretimi

¹⁵⁶⁷ T.C. Devlet Salnamesi 1927 – 1928,sny.

¹⁵⁶⁸ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 1 sayı: 12 (Kânun-ı Evvel 1926), s. 750.

¹⁵⁶⁹ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 6 sayı: 4 – 5 (Nisan – Mayıs 1931), s. 188.

¹⁵⁷⁰ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 6 sayı: 3 (Mart 1927), s. 112

¹⁵⁷¹ T.C. Devlet Salnamesi 1927 – 1928,sny.

¹⁵⁷² İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 6 sayı: 4 – 5 (Nisan – Mayıs 1931), s. 188

¹⁵⁷³ T.C. Devlet Salnamesi 1927 – 1928,sny.

¹⁵⁷⁴ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 159; Yurt Ansiklopedisi, c. 8; s. 5572

¹⁵⁷⁵ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 1 sayı: 12 (Kânun-ı Evvel 1926), s. 750.

¹⁵⁷⁶ T.C. Devlet Salnamesi 1927 – 1928,sny.

¹⁵⁷⁷ T.C. Devlet Salnamesi 1927 – 1928,sny.

yapılmıştır.¹⁵⁷⁸ Daha sonra bu fabrika, Celal Remzi Bey tarafında 125 000 lira karşılığında satın alınmıştır.¹⁵⁷⁹

İstasyon civarında biri Celal Bey'e diğeri Ahmet Ağa'ya ait un fabrikaları vardı. Ahmet Ağa'ya ait fabrikada 800 işçi, Celal Bey'e ait fabrikada 1 850 kişi çalışmaktaydı.¹⁵⁸⁰ Ahmet Ağa'nın Kantarcı Ahmet Bey olması muhtemeldir. Kantarcızade Ahmet Bey'in fabrikası 12 000 kıymetindeydi.¹⁵⁸¹

Kırkağaçzade Mustafa Bey'in 80 000 lira kıymetinde un ve zeytin yağı fabrikası, Eczacı Ahmet Esat Bey'in 3 000 lira tesis kıymetinde ve 6 000 lira sermayeli tıbbi malzemem hazırlanan atölyesi, Midilli Ali Rıza Efendi'nin 6 000 liraya tesisi edilmiş ve 5 000 lira sermayeli demirci atölyesi, Hami Usta'nın 1 700 liraya kurulmuş marangoz ve kereste atölyesi Akhisar'ın sanayi kuruluşları içerisindeydi.¹⁵⁸²

Akhisar'da ayrıca bir sabun fabrikası¹⁵⁸³ ve İstasyon Caddesi'nde Ethem Ağa oğlu Mehmet Hamdi Efendi'ye ait bir buz fabrikası da bulunmaktaydı.¹⁵⁸⁴

III. İktisadi Kuruluşlar

a. Akhisar Ticaret ve Sanayi Odası

Ticaret ve sanayi odalarının temelini ayrı ayrı olarak kurulan ziraat ve ticaret odaları oluşturmaktadır. Tarımın gelişmesini, yeni teknik bilgilerin yaygınlaşmasını sağlamak, gelişmesini engelleyen nedenleri ortadan kaldırmak maksadı ile ziraat odaları kurulmuştur. Akhisar'da da ziraat odasının varlığına 1880'li yıllarda rastlamaktayız. 1880 yılında ziraat odası heyeti başkanlığına Mehmet Efendi, üyeliklere Hüseyin Ağa, Halil Ağa, Hacı Osman Ağa, Hacı Mihail Efendi, Yordnaki Efendi getirilmiştir.¹⁵⁸⁵

¹⁵⁷⁸ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 1 sayı: 12 (Kanun-ı Evvel 1926), s. 750.

¹⁵⁷⁹ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 159; Yurt Ansiklopedisi, C. 8; s. 5572.

¹⁵⁸⁰ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, yıl: 6 sayı: 4 – 5 (Nisan – Mayıs 1931), s. 188

¹⁵⁸¹ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 159.

¹⁵⁸² T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 159.

¹⁵⁸³ A.B.E.K.D 3 (12.11.1931 – 24 01 1933), Karar no: 390 Karar tarihi: 07.06.1932

¹⁵⁸⁴ A.B.E.K.D 1 (16.07.1929 – 14.03.1931), Karar no: 453 Karar tarihi: 12.08.1930.

¹⁵⁸⁵ Aydın Vilayeti Salnamesi 1300, s. 192; Yılmaz, a.g.t., s. 127.

Ticaretin gelişmesini sağlamak için de ticaret odaları kurulmuştur. Akhisar'da ticaret odası heyetinin ne zaman kurulduğunu tespit edemiyoruz; ancak 1311 (1893 – 1894) yılı Aydın Vilayeti Salnamesi'nde ilk kez ticaret odası heyeti yer almaktadır. Bu heyetin başkanlığına Hacı Osman Efendi, üyeliklere Kostanion Efendi, Hristostomer Efendi, Haympoliet Efendi getirilmiştir.¹⁵⁸⁶ Ticaret odası heyetinin başkanın Türk olmasına rağmen, üyelerinin çoğu gayri Müslim olması, ticaretin daha çok gayri Müslimlerin elinde olduğunu gösterir.

1895 – 1896 yıllarında Akhisar ticaret ile ticaret odaları birleşerek Akhisar Ziraat ve Ticaret odası adını almıştır. Başkanlığına Hacı Osman Efendi getirilmiş,¹⁵⁸⁷ 1899 – 1900 yıllarından sonra ise Arif Efendi başkanlık görevinde bulunmuştur.¹⁵⁸⁸

Akhisar Ziraat ve Ticaret Odası, Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte Akhisar Ticaret ve Sanayi Odası'na dönüştürülerek yeniden düzenlenmiştir. Bu dönüşüm, Akhisar Ticaret ve Sanayi Odası'nın 1998'de yayınladığı bir rehberine göre 1923 yılında gerçekleşmiş;¹⁵⁸⁹ İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi'ne göre ise 1 Ocak 1926 tarihinde gerçekleşmiştir.¹⁵⁹⁰

Ticaret ve Sanayi Odası, Mart 1926'da idare heyeti seçimlerini yapmıştır. Seçimler sonucunda Halk Fırkası üyelerinden Tirelizade İsmail Bahri, Dramalı Hacı Şevket, Kıbrıslıade Kâmil Sarızade Mustafa Gevgili, Hüseyin Avni, İmamzade Adil, Kayalızade Ahmet beyler idare heyetine seçilmişlerdir.¹⁵⁹¹ 1927 yılında, Akhisar Tütün Kongresi'nin toplandığı dönemde, Müderriszade Mehmet Bey odanın başkanlık görevinde bulunuyordu.¹⁵⁹² Müderriszade Mehmet Bey'in ne kadar bir süre odanın başkanlığında bulunduğunu tespit edememekteyiz .1932 yılında odanın başkanı Hacı Şevket, üyeleri Tütüncüler Bankası Müdürü Halil, Kayalızade Halit, Kırkağaçlızade

¹⁵⁸⁶ Aydın Vilayeti Salnamesi 1311, s. 285.

¹⁵⁸⁷ Aydın Vilayeti Salnamesi 1313, s. 392; Yılmaz, a.g.t., s. 128.

¹⁵⁸⁸ Aydın Vilayeti Salnamesi 1317, s. 351; Aydın Vilayeti Salnamesi 1326, s. 599.

¹⁵⁸⁹ Akhisar Ticaret ve Sanayi Odası Rehberi 1998, s. 163.

¹⁵⁹⁰ İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, c. 1, İstanbul 1946, s. 127.

¹⁵⁹¹ Anadolu, 22 Mart 1926, s. 1

¹⁵⁹² Satış, a.g.e., s. 439.

Şükrü, Çavuşzade Hacı Hüseyin, Yazıcızade Halit idi.¹⁵⁹³ Hacı Şevket Bey odanın başkanlığı görevini 1928 yılında beri devam ettirmekteydi.¹⁵⁹⁴

Oda, özellikle tütüncülüğün gelişmesine ve kasaba tütünlerin tanıtılmasına büyük önem vermiştir. 1927’de Akhisar’da açılan tütün sergisinde bir pavyon hazırlamış ve burada Akhisar’ın ithalat, ihracat, iç ticaret işlerini grafiklerle ve ticaret maddelerini aynen gösteren stantlar vücuda getirmiştir. Bu faaliyeti dolayısıyla sergi idare heyetince odaya bir madalya verilmiştir. Cumhuriyetin onuncu yılı münasebeti ile de ilçenin iktisadi hareketlerini belirten “ Büyük Bayramda Akhisar” adını taşıyan bir broşür yayınlamıştır.¹⁵⁹⁵

b. Bankalar

Kurtuluş savaşından sonra, ulusal bir devletin kurulması ile birlikte ulusal bankacılık da ön plana çıkmaya başlamıştır. 1923 – 1930 yılları arasında ulusal bankacılık iki yönde oluşmuştur:

1. Siyasal iktidar tarafından veya siyasal iktidar çevresinde, başkent Ankara’da, kurulan bankalar.
2. Taşra’da genel olarak siyasal iktidarın gözetimi altında veya siyasal iktidarın teşviki ile kurulan bankalar.

Akhisar’da kurulan Türkiye İş Bankası birinci sınıf içine girerken, Akhisar Tütüncüler Bankası ikinci sınıf içerisinde yer almaktadır. Akhisar Ziraat Bankası ise Osmanlı döneminde kurulmuş, ancak ulusal devletin kurulması ile birlikte yeniden düzenlenerek birinci sınıf içerisinde yer almıştır.¹⁵⁹⁶

¹⁵⁹³ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 166.

¹⁵⁹⁴ Anadolu, 6 Nisan 1928, s. 3.

¹⁵⁹⁵ İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, c. 1, s. 127.

¹⁵⁹⁶ A. Gündüz Ökçün, “ 1909 – 1930 Yılları Arasında Anonim Şirketi Olarak Kurulan Bankalar”, Türkiye İktisat Tarihi Semineri (Editör: Osman Okyar), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1973, s. 466.

Kurulan bu bankaların amacı, genellikle , ticari ve tarımsal kredi ihtiyaçlarının karşılamaktır.¹⁵⁹⁷ Türkiye'nin çeşitli şehir ve kasabalarında, yerli sermaye tarafından bu şekilde 28 banka kurulmuştur.¹⁵⁹⁸

1. Akhisar Ziraat Bankası

Türkiye Ziraat Bankası'nın geçmişi 1863 yılında Tuna Vilayeti'nde vali bulunan Mithat Paşa tarafından kurulan memleket sandıklarına kadar gitmektedir. Memleket sandıkları çiftçiyi tefecilerin elinden kurtarmak, kredi sorununa çözüm bulmak gayesi ile oluşturulmuştur. Memleket sandıkları, yirmi sene faaliyette bulunduktan sonra, yolsuzluk ve teminatsız borç verme yüzünden sermaye sermayeleri harap olmuştur. Bozulmuş olan memleket sandıklarının yerine 1883 yılında menafi sandıkları kurulmuştur. Menafi sandıkları daha sonra kurulan Ziraat Bankası'nın sermayesinin toplanmasına esas teşkil etmiştir. 15 Ağustos 1888'de Ziraat Bankası Nizamnamesi yürürlüğe girmiş, menafi sandıkları kaldırılarak yerine Ziraat Bankaları kurulmuştur. Banka, Osmanlı Devleti döneminde sadece bir kuruluş olarak kalmıştır. Cumhuriyet ilanından sonra, 15 Ağustos 1924 tarihinde yayımlana Ziraat Bankası Bütçe Kanunu ile bir anonim şirketi haline getirilmiştir. Böylece zirai kredi muameleleriyle beraber , başka her çeşit hizmetleri görmeye yetkili kılınıyor ve yeni bir hüviyet kazanıyordu.1937 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Kanunu ile banka, tüzel kişiliği olan bir devlet kuruluşu haline getirilmiştir.¹⁵⁹⁹

Akhisar'da Ziraat Bankası şubesi 1889 yılında, 102 734 kuruş sermaye miktarı ile kurulmuştur. Banka şubesinin açılması ile birlikte Akhisar ilk bankasına

¹⁵⁹⁷ Ökçün, **a.g.m.**, s. 411.

¹⁵⁹⁸ Kurulan 28 banka şunlardır: Konya Türk Ticaret Bankası, Bor Zırra ve Tüccar Bankası, Konya Ahali Bankası, Eskişehir Çiftçi Bankası, Türkiye İş Bankası, Akhisar Tütüncüler Bankası, Karaman Çiftçi Bankası, Türkiye Sanayi ve Maden Bankası, İstanbul Esnaf Bankası, Aksaray Halk İktisat Bankası, Emlâk ve Eytam Bankası, Afyonkarahisar Terakki-i Servet Bankası, Niğde Çiftçi ve Tüccar Bankası,Denizli İktisat Bankası, Nevşehir Bankası, Kocaeli Halk Bankası, Akseki Ticaret Bankası, Eskişehir Bankası, Ermenek Ahali Bankası, Adapazarı Emniyet Bankası, Türkiye İmar Bankası, İzmir Esnaf ve Ahali Bankası, Karadeniz Bankası, Ürgüp Zırra ve Tüccar Bankası, Elâzığ İktisat Bankası, Üsküdar Bankası, Van Milli İktisat Bankası, Mersin Ticaret Bankası. Bkz. A. Gündüz Ökçün, **1920 – 1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1971, ss. 98 – 101.

¹⁵⁹⁹ Ziraat Bankası ile ilgili ayrıntılı bilgi için, bkz. Şahap Sıtkı İtler, **Ziraat Bankası, Dün - Bugün**, Ankara 1967.

kavuşmuştur. Banka müdürlüğüne Arif Efendi, üyeliklere Hacı Abdullah Efendi, Hüseyin Ağa, Hristomos Efendi getirilmiştir.¹⁶⁰⁰ Arif Efendi 1901 ve 1910 yıllarında da bankanın müdürlük görevini sürdürmüştür. Banka giderek büyümüş ve sermayesi artmıştır. Sermayesi 1901 yılında 1313782 kuruş,¹⁶⁰¹ 1910 yılında 2132463 kuruş olmuştur.¹⁶⁰²

Ziraat Bankası Osmanlı döneminde Akhisar'ın tek bankası olması dolayısıyla çok önemliydi. Cumhuriyet döneminde ise, başka bankalarında Akhisar'da şubeler açması bankanın ehemmiyetini azaltmıştır. Cumhuriyet döneminde, 1929 yılında, Ziraat Bankası, Hükümet Caddesi'nde 40 000 lira harcanarak bir banka binası inşa ettirmiştir. Binanın inşası sırasında Banka Müdür Muavini Hakkı, Banka Mimarı Refik, levazım Müdürü Mehmet Ali beyler Akhisar'a gelerek, inşaatı gözden geçirmişlerdir.¹⁶⁰³ Bu bina bugün halen ayaktaadır.

Ziraat Bankası'nın 1930'da azaları arasında Nüzhet ve Bakkal Sait beyler bulunmaktaydı.¹⁶⁰⁴ Sındırgılı Mehmet Bey'in damadı Nüzhet, Münadizade Sait, Müderriszade Süleyman beyler, 1932 yılında Ziraat Bankası'nın idare heyetini oluşturmaktaydılar.¹⁶⁰⁵ Banka Akhisar'da çiftçilerin kredi sorunlarına çözümler getirmiş, borçlarını ödemelerinde kolaylık sağlamıştır. Akhisar'da kredi kooperatiflerinin köylere kadar yaygınlaşması Ziraat Bankası sayesinde olmuştur.

2. Akhisar Tütüncüler Bankası

Ankara dışındaki şehir ve kasabalarda, 1923-1930 yılları arasında Türk tüccar ve toprak sahipleri, kendi aralarında kredi sorununa çözüm bulmak amacı ile ya yalnız bir tüccarın ya da birkaç milletvekilinin öncülüğünde mahalli bankalar kurmuşlardır. Bu bankaların oluşumları 1909- 1920 yıllarında oluşan bir örgütlenmenin

¹⁶⁰⁰ Aydın Vilayeti Salnamesi 1315, s. 306; Yılmaz, a.g.t., s. 129.

¹⁶⁰¹ Aydın Vilayeti Salnamesi 1317, s. 348.

¹⁶⁰² Aydın Vilayeti Salnamesi 1326, s. 598.

¹⁶⁰³ Hizmet, 9 Temmuz, 1929, S. 3.

¹⁶⁰⁴ A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933), Karar no: 687 Karar tarihi: 17.11.1930.

¹⁶⁰⁵ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua, s. 167.

devamındırlar.¹⁶⁰⁶ Akhisar Tütüncüler Bankası da bu şekilde kurulmuş bankalardan biridir.

İç tüzüğü 7 Eylül 1924 günü onaylanan Akhisar Tütüncüler Bankası,¹⁶⁰⁷ idari merkezi Akhisar'da olmak üzere, 18 Eylül 1924 günü 500 000 lira sermaye ile kurulmuştur.¹⁶⁰⁸ 10 Nisan 1954 tarihinden itibaren de Türkiye Tütüncüler Bankası adını almıştır.¹⁶⁰⁹ Bankanın mukavelenamesinin birinci maddesine göre kuruluş amacı tütünlere ve tütüncülere, bağlara ve bağcılara ve diğer çiftçilere gerekli eşya ve maddeleri sağlamak, tütünlerin gerek Türkiye'de gerek yut dışında satılmasına aracılık etmek ve ihtiyaç görüldüğü zaman idare meclisinin kararı ile banka hesabına satın almak, çiftçiler için komisyonculuk yapmak, tütün ziraatının ilerlemesi ve ıslahı ile ilgili her türlü girişimi yapmak, teminat mukabilinde borç vermek ve kredi vermektir.¹⁶¹⁰ Bankanın esas mukavelenamesinin 11., 14., 23., 36., 37. maddelerinde 1931 yılında değişiklik yapılmıştır.¹⁶¹¹

Saruhan Milletvekili Reşat Bey'in gayretleri ile¹⁶¹² açılan Akhisar Tütüncüler Bankası'nda 250 kişinin hissesi bulunmaktaydı. Bu kişiler arasında Akhisar, Manisa, Gördes, İzmir, İstanbul, Ankara, Kırkağaç ve Soma'dan tüccar, emlak ve arazi sahipleri ile mebuslar bulunmaktaydı.¹⁶¹³ Hissedarlarının 300 liradan fazla hissesi bulunmadığından bankada herhangi bir hisse sahibinin tahakkümü yoktu.¹⁶¹⁴

¹⁶⁰⁶ Ökçün, "1909 – 1930 Yılları Arasında Anonim Şirketi Olarak Kurulan Bankalar" s. 467.

¹⁶⁰⁷ T.C.B.C.A 30.18.1.1 / 10.42.17.

¹⁶⁰⁸ Akhisar Tütüncüler Bankası Esas Mukavelenamesi, s. 1 ; Sada-yı Hak ,15 Mart 1925, s.2. 1926 – 1927 ve 1927 – 1928 yıllarına ait devlet salnamelerinde bankanın kuruluş tarihi 9 Eylül 1924 olarak gösterilmektedir.Bkz. T.C. Devlet Salnamesi 1926 – 1927, s. 388 – 389; T.C. Devleti Salnamesi 1927 – 1928, s. 220.Bazı kaynaklarda ise, bankanın açılış günü 17 Eylül 1924 olarak verilmiştir. Bkz. Anadolu, 11,12,20 Teşrin-i Evvel 1925, s.3; Yanık Yurt, 13,14,18 Teşrin-i Evvel 1925, s.3; Ökçün, 1920 – 1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye, s. 101; Manisa 2000 İl Yıllığı, s. 309. İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi'nde, kuruluş tarihi 1928 olarak gösterilmiş ise de bu doğru değildir.Bkz. İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, c.1, s. 126.

¹⁶⁰⁹ Ökçün, "1909 – 1930 Yılları Arasında Anonim Şirketi Olarak Kurulan Bankalar", s. 444; Manisa 2000 İl Yıllığı, s. 389.

¹⁶¹⁰ Akhisar Tütüncüler Bankası Esas Mukavelenamesi, s. 3-4; Türkiye Salon ve İlanât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası.

¹⁶¹¹ T.C.B.C.A 30.10.0.0 / 201.372.14.

¹⁶¹² Anadolu, 7 Teşrin-i Sâni 1924, s. 3.

¹⁶¹³ Kişilerin isimleri için, bkz. Akhisar Tütüncüler Bankası Esas Mukavelenamesi, s. 4 – 14; Sada-yı Hak, 15 -16 Mart 1925,s.2.

¹⁶¹⁴ Cumhuriyet, 11 Mayıs 1929, s. 3.

Kurulduğu zaman idare heyeti oluşturulmuştur. İdare heyetinin başkanı Saruhan Milletvekili Reşat Bey, ikinci başkanı tüccardan Dramalı Hacı Şevket Bey, azaları İzmir Ticaret Odası Başkanı Alâiyelizade Mahmut Bey, İstanbul Ticaret Odası Başkanı İbrahim Paşazade Hüseyin Bey, Aksaray Milletvekili Vehbi Bey, tüccardan Kapalızade Ahmet Bey, tüccardan Kemerlizade Mehmet Hulusi Bey, Müftizade Mehmet Efendi, Yenişehirizade Mehmet Mahzar Bey, Hacı Kadirzade Kadir Bey, Ziraat Bankası Memuru Cevdet Bey'dir. İdare heyeti her on beş günde bir defa banka binasında toplantı yapmıştır. Genel kurul toplantıları ise her sene Mart ayı içerisinde yapılmıştır. Ayrıca bankanın İzmir, İstanbul, Ankara ve başlıca büyük şehirlerde muhabirleri olduğu gibi, Türkiye'de dahilinde İtibar-ı Milli, İş Bankası, Ziraat Bankası, Selanik Bankası ve Anadolu'daki diğer bankalarla ilişkisi bulunmaktaydı.¹⁶¹⁵

Akhisar Tütüncüler Bankası, Türkiye Orman İşleri Anonim Şirketi müesseseleri arasına girmek için 11 Ağustos 1925 tarihinde Ticaret Bakanlığı'na müracaatta bulunmuştur.¹⁶¹⁶ Akhisar tütünün kıymeti arttırmak, tütün üreticisinin ihtiyaçlarını karşılamak için hükümetten 30 bin liralık bir mevduat istemiştir.¹⁶¹⁷

Bankanın 1926 yılındaki genel kurul toplantısının 16 Mayıs'ta yapılacağına dair duyuru Anadolu gazetesi ile ilan edilmiştir.¹⁶¹⁸ Yapılan toplantıda şirketin faaliyetleri konuşulmuş ve hissedarlara hisseleri verilmiştir.¹⁶¹⁹ Toplantının ardından Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet Paşa ile Maliye Bakanı, Ziraat Bankası Genel Müdürü

¹⁶¹⁵ **Türkiye Salon ve İlanât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası.**

¹⁶¹⁶ **T.C.B.C.A 30.10.0.0 / 183.261.20.**

¹⁶¹⁷ **T.C.B.C.A 30.10.0.0 / 181.251.9.**

¹⁶¹⁸ Akhisar Tütüncüler Bankası İdare Meclisinden:

Akhisar Tütüncüler Bankası Türk Anonim Şirketi hissedaran heyet-i umumisi 16 Mayıs 1926 Pazar günü saat 10'da suret-i adide olarak Akhisar'da merkez idare binasında içtima akd edeceğinden esas mucibince asaleten ve vekaleten en azından on hisseye malik olan hissedaranın içtima tarihinden on gün evveline kadar hisse senedi ve haberlerini Akhisar'da bankanın merkez idaresiyle şubelerine tevdi ederek giriş belgelerini almaları ve hissedarandan iştirak arzusunda bulunmalarının şube mahaline bir vekaletname imza etmeleri rica olunur.

Rüzname-i Müzakerat

- 1- 1925 bilançosu ve idare meclisi ve müfettişin raporu
- 2- Hisse temdi tevzi
- 3- İnhal edilmiş idare meclisi azalığı için seçim kat'ı icrası
- 4- 1926 senesi hesap müfettişinin seçimi
- 5- 1925 hesap müfettişlerinin ucuratına ve idare meclis tayini. Bkz. **Anadolu**, 18,19,20 Nisan 1926, s.1.

¹⁶¹⁹ **Hizmet**, 2 Mayıs 1926, s. 2 .

Abdullah Beyefendi'ye toplantıdaki duygu ve düşünceler dile getiren telgraflar çekilmiştir.¹⁶²⁰

1927 yılındaki toplantı, 27 Mart günü Banka Müdür Celil Bey tarafından açılmıştır. İzmir tüccarından Alâiyeli Mahmut, İbrahim, İş Bankası Müdürü Füzur beyler toplantıda hazır bulunmuşlardır. İki saat devam eden müzakereye sonucunda, bankanın faaliyet raporu, Eczacı Esat Bey tarafından genel kurula sunulmuştur. Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa ve Başvekil İsmet Paşa'ya telgraflar çekilmiştir. Mustafa Kemal Paşa'ya şu telgraf çekilmiştir:

“Ankara’da Muazzez Reis-i Cumhuriyetimiz Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri’ne;

Bankamız bugün yapılan heyet-i umumiye içtimasında sevgili ve mübeccel halaskarımıza karşı izhar olunan hissiyat minnettarane ve tanzimkaraneyi hürmetlerine terfian arz ve iblağ eylerim.

Akhisar Tütüncüler Bankası Müdürü Celil Hilmi”

Bu telgrafa karşılık Gazi Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Paşa şu telgrafları çekmiştir:

“Akhisar Tütüncüler Bankası Müdürü Celil Hilmi Bey’e ;

Banka heyet-i umumiyeyi içtimai münasebetiyle hakkımda izhar buyurulan hissiyata beyan-ı teşekkürat eylerim.

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal”

“Akhisar Tütüncüler Bankası Müdürü Celil Hilmi Bey’e;

İzhar buyurulan hissiyata şükran ederim efendim.

Başvekil İsmet”¹⁶²¹

29 Şubat 1928 günü toplanan genel kurulda¹⁶²² idare heyeti seçimleri yapılmış ve şu kişiler seçilmiştir: İş Bankası Müdürü Celal, Saruhan Milletvekili Akhisarlı Mustafa Fevzi ve Kemal, Halk Fırkası Mutemedi Sındırgılızade Mehmet Nuri, Ticaret

¹⁶²⁰ **Hizmet**, 23 Mayıs 1926, s. 2 .

¹⁶²¹ **Anadolu**, 10 Nisan 1927, s. 2.

¹⁶²² **Hizmet**, 29 Şubat 1928, s. 4.

Odası Başkanı Hacı Şevket, Selimzade Ali Kemal, Hacı Kadirzade Kamil, Tütüncüler Bankası Müdürü Halil .¹⁶²³1929 yılı toplantısı ise, 7 Nisan günü yapılmıştır. Toplantıda İktisat Vekaleti komiseri olarak Ticaret Müdürü Ziya Be de bulunmuştur. Bankanın 1929 senesi işlemlerinden 70 000 liradan fazla kâr sağlanmıştır.¹⁶²⁴

6 Nisan günü yapılan 1931 yılı genel kurul toplantısında yapılan seçim neticesinde, idare heyeti başkanlığına Mustafa Fevzi, başkan vekilliğine Sındırgılızade Mehmet, azalıklara Selimzade Selman, Hacı Şevket, Eczacı Necmettin Fuat, Müftüzade Mehmet, Selimzade Cemal, denetleme kuruluna da Selanik Bankası İkinci Müdürü Fuat ve Geri Tütün Kumpanyası Mümessili Hüsamettin beyler seçilmişlerdir.¹⁶²⁵

Hükümet namına İzmir Defterdarı Hüseyin Avni, Şirketler Komiseri Naci, Doyçe Oryent Bank Müdür Muavini Salahattin ve İzmir Selanik Bankası Müdür Vekili Fuat beylerin katılımıyla, 1932 yılı toplantısı 29 Mart günü yapılmıştır. Toplantıda yapılan seçimde, idare heyetine 763 oyla Sındırgılızâde Mehmet Nuri, 746 oyla Banka Müdürü Halil Hilmi, 714 oyla Müteahhit Hayri, 443 oyla Doktor Cevdet, 404 oyla Hacı Kadirzâde Kamil, 401 oyla Kırkıkzâde Ahmet, 400 oyla Kıbrıslızâde Kamil beyler seçilmişlerdir.¹⁶²⁶Bu azalar da kendi aralarında toplanarak Sındırgılızade Mehmet Nuri'yi başkanlığa, Dramalı Hacı Şevket Bey'i başkan vekilliğine seçmişlerdir.¹⁶²⁷

Banka, 1925 yılında 46 180 lira, 1926 yılında 66 582 lira, 1927 yılında 72 073 lira, 1928 yılında 78 258 lira, 1929 yılında 78 591 lira,¹⁶²⁸ 1932 yılı içerisinde 88 998 lira 78 kuruş kâr elde etmiştir.¹⁶²⁹1933 yılında ise 68 709 lira 61 kuruş kazanç sağlamıştır.¹⁶³⁰

500 000 sermaye ile kurulan Akhisar Tütüncüler Bankası'nın, bu kurulu sermayesini tamamı 1930 yılında ödenmiş durumdaydı. 18 Mart 1930 tarihli hissedarlar

¹⁶²³ **Anadolu**, 6 Nisan 1928, s. 3.

¹⁶²⁴ **Anadolu**, 9 Nisan 1929, s. 2.

¹⁶²⁵ **Hizmet**, 9 Nisan 1931, s. 4; **Yeni Asır**, 10 Nisan 1931, s. 5.

¹⁶²⁶ **Anadolu**, 1 Nisan 1932, s. 1,3; **Hizmet**, 1 Nisan 1932, s. 3.

¹⁶²⁷ **Anadolu**, 4 Nisan 1932, s. 3.

¹⁶²⁸ **İstatistik Yıllığı 1930**, s. 280.

¹⁶²⁹ **Anadolu**, 1 Nisan 1932, s. 3; **Hizmet** gazetesinin 1 Nisan 1932 günü verdiği haberde ise, banka 88 093 lira kâr etmiştir.

¹⁶³⁰ **Yeni Asır**, 9 Nisan 1934, s. 6.

toplantısında sermayenin 1 000 000 liraya çıkarılması kararlaştırılmıştır.¹⁶³¹ Ancak buna ilişkin işlemler 1932 yılında tamlanabilmiştir. 70 000 liralık hisse senedi Maliye Bakanlığı'na aitti. 1927 yılında bankada en çok hisse sahibi Maliye Bakanlığı ile T.C. Ziraat Bankası idi. 1930'larda bu durum devam etmiştir.¹⁶³²

3. Akhisar İş Bankası

Türkiye İş Bankası 26 Ağustos 1924 tarihinde 5 0000 000 TL sermaye ile kurulmuştur.¹⁶³³ Banka ilk kuruluşunda mütevazı bir plan ve sermaye ile işe başlamıştır. 1925'den itibaren ise banka işleri hızlanmaya başlaması ile birlikte genişlemeye, piyasalar arasında bağlılığı ve ilişkileri kolaylaştırmaya önem verilmiş ve bu maksatla memleketin her yerinde şubeler açılmıştır. 1924 yılı sonunda yalnızca Ankara ve İstanbul'da şubeleri varken 1925 yılında İzmir ve Bursa'da şubeler açılmıştır.¹⁶³⁴ 1929 yılında da şube açma işi hız kazanmıştır.¹⁶³⁵ Akhisar Tütüncüler Bankası'nın çiftçilerin ihtiyaçlarını tamamen karşılayamaması, kredi darlığının giderek artması sonucunda, halkın ve çiftçilerin kredi ihtiyaçlarını sağlamak ve banka işlemlerinin yerine getirmek maksadıyla İş Bankası Umumi Müdürü Celal Bey girişimiyle Akhisar'da İş Bankası şubesi açılmasına karar verilmiştir.¹⁶³⁶ Banka binası yapılmak üzere Turan Oteli kiralandıktan ve gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra¹⁶³⁷ 13 Temmuz 1929 günü Akhisar İş Bankası'nın açılışı yapılmıştır. Açılışa, İzmir Valisi Kazım Paşa, İş Bankası Umumi Müdürü Celal Bey, C.H.F. Mıntika Müfettişi Zühdü Bey, İzmir Fırka Mutemedi Salih, Manisa Vali Vekili Memduh, Defterdar Rüştü beylerle Manisa belediye ve fırka heyetleri azaları ve İzmir, Manisa ve çevre yerlerden bir çok kişi katılmıştır. Açılışa Akhisar İş Bankası Müdürü İzzet Bey'in bir konuşması ile başlanmıştır. İzzet Bey konuşmasında, İş Bankası'nın o güne kadar memleket için yaptığı hizmetler üzerinde durarak, bankanın takip edeceği gayeler sıralamıştır. İzzet

¹⁶³¹ **Akhisar Tütüncüler Bankası Esas Mukavelenamesi**, s. 16; Ökçün, "1909 – 1930 Yılları Arasında Anonim Şirketi Olarak Kurulan Bankalar", s. 444.

¹⁶³² Ökçün, **a.g.m.**, s. 444; **Manisa 2000**, s. 389.

¹⁶³³ **Türkiye İş Bankası On Yılı 1924 – 1934**, Devlet Matbaası, 1934, s. 16; Ökçün, **1920 – 1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye**, s.99; Kocatürk, **a.g.e.**, s. 416.

¹⁶³⁴ **Türkiye İş Bankası On Yılı 1924 – 1934**, s. 20 – 21.

¹⁶³⁵ **Türkiye İş Bankası On Yılı 1924 – 1934**, s. 23.

¹⁶³⁶ **Hizmet**, 19 Temmuz 1929, s. 1.

¹⁶³⁷ **Hizmet**, 3 Haziran 1929, s. 1. Eski belediye binasının bulunduğu yerdeki bugünkü İş Bankası binası 24 Aralık 1964 tarihinde açılmıştır. Bkz. **Akhisar**, 25 Aralık 1964, s. 1.

Bey konuşmasına cevaben Akhisar Türk Ocağı Başkanı Şemsettin Bey de bir konuşma yapmıştır. İzmir Valisi Kazım Paşa'nın bankanın yaptığı ve yapacağı işleri izah eden nutuklarından sonra, banka binasına girilmiş ve davetlilere limonata, pasta ve dondurma ikram edilmiştir.

Açılış töreni bitince banka tarafından davetlilere on beş kişilik bir ziyafet verilmiştir. Ziyafette, İzmir Valisi Kazım Paşa, İş Bankası Umum Müdürü Celal Bey, CHF Mıntıka Müfettişi Zühdü Bey, İzmir Fırka Mutemedi Salih Bey, Manisa Vali Vekili Memduh Bey , Defterdar Rüştü Bey, banka müfettişlerinden Osman Nuri Bey, Akhisar İş Bankası Müdürü İzzet Bey, Akhisar Halk Fırkası Mutemedi Mehmet Bey ile gazeteciler hazır bulunmuşlardır. Ziyafette Celal Bey, Hizmet gazetesi muhabiri yaptığı “Akhisar’da açılan ve diğer yererde açılacak olan İş Bankası şubelerinde % 12 faizle para verilecektir. Şubelerin en kuvvetlisi Akhisar olacaktır. Şubelerde zirai krediler de açılacaktır...” şeklinde beyanatta bulunmuştur.¹⁶³⁸

200 000 lira sermaye ile kurulan¹⁶³⁹ Akhisar İş Bankası'na, Ankara İş Bankası Müdür Muavini İzzet Bey müdür olarak atanmıştır. Ankara İş Bankası Katip Muavini Rahmi Bey ise bankanın müdür muavinliğine tayin edilmiştir.¹⁶⁴⁰1929 – 1930 Devlet Yıllığı'na göre Akhisar İş Bankası'nın birinci müdürü Saffet Bey'di.¹⁶⁴¹ Ancak İzzet Bey Mart 1933 yılına kadar Akhisar'da banka müdürlüğü yaptığı dikkate alınırsa Saffet Bey'in müdür olabilmesi ihtimali yoktur. Mart 1933 tarihinde İzzet Bey'in Edremit şube müdüriyetine tayin olunması ile Akhisar İş Bankası birinci müdürlüğü görevine Bergama Şubesi Müdürü Hurşit Bey atanmıştır.¹⁶⁴² İkinci müdürlük görevinde ise,1929 – 190 yılları arasında Rahmi Tevfik Bey,¹⁶⁴³ 1932 yılında Osman Bey,¹⁶⁴⁴ 1933 yılında ise Haman Nurullah Bey bulunmaktaydı.¹⁶⁴⁵ 1933 yılında İş Bankası muhasebecisi de Ziya Bey'di.¹⁶⁴⁶

¹⁶³⁸ **Hizmet**, 14 Temmuz 1929, s. 1; **Anadolu**, 14 Temmuz 1929, s. 2

¹⁶³⁹ **T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Mecmua**, s. 160.

¹⁶⁴⁰ **Hizmet**, 3 Haziran 1929, s. 1.

¹⁶⁴¹ **T.C. Devlet Yıllığı 1929 – 1930**, s. 184.

¹⁶⁴² **Yeni Asır**, 30 Mart 1933, s. 2.

¹⁶⁴³ **T.C. Devlet Yıllığı 1929 – 1930**, s. 184.

¹⁶⁴⁴ **Yeni Asır**, 4 Şubat 1932, s. 3; **Hizmet**, 20 Teşrin-i Evvel 1932, s. 3.

¹⁶⁴⁵ **Yeni Asır**, 30 Mart 1933, s. 2.

¹⁶⁴⁶ **A.B.E.K.D 5 (19.10.1933 – 19.04.1934)**, Karar no: 110 Karar tarihi: 25.10.1933.

Akhisar İş Bankası, Akhisar gelişmesine büyük katkıları bulunmuştur. Özellikle spor sahasında gençlerin ilerleyebilmeleri, diğer şehir ve kasabalarla rekabet edebilmeleri için bir tenis kortu yaptırtmıştır.¹⁶⁴⁷

Akhisar Belediyesi, 1930 yılında Akhisar'ın imarında kullanılmak üzere İş Bankası'ndan 39 656 lira borç almıştır. 1930 yılında yapılması düşünülen su boruları temizliği, kaldırım tamirâtı inşası gibi eksikleri ikmal etmeyip, bunlara harcanacak parayı ve satılacak bazı mülkler ile mezarlık arsalarının bedelleri İş Bankası borcuna tahsis edilmiştir.¹⁶⁴⁸ 1931¹⁶⁴⁹ ve 1932 yıllarında da oktruva vergisi tamamen borca ayrılmıştır.¹⁶⁵⁰ Belediye borcunun üç sene zarfında ödenmesi planlanmıştır.¹⁶⁵¹ Ancak 1933 yılında belediye ile İş Bankası arasında borcun ödenmesi konusunda bir anlaşmazlık olmuştur. Belediye borç alınırken imzalanan mukavelename ile İş Bankası'nın uygulaması arasında farklar bulunmuştur. Belediyeye borcun ödemesi yüksek faizle yaptırdığı gerekçesiyle belediye tarafından İş Bankası'na dava açılmıştır.¹⁶⁵² Davayı Avukat Ali Şevket Bey takip etmiştir.¹⁶⁵³ Dava belediyenin lehine sonuçlanmış ve faizlerde indirimle gidilmiştir.¹⁶⁵⁴

¹⁶⁴⁷ **Hizmet**, 17 Eylül 1931, S. 4.

¹⁶⁴⁸ **A.B.H.K.D (1930-1934)**, Karar no: 11 Karar tarihi: 24.11.1931. Hizmet gazetesi borcun 50 000 lira olduğunu bildirmiştir.Bkz. **Hizmet**, 6 Mart 1930, s. 3.

¹⁶⁴⁹ **A.B.H.K.D (1930-1934)**, Karar no: 19 Karar tarihi: 16.04.1931.

¹⁶⁵⁰ **A.B.H.K.D (1930-1934)**, Karar no: 46 Karar tarihi:Ç 11.05.1932.

¹⁶⁵¹ **Hizmet**, 6 Mart 1930, s. 3.

¹⁶⁵² **A.B.E.K.D 4 (30.01.1933 – 16.10.1933)**, Karar no: 127 Karar tarihi: 23.02.1933.

¹⁶⁵³ **A.B.E.K.D 6 (23.04..1934 – 27.12.1934)**, Karar no: 1184 Karar tarihi:: 05.12.1934

¹⁶⁵⁴ **A.B.H.K.D (1934 – 1936)**, Karar no: 81 Kara tarihi: 16.04.1934.

SONUÇ

Akhisar, Bergama, Manisa, İzmir'e giden ana yolların kavuştuğu verimli bir arazi kurulduğundan büyük önem taşımaktadır. Bu stratejik konumundan dolayı eski çağlardan beri pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bizans döneminde Hristiyanlığın yedi kilisesinden birinin Akhisar'da kurulmuş olması, Akhisar'ın önemini arttırmıştır. Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türk hakimiyetine giren Akhisar, 1390 yılından sonra Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Osmanlı idari yapısı içerisinde Saruhan Sancağı'nın bir kazası olarak yer almıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra Manisa Vilayeti'nin kazası haline gelmiş ve asıl gelişimini bu dönemde gerçekleştirmiştir. 1933 yılında iki nahiyeye ve 94 köye sahip olmuştur.

Kurtuluş Savaşı yıllarında ve ondan önceki dönemde nüfustaki hem nitelik hem de nicelik bakımından gerileme Cumhuriyet döneminin nüfus politikası ile aşılmıştır. Osmanlı Devleti döneminde 1908 yılında Akhisar 32 854 nüfusu vardı. Bu nüfusun içerisinde çoğunluğunu Rumların oluşturduğu gayri müslim nüfusta yer almaktaydı. Milli Mücadele yıllarında Rum nüfusunda bir artış olmuştur. Gayri müslim nüfusun büyük bir kısmı Yunan ordusu ile bir kısmında mübadele yoluyla Anadolu'yu terk etmişlerdir. Akhisar'daki gayri müslim nüfus yok seviyesine inmiştir. 1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre, Akhisar nüfus artış göstermiş ve 47 716 olmuştur.

Akhisar, Yunan işgali döneminde zor günler yaşamıştır. Akhisar Belediyesi'ne el koyan Yunanlılar, burada Türklerden ve Rumlardan oluşan bir belediye meclisi oluşturarak, belediye hizmetlerini yerine getirmeye çalışmışlardır. Ayrıca Akhisar, bu dönemde oluşturulan Akhisar Cephesi ile Milli Mücadele'de önemli bir yer işgal etmiştir. Batı Anadolu'da birçok şehir Yunanlılar tarafından yakılırken Akhisar'ın ileri gelenlerinin girişimi ile Akhisar yanmaktan kurtulmuştur.

Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin milli, laik, çağdaş bir devlet haline gelebilmesi için yurttaki köklü bir değişim süreci başlamıştır. Belediyeler ilk önce imar faaliyetleri çalışmalarına başlamışlardır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Akhisar'da yapılan yoğun bir imar ve bayındırlık faaliyetleri ile Akhisar çağdaş ve gelişmiş bir kaza görünümüne kavuşmuştur. Diğer imar faaliyetlerinin yanında, sağlık faktörünü dikkate alan ve modern bir mezbahanın inşa ettirilmesi, çocuklara oyun sahaları ve bisiklet yollarının açılması, evlerin yapımında sağlık ve zarafet noktalarına dikkat edilmesi, spor sahasının yapımı için girişimlerde bulunulması gibi faaliyetler, günümüzde birçok kaza ve kasabada belediyeler tarafından yapılmamaktadır. Günümüzde birçok kaza ve kasabanın görüntüsü köyü andırmaktadır. O günün zor şartlarında Akhisar Belediyesi tarafından gerçekleştirilen imar ve bayındırlık faaliyetleri, bugünün belediyelerine örnek olması bakımından önemlidir.

Ülkeyi, “ muasır medeniyetler seviyesine çıkarmak” her şeyden önce eğitim ile gerçekleşeceği fikrinden hareket edilerek, eğitime önem verilmiştir. Akhisar'da Gazi ve Misak-ı Milli adlarıyla iki ilkokul, bir ortaokul açılmıştır. Yeni Türk harflerinin kabul edilmesi ile birlikte başlatılan okuma yazma seferberliğine kaza halkı büyük ilgi göstermiştir. Açılan millet mektepleri ile halkın okuma-yazma oran yükseltilmiştir. Eğitim alanındaki gelişmelere paralel olarak kültür ve spor faaliyetlerine önem verilerek halkın sosyal yaşama ve yeniliklere katılımı arttırılmıştır. Özellikle kadınları sosyal yaşam içerisinde erkeklerle yan yana yaşaması sağlanmıştır. Bu bağlamda Cumhuriyet ile birlikte Akhisar'da ilk kez balo düzenlenmiş, müsamere ve sinemalarda kadınlara da yer ayrılmıştır. Bayram kutlamaları ve anma törenleri ile de Akhisarlılar Cumhuriyet inkılablarına, tarihlerine ve kültürlerine sahip çıktıklarını göstermişlerdir.

Akhisar, incelediğimiz dönemde bir zirai iktisadi yapıya sahiptir. Geniş bir tarım arazisine sahip olan kazada tütün başta olmak üzere üzüm, zeytin, hububat yetiştiriciliği ön planda yer almaktaydı. Akhisar ile özdeşleşen tütünün gelişmesi için Tütün Sergisi ve Tütüncüler Kongresi açılmış, Tütüncüler Bankası kurulmuştur. Tütün Sergisi ve Tütüncüler Kongresi'nin açılması Türkiye'de ilk kez gerçekleştirilmiştir. Akhisar bu dönemde ziraat alanında Türkiye'de ilklerin yaşandığı yer olmuştur. Yine İtalya'dan getirilen “Mussolini Buğdayı” ilk kez Akhisar topraklarına ekilmiştir. Kazanın sanayi

ve ticari faaliyetleri de tarıma dayalı olarak yapılmıştır. Ülkede açılan bankalar Akhisar'ın iktisadi kapasitesi görüp şubeler açmalarıyla kazada iktisadi hayat daha da canlanmıştır.

İstanbul –İzmir karayolu üzerinde verimli bir tarım arazinde bulunmasının verdiği avantajları en iyi şekilde kullanan Akhisar halkı ve yöneticileri, Cumhuriyeti ile birlikte değişim ve çağdaşlaşma süresinde yapılan yeniliklere çabuk uyum sağlamışlar ve bir model olmuşlardır. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Akhisar'ın bu durumu, gelişmesini sürdürmesine ve bugünkü konumuna gelmesinde önemli rol oynamıştır.

EKLER

EK-I

Akhisar Belediyesi'nin 11 Şubat 1924 Tarihli İzmir İskan
Müdürlüğü'nden Muhacirlerle İlgili İsteği

میدانله، اعمار و اسكان وکالتی		اوراق نومبروسی	
شماره	شماره	میلادی	تاریخ شمسی
لاجل انقیاض نامه ورودی	شماره	تاریخ شمسی	تاریخ میلادی
مقابله بدین	ایزیر شهرت		
BEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ آحضار بدیه ریلا آلدیلم تنزاضه اورا ای کوندریم مابریک بیات اون تیمورجه واون دیوارجه اوستیک بولغسی تخی ایدیور. آکا کوره سدر ایلخی متخادر ایق		کرم	

EK-III

Akhisar Belediye Meclisi'nin 11 Kasım 1930 - 19 Aralık 1933 Tarihleri Arasında Toplantı Tarihleri ve Toplantılara Katılan Meclis Üyeleri

Toplantı Tarihi	Meclis Üyeleri	Mecliste Görüşülen Konular
11 Kasım 1930	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Hacı Şevket, Nüzhet, Dr. Ziya, Eczacı Saffet, İş Bankası Müdürü İzzet, Müderriszade Süleyman, Yazıcızade Tevfik, Halit, Keresteci Halit, Kâmil, Boncukluzade Ahmet, Firdevszade Mustafa, Razlıklı Mustafa, Uncu Murat, Benlizade Ali Rıza, Tokuçzade Mehmet, Köşklüzade Hüseyin.	Belediye birinci ve ikinci başkan vekilleri ve katip seçimi.
12 Kasım 1930	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Dr. Ziya, Ali Rıza , Saffet, Halit , İzzet, Nüzhet, Tevfik, Ahmet, Kâmil, Cevdet, Halit, Mustafa, Süleyman, Bazlıklı Mustafa, Ali Tevfik, Murat , Mehmet	Belediye, imar, sıhhiye, imar encümenlerinin seçimi.
18 Kasım 1930		Tokatlı mezarlığının spor sahası haline getirilmesi.
29 Kasım 1930		Belediye başkanının maaşının tespiti.
9 Şubat 1931	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Eczacı Saffet, Razlıklı Mustafa, Ali Refik, Firdevszade Mustafa, Müderriszade Süleyman, Boncukluzade Ahmet, Benlizade Ali Rıza, Murat, Doktor Ziya, Kırkağaçlı Ahmet Yazıcızade Tevfik.	Elektrik işinin bir müteahhide verilmesi, sığır toplama yeri yapılması, dışarıdan Akhisar'a giren mallardan alınan duhuliye vergisinin tespiti, umumhane kadınlarından alınan ücret ve fuhuş yapan kadınlara tecrithane temin edilmesi.

14 Şubat 1931	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Keresteci Halit, Eczacı Saffet, İş Bankası Müdürü İzzet, Doktor Ziya, Yazıcızade Tevfik, Köşklüzade Hüseyin, Uncu Murat, Tokuçzade Mehmet, Boncukluzade Ahmet, Dramalı Ali Refik, Firdevszade Mustafa, Müderriszade Süleyman, Kıbrıslızade Kamil, Yazıcızade Halit, Kırkağaçlızade Ahmet Şükrü.	Gaz deposundan gaz ve benzin alanlardan alınan ücretin ve mezbaha ücretinin, mezar ücretinin, çeşme ücretinin tespiti, belediyeye mühendis tayini.
10 Mart 1931	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, İsmail Hakkı, Hüseyin Şükrü, Firdevszade Mustafa, Müderriszade Süleyman, Boncukluzade Ahmet, Dramalı Hulusi, Tokuç Mehmet, Uncu Murat, Ali Refik, keresteci Halit, Manifaturacı Halit, Eczacı Saffet, Benli Ali Rıza, Doktor Ziya Ali.	Milletvekili seçimleri için, teftiş heyetine belediye meclisi azalarından Firdevszade Mustafa, Müderriszade Süleyman, Yazıcızade Tevfik, Doktor Ziya Ali, Keresteci Halit, Kıbrıslızade Kâmil seçilmiştir.
7 Nisan 1931	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Tokuçzade Mehmet, Hulusi, Tevfik, keresteci Halit, Kâmil, Murat, Ali Fkri, Süleyman, Boncukluzade Ahmet, Saffet, Ali Rıza, Manifaturacı Halit, Doktor Cevdet, Ziya.	Belediye meclisi azasından Hacı Şevket Bey'in istifası üzerine, birinci başkan vekilliği seçimi yenilenmiş, bütçe, imar, sıhhiye encümenleri ve belediye zabıtası oluşturulmuştur.
16 Nisan 1931	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Birinci Başkan Vekili Doktor Ziya, İkinci Başkan Vekili Halit, Kâmil, Saffet, Ali Refik, Firdevszade Mustafa, İsmail, Tevfik, Ahmet Şükrü, Boncukluzade Ahmet, Ali Fikri, Süleyman, Doktor Cevdet, Razlıklı Mustafa.	Belediyenin İş Bankası'na olan borcu, belediye idaresi altında olan hastane bütçesi.
19 Nisan 1931	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Birinci Başkan Vekili Doktor Ziya, İkinci Başkan Vekili Halit, Yazıcızade Tevfik, Uncu Ahmet,	Yiyecek ve içecek satan esnafların bir hastalığa yakalanmalarını için 15 günde bir belediye doktoru

	Doktor Cevdet, Köşklüzade Hüseyin, Eczacı Saffet, Uncu Murat, Kıbrıslızade Kâmil, Müderriszade Süleyman, Firdevszade Mustafa, Boncukluzade Ahmet Hulusi, Kâtip Benlizade Ali Rıza ve Halit.	tarafından muayene edilmesi, satıcı ve esnaftan sokaklarda işgal ettikleri yerlerden alınacak ücretin tespiti, başboş olarak dolaşan hayvanlardan alınacak cezadan hayvanı getiren bekçiye verilmesi, mahalle açılması.
21 Nisan 1931	Birinci Başkan Vekili Doktor Ziya Bey'in başkanlığında, Yazıcızade Tevfik, Müderriszade Süleyman, Boncukluzade Ahmet, Manifaturacı Halit, Firdevszade Mustafa, Benlizade Ali Rıza, razlıklı Mustafa, Kıbrıslızade Kâmil, Selman, Ali Fikri,	Bütçe müzakeresi, Belediye başkanının bir ay izin kullanması.
23 Nisan 1931	Birinci Başkan Vekili Doktor Ziya Bey'in başkanlığında, Kıbrıslızade Kâmil, İzzet, Ali Fikri, Firdevszade Mustafa, Eczacı saafet, cemil, Uncu Murat, Ali Refik, Müderriszade Süleyman, Doktor Cemal, Keresteci Halit, Yazıcızade Tevfik, Benlizade Ali Rıza, Boncukluzade Ahmet.	1931 yılı bütçesinin kabulü, kasapların hale nakledilmesi, Yemişçi İsmail Çavuş'un limon ve portakaldan duhuliye vergisi alınmaması isteği reddi.
30 Mayıs 1931	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, İş Bankası Müdürü İzzet, Doktor Ziya Ali, Molla İsmailzade İsmail, benlizade Ali Rıza, Yazıcızade Tevfik, Razlıklı Mustafa, Keresteci Halit, Eczacı Saffet, Doktor Cevdet.	1931 yılı bütçesinin nüshasının Kaymakam'ın incelemesine sunulması, Akhisar'ın imarı için imar encümenince beş senelik imar programı hazırlanması.
6 Haziran 1931	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Doktor Ziya Ali, Doktor Cevdet, Eczacı Saffet, Keresteci Halit, Yazıcızade Tevfik, Dramalı Ali Refik, Firdevszade Mustafa, Köşklüzade Hüseyin Şükrü, Müderriszade Süleyman, Selimzade Ali Fikri, Kıbrıslızade Kâmil, Benlizade Ali Rıza.	Vergilerin tespiti.

9 Haziran 1931	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Doktor Ziya Ali, Doktor Cevdet, Kıbrıslızade Kâmil, Keresteci Halit, Yazıcızade Tevfik, Molla İsmailzade İsmail Hakkı, Kırkağaçlızade Ahmet Şükrü, Firdevszade Mustafa, Benlizade Ali Rıza, Yazıcızade Halit, Selimzade Ali Fikri, Müderriszade Süleyman.	Bütçenin tamamen oluşturulması ve bütçe cetvellerinin hazırlanması, beş senelik imar programının kabul edilmesi.
8 Kasım 1931	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Emin Şerif, Eczacı Saffet, Müderriszade Sırrı, Molla İsmailzade İsmail hakkı, Murat, Tokuç Mehmet, Ahmet Hulusi, Boncuklu Ahmet Hulusi, Yazıcızade Halit, Benli Ali Rıza, Razlıklı Mustafa, Ali Fikri, Firdevszade Mustafa, Kıbrıslı Kâmil, Ali Refik, Yazıcızade Tevfik, Doktor Ziya, Cevdet.	Birinci ve ikinci başkan vekilliği, katıplık ve imar, maliye, sıhhiye encümenleri seçimleri.
12 Kasım 1931	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Tevfik, Ali Refik, Ahmet Hulusi, Ali Fikri, Tokuçzade Mehmet, Murat, Molla İsmail, Emin Şerif, Yazıcızade Halit, Kâmil, Saffet, Firdevszade Mustafa, Doktor Ziya Ali.	Çeşitli dilekçelerin okunması ve ilgili encümenlere havalesi.
14 Kasım 1931	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, İzzet, Tevfik, Saffet, Kâmil, Sırrı, Ali Rıza, Ali Refik, Ali Fikri, Tokuç Mehmet, Murat, Ahmet Hulusi, Emin Şerif, Molla İsmailzade İsmail, Doktor Ziya	Belediye meclisine azaların devam zorunluluğu, şehrin elektrik işleri ve elektrik ilerinin bir müteahhide verilmesi.
16 Kasım 1931	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, İş Bankası Müdürü İzzet, Ziya, Doktor Cevdet, Tevfik, Tokuç Mehmet, Ali Refik, Müderriszade Sırrı, Firdevszade Mustafa, Ali Fikri, Ahmet Hulusi, Emin Şerif, Eczacı Saffet Cemil, Molla İsmailzade İsmail Hakkı, Benlizade Ali Rıza,	Kasaba elektrik işlerinin bir müteahhide verilmesi.

	Yazıcızade Halit, Kıbrıslıade Kâmil.	
18 Kasım 1931	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Yazıcızade Tevfik, İş Bankası Müdürü İzzet, Doktor Ziya Ali, Doktor Cevdet, Müderisszade Sırrı, Uncu Murat, Tokuç Mehmet, Ali Refik, Firdevszade Mustafa, Selimzade Ali Fikri, Molla İsmailzade İsmail Hakkı, Emin Şerif, Benlizade Ali Rıza, Eczacı Saffet, Yazıcızade Halit.	Mezarlardan alınacak ücretin tespiti.
19 Kasım 1931	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Yazıcızade Tevfik, İş Bankası Müdürü İzzet, Doktor Ziya Ali, Doktor Cevdet, Müderisszade Sırrı, Uncu Murat, Tokuç Mehmet, Ali Refik, Firdevszade Mustafa, Selimzade Ali Fikri, Molla İsmailzade İsmail Hakkı, Emin Şerif, Benlizade Ali Rıza, Eczacı Saffet, Yazıcızade Halit.	Mezarlar nizamnamesi'ne göre belediyece yapılacak işler.
21 – 24 Kasım 1931	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Ali Refik, Emin Şerif, Eczacı Saffet, Yazıcızade Manifaturacı Halit, Ali Fikri, Murat, Firdevszade Mustafa, Kâmil, Doktor Ziya Ali, Yazıcızade Tevfik.	Elektrik işlerinin bir müt4eahhide devri hakkında teklifin değerlendirilmesi.
26 Kasım 1931	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Ali Refik, Emin Şerif, Eczacı Saffet, Yazıcızade Manifaturacı Halit, Ali Fikri, Murat, Firdevszade Mustafa, Kâmil, Doktor Ziya Ali, Yazıcızade Tevfik.	Belediyeye ait gayri menkullerin bir hizmete tahsisi, yağ, peynir, buğday loncaları hakkında düzenleme, baytar tayini, süt çocuğu muayene ve müşavere evinin açılması.
29 Kasım 1931	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Yazıcızade Tevfik, Eczacı Saffet, Basri, Kâmil, Uncu Murat, Mustafa, Ali Fikri, Sırrı, Ali Refik, Benli oğlu Ali Rıza, Yazıcızade Halit, Doktor Ziya Ali.	Manifaturacı, elbiseci, tuhafiyeci, ayakkabıcı, bakkal gibi esnafın satış yapacakları yerin tespiti, mezbahada kesilen hayvanlardan alınan ücretin belirlenmesi.

30 Kasım 1931	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Tevfik, Kırkızade Ahmet, Eczacı Saffet, Tokuç Mehmet, Eczacı Basri, Boncuklu Ahmet, Ali Fikri, Ali Refik, Mustafa, Emin Şerif, Yazıcızade Halit,	Belediye meclisi azası olan Molla İsmailzade İsmail bey'in azalıktan istifasının kabul edilmesi, mahalle ve yol açılması, mezarlardan hakkında düzenleme,duhuliye vergisinin belirlenmesi.
1 Aralık 1931	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Yazıcızade Tevfik, Eczacı Saffet, Firdevszade Mustafa, Ali Refik, Boncukluzade Ahmet, Eczacı Basri, Hafız Ahmet, Ali Fikri, Kırkızade Ahmet, Emin Şerif, Kıbrıslızade Kâmil, Benli oğlu Ali Rıza, Yazıcızade Halit.	Çeşitli vergilerin tespiti, evlenecek olanlardan alınacak ücretin belirlenmesi, yangın ve itfaiye işleri düzenlenmesi, Masanda çayı taşığında alınacak önlemler.
14 Şubat 1932	Başkan Vekili Eczacı Saffet Cemil Bey'in başkanlığında, Yazıcızade Tevfik, İş Bankası Müdürü İzzet, Kıbrıslızade Kâmil, Eczacı Basri, Uncu Ahmet Hulusi, Firdevszade Mustafa, Boncukluzade Ahmet Hulusi, Kırkızade Ahmet, Yazıcızade Halit, Dramalı Ali Refik, Benli oğlu Ali Rıza, Tütüncüler Bankası Muamelat Müdürü Naci.	Hazineye ait tarlanın Cumhuriyet Halk Fırkası'nın talebi üzerine istimlak edilmesi, Celiloğlu ve Süleyman Dede mezarlıklarının kaldırılması, mahalle açılması.
16 Şubat 1932	Başkan Vekili Eczacı Saffet Cemil Bey'in başkanlığında, Yazıcızade Tevfik, İş Bankası Müdürü İzzet, Kıbrıslızade Kâmil, Eczacı Basri, Tütüncüler Bankası Muamelat Müdürü Naci, Uncu Murat, Tokuç Mehmet, Firdevszade Mustafa, Boncukluzade Ahmet Hulusi, Şahbazzade Mehmet, Boncukluzade Ahmet Hulusi, Selimzade Ali Fikri, Benlizade Ali Rıza, Doktor Cevdet, Ali Refik.	Kethüda mahallesinde yeni sokak açılması, mezarlar hakkında düzenleme, belediyede halk için bir helâ yaptırılması.

2 Nisan 1932	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Doktor Cevdet, Yazıcızade Tevfik, Eczacı Basri, Firdevszade Mustafa, Tokuç Mehmet, Uncu Ahmet Hulusi, Dramalı Ali Refik, Boncuklu Ahmet, Eczacı Saffet, Benli oğlu Ali Rıza, Yazıcızade Halit, İş Bankası Müdürü İzzet, Selimzade Ali Fikri.	Manifaturacıların pazar günleri sergi açmalarının yasaklanması.
4 Nisan 1932	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, İş Bankası Müdürü İzzet, Doktor Cevdet, Yazıcızade Tevfik, Müderriszade Süleyman, Tokuç Mehmet, Firdevszade Mustafa, Boncukluzade Ahmet Hulusi, Selimzade Ali Fikri, Dramalı Ali Refik, Eczacı Saffet, Benli oğlu Ali Rıza, Eczacı Basri, Yazıcızade Halit.	Doktor Ziya Bey'in mecliz azalığından istifası, bütçe encümeni tabirinin, bütçe ve tarife encümeni dönüşürülmesi, Akhisar'ın genel haritasının bozulmaması.
5 Nisan 1932	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Doktor Cevdet, Yazıcızade Tevfik, Müderriszade Süleyman, Firdevszade Mustafa, Dramalı Ali Refik, Tokuç Mehmet, Selimzade Ali Fikri, Yazıcızade Halit, Tütüncüler Bankası Muamelat Müdürü Naci, Eczacı Saffet Cemil, Benli oğlu Ali Rıza, Eczacı Basri.	Kaldırım işleri, Salihli belediyesi tahriratından Akhisar'a girecek eşyadan oktruva vergisi alınması, şerefiye vergisinin belirlenmesi.
24 Nisan 1932	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, İş Bankası Müdürü İzzet, Yazıcızade Tevfik, Selimzade Ali Fikri, Müderriszade Süleyman, Razlıklı Mustafa, Kırkıkzade Ahmet, Tütüncüler Bankası Muamelat Müdürü Naci, Eczacı Saffet Cemil, Benli oğlu Ali Rıza, Eczacı Basri, Boncuklu Ahmet, Yazıcızade Halit, tüccardan Emin Şerif, Uncu Murat, Hafız Ahmet Hulusi.	Yol düzenlemeleri, hafta tatili ruhsatiye ücreti, vesaiti nakliye ücreti, arabacıardan alınan ehliyetname ücretinin tespiti, Süleyman Dede ve Celil oğlu mezarlarının kaldırılması.
14 Mayıs 1932	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, İş Bankası Müdürü İzzet, Yazıcızade Tevfik, Müderriszade Süleyman,	Elektrik fabrikası'nın yarı bir bütçe ile idaresi ve Elektrik Fabrikası bütçesi,

	Eczacı Saffet Cemil, Eczacı Basri, Firdevszade Mustafa, Selimzade Ali Fikri, Boncuklu Ahmet Hulusi, Yazıcızade Halit, Tütüncüler Bankası Muamelat Müdürü Naci, Benli oğlu Ali Rıza, Dramalı Ali Refik, Razlıklı Mustafa.	1932 yılı Belediye bütçesi kabulü.
4 Haziran 1932	Fevkalade olarak, Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Kâmil, Basri, Naci, Boncuklu Ahmet, Süleyman, Ali Fikri, Şahbazzade, Doktor Cevdet, Tevfik, Saffet, Tokuçzade Mehmet, Ali Rıza, Ali Refik,.	1932 yılı bütçesinin müzakeresi.
14 Temmuz 1932	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Eczacı Saffet Cemil, Eczacı Basri, Razlıklı Mustafa, Emin Şerif, Doktor Cevdet, Benli oğlu Ali Rıza, Yazıcızade Tevfik, Ali Fikri, Boncukluzade Ahmet, Müderriszade Süleyman, Kıbrıslızade Kâmil, Yazıcızade Halit.	Belediye memur ve hizmetli kadroları.
3 Kasım 1932	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Eczacı Basri, Kâmil, Kırkıkzade Ahmet, Murat, Yazıcızade Tevfik, Halit, Benlizade Ali Rıza, Dokotr Cevdet, Müderriszade Süleyman, Ahmet Hulusi, Boncukluzade Ahmet, Emin Şerif, Ali Fikri.	Birinci ve ikinci başkan vekilleri ve katiplikleri, imar, sıhhiye, tarife ve bütçe encümeni seçimleri.
7 Kasım 1932	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Doktor Cevdet, Ali Fikri, Boncuklu Ahmet, Şahbazzade Mehmet, Ali Fikri, Hafız Ahmet Hulusi, Murat, Tokuçzade Mehmet, Eczacı Basri, Kıbrıslızade Kâmil, Yazıcızade Tevfik, Müderriszade Süleyman, İş Bankası Müdürü İzzet, Naci.	Belediyenin Elektrik Fabrikası'na yeni aldığı motorun bozuk olduğu iddialarının araştırılması, Belediye Tabibi Fehmi Bey'in görevini tam anlamıyla yerine getirmedeği, bazı memurların ve vergilerin belirlenmesi.

12 Kasım 1932	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Doktor Cevdet, Tevfik, Ali Refik, Uncu Ahmet Hulusi, Murat, Süleyman, Tokuçzade Mehmet, Yazıcızade Halit, Firdevszade Mustafa, Ali Fikri, Ali Rıza, Naci, Sarı Zeybekzade Mustafa.	Saffet Bey'in meclis azalığında istifası, yerine Sarı Zybekzade Mustafa Bey'in davet edilmesi, bazı resmi ve askeri binalara verilen elektriğin belli sınırlamalarla ücretsiz verilmesi, yeni mahalle açılması, bazı maddelerden oktruva vergisinin alınması, baytar tayini.
15 Kasım 1932	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Doktor Cevdet, Tevfik, Eczacı Basri, Kırkıkzade Ahmet, Emin Şerif, Firdevszade Mustafa, Müderriszade Süleyman, Ali Refik, Hafız Ahmet Hulusi, Tokuçzade Mehmet, Sarı Zeybekzade Mustafa, Razlıklı Mustafa, Naci, Ali Fikri.	Yol, mahalle, köprü, su, kaldırım vs imar ve bayındırlık çalışmaları ile ilgili kararlar, kasabanın temizliği.
4 Şubat 1933	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Doktor Cevdet, Tevfik, Razlıklı Mustafa, Ali Refik, Tokuçzade Mehmet, Eczacı Basri, Kâmil, Ali Fikri, F. Mustafa, Kırkıkzade Ahmet, Boncuklu Ahmet.	Yol, belediyenin İş Bankası'na borcu, Onuncu Cumhuriyet Bayramı için bütçeye konulacak tahsisat.
11 Şubat 1933	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Sarı Zeybekzade Mustafa, Kırkıkzade Ahmet, Ali Refik, Tevfik, Doktor Cevdet, Eczacı Basri, Ahmet Hulusi, Razlıklı Mustafa, Süleyman, Tokuçzade Mehmet, Uncu Murat, Kâmil, Ali Fikri, Ali Rıza.	Su yolları, sebzelerin temizliği, elektrik bütçesinin müzakeresi.
13 Şubat 1933	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Yazıcızade Tevfik, Ali Refik, Sarı Zeybekzade Mustafa, Eczacı Basri, Mustafa Hulusi, Müderriszade Süleyman, Kıbrıslızade Kâmil, Uncu Murat, Selimzade Ali Fikri, Benlizade Ali Rıza, Behçetzade Mehmet, Yazıcızade Halit.	Karasonya – Haskör sınırı meselesi, İş Bankası borcu.

10 Nisan 1933	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Uncu Murat, Hafız Ahmet Hulusi, Ali Refik, Müderriszade Süleyman, Sarı Zeybekzade Mustafa, Tokuçzade Mehmet, Selimzade Ali Fikri, Emin Şerif, Kıbrıslızade Kâmil, Yazıcızade Halit, Benli oğlu Ali Rıza, Firdevszade Mustafa, Boncukluzade Ahmet, Doktor Cevdet, Eczacı Basri, Tütüncüler Bankası Muamelat Müdürü Naci.	Karasonya- Hasköy ile Akhisar hududunun çizilmesi.
18 Nisan 1933	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Kıbrıslızade Kâmil, Yazıcızade Halit, Boncukluzade Ahmet, Razlıklı Mustafa, Selimzade Ali Fikri, Sarı Zeybekzade Mustafa, Müderriszade Süleyman, Eczacı Basri, Yazıcızade Tevfik, Doktor Cevdet, Benli oğlu Ali Rıza.	Elektrik bütçesi ve oktruva vergisinin belirlenmesi.
24 Nisan 1933	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Yazıcızade Tevfik, Razlıklı Mustafa, Selimzade Ali Fikri, Müderriszade Süleyman, Eczacı Basri, Boncukluzade Ahmet, Doktor Cevdet, Kırkıkzade Ahmet, Firdevszade Mustafa, Yazıcızade Halit, Benli oğlu Ali Rıza.	Oktruva vergisinin belirlenmesi.
25 Nisan 1933	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Doktor Cevdet, Yazıcızade Tevfik, Dramalı Ali Refik, , Mestanlı Hafız Mustafa, Sarı Zeybekzade Mustafa, Müderriszade Süleyman, Boncukluzade Ahmet, Tokuç Mehmet, Selimzade Ali Fikri, Kıbrıslızade Kâmil, Benlizade Ali Rıza.	Oktruva vergisinin belirlenmesi, elektrik ücretlerinin tespiti, çocuk parkı yapılması için gerekli hazırlıklar, Elektrik Fabrikası'na atanacak görevliler.
27 Nisan 1933	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Doktor Cevdet, Yazıcızade Tevfik, Yazıcızade Halit, Sarı Zeybekzade	1933 yılı Belediye bütçesi.

	Mustafa, Müderriszade Süleyman, Uncu Murat, Tokuç Mehmet, Boncukluzade Ahmet, Eczacı Basri, Selimzade Ali Fikri, Benlizade Ali Rıza.	
29 Nisan 1933	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Yazıcızade Tevfik, Razlıklı Mustafa, Ali Refik, Sarı Zeybekzade Mustafa, Uncu Hafız Ahmet Hulusi, Tokuç Mehmet, Müderriszade Süleyman, Firdevszade Mustafa, Eczacı Basri, Boncukluzade Ahmet, Yazıcızade Halit, Selimzade Ali Fikri, Benlizade Ali Rıza.	İtfaiye çalışanlarının maaşlarının belirlenmesi, belediye baytarı tayini, suların temizliği.
8 Mayıs 1933	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Yazıcızade Tevfik, Tütüncüler Bankası Muamelat Müdürü Naci, Razlıklı Mustafa, Boncukluzade Ahmet, Müderriszade Süleyman, Eczacı Basri, Firdevszade Mustafa, Doktor Cevdet, Kıbrıslızade Kâmil, Yazıcızade Halit, Selimzade Ali Fikri.	Belediyeye bir mühendisin tayini, bazı memur maaşlarının artırılması.
11 Mayıs 1933	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Yazıcızade Tevfik, Firdevszade Mustafa, Razlıklı Mustafa, Boncuklu Ahmet, Müderriszade Süleyman, Yazıcızade Halit, Eczacı Basri, Doktor Cevdet, Selimzade Ali Fikri, Kıbrıslızade Kâmil, Benli oğlu Ali Rıza.	1933 yılı bütçesinde bir değişikliğin gerekli olup olmadığı.
13 Mayıs 1933	Başkan Cemal Bey'in başkanlığında, Yazıcızade Tevfik, Doktor Cevdet, Razlıklı Mustafa, Müderriszade Süleyman, Firdevszade Mustafa, Eczacı Basri, Boncukluzade Ahmet, Kıbrıslızade Kâmil, Ali Fikri, Yazıcızade Halit, Benlizade Ali Rıza.	Akhisar'a dışarıdan gelen fakir hastaların sağlık kontrolleri, hastane ücretleri, bütçedeki değişiklikler.

15 Kasım 1933	Başkan Enis Naci Bey'in başkanlığında, Doktor Cevdet, Eczacı Basri, Yazıcızade Tevfik, Doktor Cemal, Sarı Zeybekzade Mustafa, Mestanlızade Hafız Mustafa, Ali Rıza, Boncukluzade Ahmet, Şahbazzade Mehmet, Süleyman, Kırkıkzade Ahmet, Firdevszade Mustafa, Ali Fikri, Razlıklı Mustafa, Ahmet Hulusi, Uncu Murat.	Birinci ve ikinci başkan vekilleri, katiplik seçimleri.
19 Kasım 1933	Başkan Enis Naci Bey'in başkanlığında, Doktor Cemal, Süleyman, Tevfik, Kâmil, Halit, Ali Rıza, Kırkıkzade Ahmet, Ali Fikri, Ali Refik, Uncu Murat, Sarı Zeybekzade Mustafa, Mestanlızade Hafız Mustafa, Firdevszade Mustafa.	Elektrik Fabrikası'nın ihtiyaçları ve elektrik işleri, yeni ölçülerin uygulanması.
21 Kasım 1933	Birinci başkan vekili Doktor Cemal Bey'in başkanlığında, Şahbazzade Mehmet, Tevfik, Benlizade Ali Rıza, Boncukluzade Ahmet, Kırkıkzade Ahmet, Firdevszade Mustafa, Ali Fikri, Ali Refik, Uncu Ahmet Hulusi, Sarı Zeybekzade Mustafa, Mestanlızade Hasız Mustafa, Yazıcızade Halit, Razlıklı Mustafa.	Süs köpekleri için alınacak ücretin ve bazı vergilerin belirlenmesi,, itfaiye çalışanlarına elbise yaptırılması, Karasonya-Hasköy ile Akhisar hududunun belirlenmesi.
26 Kasım 1933	Enis Naci Bey'in başkanlığında, Yazıcızade Halit, Doktor Cevdet, Şahbazzade Mehmet, Eczacı Basri, Ali Fikri, Kırkıkzade Ahmet, Benlizade Ali Rıza, Sarı Zeybekzade Mustafa, Ahmet Hulusi, Firdevszade Mustafa, Doktor Cemal, Boncukluzade Ahmet.	Mülkiye Müfettişi tarafından işten el çektirilen memurların yerine yeni memurların atanması, meydanlık açılması ve imar işlerinin düzenlenmesi, Mülkiye Müfettişi Nedim Nazmi Bey tarafından belediyede yapılan teftiş.
16 Aralık 1933	Enis Naci Bey'in başkanlığında, Doktor Cevdet, Yazıcızade Tevfik, Müderriszade Süleyman, Kıbrıslızade Kâmil, Yazıcızade Halit, Ali Rıza, Boncukluzade Ahmet, Kırkıkzade	Yeni ayar ve ölçülerin tespiti, kuduz hayvanlar tarafından ısırılanların tedavisi, Başkan Vekili Naci Bey'in maaşı, belediye

	Ahmet, Firdevszade Mustafa, Selimzade Ali Fikri, Tokuzzade Mehmet, Sarı Zeybekzade Mustafa, Mestanlızade Hasız Mustafa.	zabitasına elbise yaptırılması, Elektrik Fabrikası ihtiyaçları, millet mektepleri elektrik bedelleri, meclis azalarının istifası, hafta tatilinden istifade edilmesi.
17 Aralık 1933	Başkan Vekili Cevdet Bey'in başkanlığında, Ali Rıza, Kırkıkzade Ahmet, Selimzade Ali Fikri, Müderriszade Süleyman, Boncukluzade Ahmet, Eczacı Basri, Şahbazzade Mehmet, Mestanlızade Hasız Mustafa, Kıbrıslızade Kâmil, Sarı Zeybekzade Mustafa, Firdevszade Mustafa.	Belediye Başkan vekili Naci Bey'in istifası, yeni başkan tayini meselesi, mahalle isimleri değişikliği.
19 Aralık 1933	Başkan Nüzhet Bey'in başkanlığında, Doktor Cevdet, Yazıcızade Tevfik, Eczacı Basri, Kırkıkzade Ahmet, Boncukluzade Ahmet, Selimzade Ali Fikri, Emin Şerif, Tokuzzade Mehmet, Razlıklı Mustafa, Enis Naci, Kıbrıslızade Kâmil, Şahbazzade Mehmet, Ali Rıza, Hafız Ahmet Hulusi.	İş Bankası borcun ödenmesi için yapılan plan, su yollarının demir borular içine alınması, itfaiye ihtiyaçları, Onuncu Cumhuriyet Bayramı için yapılan hazırlıkları, elektrik tarifeleri,

EK-V

Onuncu Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları İçin Yapılan Hazırlıklar
Nedeniyle Akhisar Belediye Meclisi'nde Alınan Kararlardan Örnekler

Onuncu Cumhuriyet Bayramı için 24.10.1977 tarihli 2.
ibadet programı hakkında komisyon tarafından müb-
aralar ile ibadet etadi mahallelerinde hazırlanmış
olan 69 adet programın muayene edilmiş ve her bir
line mevsim itibarıyla uygunlukla bu hafta ev-
velinde sunulan tanzim edilmiş olan cümlelerin ve
sadece muayene suretiyle hazırlanan ve diğer
dini mahallelerde aynı şekilde hazırlanmış
tedbirler karar verilmiştir. 7-11-1977

5.-- Elektrik Fabrikasının 238 NO. lu ve 9/10/1977 tarihli mütakkeresi
okundu. Onuncu Cumhuriyet bayramı şenlikleri için Gazi mektebi, Orta mektep,
Misak-ı Milli mektebi, Hükümet devaininin ve askerlik şubelerine verilen elek-
triklerden ücret alınmamasına on reyî ekseriyetle *****kararı verildi.

EK-VI

Gazi İlkokulu'nda Onuncu Cumhuriyet Bayramı'nda Açılan Sergi'de Gazi İlkokulu Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Kayıt Defteri'ne Yazılan Yazılardan Örnek

Mekteplerimizi fırsat buldukça sık sık ziyaret benim için Taze bir iman kaynağıdır.

Gazi mektebimiz büyük Kurtarıcının namına layıktır ve layık olmak için durmadan her gün iltisap etmekteyiz.

Cumhuriyetin dayanacağı yeni nesli Gazi neslini yetiştiren kımetli muallimlerimizi Takdirle severim.

Onuncu Cumhuriyet Bayramımız için yola Hapşeladıklarına istifa- deli sergi ve Bayram şenliklerinde muallim ve Talebenin gösterdikleri alaka ve Heyecan Tebrikle sayandık.

Saygı size ey istikbalimizin iimitteleri yavrular. Saygı size ey istikbalimizi sürdüren Muallimler. 3. XI. 1933

Halısar Belediye İdresi ve Tütüncü-
ler Bankası Müdürlüğüne Buca Naç.
Ali Paşa

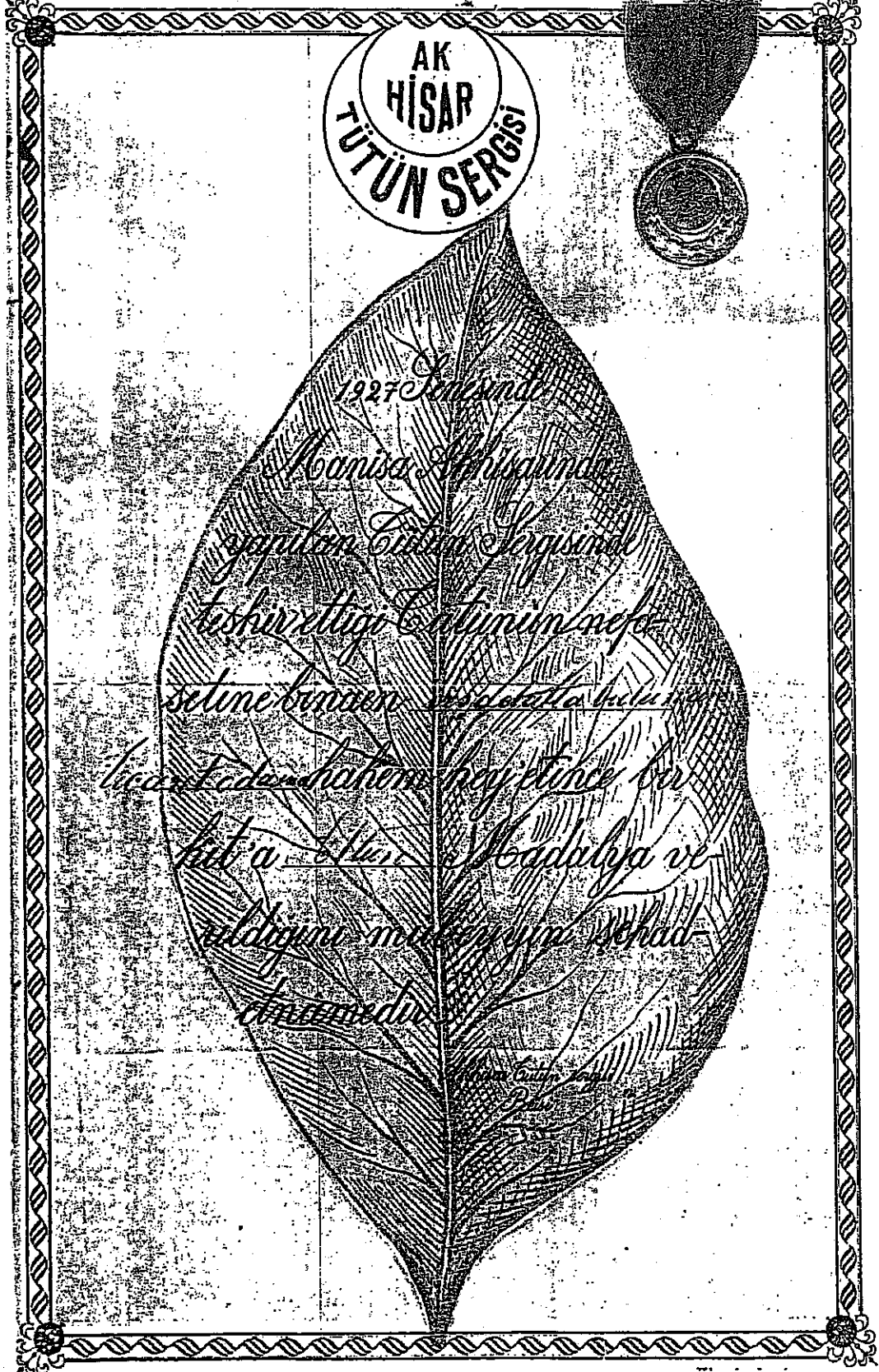
Atatürk'ün Akhisar Belediyesi'nin Hatıra Defterine 10 Ekim 1925'te
Yazdıkları

۱۰ اکتوبر ۱۹۲۵
آقصار ده کجیردن برف ساقلاک زمان
هووه اوزون زمان ده آجوه و هوور
بولایلا هک هووه قونک، هووه قینلی
برق طره یا اتمم لانی کلده
حکمت کوزله خله تیز، صبی و نوردر
سی وق بو محیط هوا سنده نه قدر دیه
بر امتیاطله شکرده

غازی

EK-IX

Tütün Sergisi ve Tütüncüler Kongresi'ne Katılımından Dolayı Akhisar
Ticaret ve Odasına Verilen katılım Belgesi ve Madalya

BİBLİYOGRAFYA

A. ARŞİVLER

I. Akhisar Belediyesi Arşivi

- a. Akhisar Belediyesi Encümen Karar Defterleri**
- b. Akhisar Belediye Heyeti Karar Defterleri**
- c. Akhisar Belediyesi İhale ve Pazarlık Defterleri.**
- d. Akhisar Belediyesi Hatıra Defteri.**

II. Okul Arşivleri

a. Akhisar Lisesi Arşivi

- 1. 1933 – 1934 Ders Senesi Akhisar Ali Şefik Orta Mektebi Sınıf Geçme Defteri.**
- 2. 1934 – 1935 Ders Senesi Akhisar Ali Şefik Orta Mektebi Sınıf Geçme Defteri.**
- 3. 1935 – 1936 Ders Senesi Akhisar Ali Şefik Orta Mektebi Sınıf Geçme Defteri.**
- 4. 1936 – 1937 Ders Senesi Akhisar Ali Şefik Orta Mektebi Sınıf Geçme Defteri.**

b. Gazi A. Vehbi Bakırhoğlu İlköğretim Okulu Arşivi

- 1. Gazi İlkokulu Diploma Defteri DN-159/1, DN-159/2.**
- 2. Gazi İlkokulu Ziyaret Defteri.**
- 3. Cumhuriyetin Onuncu Yıl Dönümü Kayıt Defteri.**

III. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Arşivi, Manisa'ya Ait Dosyalar, 1938 Yılında Manisa İlinden Gelen Rapor.

IV. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi.

B. SALNAMELER

I. Aydın Vilayeti Salnameleri

Salname-i Vilayeti Aydın 1297, İzmir 1297.

Salname-i Vilayeti Aydın 1300, İzmir 1300.

Salname-i Vilayeti Aydın 1304, İzmir 1304.

Salname-i Vilayeti Aydın 1307, İzmir 1307.

Salname-i Vilayeti Aydın 1311, İzmir 1311.

Salname-i Vilayeti Aydın 1312, İzmir 1312.

Salname-i Vilayeti Aydın 1313, İzmir 1313.

Salname-i Vilayeti Aydın 1317, İzmir 1317.

Salname-i Vilayeti Aydın 1320, İzmir 1320.

Salname-i Vilayeti Aydın 1326, İzmir 1326.

II. Devlet Salnameleri

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osman 1326, Altmış Beşinci Sene, Dersaadet 1326.

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osman 1327, Altmış Altıncı Sene , Selanik Matbaası , Dersaadet 1327.

T.C. Devlet Salnamesi 1925-1926, Amire Matbaası, İstanbul 1926.

T.C. Devlet Salnamesi 1926 – 1927, Amire Matbaası, (yty).

T.C Devlet Salnamesi 1927 – 1928, Amire Matbaası, (yty).

T.C. Devlet Yıllığı 1928 – 1929, (Matbuat Umum Müdürlüğü Neşriyatı), İstanbul 1929.

T.C. Devlet Yıllığı 1929 – 1930, Matbuat Umum Müdürlüğü, İstanbul 1930.

Türkiye Salnamesi Birinci Sene 1927, Anadolu Matbaası, İstanbul, (yty).

C. GAZETE VE DERGİLER

I. Gazeteler

Ahenk
Anadolu
Cumhuriyet
Halkın Sesi
Her Gün
Hizmet
İkdam
Sada-yı Hak
Son Posta
Türk İli
Türk Sesi
Vakit
Yanık Yurd
Yeni Asır
Yeni Ses
Ziraat ve Ticaret Gazetesi

II. Dergiler

Havacılık ve Spor Mecmuası
İdare Dergisi
İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası
Sıhhiye Mecmuası,
Türkiye Hilâiahmer Mecmuası
Ziraat Vekaleti Mecmuası

D. KİTAP, TEZ VE MAKALELER

AHMAD, Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, 3. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2002

Ahmet Rıfat Efendi, **Türkiye ve Coğrafya Lügatı**, c. 1, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1929.

Akhisar Belediyesi 1984 – 1988 Çalışmaları, Akhisar 1988.

Akhisar'ın Yerel Tarihi, (Hazırlayanlar: Yasemin Algın, Güldane B.Bozacı), Akhisar Belediyesi Yayınları, Akhisar 1999.

Akhisar Kazası Tütüncülerinin İstihsal ve Alım ve Satım Ortaklık Kooperatifi Esas Mukavelenamesi, İzmir 1934.

Akhisar Ticaret ve Sanayi Odası Rehberi 1998.

Akhisar Ticaret ve Sanayi Odası Rehberi 2001.

Akhisar Ticaret Odası, **Büyük Bayramda Akhisar**, İzmir 1933.

Akhisar Tütüncüler Bankası Esas Mukavelenamesi, İzmir 1924.

AKSAL, Bedriye, **Manisa ve Ege Bölgesi**, Şafak Basın, Manisa 1987.

AKŞİN, Sina, “Paris Barış Konferansı'nın Yunanlıları İzmir'e Çıkarma Kararı,” **Üçüncü Askeri tarih Semineri Bildirileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1986.

AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1999'a)**, 7.Baskı Alfa Yayınları, İstanbul 1999.

Ali Cevad, **Memalik-i Osmaniye Tarih ve Coğrafya Lugatı**, c.1, Mahmut Bey Matbaası, Dersaadet 1313.

APAK, Rahmi, **İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?**, TTK, Ankara 1990.

ARI, Kemal, **Büyük Mücadele, Türkiye'ye Zorunlu Göç**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995

-----, “*Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c.VIII , sayı.23 (Mart 1922'den ayrı basım), ss. 409 – 420.

Atabeyoğlu, Cem, “*Güreş*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c. 8, İstanbul 1980, ss. 2219 – 2235.

ATALAY, İbrahim - Kenan Morton, **Türkiye Bölgesel Coğrafyası**, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1997.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk**, (Yayına Hazırlayan : Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2002.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, (1906 – 1938), 3. Baskı, Türk İnkılap Enstitüsü Yayınları, Ankara 1997,

AVAN, Hakkı, **Manisa Mektupları**, Celal Bayar Üniversitesi Yüksek Öğretim Vakfı Yayınları, Manisa 2001.

AYDINEL, Sıtkı, **Güneybatı Anadolu'da Kuvâ-yı Milliye Harekatı**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1993

BABACAN, Ali Rıza, **İlimiz Manisa ve Bölgemiz Ege Bölgesi**, Gediz Matbaası, Manisa 1969.

Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, **Belediyeler İstatistiği 1929 – 1932**, Ankara 1934,s. 296.

Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, **Belediyeler İstatistiği 1929 – 1935**, Ankara 1937, s. 44.

Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, **Maarif İstatistiği 1932 – 1933**, İstanbul 1934.

Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, **Maarif İstatistiği 1933 - 1934**, İstanbul 1935.

BAYAR, Celal, **Ben de Yazdım**, c. 6, İstanbul 1968.

-----, **Ben de Yazdım**, c. 8, İstanbul 1972.

Bayındırlık Bakanlığı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü, **Manisa İli Yapı Gereçleri ve Yöresel Koşulları**, Ankara 1973.

BAYKARA, Tuncer, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş 1, Anadolu'nun İdari Taksimatı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988.

-----, **XIX. Yüzyılda Aydın Vilayeti**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Mezuniyet Tezi, İstanbul 1965 – 1966.

BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkilâbı Tarih i**, c. III, kısım IV, TTK., Ankara 1983.
Belediye Kanunu 1930 , İstanbul 1930

BİLA, Hikmet, **CHP 1919 – 1999**, Doğan Kitapçılık, İstanbul 1999.

BİLGİ, Nejdet, **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Manisa Kazası (1908 – 1950)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, İzmir 1996.

-----, “1842 Yılında Saruhan Sancağı'nın Nüfusu ve İdare Bölünüşü”, **Manisa Araştırmaları**, c. 1, Manisa 2001, ss. 887 – 122.

-----, “Tanzimat Öncesi ve Sonrasında Saruhan Sancağı'nda Nüfus” , **Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı**, İzmir 1999, ss. 249 – 290.

-----, “*Karaosmanoğlu Halit Paşa Olay*”, **Türk Kùltürü**, sayı: 497-498 yıl: XLII (Eylùl-Ekim 2004), ss. 730-741.

1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları, Hazırlayan: Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ankara.

1321 Senesi Hicrisine Mahsus Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, Dersaadet 1321.

Cumhuriyetin 15. Yılında Manisa, İzmir 1937.

Cumhuriyetin 75. Yılında Ekonomik, Sosyal ve Kùltürel Yönleriyle Dünya Düzeni ve Küreselleşme Sürecinde Manisa 1998, Manisa Valiliği, İzmir 1998.

Cumhuriyetin 50. Yılında Manisa 1973 İl Yıllığı, Ankara, 1973.

ÇADIRCI, Musa, “*Türkiye’de Kaza Yönetimi (1840 – 1876)*”, **Bellekten**, C.53, Sayı:206 (Nisan 1989), ss. 237 – 257.

ÇANKAYA, Ali, **Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, c.2, Ankara 1995.

ÇAVDAR, Tefvik **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839 – 1950**, 2. Baskı, İmge Yayınları, Ankara 1999.

ÇELEBİ, Mevlüt, **Atatürk ve Manisa**, Celal Bayar Üniversitesi Yüksek Öğrenim Vakfı Yayınları, Manisa 1997.

DARKOT, Besim -Metin Tuncel, **Ege Bölgesi Coğrafyası**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978

DEVELİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûğat**,19. Baskı,Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara 2002.

DİNAMO, Hasan İzzettin, **Kutsal İsyân**, c. 4, İstanbul 1966.

DOĞANOĞLU, M. Zeki, “İktisat ve Tasarruf Cemiyeti’nin Tarihçesi”, **T.C. İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, yıl: 6 sayı: 11 – 12 (Teşrin-i Sâni – Kânun-ı Evvel 1931), ss. 580 – 583.

DUMAN, Doğan, **Milli İktisat Ve Tasarruf Cemiyeti**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü Yüksek Lisan Tezi, İzmir 1990.

DURŞUN, Tuncay, **Tek Parti Dönemindeki Cumhuriyet Halk Partisi Büyük Kurultayları**, T.C. Kùltür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

DÜNDAR, Zikri, **Akhisar Ve Çevresinin Ekonomik Özellikleri Ve Sorunları**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Eğitimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2001.

EMECEN, Feridun, **XVI. Asırda Manisa Kazası**, TTK, Ankara 1989.

-----, “*Akhisar*”, **İslam Ansiklopedisi**, c.2, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989.

ERASLAN, Cezmi, “*Siyasi Alanda Yapılan İnkılaplar*”, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II, Atatürk Araştırma Merkezi**, Ankara 2002, ss. 15 -69.

ERDOVAN, Hülya, **Manisa Vilayeti Meclis-i Umumi Tutanağı 1927**, Celal Bayar Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi, Manisa 2001.

ERGÜL, Teoman, **Kurtuluş Savaşında Manisa (1919 – 1922)**, Manisa Kültür Sanat Kurumu Yayınları, İzmir 1991.

ERKSON, H. Nezihi **Türkiye Tütünleri**, Yeni Matbaa, İstanbul 1954.

Evliya Çelebi, **Seyahatname**, c. 9, Devlet Matbaası, İstanbul 1935

GÖKDEMİR, Oktay, **İşgal Yıllarında Akhisar (1919 –1922) (Saruhan) (Akhisar Belediye Meclisi Kararlarına Göre)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1988.

-----, **Kurtuluş Savaşında Akhisar**, Akhisar 1990.

-----, “Akhisar’da Yerel Yönetim Geleneğinin Oluşması”, **Akhisar Gündem Gazetesi**, 15 Haziran 1990.

GÜRLER, Hamdi, **Kurtuluş Savaşı’nda Albay Bekir Sami –Günsav- (Mayıs-Haziran 1919)**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994.

HOŞGÖREN, M. Yıldız, **Akhisar Havzası Jeomorfolojik ve Tatbiki Jeomorfolojik Etüt**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1983.

IRMAK, Kemal, **Manisa Vilayeti Tarihi**, Tecelli Basımevi, İstanbul 1937.

İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, c. 1, İstanbul 1946.

İLGÜREL, Mücteba, **Millet Mektepleri**, Doğumunun Yüzüncü Yılında Atatürk’e Armağan, Ayrı Basım, İstanbul 1981.

İller Bankası, **Belediyeler Yıllığı**, c.1, Ankara 1949.

İLTER, Şahap Sıtkı, **Ziraat Bankası, Dün - Bugün**, Ankara 1967.

İstiklal Savaşında Balıkesir'e Bağlı Akhisar ve Soma Cepheleri, Hazırlayan: Şerafettin Yılmaz, Balıkesir Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Balıkesir 1990.

İZDEM, Ekmel, **Dünkü Bugünkü Akhisar**, Ülkü Basımevi, İstanbul 1944.

İzmir Yollarında, Yayına Hazırlayan: Mehmet Önder, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1989.

KARAKAŞ, Ömer, **Cumhuriyet Döneminde Manisa Vilayeti (1928 – 1933)**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Manisa 1999.

KARAÖZ, Sadık, **Atatürk Manisa'da**, Manisa Turizm Derneği Yayınları, İzmir 1983.

-----, **Manisa İli Kütüphaneleri**, Manisa İli Kütüphaneleri Koruma ve Geliştirme Derneği Yayını, Ankara 1974.

KAYALAR, Engin, “Akhisar'da Çağlak Festivali Yaşamak Bir Ayrıcalıktır.”, **Genç Akhisar**, Akhisar Genç İş Adamları Derneği, sıl: 1 sayı : 1 (Haziran 2005).

KIPKIP, Aykut, **Manisa Meclis-i Umumisi 1926 Zabıtnamesi**, Celal Bayar Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi, Manisa 1998.

KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918 – 1938**, TTK, Ankara 1988.

KUT, Semra, **Manisa Vilayeti Meclis-i Umumisi Zabıtnamesi 1927 II**, Celal Bayar Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi, Manisa 2001.

LEWİS, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, 8.Baskı, TTK, Ankara 2000.

Manisa 1995, Yayına Hazırlayan : Ersal Yavi, Manisa 1995.

Manisa Bölge Sporunda 50 Yıl (1923 – 1973), Manisa Beden Terbiyesi Bölge Başkanlığı, İzmir 1973.

Manisa 2000 İl Yıllığı.

Manisa Spor Albümü, Hazırlayan: Engin Özcan, Karınca Matbaacılık, İzmir (yty),

MÜDERRİSOĞLU, Mehmet Emin, **Akhisar'da Bahar Bayramı ve (Çağlak Mesiresi)**, Dört Yüz Doksan Birinci Yıldönümü Münasebeti ile, Marifet Basımevi, İzmir,(yty),

-----, **Akhisarlı Türk Büyükleri ve Eserleri**, Piyasa Matbaası, İzmir 1956.

Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları, Hazırlayan: Muhittin Ünal, 2. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul 2002, s. 30

OKYAR, Osman – Mehmet Seyitdanlıoğlu, **Fethi Okyar'ın Anıları, Atatürk – Okyar ve Çok Partili Türkiye**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1997.

ORKON, Cenap Refik, **Manisa Coğrafyası**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1937.

ORTAYLI, İlber, **Türkiye İdare Tarihi**, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1979.

ÖZKAYA, Yücel, **Milli Mücadele'de Ege Çevresi I**, Cumhuriyet Yayınları, 2001.

ÖKÇÜN, Gündüz, **Türkiye İktisat Kongresi**, SBF Yayınları, Ankara 1981

-----, “ 1909 – 1930 Yılları Arasında Anonim Şirketi Olarak Kurulan Bankalar”, **Türkiye İktisat Tarihi Semineri** (Editör: Osman Okyar), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1973.

-----, **1920 – 1930 Yılları Arasında Kurulan Türk Anonim Şirketlerinde Yabancı Sermaye**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1971.

PALLİS, Alexandr Anastasius, **Yunanlıların Anadolu Macerası (1915 –1922)** , (Çeviren : Orhan Azizoğlu) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995.

PARLAK, Türkmen, **İşgalden Kurtuluşa “1”.. Yunan Ege'ye Nasıl Geldi “İlk Günler”**, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yayınları, İzmir 1982.

-----, **İşgalden Kurtuluşa “2”**, Yunan Ege'den Nasıl Gitti, İzmir Sosyal Hizmetler Vakfı Kültür Yayınları, İzmir 1983.

PARMAKSIZOĞLU, İsmet “Zeynelzade Kitaplığı”, **Gediz Dergisi**, sayı: 97 – 98, Nisan Mayıs 1947, Halkevi Yayınları,

SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü I**, TTK, Ankara 1993.

SARINAY, Yusuf, **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912 – 1931**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1994.

SATIŞ, Bâki, **İlkçağdan Günümüze Akhisar**, Akhisar Sağlık Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, İzmir 1994.

SELÇUK, İlhan, **Yüzbaşı Selahattin'in Romanı**, II. Kitap, 9. Baskı, Cumhuriyet Kitapları, Ankara 2002.

SELEK, Sabahattin, **Milli Mücadele**, c.1, İstanbul 1982.

SELVİ, Haluk, “ *Akhisar’ın İşgali*”, **Manisa Dergisi**, sayı: 12 (Kasım 1996).

SEVİN, Veli, **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası I**, TTK, Ankara 2001.

STEWING, Reinhard, **Batı Anadolu Bölgesinde Kültürel Gelişimin Ana Hatları**, (Çeviren: Ruhi Turfan – M. Şevki Yazman), İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970.

SU, Kamil, **Karaosmanoğlu Halit Paşa**, T.C. Celal Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa 2002.

-----, **Manisa ve Yöresinde İşgal Acıları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.

Süvari Yüzbaşı Ahmet, **Türk İstiklal Harbi Başında Milli Mücadele**, Yayımlayan: İsmail Aka, Vehbi Günay, Cahit Telci, Akademi Kitabevi, İzmir 1993.

ŞAHİN, Murat, **1927 Manisa Vilayeti Meclis-i Umumi Zabıtnamesi IV**, Celal Bayar Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi, Manisa 2001.

Şemseddin Sami, **Kamüs’ül Alâm**, I, İstanbul, 1306.

Şemseddin Sami, **Kaamüs’ül A’lam**, IV, İstanbul 1311.

ŞEN, İrfan, **Manisa Vilayeti Meclis-i Umumisi Zabıtnamesi (1927) III**, Celal Bayar Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi, Manisa 2001.

TABAK, Serap, **Serbet Cumhuriyet Fırkası ve İzmir Vilayeti**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1990,

-----, “ *Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın İzmir Vilayeti’ndeki Teşkilatı ve Faaliyeti*”, **Tarih İncelemeleri Dergisi VIII**, Ege üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1992, ss. 183 – 202.

TANFER, M. Vehbi, “*Atatürk’ün Türk Milletine Armağan Ettiği Milli Bayramlar*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c. XIII sayı : 39 (Kasım 1997), ss. 1039 -1052.

TANSEL, Selahattin, **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, c. 1 M.E.B., İstanbul 1991.

-----, **Mondros’tan Mudanya’ya Kadar**, c. III, M.E.B., İstanbul 1991.

TAYHANİ, İhsan, **Atatürk’ün Bağımsızlık Politikası ve Uçak Sanayi (1923 – 1950)**, Türk Hava Kurumu Başkanlığı, Ankara 2001.

TEKELİ, İlhan, - İLKİN, Sevim, **Ege’deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey**, TTK, Ankara 1989.

TEKELİ, İlhan, “*Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi*”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, c. 3, İletişim Yayınları, ss. 650 – 673.

TEMUÇİN, Ecmel, **Manisa-Akhisar Ovalarında İklim Ve Ortam İlişkileri**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı, (Basılmamış Doktora Tezi), İzmir 1999.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasal Partiler, II. Meşrutiyet Dönemi**, c.1, 2. Baskı, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1984.

-----, **Türkiye’de Siyasi Partiler 1859 – 1952**, İstanbul 1952.

TUNÇAY, Mete, **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923 – 1931)**, 3. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.

TURAL, İlhan, **Manisa Vilayeti 1928 Umumi Meclis Zabıtnamesi**, Celal Bayar Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Bitirme Tezi, Manisa 1999.

TURAN, Mustafa, **Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli (1919-1923))**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 199

TURAN, Refik, “*Eğitim ve Öğretimdeki Gelişmeler: Yeni Devlet Yeni Eğitim*”, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2002, ss. 99 – 185.

TURAN, Şerafettin, **Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin Çarıklı’nın Kuva-yı Milliye Hatıraları**, Ankara 1967.

Türk İstiklal Harbi I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Genelkurmay Yayınları, Ankara 1962.

Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi, c. II kısım: 2, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1991.

Türkçe Sözlük, c. 2 , 9. Baskı, TDK, Ankara 1998.

T.C. Başvekâlet Merkez İstatistik Müdüriyeti Umumisi, **28 Teşrin-i Evvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri (Vilayet, Kaza, Şehir ve Köyler İtibariyle Türkiye Nüfusu)** , (yty).

T.C. Başvekâlet İstatistik Genel Direktörlüğü, **1935 Türkiye Nüfusu (Vilayet, Kaza, Şehir, Köyler İtibariyle)** Ulus Basımevi, Ankara 1935.

T.C. Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, **İstatistik Yıllığı 1930**, İstanbul 1930.

T.C. Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, **İstatistik Yıllığı 1931 – 1932**, İstanbul 1932.

T.C İktisat Vekaleti Meteoroloji Enstitüsü, **1927,1928,1929,1930 Senelerinde Türkiye’de Yağmur Vaziyeti Bülteni**, Ankara 1931.

T.C. Maarif Vekaleti, **Millet Mektepleri Talimatnamesi**, Ankara 1929.

T.C. Manisa Vilayeti Meclisi Umumisi 1929 Müzekkeratı ve Zabıtnamesi, İzmir 1929.

T.C. Manisa Umumi Vilayet Meclisinin 1930 Müzakkeratına Ait Zabıtname, yty.

T.C Ziraat Vekaleti Enstitüsü, **1931 Senesi Türkiye’de Yağış Tevziat Bülteni**, Ankara 1933.

T.C. Ziraat Vekaleti Meteoroloji Enstitüsü, **1929 – 1934 Senelerinde Türkiye’de Klimatoloji Rasatları**, Devlet Basımevi, İstanbul 1935.

Türkiye İş Bankası On Yılı 1924 – 1934, Devlet Matbaası, 1934.

Türkiye Salnamesi Birinci Sene 1927, Anadolu Matbaası, İstanbul, (yty).

Türkiye Salon ve İlânât Gazetesi, Ticari Rehber Kısmı, Akhisar Kazası.

ULUÇAY, Çağatay, **17. Yüzyılda Manisa’da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilatı**, Manisa Halkevi Yayınları, İstanbul 1942.

ULUÇAY , Çağatay, -İbrahim Gökçen, **Manisa Tarihi**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1939.

UMAR, Bilge, **Türkiye’de Tarihsel Adlar**, İnkılap Kitapevi, İstanbul 1995.

UYAR, Hakkı, **Cumhuriyet Döneminde Manisa’da Eğitim (1923 – 1950)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1993.

ÜNALAN, H. Sibel, **Akhisar ve Gölarmmara’daki Türk Anıtları**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1998.

ÜSTÜN, Kemal, **Menemen Olayı ve Kubilay**, 3. Baskı, Çağdaş Yayınlar, İstanbul 1981

Vilayet Hususi İdaresi, **T.C. Manisa Hakkında Tabii, Coğrafi, Tarihi, İdari, İktisadi, İçtimai Malumatı Cami Mecmua**, İzmir 1932.

YALÇIN, Osman, **Manisa**, 2.baskı, Özyürek Yayınları, İstanbul 1971.

YENİCE, Ertan, **Atatürk Dönemi (1927 – 1928) İl Meclis-i Umumi Zabıtlarında Manisa**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisan Tezi, Manisa 1998.

YETKİN, Çetin, **Serbest Cumhuriyet Fırkası**, 2. Baskı, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 1987.

YILMAZER, Turan, **Akhisar'ın Sosyo-Ekonomik Durumu (1876-1908)**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2003.

Yurt Ansiklopedisi, c. 8, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982 – 983.

YURTOĞLU, Zekeriya, **Manisa Tarihi (Kuruluşundan Cumhuriyete Kadar)**, Manisa Barosu Kültür Yayınları, Manisa 1994.

ZEKİ, Salih, **Türkiye'de Tütün, Ziraat, Sanat ve Ticaret**, Cumhuriyet Basımevi, İstanbul 1928.

E. SÖZLÜ KAYNAKLAR

Adı- Soyadı: Hamdi Suphi ÖZTÜRK

Doğum Yeri-Tarihi: Akhisar-1928

Konuşma yeri-Tarihi: Akhisar- 20 Mart 2005

F. İNTERNET SİTESİ

www.akhisar.biz.htm:/Akhisar Tanıtım Sitesi.

FOTOĞRAFLAR

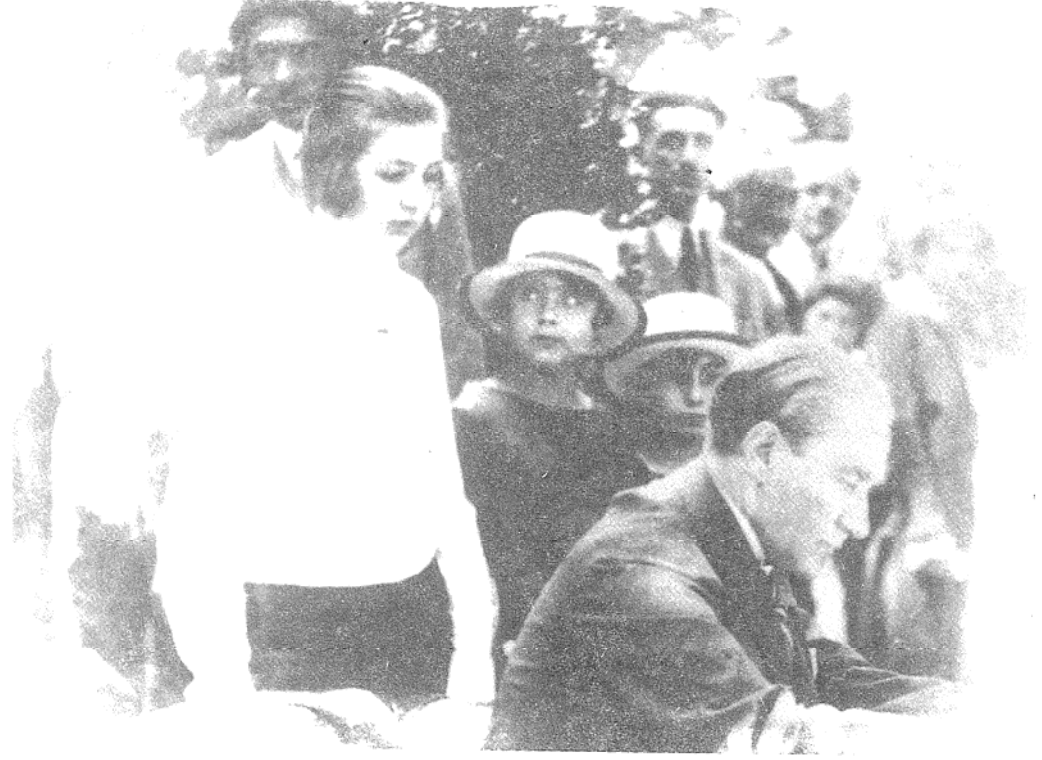
Akhisar Hükümet Binası

Belediye Binasının Önüne Yaptırılan Şadırvan

Akhisar Gazi İlkokulu

16 Haziran 1926 Atatürk Akhisar İstasyonunda

5 Şubat 1923 Mustafa Kemal Paşa'nın Akhisar'da Karşılması

Akhisar Belediye Hastanesi Olarak Kullanılan Bina

Akhisar Tayyare Cemiyeti

Akhisar Ziraat Bankası

Akhisar Ziraat Bankası Binası

Manisa Akhisarda Misaki milli ilk mektebi

Akhisar Hilâliahner şubesine bayramda rozet dağıtan çocuklar şube veznedarı Rıza beyle bir arada.